T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ATATÜRK DÖNEMİ (1923-1938) TÜRK ŞİİRİNDE "GURBET" TEMİ

Asuman GÜRMAN ŞAHİN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İrfan Murat YILDIRIM

MANİSA-2015

ÖZET

Bu çalışmada dönemin önemli temalarından biri olan gurbetin, Atatürk dönemi Türk şiirinde nasıl ele alındığı araştırılmış, bu amaçla 1923-1938 yılları arasında yayımlanan şiir kitapları ve süreli yayınlar taranmıştır.

Çalışmamızın *Giriş* kısmında Atatürk dönemi Türk şiirinin seyri ile şairleri hakkında bilgi verilmiş ve gurbet kavramı ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Çalışmanın inceleme bölümü *Maddî Gurbet* ve *Manevî Gurbet* olmak üzere iki ana başlığa ayrılmış, birinci bölümde şiirler *Maddî Gurbetin Sebepleri* ve *Maddî Gurbetin Sonuçları* başlıkları altında incelenmiştir. Söz konusu dönemde Savaş, Esaret-Sürgün-Mahpusluk, Seyahat-Eğitim, İdeoloji, Beşerî Aşk gurbetin maddî sebepleri olarak belirlenmiş ve şiirler bu şekilde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. *Maddî Gurbetin Sonuçları*'nda ise gurbet acısı, sıla hasreti, yalnızlık, yabancılık ve her an gurbette hissetme gibi gurbetin yarattığı duyguların şiirlerde nasıl işlendiği yine bu başlıklar altında değerlendirilmiştir. İkinci bölümünde ise şiirler *İçinde Bulunulan Dünyada Mahkûmiyet Düşüncesi ve Sonuçları* ile *Ruhun İlk Kaynağa Dönme Arzusu (Tasavvufî Gurbet)* olmak üzere iki ayrı alt başlıkta incelenerek gurbetin metafizik yönünün şiirlerdeki yansıması değerlendirilmiştir. *Sonuç* bölümünde çalışmamızın genel bir değerlendirilmesi yapılmış, *Kaynakça* kısmında da öncelikle dönemin şiir kitaplarının ve dergilerinde tespit edilen gurbet temalı şiirlerin listesi verilmiştir. Ardından yararlandığımız diğer kaynakların listesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Atatürk Dönemi Türk Şiiri, Gurbet, Sıla, Maddî, Manevî.

ABSTRACT

In this study, “foreign land” which is one of the most essential themes of Ataturk Period of Turkish Poetry has been widely discussed. For that purpose poetry books and periodicals published in 1923-1938 period have been scrutinized.

In the introduction of our study, it has been given information about the progress of Turkish poetry and poets and foreign land concept has been explained in detail. The review section of the study divided into two main categories including *Material Foreign Land and Spiritual Foreign Land.* In the first part, the poems have been analyzed under the headings of *The Reasons of Material Foreign Land and The Result of Material Foreign Land.* The causes of the material foreign land in this period were determined as War, Captivity - Exile - Imprisonment, Travel - Study, Ideology. And the poems were classified in this way. The emotions caused by pain, homesickness, loneliness, alienation, feeling continuously abroad were established as the results of the material foreign land. Under these headings the poems were evaluated from the point of how those emotions were treated. In the second section, the poems have been categorized in two subheadings: *Conviction Thought in the Current World* and *Desire of the Soul to Return the First Source (Sufi Homesickness).* And metaphysic aspects of homesickness and its reflection to poetry were evaluated. In the *Conclusion* a general evaluation of our study was made. In the *Bibliography* section the books and journals including poetry, which had foreign land theme, and other sources used were listed.

Keywords: Ataturk Period, Ataturk Period of Turkish Poetry, Foreign Land, Homesickness, Material, Spiritual.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum "Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Şiirinde "Gurbet" Temi" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

22/05/2015

Asuman GÜRMAN ŞAHİN

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 24/04/2015 tarih ve 12/19 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Asuman Gürman ŞAHİN'in "Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk şiirinde 'Gurbet' Temi'' konulu tezi incelenmiş ve aday 22/05/2015 tarihinde saat 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	OY BİRLİĞİ	☒
DÜZELTME yapılmasına	☐ *	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐ **	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.
**Bu halde adayın tez konusu ve/veya danışmanı değiştirilebilir.

BAŞKAN
Yrd. Doç. Dr. İ. Murat YILDIRIM
(Danışman)

ÜYE
Prof. Dr.Fazıl GÖKÇEK

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Ünal ŞENEL

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. H. Harika DURGUN

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

☐ ☐
Tez, mutlaka basılmalıdır
☒ ☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır
☐ ☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.
☐ ☐
Tez, basımı gereksizdir.
☐ ☐

ÖN SÖZ

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün hayatın her sahasında aldığı kararlarla şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde, edebiyat alanında da önemli değişimler meydana gelmiştir. Edebiyatın çeşitli türlerinde işlenen bazı temalar ön plana çıkmıştır. Bu temalardan biri de "gurbet"tir.

Bu çalışmanın amacı, Atatürk dönemi Türk şiirinde gurbet teminin nasıl ele alındığını ve modern Türk şiirindeki yerini tespit etmektir. Bu amaçla 1923-1938 yılları arasını kapsayan ve adına Atatürk Dönemi de denilen dönemde yazılmış kitap ve dergilerdeki "gurbet" temalı şiirler incelenmiştir.

Tez çalışmasına 1923-1938 yılları arasında yaşamış şair ve eserlerinin tespiti ile başlanmıştır. Sonra bu dönemdeki dergiler tespit edilmiştir. Daha sonra belirlenen bu dergi ve kitaplar Ankara Millî Kütüphanesi, Adnan Ötüken Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İSAM Kütüphanesi, İzmir Millî Kütüphanesi, Ege Üniversitesi Kütüphanesi, Erzurum Seyfettin Özege Kütüphanesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel müdürlüğü katalog tarama veri tabanlarından taranmıştır. Bazı dergilere koleksiyoner Bülent Kutlu'nun arşivinden ulaşılmıştır. Eserler fotoğraflama, fotokopi ve satın alma şekillerinde elde edilmiştir.

Yüz otuz beş şairin, iki yüz kırk altı kitabı ile yüz elli dört dergi taranmıştır. Bu aşamada ismi var olan, ancak kendisine ulaşılamayan eserler de vardır. Elde edilemeyen eserler sayıca çalışmanın ana amacını etkileyecek düzeyde değildir. Bütün işlemler neticesinde elde edilen şiirler Atatürk döneminde tüm yönleriyle gurbeti ortaya koymamızda yeterlidir.

Döneme ait şiirlerin toplanmasından sonra "gurbet" kavramı hakkında ayrıntılı bir araştırma yapılmış, kavramın kapsamı ve alt başlıklarının sınırları belirlenmiştir. Toplanan şiirler gurbetin alt başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Daha sonra da bu şiirler kendi alt başlıkları içerisinde kronolojik olarak sıralanmış ve metne bağlı çözümleme yöntemiyle incelenmiştir.

Tez *Giriş*, *İnceleme*, *Sonuç* ve *Kaynakça* bölümlerinden oluşmaktadır. Tezin *Giriş* bölümünde Atatürk dönemi Türk şiiri ve asıl konu olan "gurbet" kavramı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Tezin inceleme bölümünde şiirler gurbetin alt başlıkları altında incelenmiştir. Gurbet kavramı *Maddî Gurbet* ve *Manevî Gurbet* olmak üzere iki ana başlığı kapsamaktadır. *Maddî Gurbet* temalı şiirler *Maddî Gurbetin Sebepleri* ve *Maddî Gurbetin Sonuçları* şeklinde iki başlık altında değerlendirilmiştir. *Maddî Gurbetin Sebepleri* bölümündeki şiirler *Savaş, Esaret-Sürgün-Mahpusluk, Seyahat-Eğitim, İdeoloji, Anadolu İdeolojisi* ve *Beşerî Aşk*; *Maddî Gurbetin Sonuçları* bölümündeki şiirler de *Gurbetin Başlangıcı*, *Gurbet Acısı, Sıla Hasreti, Yalnızlık ve Yabancılık Duygusu* ve *Her An Kendini Gurbette Hissetme Hali* başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Tezin *Manevî Gurbet* bölümü ise *İçinde bulunulan Dünyada Mahkûmiyet Duygusu ve Sonuçları* ile *Ruhun İlk Kaynağına Dönme Arzusu* iki alt başlıkları altında incelenmiştir. *İçinde bulunulan Dünyada Mahkûmiyet Duygusu ve Sonuçları* alt başlığında derlenen şiirler *Başka Beldelere Kaçış, Sonsuzluğa Kaçış, Rüyaya Sığınma* ile *Ana Rahmine Dönme ve Çocukluğa Sığınma* başlıkları altında değerlendirilmiştir. *Sonuç* bölümünde ise tezimizin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Uzun bir dönemi kapsayan çalışmam boyunca benden yardımlarını esirgemeyen herkese, başta büyük bir sabırla bana yardım eden, bilgisini, her türlü desteğini esirgemeyen çok kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. İrfan Murat Yıldırım'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme süreci boyunca önerileriyle bize yön gösteren Prof. Dr. Fazıl Gökçek, Yrd. Doç. Dr. Sabahattin Çağın, Doç. Dr. Şerife Çağın ve Yrd. Doç. Dr. Ünal Şenel'e teşekkür ederim.

Son olarak çalışmam sürecinde her türlü desteği sağlayan aileme ve büyürken vaktinden aldığım oğlum Mehmet Oğuz Şahin ile eşim Davut Şahin'e çok teşekkür ederim.

Asuman GÜRMAN ŞAHİN

Manisa, 2015

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 1
GİRİŞ 2
1. Atatürk Dönemi Türk Şiiri 2
2. Gurbet Kavramı 24
ATATÜRK DÖNEMİ (1923-1938) TÜRK ŞİİRİNDE "GURBET" TEMİ 35
1. MADDÎ GURBET 35
1.1. Maddî Gurbetin Sebepleri 35
1.1.1. Savaş 35
1.1.2. Esaret - Sürgün - Mahpusluk 76
1.1.3. Seyahat - Eğitim 98
1.1.4. İdeoloji 128
1.1.4.1. Anadolu İdeolojisi 146
1.1.5. Beşerî Aşk 174
1.2. Maddî Gurbetin Sonuçları 195
1.2.1. Gurbetin Başlangıcı 196
1.2.2. Gurbet Acısı 207
1.2.3. Sıla Hasreti 220
1.2.4. Gurbette Yalnızlık veya Yabancılık Duygusu 248
1.2.5. Her An Gurbette Hissetme Hali 270
2. MANEVÎ GURBET 276
2.1. İçinde Bulunulan Dünyada Mahkûmiyet Düşüncesi ve Sonuçları 277
2.1.1. Başka Beldelere Kaçış 283
2.1.2. Sonsuzluğa Kaçış 303
2.1.3. Rüyaya Sığınma 321
2.1.4. Ana Rahmine Dönüş ve Çocukluğa Kaçış 332
2. Ruhun İlk Kaynağa Dönme Arzusu (Tasavvufî Gurbet) 341
KAYNAKÇA 363

KISALTMALAR

Adı geçen eser	a.g.e.
Adı geçen makale	a.g.m.
Adı geçen tez	a.g.t.

GİRİŞ

1. Atatürk Dönemi Türk Şiiri

Modern Türkiye'nin kaderi Sevr antlaşmasından Lozan antlaşmasına kadar geçen sürede belirlenmiştir. Trablusgarp, I. ve II. Balkan, I. Dünya savaşlarından yenilgilerle ayrılan Türk milleti Kurtuluş Savaşı'yla zafere ulaşmıştır. Bu zaferin ardından Cumhuriyet idaresiyle yönetilecek yeni bir devlet kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün vefatına kadar geçen bu dönem "*1923-1938 arası Atatürk dönemi*"[1] olarak adlandırılır.

Mustafa Kemal Atatürk, 1923'ten 1938'e dek Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığını yapmıştır. Atatürk, 1923'ten sonra toplumun her sahasında kökten yeniliklere girişmiştir. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte devletin yapısında, siyasî, ekonomik ve sosyal anlamda birçok yeniliğe imza atılmıştır. Halifelik kaldırılmış, parlamenter hayata geçilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin inkılâpları ve ilkeleri yavaş yavaş hayatın her noktasına sirayet etmeye başlamıştır. Toplumsal bir yapı unsuru olarak aile yapısından dinî hayata, eğitime, hukuka, sağlığa kadar hemen hemen her alanda yeni düzenlemelere gidilmiştir. "'*Cumhuriyet'in temeli kültürdür diyen Mustafa Kemal Atatürk, 'kendimiz olarak ve kendimiz kalarak'*"[2] anlayışıyla çağdaş uygarlığın en üstüne çıkmayı hedefleyen kültür politikaları geliştirmiştir. Kültür politikalarında alınan kararlarla millîleşme ve çağdaşlaşma ilkelerinin doğrultusunda birçok yeni kurum açılmıştır. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından itibaren Türklük bilincini geliştirmek ve yaymak maksadıyla Türk Ocakları kurulmuştur. Bir kültür derneği olan Türk Ocakları Millî Mücadele sonrasında da yeni rejimin desteklediği bir kuruluş olmuştur. Bir süre sonra kapatılan Türk Ocakları'nın yerini Cumhuriyet düşüncesinin içselleştirilmesini amaçlayan ve bu ilkeyle çalışan Halkevleri almıştır.[3] Halkevlerinden çıkan dergiler bu çalışmaların halka geçişini bir bakıma hızlandırmıştır.

---

[1] Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci, Abdullah Uçman, *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. XXV.

[2] İsmail Doğan, "Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Toplumsal Miras", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 48.

[3] Ali Ata Yiğit, "Atatürk Dönemi Kültür Politikası", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 81.

Kültür politikalarının temellendirilmesine yönelik yapılan çalışmalarda gösterilen titizliğin yeni bir tarih anlayışının oluşturulmasında da aynı özenle ortaya konulduğu görülmektedir. "*Tanzimat Dönemi'nden itibaren çağın gereklerine uygun eğitsel ve bilimsel gelişmeyi sürdüren Türk tarihçiliği, Cumhuriyet'le birlikte çağdaş anlamda kurumsal bilimsel ve millî temellere ve metodolojik tarih anlayışına kavuştu. Cumhuriyet Dönemi tarih anlayışı, bir yandan önceki devrin tarih anlayışından edindiği mirasla yeni ulusal bir toplum yaratma, ulus-devletin varlığını pekiştirme ve yurttaşlara ulusal bilinç kazandırma amacıyla ulusal ve laik bir tez üretmiştir.*"[4]

Tüm tarihî, siyasî ve sosyal gelişmeleriyle Atatürk dönemi bir yenilenmenin, değişmenin yanı sıra bir barış sürecidir. Çünkü bu ilk on beş yılda Millî Mücadelenin coşkusu hâlâ sürmektedir. Dolayısıyla gerek ekonomik, gerek siyasî, sosyal ya da kültürel olsun gerçekleştirilen bütün yenilikler hızlı bir biçimde halka ulaşmış ve hayata geçirilmiştir. "*Ekonomi alanındaki düzenlemeler kırsal kesimin, geniş anlamda Anadolu'nun gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulunur. Yurdun birçok yerinde sanayi tesisleri kurulur. Bu tesisler, ekonomik canlanmayı sağladığı gibi, Cumhuriyetin getirdiği kültürel değişim sürecinin hızlanmasında da belirgin bir işlev üstlenmiştir. Böylece büyük kentler dışında kalan merkezler de yeni düzenin sağladıklarından çoğunlukla olumlu biçimde payını almıştır. Kültürel düzlemde de köy ve Anadolu, aydınların yöneldiği yerdir. Ancak bu yönelim, araştırmaya bağlı köklü çözümler üretmeyi bir ölçüde göz ardı eden idealist bir anlayışa dayanır.*"[5]

Uzun yıllar savaşlarda verilen mücadelelerin zaferle taçlanması, yeni bir Türk devletinin kurulması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün kumandanlıktan cumhurbaşkanlığına geçmesi "*yeni bir benlik şuuru, bir tarih, dünya ve insan görüşü*"[6] oluşmasını sağlamıştır. Uzun yıllar batı karşısında devamlı yenilgilerin yaşanması sonucunda ortaya çıkan aşağılık kompleksi bu başarıyla son bulmuştur. Bu olumsuz duygunun yerini ise 'kendine güven duygusu' almıştır. [7]

---

[4] Recep Boztemur, "Tarih Anlayışı ve Tarih Araştırmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 48.

[5] Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1999, s. 4.

[6] Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci, Abdullah Uçman, *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. XXV.

[7] *A.g.e*, s. XXV.

29 Ekim 1923'ten başlayarak edebiyatta da yepyeni türler, şahsiyetler, eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanat eserlerinde gördüğümüz, aslında hayatın aynaya düşen bir yansıması gibidir.[8] 1923-1938 yılları arasında meydana gelen sanat ve edebiyat eserlerinde de "devrin ruhu" bu aynadan aksettirilmiştir. "*Bunun sonucu olarak, bundan sonra yazılacak olan edebiyat tarihlerinde kendine ayrı bir yer alması gereken bir edebiyat doğar. Biz bu edebiyata, devre damgasını basan büyük insana nispetle 'Atatürk devri edebiyatı' diyoruz*."[9]

Atatürk dönemi Türk edebiyatı denmesiyle bu devirde yalnızca hamasî bir üslupla Atatürk'ü ve onun reformlarını öven bir edebiyat kastedilmemektedir. Tabiî ki bu devirde büyük bir kumandan ve devlet adamı, cumhurbaşkanı olan Atatürk'e pek çok yazı, şiir yazılmıştır. Fakat bu yazıların çoğunun pek de estetik değer taşımadığı bilinmektedir. Atatürk dönemini oluşturan eserler bahsedilen bu yazı, şiirlerden değil; asıl sanat maksadı ile yazılmış eserlerden meydana gelmektedir.[10]

1923-1938 yıllarını kapsayan Atatürk dönemi Türk şiiri ise esasen Cumhuriyet devri Türk şiirinin ilk on beş yıllık dilimini oluşturmaktadır. "*Cumhuriyet devri Türk şiiri, Tanzimat'tan sonra gelişen 'Yeni Türk Şiiri'nin bir devamı olmakla beraber, bazı özelliklerle önceki devirlerin şiirlerinden ayrılır ve bu devrin şartlarına göre, nesiller boyunca değişir.*"[11]

1923'ten sonra yazılmış olan şiirler de Millî Edebiyat akımının devamı gibidir. "*Tanzimat sonrasında Divan şiirinin yerini, yeni şiir arayışlarının alması II. Meşrutiyet'ten sonra bu arayışları cevaplandıracak şahsiyetlerin yetişmesiyle yeni bir gelenek haline gelmiş. İlk yazılarını yüzyılın başında, II. Meşrutiyet döneminde yayımlayanlar 1923'te hayatta idiler ve eser vermeye devam ettikleri gibi, gençler üzerinde derin tesir uyandırmaya devam etmektedirler*."[12]

---

[8] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 17.

[9] Mehmet Kaplan v.d., *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. XXV.

[10] *A.g.e.*, s. XXV.

[11] Mehmet Kaplan, "Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Kısa Bir Bakış", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 307.

[12] İnci Enginün, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Ocak – Şubat 1992, S. 481 – 482, s. 565.

Edebiyat tarihlerinde bu dönemle ilgili çok fazla tasnif yer almaktadır. İnci Enginün, Cumhuriyet Devri Türk şiirinin Atatürk dönemi şiirini kapsayan bu dönemini aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır.[13] Bu çalışmada, İnci Enginün'ün tasnifine bağlı kalınarak Atatürk dönemi Türk şiiri hakkında bilgi verilmiştir.

1. Eskiler
2. Memleket Edebiyatı
    a. Tasvirde kalanlar (Gözlemci gerçekçiler),
    b. Folklor unsurlarını şiire taşıyanlar,
    c. Hamasî şiirle yiğitlikleri gür sesle anlatanlar,
    ç. Ülke dertlerinin halli için Marksizmi teklif edenler,
    d. Mistik bakışla iç dünyayı araştıranlar,
    e. Yunan Mitolojisinden hareket edenler.
3. Öz şiir (Sanat sanat içindir)
    a. Yedi Meşaleciler
    b. Müstakil şahsiyetler.

1. Eskiler: Şairlerin "Eskiler" başlığı altında toplanmasının sebebi Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin kuruluş aşamasının öncesinde de sanat cemiyetinin içinde yer almasıdır. [14]

Abdülhak Hâmit Tarhan, Servet-i Fünun'dan Cenap Şehabettin, Ali Ekrem Bolayır, Sâmih Rifat, Faik Âli Ozansoy, Hüseyin Siret Özsever, II. Meşrutiyet sonrasından Celâl Sahir Erozan, Süleyman Nazif, Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Göklap, Mehmet Âkif Ersoy, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal Beyatlı Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin kuruluş yıllarında da şiirler kaleme almışlardır.

1852 doğumlu Abdülhak Hâmit Tarhan "*yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni seyreden Tanzimat'tan bir göz gibidir.*"[15] Gençlik yıllarında Türk edebiyatına getirdiği

[13] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 1.

[14] Ramazan Korkmaz-Tarık Özcan, "1923-1938 Cumhuriyet / Kuruluş Dönemi Türk Şiiri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 592.

[15] İnci Enginün, "Abdülhak Hâmit Tarhan", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 43.

yeniliklerle ismini duyuran ve bir süre sonra 'şair-i azam' olarak anılan Abdülhak Hâmit Tarhan Atatürk döneminde sayılan, saygı gören bir şairdir. "*Namık Kemal'den aldığı 'hürriyet', 'halk', 'terakki', 'medeniyet' fikirlerini kendi şahsiyetinde yoğuran Abdülhak Hâmid, istibdat devrinde yazdığı, fakat 1912'de neşredebildiği Liberte ve tamamını ancak 1923 yılında bastırmak imkânını bulduğu Garam'da Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu Cumhuriyet'i ve inkılâpları âdeta önceden görmüş gibidir*."[16]

Servet-i Fünun dönemine mensup olanlardan Cenap Şehabettin, bu dönemde sadeleşmiş Türkçe ile manzumeler kaleme almayı denemiş; ancak çok fazla eser yazmamıştır. Ali Ekrem Bolayır, Hüseyin Siret Özsever, Faik Ali Ozansoy da bazı eserler yayımlamış; fakat yeniliklere pek de açık olamayan bu sanatçılar eski tarzlarına dönmüşlerdir.[17]

II. Meşrutiyet sonrasında bu dönemde yer alan şairler arasında Türkçülük akımının öncüleri Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Yurdakul da vardır. Atatürk Dönemi'nde 1908 yılından itibaren ortaya çıkan birçok akım ömrünü tamamlamış gibidir. "*Bunlardan birincisi 'ittihad-ı İslâm' ideolojisidir. Yeni Türk devleti milliyetçidir. Sınırları 'Misâk-ı millî' ile çizilmiştir. Asırlar boyunca savaştan savaşa koşan Türk milletinin kalkınabilmesi için dikkat ve enerjisinin Türkiye toprakları üzerinde toplanması lâzımdır.*

Atatürk millî şuur ve millî kültürün teşekkülü bakımından eski Türk tarihine büyük önem vermekle beraber, yine aynı sebepler dolayısıyla 'Turancı' değildir. Kalkınma barışa dayandığı için o, Türkün enerjisini başka gayeye harcayan hiçbir maceraya cevaz vermez."[18]

Atatürk Dönemi'ni kapsayan bu yıllarda, birçok akım son bulmuş; ancak yerine bu devirde önemli bir misyon taşıyan Anadoluculuk akımı gelmiştir. Başta Hilmi Ziya Ülken olmak üzere bu akımla ilgili önemli girişimlerde bulunulmuştur. Anadoluculuk fikri şu esaslara dayanmaktadır:

"*Türkler, İslâmiyet'i Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken kabul etmiş ve Anadolu topraklarında yepyeni bir medeniyet vücuda getirmiştir. Bu medeniyetin başlangıç tarihi, Malazgirt Zaferi'nin vuku bulduğu 1071'tir. Çünkü bu tarihî olayla Anadolu'nun*

[16] Mehmet Kaplan, v.d., *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. XXIX.

[17] *A.g.e.*, s. XXX.

[18] *A.g.e.*, s. XXVI.

kapıları Türklere açılmış, Türkler göçebe hayat tarzından sıyrılarak yerleşik bir hayata geçmiş ve milletleşmiştir. Bu yüzden Anadolu coğrafyasına Türklerin yerleşmesi, Türk tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmelidir.

Anadolu, tüm uygarlıkların beşiği olduğu gibi Türkleri de millet yapan bir toprak parçası olduğu için Türk kimliğinin temel unsuru da Anadolu olmalıdır. Türklerin millî kimlik edinmesinde mevcut ve eski ideolojiler (Osmanlıcılık, Turancılık, İslâmcılık…), birer hayâlden ibarettir ve Anadolu Türklerinin enerjisini boşa harcamaktadır. Bu sebeple Cumhuriyeti ilan eden yeni Türkiye'nin gelişmesi, ancak Anadolu'yu esas alan yepyeni ve daha gerçekçi bir ideolojiden hareketle gerçekleşecektir ki bu ideolojinin ismi 'Anadoluculuk'tur."[19]

Anadoluculuk fikri şairler arasında da kabul görmüştür. İleride değinildiği gibi mektepten memlekete düşüncesiyle hareket eden Yahya Kemal Beyatlı bu akımın öncülerindendir.

İstiklâl Marşı şairi Mehmet Âkif Ersoy da bu devre tanıklık etmiştir. *Gölgeler* ve *Âsım* adlı eserleri bu dönemde yayınlanmıştır. *Safahat*'ın ilk kısımlarında toplumun neredeyse tüm sıkıntılarını realist bir tavırla anlatan ve bunları tespit etmekle kalmayıp düzelmesi için önerilerde bulunan şairin, bu dönemde yayınlanan şiirlerinde geçmişe nispeten geriye çekildiği görülmüştür. [20]

Eskiler başlığı altında değerlendirilen şairler arasında en çok öne çıkan iki şair vardır: Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Haşim.

Yahya Kemal Beyatlı, XX. yüzyıl Türk şiirinin öne çıkan şairlerindendir. "*Modern Türk şiiri Yahya Kemal ile Türkçenin sahip olduğu imkânları değerlendirerek imparatorluktan millet dönemine geçişi sağlamıştı*r."[21]İlk şiirleri Servet-i Fünun edebiyatının özelliklerini taşımaktadır. Bir süre sonra Paris'e giden şair, orada çok farklı sanat görüşleriyle karşılaşmıştır. Paris'te cereyan etmekte olan bu sanat çeşitliliği şairin şiir perspektifinde değişimlere neden olmuş, klâsik sanatın önemini anlamıştır. Batı

[19] Necati Tonga, "Anadolu Mecmuası (1924–1925) ve Anadoluculuk Fikri Üzerine Bir İnceleme", *Türk Yurdu*, C. 31, S. 285, Mayıs 2011, s. 138–142.

[20] İnci Enginün, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Ocak – Şubat 1992, S. 481 – 482, s. 570.

[21] Şerif Aktaş, "Yahya Kemâl Beyatlı", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, C. 11, İstanbul 1992, s. 198.

şiirinin temellerinin klâsik Yunan ve Lâtin'e dayandığını gören Yahya Kemal Beyatlı, bir dönem Türk edebiyatında da Havza edebiyatı oluşturma girişiminde bulunmuştur. [22]

Mektepten memlekete edebiyat anlayışında olan Yahya Kemal, "*Yeni edebiyatın henüz kopya ve taklit devresinde, yani henüz mektepte olduğunu Türk edebiyatının çerçevesi, kendi memleketimiz olmalıdır.*"[23] düşüncesini iddia etmektedir.

Fecr-i Ati nesline mensup şairlerimizden biri olarak anılan Ahmet Haşim, Cumhuriyet döneminde de eserler veren önemli sanatçılardandır. Ferdî ızdırapları şiirlerine konu eden Ahmet Haşim, Yahya Kemal gibi Türk edebiyatında saf şiirin savunucularından olmuştur. [24]

2. Memleket Edebiyatı

Memleket edebiyatı bu devirde ortaya çıkmamış, ilk örneklerini "*II. Meşrutiyet'ten sonra vermeye başlamıştır.* "[25]

"*Yüzyıllar boyu süren yenilgiler sonucu cihangir Osmanlı devletinin yıkılışı, eski Türk tarih ve kültürüne hâkim hayalî veya hakikî akıncılık temayüllerine de son verir. Cumhuriyet devrinde bahis konusu olan Türkiye'nin kalkınmasıdır. Bu maksatla girişilen inkılâp, reform ve faaliyetler neticesi Türkiye günden güne değişir. Bu devir Türk edebiyatı memleket gerçekleri, yenilik istekleri, tenkit ve özlemlerle doludur*."[26]

Millî Mücadele'den sonra Anadolu, gerçek anlamda tanınmaya ve anlaşılmaya başlanmıştır. Özellikle de yeni Türk devletinin başkentinin Anadolu'nun merkezinde, Ankara'da olması dikkat çekici bir hatırlatma gibidir. Böylelikle bu devirde başta Ankara olmak üzere Anadolu sosyal, iktisadî ve kültürel anlamda hak ettiği değeri

---

[22] İnci Enginün, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri), Ocak – Şubat 1992, S. 481 – 482,* s. 570.

[23] Mustafa Özbalcı, *Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 184.

[24] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940*, C.2, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 18.

[25] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 39.

[26] Mehmet Kaplan, "Cumhuriyet Devrinde Memleket Şiirleri ve Faruk Nafiz Çamlıbel", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 302.

kazanmaya başlamıştır. Yüzyıllardır taşra gözüyle bakılan, ihmal edilen Anadolu'ya dikkat çevrilmiştir. [27]

İnci Enginün, Memleket edebiyatını şairlerin şiirlerini ele alışlarına göre çeşitli başlıklar altında sınıflandırmayı uygun bulmuştur. Bunları şöyle sıralar:

a. Tasvirde kalanlar (Gözlemci Gerçekçiler)

Enginün, bu başlık altında Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Enis Behiç Koryürek, Necmettin Halil Onan, Şükûfe Nihal Başar, Emin Recep Gürel, Halide Nusret Zorlutuna, Haluk Nihat Pepeyi, Ömer Bedrettin Uşaklıgil, Zeki Ömer Defne ve Sabahattin Ali'yi toplamıştır.

Cumhuriyet devrinde gelişen Memleket Edebiyatı'nın en kuvvetli temsilcisi, adı Beş Hececiler ile anılmış Faruk Nafiz Çamlıbel'dir. Nihat Sami Banarlı, Çamlıbel'in "*memleket şairliği devresi*" vardır diyerek şairin memleket edebiyatındaki faaliyetlerini şu şekilde özetlemektedir:

"*Şair, İleri Gazetesi muharriri olarak Anadolu'ya geçmiş, bir müddet Ankara'da kaldıktan sonra, edebiyat muallimi olarak, Ulukışla yoluyla, Kayseri'ye gitmişti. Faruk Nafiz'in Anadolu'yu içinden tanımasına fırsat veren bu yolculuk, 1928'de daha geniş bir imkânla tanınmıştı. Devrin Maârif vekili Mustafa Necâti'nin riyasetinde Şark Vilayetlerini Tetkik heyetinde bulunan şair, bu heyetle Sivas, Erzincan, Gümüşhane, Trabzon, Erzurum illerimizi görmüş ve dönüşte Kastamonu'yu tanımak fırsatını bulmuştu. O tarihlerde bir İstanbul şairi için çok mühim ve çok yeni olan bu çeşit vatan içi seyahatleri Faruk Nafiz'in edebi hayatında dönüm noktası olmuştu. Bu devirde şairin bir memleket edebiyatı vücuda getirme ideali yer tutar*."[28]

Faruk Nafiz Çamlıbel, Anadolu'yla olan bağını, "Han Duvarları" gibi birçok şiirinde dile getirmiştir. Ancak Anadolu'nun önemini, Memleket Edebiyatı'nın bir nevi poetikasını anlattığı şiiri "Sanat"tır:

---

[27] Mehmet Kaplan, "Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Kısa Bir Bakış", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2,* Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 309.

[28] Nihat Sami Banarlı, "Faruk Nafiz Çamlıbel", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 1218.

Başka sanat bilmeyiz, önümüzde dururken,
Söylenmemiş bir masal gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken,
Sana uğurlar olsun, ayrılıyor yolumuz!

Faruk Nafiz Çamlıbel, bir İstanbul şairi olma özelliğinden ayrılarak Memleket Edebiyatı akımı içerisinde yer aldığında estetik anlayışı değişmiştir. Şiirlerinde folklorik unsurlara yer vermekten çekinmemiştir. Bunun yanı sıra aruz vezni ile şiirler yazmaya başlayan şair, daha sonra bu akımın etkisiyle Halk Edebiyatı'ndan beslenerek hece ile şiirler yazmaya devam etmiş; bu tavrı adının Hece'nin Beş şairi olarak anılmasına yol açmıştır. İsimleri Faruk Nafiz Çamlıbel ile anılan Hece'nin diğer şairleri ise edebiyat tarihinde yer alacak pek fazla bir ürün bırakmamıştır.[29]

Faruk Nafiz'in şiirlerinde de görülen memleket teması Atatürk dönemi Türk şiirinin yaygın temalarından birisidir. Zaferle neticelenen savaşın dinmeyen coşkusuyla Anadolu her anlamda değer kazanmaya devam etmiştir. Dönemin aydınları savaşın ardından Anadolu'yu ve Anadolu insanını yakından tanımak için seyahatlerde bulunmuş; bunun sonucunda karşılaştıkları doğa, iklim, coğrafya ve Anadolu insanı bu edebiyatın içinde yer almıştır. Yeni sanat anlayışı ülkesinin 'öz suyu' ile beslenmiştir. [30]

Memleket Edebiyatı akımından etkilenerek şiirlerinde Anadolu gerçeklerine yer veren, Anadolu'yu en az Faruk Nafiz kadar yakinen tanıma fırsatı bulan şairler arasında Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklı, Necmettin Halil Onan, Halide Nusret Zorlutuna, Şükûfe Nihal Başar, İffet Halim Oruz, Hamdi Gökalp ve Haluk Nihat Pepeyi de vardır. "*Faruk Nafiz Çamlıbel'in iki önemli takipçisi Kemalettin Kamu ile Ömer Bedrettin Uşaklı'dır*."[31]

"Gurbet şairi" olarak tanınan ve şiirlerini hece vezniyle kaleme alan Kemalettin Kamu, genellikle ferdî duygulara ve vatan sevgisine şiirlerinde yer vermiştir. Şiirlerini ilk kez Büyük Mecmua ve Dergâh gibi mecmualarda yayınlamaya başlayan Kemalettin

[29] İnci Enginün, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Ocak – Şubat 1992, S. 481 – 482, s. 576.

[30] İnci Enginün, "Faruk Nafiz Çamlıbel", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 188.

[31] *A.g.m.,* s. 576.

Kamu, ilerleyen yıllarda çeşitli dergilerde de şiirlerini yayınlamıştır. Gurbet ve bunun sonucunda ortaya çıkan gurbet, sıla hasreti, yalnızlık gibi duygular onun şiirinde çok sık karşılaşılan bir temadır.[32]

Anadolu'ya taşra gözüyle bakmanın bu dönemde son bulması ve aydınların Anadolu'yu gezmek suretiyle tanımaları da gurbet teminin ön plana çıkmasını sağlamıştır. "*Özellikle Halk şiiri geleneğinde yoğun olan gurbet duygusu, Cumhuriyet sonrası şairlerinde değişik şekiller gösterir. Çevresinden uzakta kalmanın ızdırabını yaşayan şair, yeni çevreyi tanımaya, tasvire veya ona uymaya çalışır. Daha karmaşık planda ise modern insan gurbette olmanın dışında, derin bir iç yalnızlığı yaşar ve büyütür, hatta bunu estetik bir mesele olarak şiirinin temeli yapar. Faruk Nafiz ve Kemalettin Kamu'da bol bol görülen gurbet temi sonraki şairlerde yerini yalnızlığa bırakır.*"[33]

Kemal Tahir ise "Anadolu" adlı yazısında Faruk Nafiz ve Kemalettin Kamu gibi Anadolu'ya gurbet gözüyle bakan şairleri olumsuz yönde eleştirmektedir. Bu şairlerin Anadolu karşısında yüreklerine düşen hissin gurbetten çok "yadırgama" olduğunu ileri sürmektedir:

"*Bu yadırgama kendimizi oraya vermemekten kaynaklanıyor. Alışkanlığımız da yardım ediyor. Senelerce Boğaz'a gitmeden İstanbul'da yaşıyoruz da, Anadolu'ya geçince Boğaz ilahlaşıyor. Gurbet, büyük şehrin dar mahalle aralarına sığmayan genişliklerde düşünce ve yaşayış seviyemizden aşağı olduklarına peşinen inandığımız insanları seyirden, onların arasında elbisemiz, lisanımız, oturup kalkışımızla uyandırdığımız hayret hatta hasetten bıkınca başlıyor. Artık pantolonumuzun ütüsüne gösterdiğimiz ihtimam, kravatımıza verdiğimiz şekil ile bir parça meşgul olan, anlattıklarımızı itimatsızlık dolu bir hayretle dinleyen adamları, bize kıyafetleri, kalabalıkları, çekingenlikleri, acayip gelen kadınları, uyuşukluğu hatırlatan mütemadi bir çalışmayı hatta didinmeyi, mahallî adet ve inanışları şöyle görüp öğrenince: Tamam*

[32] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940,* C.2, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 24.

[33] İnci Enginün, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Ocak – Şubat 1992, S. 481 – 482, s. 576.

diyoruz. Bu hayatın iç yüzünü merak etmiyoruz, esbabını araştırmaya üşeniyoruz. Gurbet başlıyor."[34]

Anadolu'yu neredeyse baştan sona gezerek, bizzat içinden tanıyan Ömer Bedrettin Uşaklı, şiirlerinde Anadolu'nun tüm güzelliklerinden ve gurbet duygusundan bahseden bir şairdir. [35] Ömer Bedrettin de Memleket Edebiyatı akımı içinde Faruk Nafiz ve Kemalettin Kamu'nun ardından yürüyen bir şair olarak tanınmıştır.

Anadolu'yu yakinen tanıyabilmek maksadıyla yollara düşen şairlerin "Anadolu ve "gurbet" temalarını şiirlerinde daha yoğun işlediği görülmektedir. Bu temalar, Anadolu'ya hiç gitmeyen şairler tarafından da işlenmiştir. Edebiyat tarihleri incelendiğinde, âdeta devrin modası olan, Anadolu temasını işleyen şairler iki grupta değerlendirilebilir. Birincisi Anadolu'yu bizatihi tanıyarak yazanlar, ikincisi ise sadece uzaktan Anadolu'dan bahsedenler.

Ömer Bedrettin, hem Millî Mücadele, hem de babasının memuriyeti gereği Anadolu'yu içinden tanıma fırsatı bulmuştur. İnci Enginün, şairin Anadolu ile yakınlığını şu şekilde açıklamaktadır:

"*Çocukluğundan itibaren Anadolu'da dolaşan ve Anadolu'yu ateş çemberinde gören duygulu ve yumuşak bir şairin sahtelik karşısında tiksinti duymaması imkânsızdır. Anadolu'yu tanımadan, moda olduğu için Anadolu şiirleri yazanlar, bu derin konuyu, maalesef sevimsiz hale getirmişlerdir. Anadolu'ya geçerken Halide Edip, kendisine dinlenmesi için verilen yatakta yatarken, kim bilir daha önce kaç kişinin yattığı bu pis kokulu yatakta şunları düşünmeden edemez: 'Yüzyıllar süren zulüm, sessiz meşakkat onların vücuduna bu kokuyu vermişti. O zaman bazı genç yazarların, halkın hayatı diye, halk psikolojisine dair yazdıkları yazıları düşünerek gülümsedim. İnsan, o günün o tabakasını anlamak için mutlaka bu kokuyu koklamış olması lazımdır.* "[36]

Memleket edebiyatının bir diğer önemli şairi ise Necmettin Halil Onan'dır. Nihat Sami Banarlı, sanatçının Türk şiirindeki yerini şu şekilde değerlendirir: "*Yine bu yıllarda 'Bir Yolcuya' isimli, millî heyecan şiiriyle ilk şöhretini yapan Necmettin Halil*

[34] Kemal Tahir, "Anadolu", *Geçit Mecmuası*, 15 Mart 1934, S. 6, s. 9.

[35] Nihat Sami Banarlı, "Ömer Bedrettin Uşaklı", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 1249.

[36] İnci Enginün, "Ömer Bedrettin Uşaklı", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 206.

Onan da nazım lisanının düzgünlüğü, hece veznini ve millî nazım şekillerini muvaffakiyetle kullanışı gibi meziyetleriyle yeni Türk şiirine iyi isim bırakan şairlerimizdendir."[37]

"*Mektepten memlekete diye özetlenen ilkeler toplamı; edebiyatı İstanbul dışına taşırmak, halkımızın ve tarihimizin gerçeklerini yansıtmak, yazı dili yerine konuşma dilinin canlılığını koymak, ulusal edebiyat öğelerinin geleneğinden yararlanmak, Türkçeyi hiç bir şekil gereğine feda etmemek bilincine varmak, Cumhuriyet yönetiminin halkçı ülkücülüğüne katılmak*"[38] maksadıyla bu dönemde bazı yazarların Anadolu'nun farklı bölgelerinde çeşitli görevleri üstendiği görülmektir.

Bu ilkeler doğrultusunda ve öğretmenlik mesleği gereği Anadolu'nun çeşitli illerinde gezen Halide Nusret Zorlutuna da Memleket Edebiyatı akımı içerisinde yer alan bir şairdir. Onun eserlerinin birinci amacı Memleket Edebiyatı'na faydalı olmaktır denilebilir. Bu nedenle eserlerinde büyük ölçüde Anadolu coğrafyası ve insanını anlatmayı gaye edinmiştir. Bunu yaparken de sade Türkçeyle ve hece vezninde şiirler kaleme almıştır. [39]

Bu döneme tanıklık eden ve devrin atmosferinin etkisi altında şiirler kaleme alan bir başka şair de Şükûfe Nihal Başar'dır. Şükûfe Nihal'in şiirlerini kendi içerisinde devrelere ayıran Hülya Argunşah, Atatürk dönemi yıllarına denk gelen yıllarda ve hatta biraz öncesinden başlayarak, şairin şiirlerini "*millî romantizmden sosyal realizme geçiş*" olarak adlandırmaktadır. Şükûfe Nihal de memleketçi edebiyatın etkisiyle şiirlerini Anadolu ve Anadolu insanı gerçekliğinin üzerine kurmuştur. [40]

Memleket Edebiyatı içerisinde hem devrin ruhunu yansıtmaya çalışan hem de "*büyük bir Türk destanı yaratmak*"[41] için ürünler veren şair ise Haluk Nihat Pepeyi'dir. "*Halûk Nihat, destan türünün (epope'nin) ruhuna uygun olarak maziye duyulan derin bir hasret duygusu ile kendine güven duygusunu ve geleceğe dair beslenen kuvvetli*

---

[37] Nihat Sami Banarlı, "Ömer Bedrettin Uşaklı", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 1250.

[38] Rauf Mutluay, *50 Yılın Türk Edebiyatı*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1973, s. 171.

[39] Şerif Aktaş, "Halide Nusret Zorlutuna", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, C. 11, İstanbul 1992, s. 34.

[40] Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal Başar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 343.

[41] Hilmi Ziya Ülken, "Bir Başlangıç ve İki Tetkik", *Haluk Nihat Türk Destanına Giriş*, Ülkü Kitaphanesi, İstanbul 1934, s. 3.

ümitleri, 1930'lu yılların Türkiye'sinde yoğun bir şekilde yaşanan târihî ve millî hassasiyetlerin potasında eriterek nazmın imkânları dâhilinde takdim etmede ve yansıtmada oldukça başarılı olmuş bir destan şairidir."[42]

İnci Enginün Sabahattin Ali'yi de Memleket Edebiyatı içerisinde tasvirde kalan şairler arasında değerlendirmektedir.

b. Folklor unsurlarını şiire taşıyanlar

Şairler, Halk Edebiyatı'na ve kültürüne ait birçok folklorik unsurları şiirlerinde işlemiş, çağdaş edebiyat ürünleri ile halk sanatını harmanlamıştır. Dönemde Türk Ocakları'nın yerini alan Halkevleri'nin birçoğu mecmua yayınlamıştır. Bu mecmualarda tanınmış şairlerin yanı sıra öğretmen şairlerin şiirleri de yer almıştır. Halk edebiyatı ve halk kültürüne ilgi büyük ölçüde hem bu yayın organları, hem de buralarda şiirler kaleme alan öğretmenler aracılığıyla meydana gelmiştir. [43]

"*Tanzimat sonrası edebiyatımızda, yazarların halkçılık kavramına bağlı olarak sözlü halk kültürüne yönelmesi, II. Meşrutiyet ve bilhassa Cumhuriyet'in ilânından sonra büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Halkçılık yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin umdeleri arasında yer almış, Halk edebiyatı mahsulleri toplanmış ve bunların edebiyatçılar tarafından örnek tutulması yaygın bir moda yaratmış ve basmakalıp halde tekrarlanmıştır. Ancak gerçek sanatkârlar basmakalıbın üstüne çıkabilmiş, cumhuriyet sonrası Türk edebiyatına yenilik kazandırarak şahsiyetlerini göstermiştir.*"[44] Atatürk dönemi Türk şiirinde şiirler kaleme alarak bu manada öne çıkan şair Ahmet Kutsi Tecer'dir. Rauf Mutluay, Ahmet Kutsi Tecer için "*Fransa öğreniminden sonra Anadolu toprağında beğeni bilinçlenmesi*"[45] diyerek onun Anadolu'ya yaklaşımını değerlendirir.

Ahmet Kutsi Tecer modern Türk şiirinin halk edebiyatından beslenerek kuvvetleneceğini öngörmüş ve şiirlerini Türk folkloruyla harmanlamıştır.[46]

---

[42] Mustafa Özbalcı, "Halûk Nihat Pepeyi", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, C. 14, İstanbul 1992, s. 12.

[43] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 49.

[44] İnci Enginün, "Turan Oflazoğlu ve Türk Halk Kültürü", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 352.

[45] Rauf Mutluay, *50 Yılın Türk Edebiyatı*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1973, s. 181.

[46] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940, C.2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 24.

c. Hamasî şiirlerle yiğitlikleri gür sesle anlatanlar

Hamasî bir üslupla şiirlerine kuvvet katan şairler arasında "*Atatürk Şairi*"[47] olarak tanınan Behçet Kemal Çağlar başta olmak üzere, İbrahim Alaattin Gövsa, Orhan Şaik Gökyay, Arif Nihat Asya ve Hüseyin Nihal Atsız yer almaktadır.

"*Atatürk sevgisi, Kurtuluş Savaşı yıllarının millî şevk ve heyecanları besleyen kahramanlık dolu hadiseleri ve 1923 yılında ilân edilen Cumhuriyet idaresinin getirdiği yenilikler hemen bütün sanatkârları memleketçi bir edebiyatın peşinden sürüklüyordu. Türkçülük diğer bütün sosyal ve siyasî akımların önüne geçmiş, milliyetçilik bir şuur haline gelmiş, edebiyat da tamamıyla bunun önemini anlatmaya yönelmişti. Edebiyatta millî kaynaklara dönmek tek gaye olarak benimseniyor, millî kaynak olarak ise Türk tarihi ve düşüncesi, halk edebiyatının söyleyiş güzelliği ve nazım şekilleri ile hece ölçüsü kabul ediliyordu. Behçet Kemal de bu görüşleri benimsemekte gecikmedi ve kolayca millî edebiyata yönelerek 'Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur' diye haykıran Mehmet Emin Yurdakul'u rehber edinmiştir*."[48]

Millî ülküye, Atatürk'e bağlılığını şiirlerinde dile getiren diğer bir şair de İbrahim Alaattin Gövsa'dır. Millî edebiyat akımının içerisinde yer alan şair, hece vezninden şiirlerinde hece veznini kullanmıştır. Her şeyiyle Anadolu ve Anadolu'nun yüceltilmesi onun şiirlerinin eksenini oluşturmuştur. [49]

"Orhan Şaik Gökyay da bu dönemin hamasî üslupla şiirler yazan şairlerinden biri olarak tanımlanır. Ahmet Kutsi Tecer'in şiirlerinde olduğu gibi Türk folkloru ve halk edebiyatı ürünleri de Orhan Şaik Gökyay'ın şiirlerinde önemli bir yer işgal etmektedir. O da bu malzemelerin sanatta mühim bir beslenme kaynağı olduğu kanısında olmuş ve şiirlerini bu tavır içerisinde kaleme almıştır.[50]

Arif Nihat Asya, bu başlık altında değerlendirilen diğer bir şairdir. Edebiyatımızda memleketçi ve milliyetçi şairler arasında yer alan Arif Nihat Asya,

---

[47] *A.g.e.*, s. 25.

[48] Mustafa Özbalcı, "Behçet Kemâl Çağlar", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, C. 14, İstanbul 1992, s. 496.

[49] Ramazan Korkmaz- Tarık Özcan, "1923-1938 Cumhuriyet / Kuruluş Dönemi Türk Şiiri*", Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 906.

[50] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940, C.2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 49.

şiirlerinde sadece memleket meselelerini konu edinmemiştir. Hemen hemen hayata dair pek çok şey onun şiirine konu olmuştur.[51]

Bu başlık altında değerlendirilen ve şiirlerini daha çok 1938'li yıllardan sonra kaleme alan diğer bir şair de Hüseyin Nihal Atsız'dır. Atsız'ın tüm eserlerinin temellinde Turan ülküsü vardır. Sayıca çok olmayan şiirlerinde "*milletinde ve kendisinde olan gücün anlatımını vermeye, özellikle gençleri coşturup, vatan için, Türklük için çalışmıştır. Irkçılık, Turancılık, askerî bakış*"[52] şiirlerinin başlıca temaları olmuştur.

ç. Ülke Dertlerinin halli için Marksizm'i teklif edenler

Ülke dertlerinin çözümünü Marksizm'de bulan şairler Nâzım Hikmet ve onun açtığı çığırda yürüyen Ercüment Behzat Lâv, Hasan İzzettin Dinamo, İlhami Bekir Tez ve Mümtaz Zeki Taşkın'dır. Bu şairlerin şiirleriyle meydana gelen Toplumcu Gerçekçi Edebiyat 1920'lerden itibaren ülkemizde gelişmeye başlamıştır. "*Batı emperyalizminin yok etmeye çalıştığı Türk milleti yeni bir devlet ülküsüyle İstiklâl savaşını kazanır. Rusya'da 1917 Ekim Devrimi'nin üzerinden henüz üç yıl geçmiştir. Marksizm'in revaçta olduğu bir dönemdir. Doğu Avrupa'da şekillenen Marksist ideoloji genç Türkiye Cumhuriyetini de etkilemek ister. Çünkü sıcak denizlere ulaşmanın başka yolu yoktur. Türkiye'de materyalist dünya görüşü Tıp fakültelerinin ve fen bilimlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte Cumhuriyetten önceki dönemde boy vermeye başlamıştır. Beşir Fuat, Hoca Tahsin Efendi ve Abdullah Cevdet gibi materyalizme gönül veren şahsiyetler, pozitif felsefenin eşliğinde gelişen bu anlayışın öncülüğünü üstlenirler*."[53]

Hasan Bülent Kahraman, Toplumcu gerçekçi şiirin özelliklerini kısaca şu şekilde özetlemektedir:

---

[51] Nihat Sami Banarlı, "Arif Nihad Asya", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul 1987, s. 1259.

[52] *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Hüseyin Nihal Atsız", Cilt 1, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, s. 226.

[53] Ramazan Korkmaz-Tarık Özcan, "1923-1938 Cumhuriyet / Kuruluş Dönemi Türk Şiiri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 911.

"*Şiirsel söylem kendi özelliklerini ve özgüllüklerini korumakla birlikte politik bir nitelik de kazanır ve bu aşamada şiirin etkileme, belirleme gücü yükselir. Şiire yönelik eleştiriler, şiiri hedef almazlar, onun içerdiği politik söyleme ve yaklaşıma yönelirler*."[54]

Modern Türk şiirine bir dönüm noktası yaşatan Nâzım Hikmet, gerek muhteva, gerek şekil, gerekse dil itibariyle "Toplumcu gerçekçi şiir" adı altında birçok yeniliğin altına imzasını atmıştır. "*Türk şiirinde o zamana kadar denenmeyen görsel, sessel ve karmaşık biçemli teknikleri kullanarak somut ve nesnel bir şiir anlayışıyla karşımıza çıkar. Aynı zamanda şiirini o güne kadar görülmemiş bir düzeyde Marksist ideolojinin emrine verir*."[55]

Nâzım Hikmet'in şiiri yalnızca ideolojik temelli muhtevaların yeniliğiyle sınırlı değildir. Şiirin yapısına da muntazam değişikler ve yenilikler getirmiştir. "*Şiirindeki paralel, simetrik, ters simetrik akışlar ve kırılmalar modern Rus şiirinden özellikle Mayakovski'den alınmış yansımalardır*."[56]

Modern Türk şiirinin yenileşme sürecinde bu akımın içinde yer alan diğer bir şair Ercüment Behzat Lâv'dır. "*Ercüment Behzat, diyalektik materyalist felsefeye bağlı olmakla birlikte, şiirleştirme anlayışı bağlamında Nâzım Hikmet'in tam tersi bir görünüm arz eder. O, şiiri ne kadar mücadele, propaganda, yergi temelli dünyevî içerik ögelerine dayandırmışsa ve böylece algılanabilir bir anlam kurabilmişse, Ercüment Behzat da o kadar kapalı, kaçkın, soyut bir içeriğe yönelmiştir. Basamak dize dışında pek çok öge bakımından iki şair benzer biçim anlayışına sahiptir*."[57]

Hakan Sazyek bu akımın öncüleri sayabilecek Nâzım Hikmet ve Ercüment Behzat'ın Türk şiirindeki etkilerini şu şekilde değerlendirmektedir:

"*Nâzım Hikmet'in ve Ercüment Behzat'ın şiirdeki yenilikçi hamleleri, böylesi bir edebî geleneğin üzerine ve daha önemlisi, ondan kopuş halinde oluşmalarından ötürü önem taşımaktadır. Bu kopuşun temelinde de aruz ve hece gibi Türk şiirinin iki ana kulvarından çok farklı, ikisini de reddeden, yeni bir hayat anlayışını yeni bir biçim,*

---

[54] Hasan Bülent Kahraman, *Türk Şiiri, Modernizm, Şiir*, Büke Yayınları, İstanbul 2000, s. 43.

[55] Ramazan Korkmaz-Tarık Özcan, "1923-1938 Cumhuriyet / Kuruluş Dönemi Türk Şiiri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi,* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009,s. 912.

[56] *A.g.m.*, s. 912.

[57] Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1999, s. 4.

söyleyiş, vokabüler, imge ve içerik bütünü ile işleme tutumu bulunmaktadır. (...) Böylelikle, şiirlerin evrenine ilk kez biçim ve içerikte Batılı olan, onun Türkçedeki uyarlaması olarak nitelenebilecek özgün bir kulvar daha açarlar."[58]

Nâzım Hikmet'in etkisiyle toplumcu gerçekçi şiire yönelenler arasında Hasan İzzettin Dinamo, "*Doğanın düzenin Marksist ideolojinin diyalektik yapısıyla birleştirerek işlevsel bir doğa anlayışını olgunlaştırır*."[59] İlhami Bekir Tez'in ise umumiyetle Nâzım Hikmet'in etkisinde kaldığı ileri sürülmektedir. Şiirlerinde pek çok temayı ele alan şairin çocuk şiirlerine hassasiyet göstermesi şiirini farklı kılan bir özelliktir.[60] Mümtaz Zeki Taşkın da bu akımdan etkilenerek şiirler kaleme alan bir şairdir.

d. Mistik bakışla iç dünyayı araştıranlar

Şiirlerini tasavvuftan beslenerek kaleme alan Necip Fazıl Kısakürek'in ilk şiirleri Atatürk dönemi Türk şiirine rasgelmektedir. "*Nâzım Hikmet'in bütünüyle ihmal ettiği, insanın bir de manevî tarafı olduğudur. Hareket noktası olarak Memleket Edebiyatı'nı alan bir kısım şairler, görünen manzara ve insanların bir de görünmeyen iç âlemlerini, ferdî duyuş tarzlarını da anlatmak istediler. 'Öz Şiir' peşinde gidenlerin de başlangıç noktasını teşkil eden bu şairlerden Necip Fazıl Kısakürek, 1930'ların sonunda Nâzım Hikmet'in tam karşısında görülmüştür. O da Halk şiiri geleneğinden hareket etmiş, heceyi kullanmış, batı şiiriyle kendi geleneğimizi birleştirmeye çalışmıştır*."[61]

Orhan Okay, Necip Fazıl Kısakürek'in mistik bir bakış açısıyla şiirler kaleme almasının nedenini kısaca şu şekilde izah etmektedir:

---

[58] *A.g.e.,* s. 27.

[59] Ramazan Korkmaz-Tarık Özcan, "1923-1938 Cumhuriyet / Kuruluş Dönemi Türk Şiiri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 913.

[60] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940, C.2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 24.

[61] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 62.

"*Genel manasıyla Spritüalist ve mistik bir şair olan Necip Fazıl'da bu mizacının tabiî eğilimi olarak din de ilk şiirlerinden itibaren sürekliliğini kaybetmeyen bir tema halinde görülür.*"[62]

e. Yunan mitolojisinden hareket edenler

II. Meşrutiyet sonrasında Yahya Kemal Beyatlı'nın önderliğinde meydana gelen Nev-Yunanîlik akımının etkisi, Salih Zeki Aktay'ın, Ali Mümtaz Arolat'ın ve Mustafa Seyit Sutüven'in şiirlerinde görülmektedir.

Salih Zeki Aktay şiir hayatına memleket şiirleriyle başlamış daha sonra Yahya Kemal Beyatlı'nın etkisiyle Yunan mitolojisini Asya Şarkları, Persefon ve Pınar adlı eserlerinde bir anlatma aracı olarak kullanmıştır. Ali Mümtaz Arolat ve Mustafa Seyit Sutüven de aynı inançla yürümüş, fakat bu yabancı kültüre tam manasıyla hâkim olamadıkları için umdukları başarıya kavuşamamışlardır. [63]

İnci Enginün, ülkenin kalkınmasının ön planda olduğu yıllarda vücut bulan Memleket Edebiyatı cereyanını şu cümlelerle özetlemektedir:

"*Mehmet Emin Yurdakul'un 20. yüzyılın başında söylediği "Ben bir Türküm dinim, cinsim uludur" mısraında dile gelen gurur, artık bütün şairler tarafından paylaşılmaktadır.*

Temel kaynak halk edebiyatı ise de kendi içinde bu akım mensupları çeşitlilik göstermişlerdir. İlk defa karşılaşılan veya anlatılmaya değer bulunan memleket manzaraları, insanları tasvir ve hikâye edilir. İnsanların kahramanlıkları övülür ve tarihî mirasla birleştirilir, folklor orijinal bir kaynak olarak keşfedilir. İnsanların duygu ve iç dünyaları araştırılır. Fakirlik, kötü şartlar bir an önce tedbirler alınmayı gerektirir. İdealizm, milliyetçilikte veya kuzey komşumuzda güç kazanmış komünizmde aranır. Başlangıçtan itibaren de kutuplar oluşur veya oluşturulur."[64]

---

[62] M. Orhan Okay, "Necip Fazıl Şiiri ve Poetikası", *Doğumunun 100. Yılında Necip Fazıl*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 53.

[63] İnci Enginün, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, Ocak – Şubat 1992, S. 481 – 482, s. 587.

[64] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 39.

3. Öz şiir (Sanat sanat içindir.)

Bu akım etrafında yer alan kişiler ise Yedi Meşaleciler ve hiçbir edebî topluluğun içeresinde yer almayan müstakil şahsiyetlerdir. İlk yılların heyecanı, coşkusu azalırken, edebiyatı 'beylik edebiyat' olarak nitelendiren Yedi Meşaleciler, yinelemelerden ibaret kalan memleket şiirlerine karşılık yeni bir arayış içerisine girmiştir.[65]

a. Yedi Meşaleciler

Sabri Esat Siyavuşgil, Cevdet Kudret, Kenan Hulusi Koray, Muammer Lutfi Bahşi, Vasfi Mahir Kocatürk, Yaşar Nabi Nayır ve Ziya Osman Saba'dan oluşan şairler 1928 yılında çıkardıkları *Yedi Meşale* kitabında edebiyatından beklentilerini dile getirmiştir. Onlar edebiyatın konusunun genişlemesi gerektiğini savunmakla beraber edebî eserin asıl amacının süreklilik ve canlılık getirmesi olduğunu ileri sürmüştür.

Edebiyattan beklentilerini bu eserleriyle duyuran Yedi Meşaleciler, sonraki faaliyetlerine Yusuf Ziya Ortaç'ın yardımıyla çıkarmaya başladıkları Meşale dergisi ile devam etmiş; ancak dergi 3 Kasım 1928'deki harf inkılâbından sonra dergi kapanmıştır.[66]

Bu yedi şair arasından yalnızca Ziya Osman Saba güçlü bir şair olarak anılmıştır. Fransız şiirinden etkilenen şair için '*İzleksel imgenin masumiyeti ve biçimin kusursuzluğu şiirinin iki önemli izleği'* haline gelmiştir. [67] Diğerleri zamanla topluluktan ayrılıp, kendi ilgi alanlarında ilerlemiştir.

b. Müstakil Şahsiyetler

Öz şiiri savunanlar içeresinde- bazı şiirleri belirli akımlar içinde görülse de- müstakil şahsiyetler yer almaktadır. Bunlar Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır.

---

[65] *A.g.e.*, s. 67.

[66] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940, C.2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 22.

[67] Ramazan Korkmaz-Tarık Özcan, "1923-1938 Cumhuriyet / Kuruluş Dönemi Türk Şiiri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 910.

Edebiyat çalışmalarında Tanpınar hakkında çok fazla yazı yazılmıştır. "*XX. yüzyıl Türk şiirinin kaderini değilse bile iç ızdırabını, derinleşme ve yücelme arzusunu, kendi imkânları dünyasında yeni bir dil ve imaj sistemi kurma gayretini; kısaca yeni, yerli ve çağdaş bir şiir sesi ve ifadesi arama faaliyetini aksettiren sanatkârlardan biridir*."[68] diyen Şerif Aktaş, Tanpınar'ın edebiyat âlemindeki yerini bir cümlede özetlemektedir.

Mehmet Kaplan da Tanpınar'ın şiirini kısaca şu şekilde özetlemektedir:

"*Tanpınar'ın şiirleri bizde ilk bakışta plastik ve müzikal bir tesir bırakır. Aynı zamanda hem gözümüzü, hem kulağımızı tatmin eden şair, dış âlemi ve hayallerini statik ve dinamik yahut her iki tasvir tarzını birleştiren şiirler yazmıştır. Fakat onların kendilerine has ahenkleri olduğu da inkâr edilemez. O bu suretle okuyucuda kendi itibariyle 'bir rüya hali' yaratmak istemiştir. Olgunluk çağında yazdığı şiirler hep bu gayeye göredir. Ve kanaatime göre bu gayesine ulaşmıştır.*

Kelimelerin fonetik imkânlarından ziyade, mısralar içindeki değişik dalgalanmalarından doğan gizli bir ahenge refakat eden renkli ve zengin bir hayaller silsilesi… Tanpınar'ın şiiri böyle bir formül ile tarif olunabilir."[69]

Atatürk dönemi Türk şiirinde sanat estetiğini saf şiirin temellerine oturtan bir diğer şair Ahmet Muhip Dıranas'tır. Şiirleri ancak 1974'te toplanan Dıranas, şiirlerinde yeni imajlara ve kelimelere yer vermesiyle dikkat çekmiştir. Aşk, tabiat olayları, iyimserlik ve hayranlık şiirlerindeki başlıca temalardır.

Cahit Sıtkı Tarancı da kendine has şiir anlayışını oluşturan müstakil şairler arasındadır. Cumhuriyet devrinin en çok okunan şairleri arasında yer alan şairin en sık kullandığı temler ölüm, yalnızlık, sevgi ve dostluk, aşk ve tabiattır.[70]

"*Dıranas, devrinin bütün felsefe ve sanat akımlarına aşinadır. Onun şiirinde romantizm ve sembolizmden gelme unsurlar, egzistansiyalizmin kötümser tavrı ve sürrealizmi hatırlatan bir ifade görülür. O, almış olduğu derin felsefe kültürü sayesinde şiirlerine bütün bu akımlardan gelen özellikleri, şahsiyetinin süzgecinden geçirerek*

[68] Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940, C.2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 22

[69] Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983, s. 238.

[70] Bilge Ercilasun, "Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirleri Üzerine", *Türk Şiiri Üzerine,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 102.

sindirmiştir. Batıdan gelen bu tesirlerin yanında Cumhuriyet'in ilk yıllarının hâkim ideolojisi olan Anadolu sevgisi de vardır. Halkçılık Dıranas'ta muhtevada, şekilde ve üslupta görülmektedir. Ayrıca resim merakı ve kültürü, aliterasyon ve anjanbıman gibi teknik unsurlara verdiği ehemmiyetle Dıranas, Türk şiirinde orijinal bir söyleyiş yaratmış şairlerimizden biridir."[71]

"*Az kelimeyle çok söylemekten yana olan, söylediklerinin ses ve çağrışım bakımından zenginliğine önem veren Cahit Sıtkı'nın şiirlerinde kuvvetli bir yaşama sevgisi hissedilir. Ölüm korkusu ise bu güzel dünyayı bırakmak istememektendir. Onun şiirlerinden, okuyucu, yaşama zevkini, saadetini tadar.*"[72]

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın doksan dört yıllık hayatının Atatürk Dönemi Türk şiirine denk gelen kısmını Ercilasun şu şekilde özetlemektedir:

"*Fazıl Hüsnü Dağlarca'da Atatürk devri edebiyatının, şiirinin bütün özelikleri görülür. Bu devrin edebiyatçıları, devri Memleketçi Edebiyat, Memleket Romantizmi, Memleketçilik ifadeleriyle tanımlamışlardır:*

Bu devirdeki edebiyatın özellikleri şunlardır:

a. Anadolu'nun ve Anadolu coğrafyasının tema olarak işlenmesi,

b. Türk efsanelerinden ve eski Türk tarihinden faydalanma (Dağlarca'nın şiirlerinde Bozkurt motifinin görülmesi, Altay dağlarından bahsedilmesi gibi),

c. Halk şiirinden ve kültüründen faydalanma (Dağlarca'nın koşmaya benzeyen nazım şekillerini kullanması, şiirlerine türkü, destan gibi adlar vermesi gibi…). Ayrıca devrin diğer şairleri gibi Dağlarca da, şiirlerini halk kültüründen aldığı unsurlarla işlemiştir. Onun şiirlerinde çok çeşitli halk kültürü unsurları ve motifler görülmektedir.

ç. Bu devrin bir özelliği de şairlerin eserlerinde sağlam, zengin ve nüanslı bir Türkçeyi kullanmaları, zengin ve çağdaş bir dili hedeflemeleridir. Dağlarca'nın şiirlerinde de bu özellik görülür."[73]

Atatürk dönemi Türk şiiri çerçevesinde zikrettiğimiz bu şahısların dil söz konusu olduğunda ortak paydada buluştuklarını görmekteyiz. Şiirlerde kullanılan dille ilgili en başta gelen özellik sadeliktir. Şairler eserlerinde herkesin anladığı açık bir dili kullanmıştır.

---

[71] *A.g.m.*, s. 281.

[72] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 79.

[73] Bilge Ercilasun, "Dağlarca ve Atatürk", *Türk Şiiri Üzerine*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 300.

Atatürk döneminde öztürkçe kullanım çabaları dikkate değer bir özelliktir. Ancak çalışmalar, İnci Enginün dediği gibi, çok fazla hedefine ulaşamamıştır: "*Bu devirde bir ara öztürkçecilik gayesiyle yaşayan dile uymayan arkaik veya dış Türklere ait kelimeler kullanılmak istenilmişse de teşvik ve deneme maksadıyla Atatürk'ün de katıldığı bu akım yine onun akılcı ve gerçekçi müdahalesiyle yerini tekrar normal Türkçeye bırakmıştır.*"[74]

Entelektüel zümrenin bu dönemde yönünü Anadolu'ya çevirmesi eserlerini sadece konu bakımından değil, dil bakımından da etkilemiştir. "*Anadolu'nun derlenen, halk tabakasına ait kelimelerin aydınların yazı diline girmiş olmasıdır. Bunlar yazı dilini hem zenginleştirmiş, hem de halka yaklaştırılmıştır. Sadelik ve açıklığın yanında Türkçeyi güzel, sanatkârane bir şekilde kullanmak da bu devir yazarlarının başlıca endişelerindendir. Türkçede bulunmayan felsefî ve ilmî kavramlara aranan karşılıklarda, daha sonra olduğu gibi zorlamalara gidilmemiştir.*"[75]

Mehmet Kaplan dönemin dil anlayışı ile ilgili şu tespitte bulunmuştur: "*Atatürk devrinde yazılan eserler, Türkçenin en güzel eserleridir*."[76]

"*Atatürk Dönemi Türk şiiri Türkçenin şiir serüvenindeki en radikal değişmelerin yaşandığı ve en keskin dönüşümlerin sonuçlandığı bir evreyi kapsar. Modern Türk edebiyatının Tanzimat'tan beri süregelen dil tartışmaları Türkçeden yana kesin bir zafer elde eder. Bu süreçteki İslamcı, ulusçu ve Marksist fikirler; politik arenada çatışır gibi görünmelerine rağmen Türkçenin başarısı için derin bir işbirliği içine girdikleri dikkati çeker. Dilin büyük ve derin yapısı, yüzeysel tartışmaları aşarak, Eliot'ın söylediği gibi, sanatkârı doğrudan kolektif ruhun bilinçaltı dünyasına taşır. Türkçe, Atatürk'ün düşünceyi eyleme dönüştürmedeki ısrarı ve yeteneği ile metinlere hızla akmaya başlar. Bir masal zenginliğindeki Anadolu, edebiyatın merkezi konularından biri olur. Kuruluş dönemine ait düşünsel tartışmalarla gelişen Türkçe, daha dolu ve derin bir şiir dili olma yoluna girer*."[77]

---

[74] Mehmet Kaplan, v.d., *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. XXXVI.

[75] *A.g.e.*, s. XXXVI.

[76] *A.g.e.*, s. XXVIII.

[77] Ramazan Korkmaz- Tarık Özcan, "1923-1938 Cumhuriyet / Kuruluş Dönemi Türk Şiiri", "*Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi*, s. 914.

Atatürk dönemi Türk şiirinde vezin meselesine bakıldığında ise hece vezninin hâkim olduğu görülmektedir. Hece-aruz tartışmaları Türk şiirinin uzun yıllar gündemini işgal etmiştir. Modern Türk şiirinde hece vezni 1914-1920'li yıllar arasında hak ettiği kullanıma kavuşmuştur. Atatürk Dönemi Türk şiirinde de hece geleneği sürdürülmüştür. Bu dönemde şairlerin çoğu hece veznini kullanmayı tercih etmiştir. Bunun en önemli sebebi Halk şiiridir. Şairler, Halk şiirinden etkilenmiş, yararlanmış; fakat onu birebir taklit etmemiştir. "*Kafiyelerin Türkçeleşmesi yeni hayaller doğurur. Manzum piyeslere yöneliş dikkatleri çeker. İlk yıllarda hece vezni çok düzgün ve özenli kullanılır. 7+7 veya 6+5 duraklı heceye daha yumuşak ve dalgalı bir ahenk vermeye çalışırlar.*"[78]

Atatürk dönemi Türk şiirinde Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kutsi Tecer ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şairler hece veznini aruz kadar sanatkârane bir şekilde kullanmışlardır.

2. Gurbet Kavramı

Gurbet nedir bilir mi o menfâya gitmeyen?
Ey gurbet, ey gurûbu ufuklarda bitmeyen
Ömrün derinliğinde süren kaygı günleri!
Yıllarca, fakr içinde, hayâtın hüzünleri.
Bir çöl çoraklığında hayâlin susuzluğu.
En sinsi bir ezâ gibidir geçmeyen zaman;
Bin türlü başka cevri de vardır bî-aman;
Yalnızlığın azâbı her işkenceden beter;
Yalnız bu kahrı insanı tahrîb için yeter.

Yahya Kemal Beyatlı

Gurbet, Arapça kökenli "*gurba (Arapça mastar)*"[79] kelimesinden gelip, "*Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer*"[80] anlamına gelmektedir. Gurbet, aynı zamanda

[78] Hüseyin Tuncer, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Cilt 8*, Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 358.

[79] A. Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati, F-J, C. 2*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003, s. 195.

"*Yabancı memleket, yad el*"[81]; "*bir süre bir yerde bulunamamak veya sürgün nedeniyle memleketinden uzaklaşmak, bir yerden başka bir yere seyahat için çıkmak*"[82] demektir.

Gurbet kelimesinin anlamı şu kavramları da içermektedir: "*göç, taşınma, nakil, nakl-i mekân, hicret, daüssıla, muhaceret, göçebelik, göçelge, becayiş, sürgün, yad el, yazlık, sayfiye, göçüm, değişim, göçmen, muhacir, hane berduş, gezegen, gezginci, gezi, göçebe, göçer, geçeri, göçer konar, gezgin, gezginci, garip, elgin, yaban, yabancı, ağyar, gelme, mübadil, yol geçen, gezer, seyyah, göçmek, göç etmek, sığınmak, iltica etmek, yazlığa çıkmak, becayiş etmek*."[83]

Gurbet, "*Memleketinden uzak olma, vatanından ayrı yaşama halinin verdiği duygu, gariplik, yabancılık*"[84] halidir. Gurbetin, insan psikolojisi üzerinde gösterdiği etkiyle beraber gurbetle ilgili çeşitli kavramlar karşımıza çıkmaktadır: Gurbet acısı, gurbet çekmek, gurbet ellere düşmek, gurbete çıkmak, gurbet eli, gurbetzede, gurbetçi, gurbetçilik, gurbetlik vb. gibi.

Türk kültürü ile gurbet kavramı arasında çok önemli bir paralellik göze çarpmaktadır. Remzi Oğuz Arık, Türk ve gurbet kavramı arasındaki ilişkiyi şöyle izah etmektedir: "*Gurbet, galiba bizim Orta Asya'dan gelirken edindiğimiz, henüz dindiremediğimiz bir sızıdır. Anadolu'ya gelirken arkada ne kadar çok medeniyet, devlet, yurt, hatıra, sevinç ve eziyet bıraktık! Göçebelikten, yerleşmiş milletler haline geçtiğimiz, çadırlarımızdan saraylara, tabiatın her yerde hazır, her yerde görünen kuvvetlerine tapmaktan büyük mabetlere geçerken hep gurbetteydik.*"[85]

Türkler, yüzlerce yıl göçer bir yaşam tarzı sürmüşlerdir. "*Türkçede göçebelikle ilgili en önemli dil bakiyeleri arasında mutlaka 'garip' ve 'gurbet'i de saymak gerekir. Bu iki kavram da doğrudan doğruya Türk insanının büyük hareketliliğini anlatmaktadır. Türk, daha en başından, Anadolu'ya geldiğinden beri eski yurdundan, sevdiklerinden ayrılmış, gurbete düşmüş garip idi. Bu garipliği Anadolu Türk yurdu olana kadar*

---

[80] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53760fcdbcd7e4.01592739, 07.04.2011, 23:08.

[81] İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011, s. 440

[82] James W., Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001, s. 1340.

[83] Ş. Recai Cin, *Kavramlar Dizini*, Birinci Cilt, TDK, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1971, s. 320-330.

[84] İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011, s. 440.

[85] Remzi Oğuz Arık, *Meseleler, Köy Kadını-Türk Gençliğine- Gurbet*, Hareket Yayınları, İstanbul 1974, s. 139

birkaç nesil sürdü. Osman Gazi bile, kendisine 'Bilecik kâfirlerinin senin katında hürmeti vardır. Nedendir?' diye sorulduğunda, 'Konşılarımızdır. Biz geldükde bu vilayete garib. Bunlar bizi hoş dutdılar.' diyecektir. 1358'de Elvan Çelebi'nin eserinde 'garip' sözünün, şehirlinin zıddı evi-barkı, yeri-yurdu olmayan anlamında kullanıldığı belirtilmektedir. Garip, Türk'ün göçebelik halinin zor yanlarının tasviri gibidir. Türk'ün garipliği, kendini gurbette hissedişi Anadolu Türkleştikten sonra da bitmedi. 13. yüzyıldan itibaren Rumeli'ye geçenler bu kez kendilerini garip hissettiler. Ve gariplik halimiz bugüne kadar geldi; göçebe ruh halimizin olumsuzlukları hep sürdü. Bunun içindir ki dilimizde de 'garip' ve 'gurbet' sözcükleri sağlam yerini hep muhafaza etti."[86] İşte bu göçebe yaşam tarzının siyasal, ekonomik, sosyal etki ve sonuçları olacağı gibi psikolojik sonuçları da olmuştur. Göçün psikolojik yansımaları üzerine çalışan Erol Göka şunları söylemektedir:

"*Göçebe ruh halini anlayabilmek için işe göçün psikolojimiz üzerindeki etkilerini araştırarak başlamalıyız. Ancak yeterli bilgi yok. Çağdaş psikiyatri ve psikoloji literatüründeki göç olgusu ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerle bireylerin ya da toplulukların yerleşmek amacıyla bir başka coğrafyaya gittikleri ve orada tutunmaya, yaşamlarını sürdürmeye çalıştıkları durumları tanımlıyor. Pek doğal olarak insan psikolojisi üzerine etkileri olan bu süreç, göçmenlerin (refugee) ruhsal rahatsızlıklarında artışa ve kendine özgü ruhsal sorunlara yol açıyor. Biz, bu tür göçlere 'zorunlu travmatik göç' adını veriyoruz. Göçebe ruh hali ile anlatmaya çalıştığımız göç ve göçebenin ise zorunlu, travmatik nitelikte olanla doğrudan bir ilişkisi bulunmuyor. Bizim göçmenimiz (nomand), koşulların payı da bulunmakla birlikte daha ziyade toplulukların kendi isteği ve bilinçli tercihinin sonucunda 'yaşam tarzı' olarak göç eylemine karar verir. Göçebe ruh halinden kastımız göçebeliğin ortaya çıkardığı ve zihin yapısını belirleyen durumlardır.*"[87]

2. 1. Gurbet Kavramının Kapsamı

Madde ve manadan oluşan insanoğlu gurbeti de madde ve mana âleminde yaşamıştır. Bu nedenledir ki gurbet kavramı maddî gurbet ve manevî gurbet olmak üzere iki ana eksende değerlendirilmelidir. Maddî gurbet, bireyin bir süreliğine ya da

[86] Erol Göka, *Türk'ün Göçebe Ruhu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 106.

[87] Erol Göka, *Türklerin Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 99.

süresiz olarak bulunduğu sosyal çevresinden ayrılması, gurbete gitmesi ve bunun sonucunda yaşadığı duygulardan meydana gelirken; manevî gurbet metafiziğin içinde yer almaktadır. Gerçek dünyada ruhun kendini mahkûm hissetmesi sonucu bazen ruhun fizik ötesinde bilinmeyen alanlara kaçışını; bazen de ruhun ilk kaynağına dönme arzusunu ortaya çıkarmıştır.

2.1.1. Maddî Gurbet

Maddî gurbet kavramı, en genel anlamında bireyin sosyal çevresinden ayrılması olarak tanımlanabilir. Bireyin ayrılmasını, yani gurbet sürecini kendi kronolojisi içerisinde kişinin gurbete hareket etmeden önce yaşadığı gurbete çıkma duygusu, gurbete hareket anında giden ve kalanların yaşadıkları, gurbette yaşanılanlar, gurbete gönderenlerin yaşadıkları ve gurbetçinin geri dönüşü esnasında yaşadığı gurbet duygusu şeklinde ele alınabilir.

Maddî gurbeti oluşturan sebepler ve bu sebeplere bağlı oluşan sonuçlar da ortaya çıkmıştır.

2.1.1.1. Maddî Gurbeti Oluşturan Sebepler

Maddî gurbeti oluşturan belli başlı bazı sebepler bulunmaktadır. Günümüz ölçeğinde düşünüldüğünde, birçok gurbete çıkma sebebi sayılabilir. Ancak bunun çerçevesi Atatürk dönemi Türk şiirleriyle sınırlandırılacak olunursa, başta savaş olmak üzere, mübadele-muhaceret, esaret, sürgün, mahkûmiyet, seyahat ve eğitim gibi zorunlu olarak, bir süreliğine ya da tamamen bireyin sosyal çevresinden uzaklaşma sebepleri sıralanabilir.

Savaş, uzun yıllar süren başlı başına bir gurbettir. Türk milleti de Atatürk döneminin oluşumunda on yıl art arda süren savaşlarda mücadele vermiştir. Savaşın süreci, savaşta yaşananlar, Mehmetçik, Mehmetçiğin uzun yıllar gurbette çarpışması, geride kalanların yaşadıkları, Mehmetçiğin geri dönmesi/dönememesi şeklinde şiirler doğrusal bir süreçte ele alınmaktadır.

Zor geçen savaş yılları halka acıyı, hüznü, sıkıntıyı, açlığı, yokluğu, gurbet duygusunu getirmiştir. Herkes, Millî Mücadele uğruna varını yoğunu ortaya koymuştur. Erkek nüfusun çoğu yurdun dört bir yanında kurulu cephelerde savaşmak için memleketlerinden ayrılmıştır. Falih Rıfkı Atay'ın bir yazısında "*Türk milleti, tarihte,*

zaman, mesafe ve mekâna karşı çekilmiş bir kılıçtır."[88] dediği gibi Türk milletinin ve özellikle Mehmetçiğin savaş yıllarında yaşadığı gurbetin zorluğunu ortaya koyar.[89] Bu savaşlar, Türk askeri ve ailelerinin uzun yıllar gurbeti her yönüyle yaşamasına neden olmuştur.

Türk askeri için savaş aynı zamanda, tekrar evine, yurduna dönüp dönemeyeceğini bilmediği bir gurbet olmuştur. Tüm bu bilinmezliklere rağmen Mehmetçiğin gurbete gidişi de adına yakışır bir şekilde uğurlamalarla, çeşitli ritüellerle yapılmıştır.

Savaşta yalnızca Türk askeri huduttan hududa, cepheden cepheye dolaşmamıştır. Türk milletinin tüm fertleri aynı şartlar altında vatan üstünde gurbeti yaşamış, kentlerinden, köylerinden birçok sebeple ayrılmak, göç etmek zorunda kalmıştır.

Şiirlerde Mehmetçiğin hasretini bastırmasında en önemli unsur vatanına gönülden bağlılığıdır. Vatanı uğurunda belki sevdiğini, eşini, çocuğunu, ailesini geride bıraksa da milletine hizmet onun en kutsal görevidir. Çünkü Mehmetçik, vatanı koruma vazifesini yerine getirmek için çarpışır ve canını feda eder, şehitlik makamına erişir.

İslâmiyet'e göre şehitlik, en ulvî mertebelerdendir. O yıllarda, sayısız asker memleketlerinden çok uzaklarda, gurbet topraklarında sonsuzluğa uğurlanmış, sadece çok az sayıda asker gurbetten 'gazi' unvanıyla memleketine dönebilmiştir.

Uzun yıllar süren Millî Mücadele, toplumda derin izler bırakmış, tedavisi uzun süreleri gerektiren psikolojik travmalar yaratmıştır. Bu travmaların sebeplerinden biri uzun süreye yayılan, nereye gideceği, gidip de dönüleceği belli olmayan askerliktir. Askerlik askere giden için "Askere Giden" şiirinde görüleceği gibi umumiyetle kıvanç unsurudur. "*Türkün soyundan gelen erkeğin şanıdır*." Fakat savaşın bir de geride kalanlarda oluşan diğer yüzü vardır. Bu yıllara bakıldığında, geride kalanların psikolojisinde gariplik, garibanlık, yokluk içinde yaşama mücadelesi vardır. Sürekli mücadele halinde olmak dönem insanında travma yaratmıştır. Üstelik belirsizliklerle başlayan ve uzun süren bekleyişlerin sonu çoğunlukla kayıplarla bitmiştir.

---

[88] Falih Rıfkı, "Sarıkamış", Mehmet Kaplan vd., *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981, s. 59.

[89] Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu, baştan sona bir gurbet mekânı olmuştur. Haluk Nihat Pepeyi, "Anadolu" adlı şiirinde Anadolu'yu "*gurbet yolculuğunun anavatanı*" olarak tanımlamaktadır.

1923 ile 1938 yılları arasında yaşanan mübadeleler, zorunlu gurbetin nedenlerinden bir diğeridir. 93 Harbi'nden beri sürekli savaşlarla mücadele etmekte olan Türk milleti, birçok mübadele ve muhaceret de görmüştür.[90]

Anadolu insanlarının bazıları, savaşta esir düşmüş; bazıları da muhalif düşünceleri nedeniyle belirli dönemlerde sürgün edilmiştir. Memleketlerinden uzakta nerede ve ne zamana kadar kalacaklarını bilemedikleri, hatta bir daha dönüşün bile belli olmadığı bu yerlerde mecburî gurbet hayatını yaşamak zorunda kalmışlardır.

Hapis cezasına çarptırılarak sosyal çevresinden uzakta kalanlar da zorunlu bir gurbet hayatı yaşamıştır. Sabahattin Ali'nin aldığı ceza sonucu Sinop cezaevinde kalmasını "Gurbet Hapishanesi" olarak tanımlaması bu değerlendirmeye bir örnektir.

Çeşitli siyasî sebeplerden yurt dışına kaçmak veya sığınmak da gurbetin konusu içerisinde değerlendirilmektedir. Türk tarihinde çeşitli nedenlerden ötürü sultanlar, paşalar, şairler, yazarlar, edipler ülkelerini terk edip başka memleketlere sığınmak ya da kaçmak zorunda kalmıştır.

Esaret, sürgün, hapis cezası gibi nedenlerle memleketinden uzakta kalmak/zorunda kalmak maddî gurbetin nedenleri arasında yer almaktadır.

Gurbetin bir anlamı da "*bir yerden başka bir yere seyahat için çıkmak*"[91]tır. Bu nedenle kısa ya da uzun süreli, kişinin belli bir süre bulunduğu sosyal çevresinden uzaklaşması anlamına gelen seyahat ve aynı zamanda eğitim de yukarıda sayılan nedenler gibi, mahiyetinde çok fazla zorunluluk taşımasa da, gurbete çıkış nedenleri arasındadır. Atatürk döneminde siyasî ve sosyal politikalar sonucu alınan kararlarla aydın zümre de üzerine düşen görevleri yerine getirmek için özellikle halkevlerinin düzenlediği, Anadolu'yu tanıma ve tanıtma amaçlı, Anadolu'nun çeşitli yerlerine seyahate çıkmıştır. Bir zamanlar taşra gözüyle bakılan Anadolu'ya yapılan bu seyahatler, dönem içerisinde maddî gurbetin önemli sebepleri arasında yer almıştır.

İdeolojileri uğruna yurt dışına çıkmak da gurbete çıkma nedenleri arasında değerlendirilmektedir. Fakat ideoloji ve gurbet ilişkisi diğer maddî gurbete çıkış sebeplerinden bazı noktalarda farklılık göstermektedir. Çünkü kimi şairler dünya görüşlerinin yaşandığı mekânlarda; kimileri de atalarının göçüp geldikleri bu

[90] Geniş bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)*, Timaş Yayınları, Ankara 2014.

[91] James W., Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001, s. 1340.

topraklarda gurbeti yaşamıştır. Bu şairlerin gerçek hayatlarına bakıldığında, daha çok ilk şiirlerinde mana âleminde mekân değişikliği; daha sonraki şiirlerinde ise gerçek anlamda bir mekân değişikliği sonucunda gurbeti yaşadıkları söylenebilir.

İstiklâl Savaşı esnasında ve Ankara başkent olduktan sonra Anadolu'ya gelen Türk aydınları, Anadolu bozkırının çoraklığını ve memleketi için her şeyini feda eden Anadolu insanının içinde yaşadığı fakirlik ve sefaleti yakından görmüştür. Bir zamanlar gurbet olarak gördükleri Anadolu'yu ve yeni devletin başkenti Ankara'yı artık yakinen tanıma ve tanıtma çabalarına girmişlerdir. Dönem içerisinde düşünüldüğünde şair ve yazarların Anadolu'yu yakinen tanımak için yollara koyulmaları da ideolojik çerçevede maddî gurbetin önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Maddî gurbetin nedenleri beşerî aşkla da kesişmektedir. Gurbete çıkış, birbirini seven insanların bir vesileyle ayrılmasıdır. Sevenleri ayıran gurbet, âşıklardan gurbete gidenin de geride kalanın da aşk acısı ve özlem çekmesine neden olmaktadır.

Gurbet, sıla ve gidilen yer arasında geçen bir sürecin adı da olabilir. Mekânsal değişimin yaşandığı bu sürecin hareketliliği gurbete çıkış anı ile başlamaktadır. Çıkış anı, kimi zaman gurbetçinin köyü, evinin önü, kimi zaman istasyon, gar veyahut liman da olabilmektedir. Gurbete çıkış anının resmedildiği şiirler, gurbetin maddî anlamda sebep ve sonucunda hissedilen duygulara kucak açmaktadır denilebilir.

2.1.1.2. Maddî Gurbetin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar

İnsan varlığının en karakteristik özelliklerinden biri de aidiyet duygusudur. Bireyin bulunduğu ortamı çeşitli nedenlerle bırakıp, yeni bir ortama geçmesi, psikolojisinde olumlu veya olumsuz duyguların yaşanmasına neden olmaktadır.

Gurbet denildiğinde ilk akla gelen duygular umumiyetle olumsuzdur. Gurbet acısı, memleket özlemi, hüzün, yabancılık, yalnızlık, kimsesizlik, endişe, korku gibi olumsuz duygular gurbette insan psikolojisini etkisi altına almaktadır.

Gurbetin neredeyse ilk çağrıştırdığı his acı, elem, kederdir. Bu his, gurbete gidecek bireyin ayrılacağını duyduğu ilk andan itibaren görülebilmektedir. Ancak gurbet acısı umumiyetle daha çok gurbetteyken ortaya çıkmaktadır.

Gurbetin yaratmış olduğu olumsuz sonuçlardan biri de sıla hasreti, daüssıladır. Sıla, "*Gurbetteki bir kimse için doğup büyüdüğü ve özlediği yer*"[92] demektir. Sıla, özlemine ziyadesiyle saplanmak, psikolojik rahatsızlığa yol açmaktadır. "*Psikiyatri literatüründe göçmenlerde görülen bir hastalık olarak 'sıla hasreti'nden (nostalji) ilk kez 1688'de İsviçreli hekim Johannes Hofer'in tez çalışmasında bahsedilir… Hofer, 'Gençler iyi yetişmiş, eğitim görmüş de olsalar ne yabancı âdetlere ve yaşam biçimlerine alışabilirler ne de yuvalarını unutabilirler. Bulundukları ülkeye düşmanlıkla dolana kadar, mutsuzluk içinde acı çekerek, gece gündüz memleketlerini düşünerek ve bu yoksunluk içinde hastalanana kadar sılayla ilgili tatlı düşler kurarak dolanıp dururlar… Birçok deneyimle doğrulanmıştır ki bu hastalar ya dönüş yolunda ya da memleketlerine vardıktan hemen sonra iyileşmektedir.' Hofer'den sonra başkaları da göçmenlerde görülen 'sıla hasreti' üzerinde durmuştur. 1773 tarihinde Zimmerman, böylesi ruhsal durumları, dağdan kentte indiklerinde, köylerine özleyen dağlılara İsviçrelilere özgü bir 'İsviçre Hastalığı' olarak tanımlamıştır.*

Çağdaş psikiyatri literatürü, bugün de göçün insan psikolojisine yaptığı olumsuz etkilerle ilgilenmektedir. Örneğin bugün göç edenlerde şizofreni görülme sıklığında bir artış ortaya koyan araştırmalar vardır. Ancak çağdaş literatürdeki bu çalışmalar yöntem açısından çok sorunludur; 'göç' ve 'göçmen' tanımlarının içeriklerinin ne olduğu genellikle belirsiz kalmaktadır."[93]

Gurbette geride bırakılan yerleri özlemenin dışında, geride bırakılan kişileri de özlemek ve özellikle bu ruhî bunalım anlarında anne şefkatine sığınmak sıla hasretinin içerisinde yer almaktadır.

Gurbetin insan psikolojisi üzerinde bir diğer önemli etkisi de uyum sürecidir. Bu süreç, "*uzun veya kısa sürede atlatıldığı gibi; atlatılamayıp depresif hallere kadar ilerleyebilmektedir.*"[94] Gurbette olan kişi ne kadar çabuk çevresiyle uyum içerisine girerse o kadar kısa sürede yalnızlık duygusundan kurtulur. Aksi halde gurbet travmatik etkilerini göstermeye başlar. Gurbete giden kişi etrafından etkilenebilir. Ancak kitleler

[92] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.53760f7ca7bf84.8108318907.04.2011, 23:58.

[93] Erol Göka, *Türk'ün Göçebe Ruhu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 133-134.

[94] Psikolog Şenel Karaman ile yapılan röportajdan alıntıdır.

halinde yaşanan göçlerde gidilen yerdeki insanları etkisi altına almak da söz konusu olabilmektedir.

Gurbette bulunan bireyin en çok karşılaştığı psikolojik sıkıntılardan biri, kendini gittiği yeni yer ve yeni insanlar karşısında yabancı hissetmesidir. Bu yabancılık, yanında yalnızlığı da getirmektedir.

Maddî anlamda gurbetin insan ruhundaki yansımalarından biri de gurbette endişe ve ölüm korkusudur. Bu endişe genellikle bir daha kendi memleketine dönemeyeceği ve gurbette ölerek sonsuza dek gurbeti yaşayacağı korkusudur.

Atatürk Dönemi şiirleri incelendiğinde gurbet bazı şairlerimizde neredeyse bir yaşam tarzı olarak ortaya çıkmaktadır. Faruk Nafiz Çamlıbel, Kemalettin Kamu ve Hamdi Gökalp hayatları boyunca çok fazla gurbeti yaşamak zorunda olan şairlerden bazılarıdır. Bu nedenle bunların, şiirlerinde kendilerini her an gurbette görme, gurbetin olumsuz duygularıyla kederlenme halleri ortaya çıkar. Özellikle "*Ben gurbette değilim / Gurbet benim içimde*" mısraları bu değerlendirmemizi daha somut bir biçimde gösterir.

Gurbet, yalnızca olumsuz duygular uyandırmaz. İncelenen şiirlerden yola çıkılarak, zaman zaman insanlara yeni yerleri keşfetmenin heyecanını ve merak duygularını da kattığı söyleyebilir.

2.1.2. Manevî Gurbet

Manevî gurbeti metafiziğin içinde yer alan bazı duyguları karşılamaktadır. Maddî gurbet, kişinin yaşadığı yerden çeşitli bir sebeple ayrılarak, başka bir yere gitmesi olarak değerlendirilirken, manevî gurbette durum biraz daha farklıdır. Manevî gurbette maddî varlığın bir yerden bir yere gitmesi ön planda değildir. Bu noktada metafiziğin kapsadığı duygular devreye girer. Yani kişinin nerede olursa olsun kendini gurbette hissetmesi halidir. Bu düşüncenin birçok anlamının yanında yaratılış düşüncesi ile de ilişkisi vardır.

Türk şiirinde, Batı'nın tesiri ile birlikte, özellikle Servet-i Fünun, Fecr-i Âti dönemi şairlerinde, sıkça görülen ve metafizik derinlik taşıyan temalardan biri "*yaşanılan hayat ve dünyanın içinde mahkûmiyet düşüncesi*"[95], diğeri ise "*güzel ve bilinmeyen bir ülkeyi özleyiş*"[96]tir. Bu iki tema, aslında gurbet kavramının içinde yer almaktadır. "*Bu birinci tem, güzel bir ülkeden ayrılmış olarak bu dünyada mahkûm oluş fikri çok eski bir hikâyedir. Eflatun'un ide'ler nazariyesi, Hıristiyanlık ve İslâmlıktaki Âdem'in cennetten kovulması düşüncesi hep aynı şeyi anlatır. Batı'da romantikler ve sembolistler tarafından geniş olarak işlenmiştir. Bizde bilhassa tasavvuf edebiyatında Mevlana'nın deyimi ile kamışlıktan kopmuş olmak ve ney gibi ezelî vatana dönmek için inleme temi, yüzyıllardan beri terennüm etmiştir.*"[97]

Türk şiirinde yer alan "*dünyayı aşma*", "*sonsuzluk*", "*sonsuz ufukları aşma*" gibi temler de manevî gurbetin kapsamına giren kavramlardır. Dünyayı ve sonsuz ufukları aşarak başka âlemlere gitme arzusu, reel dünyayı bırakıp başka dünyalara, âlemlere gitmektir.

Yaşadıkları dünyada mahkûm edilmiş hissini yaşayan şairler, kurtuluşu hayallerini kurdukları "O Belde"lerde, sonsuzluklarda veya reel dünyada bir yerlere kaçma hayalinde bulmuşlardır. Ancak kimi zaman kaçışın nevi değişmiştir. Psikanalitik eleştiri çerçevesinde değerlendirilen bazı şiirlerde şairlerin kullandıkları imajların ardında ana rahmine dönüşü arzuladıkları ve çocukluğa sığındıkları görülmektedir.

---

[95] Mehmet Kaplan, "O Belde'nin Tahlili", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995, s. 478.

[96] *A.g.m.*, s. 478.

[97] Mehmet Kaplan, "Yahya Kemal'in şiirlerinde İç Sıkıntısı ve Sonsuzluk", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s. 255.

Gurbet kavramı, metafiziğin teoloji ile ilgili olan kısmına da girmektedir. Gurbet tasavvufî yönden de bazı manalar içermektedir. Birincisi; "*Tasavvufta gerçek irfana vakıf olmadan evvel Allah yolunda yürüyenlerin kendi vatanlarında alıştıkları adetlerle uğraşmaları, kendi meramlarına erişmekten alıkoyacağı korkusuyla vatanlarını terk ile seyahate çıkmak.*"[98] anlamına gelmektedir. İkincisi; "*Gurbete çıkma, dervişin genellikle şeyhin emriyle bağlı olduğu dergâhı bırakıp başka illere gitmesi. Dervişin zaman zaman Tanrı'dan uzaklaştığı kaygısına kapılarak günlük hayatla ilgisini kesmesi ve yalnızlık için Tanrı'yı gönülde araması.*"[99] olarak anlamlandırılmaktadır. Gurbetin bir başka tasavvufî tanımlaması da "*Asıl vatan olan ruhlar âlemine göre bu dünya ve bu dünyada bulunma durumu*"[100]dur. Gurbet kavramının bu tanımı, bizi bezm-i elest kavramına götürmektedir. "*Bezm-i elest: Allah, ruhlar âlemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben 'elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)' buyurunca ruhlar; 'Kâlû Belâ (evet, sen bizim Rabbimizsin) dediler.' İşte o zaman ikrâr vermiş olan insanoğlu, dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Bu olay, Kur'an'da da anlatılır.(A'râf 171-172) Bu meclis bezm-i ezel olarak da bilinir. Tasavvufta ve İslâm edebiyatlarında, en eski zaman en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şairler, sevgililerine elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler. Kelime yalnızca 'elest' olarak da alınır. Çok zaman telmih yoluyla da kullanılır.*"[101] Bezm-i Elest, tasavvufta ve İslâm edebiyatlarında, en eski zaman, en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır.

Tasavvufî gurbette ezel ile ebet çizgisi arasında yer alan bu gerçek dünya, kıyamet gününe kadar gurbet yeridir. İnsanlar, ezel ebet çizgisinde sadece bir noktadan ibarettir. Dünya bir yanılsamadır ve insanlar bir gün asıl yurtları olan, ruhlar âlemine dönecektir.

---

[98] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 207.

[99] *Meydan Larousse, Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, C. 5, Meydan Yayınları, İstanbul 1971, s.393.

[100] İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011, s. 440

[101] İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 207; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 99.

ATATÜRK DÖNEMİ (1923-1938) TÜRK ŞİİRİNDE "GURBET" TEMİ

1. MADDÎ GURBET

Maddî gurbet, "Maddî gurbetin sebepleri" ve "Maddî gurbetin sonuçları" olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilmiştir.

1.1. Maddî Gurbetin Sebepleri

Şiirler bölümlendirilirken öncelikle içerdikleri anlamlarına göre maddî ve manevî gurbet olmak üzere iki ana başlığa ayırılmıştır. Çeşitli nedenlerle yer değiştirme diye tanımlanabilen maddî gurbetle ilgili şiirler bu başlıkta toplanmıştır. Bu başlık altındaki şiirler de kendi içerisinde "Savaş, Mübadele-Muhaceret, Esaret-Sürgün-Mahpusluk, Seyahat-Eğitim ve Beşerî Aşk" alt başlıklarına ayrılmıştır. Maddî gurbet bölümünde yukarıda belirtilen herhangi bir sebeple kişinin bulunduğu yerden ayrılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan çeşitli duyguları tespit edilmiştir.

1.1.1. Savaş

Annem beni yetiştirdi,
Bu ellere yolladı.
Al sancağa teslim etti.
Allah'a ısmarladı.
Sermüezzin Rifat Bey

Savaş, hemen hemen dünya üzerindeki tüm milletlerin tarihî geçmişlerinde yer alan sosyal ve siyasî bir vakadır. Türk milleti tarihi boyunca birçok savaş yaşamıştır. Özellikle, Osmanlı'nın sonunu hazırlayan Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Türk halkının uzun yıllar savaş halini yaşamasına sebebiyet vermiştir. 1911'de başlayan savaşlar, 1922'de Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonlanmasına dek sürmüştür.

Son dönemde yaşanılan savaşlar, milliyetçilik akımının sonucu olarak Osmanlı Devleti'nin bünyesinden birçok ulus devletin doğmasına neden olmuştur. Bu durumdan yararlanmaya çalışan sömürü devletlerine karşı Anadolu'da Millî Mücadele kararı alınmıştır. Atatürk, alınan kararı *Nutuk*'ta şu şekilde izah etmiştir:

"*Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu. Osmanlı memleketleri tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son mesele bunun da taksimini teminle uğraşmaktan ibaretti. Osmanlı Devlet'i onun istiklâli padişah, halife, hükûmet, bunlar hepsi medlûlü kalmamış birtakım bî-mana elfazdan ibaretti (...) Bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da hâkimiyet-i milliyeye müstenit, bilâ-kayd ü şart müstakil, yeni bir devlet tesis etmekti.*"[102]

Mustafa Kemal Atatürk, böylelikle "*Millî irade*"[103] fikrinin temelleri üzerine oturttuğu, 1922'de zaferle nihayetlenecek İstiklâl Savaşı'nı başlatmıştır. Uzun yıllar süren bu savaşlar, toplumun her kesimini, her alanını etkilemiştir. Atatürk Dönemi şairlerinin şiirlerinden de bir gurbet yeri olan bu savaş meydanlarına, cephelere büyük bir onurla koşan Mehmetçiği, Mehmetçiğin gurbette duyduğu özlemleri, geride kalanların psikolojileri ve travmaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle maddî gurbetin nedenlerinden biri olan savaş ve gurbet duygusu ve de bu duygunun dönemin şiirlerine yansıması belirlenmeye çalışılmıştır.

Yusuf Ziya Ortaç'ın, "1919- 1923" adlı şiirinde savaş memleketinin manzarasını şu şekilde anlatılmaktadır:

Ağlamaktan gözlerin kızarmıştı akları,
Bir matem karartmıştı kırmızı bayrakları,
Boyunlar bükülmüştü, başlar durmuyordu dik,
Kendi vatanımızda bir vatansız gibiydik!
Memleket hıçkırıkla kabarmış bir sineydi,
Neydi o günler Tanrım, Tanrım o günler neydi?
(…)

Zor geçen savaş yılları halka acıyı, hüznü, sıkıntıyı, açlığı, yokluğu, gurbet duygusunun en acıklı hallerini getirmiştir. Herkes, savaş uğruna varını, yoğunu ortaya koymuş, Mehmetçiklerin çoğu yurdun dört bir yanında kurulu cephelerde savaşmak için memleketlerinden ayrılmıştır. Bu yüzden savaş, Türk askeri ve ailelerinin uzun yıllar gurbet duygusunu yaşamalarına neden olmuştur.

[102] Mehmet Kaplan, vd., *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981, s. 8.

[103] *A.g.e.*, s. 8.

Mehmet Faruk Gürtunca "İzmir Fatihi" adlı şiirinde yurdun dört bir yanını sarmaya çalışan düşmanı durdurabilmek için yollara düşmüş Türk askerinin mücadelesini anlatmaktadır. Mehmetçik, her an akından akına giderek vatan üstünde sürekli gurbettedir:

(…)
Bir aylık yolları tam on dört günde
Aşmıştır kuş olup tozlu yollardan.
Al bayrak parlarken ufkun üstünde
Bir zafer müjdesi gelir rüzgârdan.

Kemalettin Kamu, Millî Mücadele'den sonra 1925 yılında kaleme aldığı, "Siperde Akşam" şiirinde hâlâ anılarında savaşı yaşayan Ali'nin düşüncelerini dile getirmektedir. Lirik kahraman, askerliğin, çilelerle, acılarla dolu bir gurbet olduğunu söylemektedir:

(…)
Yıllarca gurbette çektiği çile,
Canlanır yeniden gelerek dile,
Aksini arayan birkaç ah ile
Göğsü boşanırken gözleri dolar.

Savaşın, bir gurbet olduğuna işaret eden şiirler arasında İbrahim Alaattin Gövsa'nın "Yaralının Derdi O" şiiri de vardır. Yaralanan asker, Çanakkale Cephesi'nde savaşmaktadır. Onun babası ve dedesi Moskova'da, kardeşleri Rumeli'nde şehit düşmüştür. Bu mısralar dönem tarihinin, sosyolojik, psikolojik realitesini gözler önüne sermektedir. Hatta bu mısralar dönemin demografik verilerine bile kaynaklık etmektedir diyebiliriz. Kemal Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler* adlı eserinde bu yıllarda, savaş nedeniyle "*20-40 yaşları arasındaki erkek nüfusunun yüzde*

40'ının"[104] yitirildiğini söylemektedir. Şiirdeki mısralar ise, vatan uğruna memleketin dört bir yanına giden, gidip de dönemeyen askerlerin trajedilerini dile getirmektedir:

(…)
Babam, dedem kaldı Moskof elinde,
Kardeşlerim vuruldu Rumeli'nde,
Çanakkale her köylünün dilinde
Dolaşırken beni ansın, söyleyin.
(…)

Savaşın bir gurbet olduğunu anlatan şiirler arasında Hüseyin Nihal Atsız'ın "Asker Kardeşlerime" adlı şiiri yer almaktadır. Atsız, şiirinde uzun yıllar savaşacak Türk askerine nasihat etmektedir. Ona göre Türk askeri, evinden çıktıktan sonra ardına bakmaksızın, düşüncelerini yalnızca vatanını kurtarmaya odaklamalıdır. Asker, evine dönmeyi düşünmeyi bir kenara bırakmalı hatta ölmekten de korkmamalıdır. Şaire göre, Türklerin asıl vatanı Tanrı Dağı'nın yükseldiği Türkistan'dır. Eğer, şehit olunursa da Tanrı Dağı'nda ruhlarının buluşacaklarını söyleyerek, askeri yüreklendirmektedir:

(…)
Yatağında ölmeyi hatırından sök, çıkar!
Döşeğin kara toprak, yorganındır belki kar…
Sen gurbette kalırsan, ben ölürsem ne çıkar?
Ruhlarımız buluşur elbet Tanrı Dağı'nda..

Salahattin Savcı'nın "Yedek Subay Marşı" adlı şiirinde de aynı duygular işlenmektedir. Yurdun dört bir yanından gelen askerler aynı ülkü uğrunda savaşmak için toplanmıştır. Savaş, farklı yerlerden gelenler için aynı zamanda bir gurbettir:

(…)
Birikmiş bir bütünüz, sayısız nurlu yoldan,

[104] Kemal Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 96.

Kimimiz İstanbul'dan… Kimimiz Anadolu'dan.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu, bir gurbet mekânı olmuştur. Haluk Nihat Pepeyi, "Anadolu" adlı şiirinde Anadolu'yu "*gurbet yolculuğunun anavatanı*" olarak görmektedir. Şairin bu tespitinin yerinde olduğu kanısındayız. Zira Anadolu'nun her bir yanı kuşatılmıştır. Bir yandan İtalyanlar, İngilizler bir yandan Fransızlar, Ruslar âdeta ülkeyi parçalamaya çalışmaktadır:

(…)
Kuşlar haber getirdi bugün Anadolu'dan,
Boşalmış bütün köyler çiçekler açmaz olmuş.
Eğer soran olursa Erzurum'la Bolu'dan?
Birini Moskof almış, öteki yastan solmuş…
(…)

Türk askeri yok olmakta olan bir milleti, bir şekilde kurtarmaya çalışmaktadır. Çanakkale, Hicaz-Yemen, Anadolu'nun her cephesi askerin gurbet yeri olmuştur. Türk askeri bu topraklar üzerinde uzun yıllar gurbeti yaşamıştır. Şair şiirinin devamında bir huduttan bir hududa giden Türk askerini anlatırken, savaşla gurbet arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Lirik kahramanın vatanı "*gurbetin anası*" olarak dile getirmesi, bu dönemde yaşanan gurbetin boyutunu gözler önüne sermektedir:

(…)
Dağlar geçit vermezken bu bakımsız vatanda
Tutuşun sınırlara gidenler yoldan uzun!
Böyle bir tevekkülü taşıyamazken kan da
Bu vatan anasıdır gurbet yolculuğunun…

Koşuyor garba, şarka, kutba da yollasalar
Borç diye ödeyecek kanının vergisini.
Ufukları görür o düşünmez gerisini.
(…)

Haluk Nihat Pepeyi *Çanakkale Destanı* adlı eserinde Çanakkale'de yer alan tüm cepheleri ayrı ayrı şiirine konu edinmiştir. Cenup Cephe'si, Seddülbahir Cephe'si, Arıburnu Cephe'si. Bütün cephelerin anlatıldığı bu şiirlerde de ortak nokta, cepheyi ve dolayısıyla memleketi kurtarmak için yurdun dört bir yanından gelen Türk askerlerinin burada toplanmasıdır. Bu nedenle Çanakkale Cephe'si, Türk tarihinde özel bir yere sahip bir gurbet yeridir. Çanakkale Cephesi sadece memleketin dört bir yanından gelen Türk askeri için değil, işgal devletlerinin askerleri için de asla dönemedikleri bir gurbet olmuştur. Haluk Nihat Pepeyi'nin bu eserinde savaşın çok fazla dikkate alınmayan bu yönü de görülmektedir:

(…)
Bir boğuşma canlandı boğazın dar yerinde
Berberisi, Hintlisi hep Çanakkale'dedir.
Zenci sahralarına benzedi Seddülbahir.

(…)
Yanaştı kayalara binlerce soluk beniz.
Art arda boşalıyor her iklimin çeşidi;
Dört yandan zorlanacak bugün şarkın geçidi.
(…)

(…)
Boşaltıp beş kıtada bütün denizlerini
Geliyor her bucaktan çelik, korkunç ordular
Denizlerin uğrağı, Türkün geçit yerini
Yerden gökten denizden topa tuttular.
(…)

(…)
Denizler tuzak kurmuş; boşalıyor ülkeler
Renk renk, boy boy iklimler, bütün müstemlekeler
(…)

Çanakkale Cephesi'nin yanı sıra Yemen de Türk halkı için yüzlerce şiire, türküye konu olmuş bir gurbet mekânıdır. Yemen, sayısı belli olmayan şehitlerin yattığı, "*gidenin gelmediği bir Yemen'dir*."[105] Bu nedenle adının bile yüreklerde ürpermeyle karışık, "*korku saldığı*"[106]; Türk tarihinin en trajik savaş öykülerinin yaşandığı bir gurbettir.

Hasan Ali Yücel "Yemen Türküsü"[107] adlı şiirinde bu dönüşü olmayan askerliğin yolculuğunu anlatmaktadır. Şiirin daha ilk mısraında Yemen'i en olumsuz şekilde tanımlamaktadır. Orası Yemen değil, "*yaman*"dır. Çünkü şiirde de söz konusu edildiği gibi Yemen'deki askerler sadece savaşarak şehit düşmemiştir. Elverişsiz iklim şartları da bu kaybı daha büyük boyutlara taşımıştır. Cengiz Çakaloğlu Yemen'le ilgili bir çalışmasında şu tespitlerde bulunmuştur:

"*Yemen'e dışarıdan gelen insanları en fazla etkileyen faktörlerin başında, Tehame'nin kötü havası gelmekteydi. Yemen'e gönderilen askerlerin genellikle ilk indikleri yer olan Hudeyde limanı, Tehame'de yer almakta ve askerler buradan Yemen'in iç bölgelerine sevk edilmekteydi. Daha inilir inilmez çok kötü bir iklimle karşılaşılması, askerler arasında hastalık ve ölümlere sebep olmaktaydı. İklim farklılığı, Yemen'deki can kayıplarının artmasında önemli rol oynamaktaydı*."[108]

Hasan Ali Yücel'in, şiirinde de aynı kayıplardan söz edilir. Bu şiirde vatan görevi yapmak için giden gençlerin bu ebedî gurbette kalışı anlatılır:

Ora Yemen değil, yaman bir eldir;
Giden asker değil, bir canlı seldir.
Kavurur güneşi, susuzdur çölü,
Ölüm, orda esen kara bir yeldir.

Bu ıssız çöllerde sanki nesi var;

---

[105] Cengiz Çakaloğlu, *Yemen'den Dönmeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, s. 135.

[106] *A.g.e.,* s.135.

[107] Hasan Ali Yücel, "Yemen Türküsü", *Ayda Bir Mecmuası*, 1937, S. 14, s. 17.

[108] Cengiz Çakaloğlu, *Yemen'den Dönmeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, s. 121.

Ne izi kalmıştır, ne gölgesi var.
Her şeyi kaybolmuş, kaybolmaz ancak
Gönülden gönüle giden sesi var.
(…).

Faruk Nafiz Çamlıbel de "Kara Fatma" adlı şiirinde I. Dünya Savaşı'nda içeride ve dışarıda çeşitli cephelerde çarpışan ve savaşın zorluğundan başka gurbetin sıkıntılarına da katlanan askerlerden söz ederken, savaşın gurbet yönüne de dikkat çekmiş olur:

Altmış, yetmiş yıl oldu, çaldı bir cenk borusu,
Vatanı baştanbaşa kapladı uğultusu.
Çepçevre kuşanmıştı düşmanlarla Türk yurdu,
Türk erleri her yerde- düşmana karşı durdu:
Bir ordu Tuna'daydı, bir ordu Kafkasya'da,
Yani hem Avrupa'da döğüştük, hem Asya'da...
(…)

Bu savaşlarda cepheler, Türk askeri için evine dönüp dönmeyeceğini bilemediği bir gurbet olmuştur. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Türk askeri görevini üstün bir başarıyla yerine getirmiştir. Mehmet Kaplan bir yazısında bunu şöyle anlatır:

"*Mehmetçik, vatan hizmeti için, tarlasını, sabanını, annesini, karısını çocuğunu terk ederek, ordunun hizmetine girmiş, devletin emirlerine mutlak surette itaat eden, onun gösterdiği gaye uğrunda ölen Türk köylüsünün müşterek adıdır. (...) Yurt müdafaası bahis mevzuu olunca, her şeyini terk eden, kendi varlığını dahi onun uğruna feda etmekten çekinmeyen bir kahramandır. Bu büyük hususiyeti ile Mehmetçik, Türk milletinin gerçek ve üstün kuvvetini temsil eder. O hem reel, hem de ideal varlıktır.*"[109]

Mehmet Necati Öngay'ın "Askere Giderken" adlı şiirinde Mehmetçiğin savaşa, giderken belki de dönüşü olmayan gurbete giderken, duyduğu heyecan, gurur ve onur anlatılır. Gurbet, genelde en derin ayrılık acısı duygularını ortaya koyan bir süreçtir.

[109] Mehmet Kaplan, "Mehmetçik", *Nesillerin Ruhu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 226.

Ancak şiirde de açıkça dile getirildiği gibi belirsizlikten ibaret bu gurbete Mehmetçik, en kutsal görevi saydığı savaşa onur duygularıyla yürümektedir:

(…)
Çelik göğsümüzü yurda adadık
İleri gideriz dönmeyiz artık.
Kollarımız kalkan, ruhumuz deniz
Bizler ki yurt için can verenleriz!
Birer tunç heykeliz hudut boyunda
Erkeklik şanı var Türk'ün soyunda,
Yurda kul köleyiz alnımız açık
Ey düşman erkeksen karşımıza çık!
Cephelerdir bizim mezarlarımız
Yurt, millet uğruna akar kanımız
Türkiye bizimdir; el değirmeyiz,
Ölürüz kavgadan yüz çevirmeyiz,
Ateş dünyasından gül yaratırız.
Çiçekler içinde öyle yatırız.

Emrullah Ültay "Köyümün Türküsü"[110] adlı şiirinde yine askerlik ve gurbet duygusunu işler. Şiirde kahramanlık, vatan duygusunun yanı sıra anne, gurbet, ayrılık duyguları da işlenir:

(…)
Bura Türkün yurdudur, bu yurda göz koyana
Bırakırım sapanı, işi, gücü bir yana,
Arkamdan sesler gelir, genç yavuklum ağlarken
Koşa koşa giderim savaş sınırlarına.

Ben giderken arkamdan sakın ağlama ana,
Kaç yıldır ayrılıktan bağrın yanıktır ama,

[110] Emrullah Ültay, "Köyümün Türküsü", *Ün Isparta Mecmuası*, 1935, Cilt:1, S. 10-11-12, s. 155.

Unutma ki Göktanrı en mutlu kulum demiş
Yurt için savaşana, yurda kurban olana...

Yollarımı bekleme geri gelemezsem eğer,
Savaştan dönmeyeni her Türk anası över.
Sana benim utkulu yiğitlik destanımı
Gündüzün güneş, gece ay dede söyler.

Mehmetçiğin kutsal görev olarak kabul ettiği askere gidiş, elbette adına yakışır bir şekilde uğurlamalarla, çeşitli ritüellerle yapılmaktadır. Sessizce, buruk bir halde asker gurbete yollanmaz. Kemalettin Kamu'nun "Mehmetçikten" adlı şiirinde askerlik, askere uğurlama ve bu sırada yapılan törenler anlatılır. Belki de gittiği gurbetten geri dönemeyecek olan Mehmetçiğin gurbete giderken törenlerle uğurlanması, gurbet ve vatan duygusu ikileminden hangisinin ağır bastığını bize açıkça gösterir:

(…)
Davullar çala çala
Köylü döküldü yola.
Ne güzeldi alayla
Gidişin babacığım.
(…)

Faruk Nafiz Çamlıbel "Köyden Ayrılış" şiirinde de yine bir Türk köylüsünün bu kutsal göreve gitmek için duyduğu heyecanını ve sevinçli hazırlanışını anlatılır. Şiirin lirik kahramanı askere gitmeden önce köyde yarım kalan işlerini bitirir ve ailesiyle helalleşerek ayrılır. Çünkü o yıllarda askerlik, gidenin geri dönme ihtimalinin çok az olduğu bir gurbettir:

Davarım üredi, tarlam ekildi,
Anamla, babamla helalleşeyim.
İşlerim bitince kuram çekildi,
Kışlaya ulaşan yolu aşayım.

(…)

Yine de içinde bir gurur duygusuyla ve heyecanla bu gurbete gider. Çünkü askerlik her türlü duygunun üstünde onurlu bir görevdir:

(…)
Yan gelmek olur mu köyde her zamanı?
Derler; "Su uyur da uyumaz düşman."
Soyumun, sopumun hepsi kahraman,
Ben de güz ırmağı gibi taşayım.

Bir yana bırakıp şimdi kavalı
Silah kullanmalı, süngü takmalı…
Yurt millete, millet yurda dayalı,
Yurdum yaşasın ki ben de yaşayım.

Halide Nusret Zorlutuna "Çınar"[111] adlı şiirinde yurdun bir köşesinde çoban olan gencin askere gidişini, bu kutsal göreve hazırlanışını anlatmaktadır. Şair, çoban gencin, sıcak bir yaz günü askere gidişini "*uzun bir yolculuğa*" benzetmektedir.

Heyecan dolu genç, bu yolculuk öncesinde geride bırakacaklarıyla vedalaşır. Bunların arasında "*Kara gözlü Ayşe*"si de vardır:

(…)
Alev başlı bir güneş yükselirken ufuktan,
Bir uzun yolculuğa hazırlanan genç çoban
Bu yeşil gölgelikte duraksayarak bir an
"Hoşça kal kara gözlüm!" demişti Ayşe'sine.
(…)
Bu çınar uğurladı cenge giden erleri,
Yol bekleyen kızların bu gölgelikti yeri:
Yavuklular sınırdan dönüp gelince geri

[111] Halide Nusret Zorlutuna, "Çınar", *Doğuş Kars Halkevi Dergisi*, Haziran 1938, Yıl: 4, S. 5, s. 3.

Çınar müjde verirdi haber soran eşine.

(…).

Halit Fahri Ozansoy'un "Asker"[112], Vahdet Başaran'ın "Vatan Fedaileri", İbrahim Alaattin Gövsa'nın "Siperden Mektup", Fevziye Erinç'in "Mehmetçiğe", Orhan Şaik Gökyay'ın "Maraş Türküsü"[113] ve İsmail Safa Semenderoğlu'nun "İzmir'in Hasreti" adlı şiirlerinde de askerlik, kahramanlık, vatan savunması gibi duyguların yanında gurbet, ayrılık, hüzün, özlem duyguları da işlenir:

Kimi hudutta bekçidir aziz vatana?
Harp zamanı kim göğüs gerer düşmana?
Kim dövüşür, kim ölür, meşakkat çeker?
Asker!
(…)
Yurdun istiklâlidir yalnız hedefi,
Ölmek millet uğrunda onun şerefi.
Mezarının başında ne isim ister?
Asker!
(Asker)

Ey mahzun gönülleri hicran ve hasret dolu
Ey vatanı uğrunda can veren Mehmetçikler!
Sizin, gayretinizle kurtuldu Anadolu.
Boşuna gitmedi hiç çektiğini örnekler.
(…).
(Vatan Fedaileri)

(…)
Yürür, uzaklaştıkça ardındaki mor dağlar,
Bak mendil sallıyorlar halâ kızlar yamaçta.
Sana haber getirir köyünden esen rüzgâr,

[112] Halit Fahri Ozansoy, "Asker", *Gürbüz Türk Çocuğu*, 1928, S. 37, s. 17.

[113] Orhan Şaik Gökyay, "Maraş Türküsü", *Ülkü Mecmuası*, Mayıs 1937, C.IX, S. 51, s. 23.

Nerdeyse kaybolacak görünen son ağaçta.
(…)
(Mehmetçiğe)

(…)
Ayrılık derdini bir çeken olsa,
Bir lahza azade olamaz mıyım?
Gönlümün zehrini bir eken olsa,
Ben de bir gülistan bulamaz mıyım?
(…)
(İzmir'in Hasreti)

Türk tarihinde Kafkasya, Yemen, Çanakkale cepheleri ve Kurtuluş Savaşı, ailelere derin ayrılıklar ve üzüntüler yaşatmıştır. Bu bölümde ele alınan şiirlerde genellikle cephedekilerin sılada bıraktıklarına duydukları derin özlem dile getirilmiştir. Ali Hadi Okan'ın "Yol Verin Dağlar" adlı şiirinde Mehmetçiğin özlem dolu ruh hali görülmektedir. Şiirde birbirine hasret duyan şiirin lirik kahramanları Emine ve Mehmet genel olarak sılada bıraktıklarını özleyen bütün Emine ve Mehmetleri anlatır:

Eminem sılada yas tutup ağlar
Yol verin geçeyim yol verin dağlar
Çözülsün bahtıma dolanan bağlar
Yol verin geçeyim yol verin dağlar
(…)

Haluk Nihat Pepeyi, "Sulva İhracı" şiirinde, içinde hasret dolup taşmış, yorgunluk omuzlarına binmiş olsa da canla başla çarpışan Mehmetçiği anlatır:

(…)
Tepelere koşuyor yorgun, argın askerler
Uyku kirpiklerinde gözlere hasret çöker.
(…)

Bu bölümde ele alınan şiirlerde Mehmetçik sılada sevdiklerini özlese de içindeki duyguları bastırmasının en önemli sebebi, vatan sevgisi ve vatanına gönülden bağlılığıdır. Türk milleti vatanını canından, sevdiklerinden aziz bilir. Onu bütün sevdiklerinden daha yüce bir sevgili gibi görür. Bu sebeple vatan sevgisi söz konusu olduğunda diğer bütün öncelikleri arka plana atar. Bütün duyguları bastırır. Aşkı, evliliği, aileyi, çoluk çocuğu ve bunlara karşı sorumluluklarını vatan sevgisi karşısında daha arka plana atar. Bu açıdan bakıldığında Türk tarihi kollektif şuurun en üst düzeyde olduğu bir fedakârlıklar tarihidir. Elbette o da geride bıraktıklarını düşünür, sıla hasreti duyar, eşini, ailesini, çocuğunu özler ama vatan sevgisi her türlü sevgiye galip gelir.

Kemalettin Kamu "Memişden Güllüye" adlı şiirinde yukarıda söylenenleri âdeta özetler gibidir. Memiş'in "*bağrı*" sıla ve sevgili hasretiyle yansa da önce vatanı kurtarmak gerektiğini bilir. Bu noktada bazen dayanılmaz hale gelen gurbet duygularının vatan sevgisiyle dengelendiği söylenebilir. Yani millî duygular beşerî duyguların önüne geçmiştir. Türk şiirindeki gurbet ve hasret duygularının sadece savaş sırasındaki ruh halinde daha dengeli bir hale geldiği ifade edilebilir:

(…)
Yakıyor bağrımı hasretin gülüm,
Koymuyor gelmeğe yaralı gönlüm.
Kudurmuş Yunanlı saçıyor ölüm,
Kurtarmak elzemdir yurdu sevgilim.

Sevgilim anarım nazlı adını,
Getirir aklıma Ülker yâdını,
Derim ki Allah'ım ger kanadını,
Ermesin bir ziyan yurda sevgilim.
(…)

Yine Kemalettin Kamu'nun "Siperde Akşam" şiirinde yukarıda bahsedilen vatan duygusunun sılaya hasret duygusundan önce geldiği açıkça görülmektedir:

(…)
"Akşam rüzgârları der ki Ali'ye:
"-Gözler ileriye, gönül geriye!"
Sanki köydekileri görsün diye
Tepeler alçalır, dereler dolar!"

Yusuf Ziya Ortaç'ın "Nöbetçi ve Yıldız", İbrahim Alaattin Gövsa'nın "Yaralı" adlı şiirlerinde de yukarıda sık sık tekrarlandığı gibi vatan sevgisi ve gurbetle birlikte özlem, yalnızlık duyguları anlatılmaktadır. Bu şiirlerde savaşın katı gerçeğiyle sevginin yumuşak ve rengârenk dünyası karşı karşıya getirilmiştir:

(…)
Yıldırımlar, ateşlerle her gün çarpıştık,
Fakat düşman çıkamıyor meydana artık!
Boruların tunç sesiyle titretip arşı,
Süngümüzle durduk yedi düvele karşı!
Bundan sonra ölsem bile gam yemem asla!
Böyle günde hiç gelir mi hatıra sıla?
Ayşeciğe söyle, beni merak etmesin,
Kavuşuruz...
(…)

(…)
Geçmiş olsun, nasıl oldu?
-Döğüştük.
Cevap budur, çok söylemez asil Türk.

Çok söylemez, fakat o saf gözleri
Ruhundaki derinliği anlatır,
Orda harbi, intikamı, zaferi,
Orda köyü, evi, aşkı hep vardır.

Ah o gözler ölüm, hicran, kan dolu.
— Nerelisin a hemşerim?
—Konyalı..

Mehmet Faruk Gürtunca da "Atlar Üstünde"[114] şiirinde Anadolu toprakları üzerinde akından akına koşan Türk askerinin gönlündeki hasreti dile getirmektedir. Mehmetçik günlerdir at sırtında savaşın, gurbetin yollarındadır. Ancak akşam vakti olduğunda, yürümekte olan alayın sessizliğini bir askerin "*Zeynebim…*" türküsü böler. Bu türkü askerlerin yüreğindeki hasret duygusunu depreştirmektedir. Ama aynı zamanda bu özlem duygusu, sevdiğine bir an evvel kavuşma için hırs ve gücü de getirmektedir. Lirik kahramanın bu ruhî inişi ve yükselişi anlatmak için akşam vaktini tercih etmesi ise tesadüfî değildir. Çünkü akşamla beraber bedene çöken yorgunluk, ruha da yansır:

Günlerdir "Ah: Yolculuk:" diyen alayı,
Hazırlandığı bu akşam bir menzile atlarla
Yollara açılırken rüzgârlı kanatlarla,
Karşıki Anadolu dağlarından doğdu ay!

Bir bulutun içinde akşamın ilk yıldızı
Göklerde gülümserken başkalaştı gönüller,
Bir "Zeynebim…" türküsü tutturunca her asker
Kalpler andı uzakta bırakılan bir kızı

Şimdi ay benziyordu ince, eğri bir dala
Çam kokulu dalların arasında her atlı
Gönül açıklığıyla koşuyorken süratli
Kolbaşıya seslendik:
-Sür atını dörtnala!

[114] Mehmet Faruk, "Atlar Üstünde", *Hayat Mecmuası*, 23 Haziran 1927, S. 30, C. 1, s. 8.

(…)

İbrahim Alaattin Gövsa'nın "Siperden Mektup" adlı şiirinde, siperde annesine mektup yollayan Mehmetçik, yeni akınlara gideceklerinin haberini vermektedir. Gurbette savaşın ağır şartlarında çarpışırken, yürekleri ağızlarında evlatlarından haber bekleyen anaları teselli etmek kimi zaman askere düşer. Bu şiirde de gurbette güçlü gibi görünen bir askerin annesini tesellisi dile getirilmektedir. Bu durum da hasret duygusunun yanında savaş nedenli gurbette ortaya çıkan duygulardan birini gözler önüne serer:

Allah'a dua et, düşman tırpanı
Devlet ağacını yolmasın, anne,
Altında dökülsün oğlunun kanı
Bayrağın gül rengi solmasın, anne!
(…)

İslâmiyet'e göre şehitlik, en ulvî mertebelerdendir. O yıllarda, sayısız asker memleketlerinden çok uzaklarda, gurbet topraklarında sonsuzluğa uğurlanmış, sadece çok az sayıda asker gurbetten 'gazi' unvanıyla memleketine dönebilmiştir.

Haluk Nihat Pepeyi'nin "Anadolu" isimli şiirinde gurbette şehit olan Mehmetçiğimizden bahsedilmektedir:

(…)
Yollar nafile dalar hülyaya her seherde,
Beyhude uyutmuyor bir sızı canlarını.
Bu koçlar doğdukları köyde ölmeseler de,
Gölgeleri doldurur boş kalan damlarını.
(…)

Çanakkale, destanlaşmış bir savaş öykümüzdür. Bu özel topraklar, sayısı belirsiz askerlerimizin, şehitlerimizin destanıdır. Haluk Nihat Pepeyi "Ehram" adlı şiirinde Çanakkale'de şehitlik mertebesine erişen Mehmetçiği anlatmaktadır. Artık onlar

"*Ölüler yaratsa da yer altında bir vatan*" mısraında lirik kahramanın dediği gibi ruhlarını teslim ettikleri gurbetin topraklarında, yeni bir gurbeti yurt edinmektedir:

(…)
Kollarını geriyor dört yandan karanlıklar.
Ölenler çağırıyor ölmeyen insanları,
Yanan yurt kucaklıyor geride kalanları…
Su yerine akıyor kanlar biteviye.
Yer göğü çağırıyor kendine kefen diye.
Ehramın çarpışmadan sarsılıyor temeli,
Ağırlıktan çökse de yüce dağların beli
Ölüler yaratsa da yer altında bir vatan,
Yine kurtulmayacak dünya firavunlarından.
(…)

Cephede, vatanın istiklâli için şehit düşmek her zaman için bir onur kaynağıdır. Bu onuru Fevziye Erinç "Mehmetçiğe" adlı şiirinde dile getirmektedir. Şehidin ailesinin de duyacağı en büyük şeref ve gurur kaynağıdır. Askerlik için yollara çıkarken, eller üstünde tutulan Mehmetçik, şehitlik mertebesine ulaşınca da yüreklere basılan "*Mehmedim*" olmuştur:

(…)
Mehmedim, keder etme, kendi çocuklarına,
Geride bıraktığın dinmeyen bir yas diye.
Senden bu vatan kaldı, şeref kaldı yarına,
Yetişir hepimize koca bir miras diye..

Mehmet Sıtkı Akozan, "Meçhul Memed" adlı şiirinde askerden dönen bir Mehmetçiğin hikâyesini anlatmaktadır. Şiir, her türlü kurgusu yerli yerinde olan bir manzum hikâyedir. Memed yıllarca cepheden cepheye koşmuş, düşmanla çarpışmıştır. Şiir, Memed'in eve dönmesiyle başlamaktadır:

(…)

Yanılıp hasmı da öz Türk gibi mert sandı Memed
Etti teslim silah… Vaat etti aldandı Memed!...
Dört büyük düşmana yıllarca o, meydan okudu
Cepheden cepheye koştu, ölüme karşı koydu…
Cenkten döndü Memed.. Belki de sekiz gündü henüz;
(…)

Hasta ve küskün bir halde gurbetten dönen Memed, köyündeki sevdiği kızla evlenip yuvasını kurar. Evlenmek, onun hayatına yeni bir soluk, yeni bir heyecan getirmesine vesile olmuştur:

(…)
Yeni varmış köye; pek hasta ve küskündü henüz!
Okşamak üzereyken gençliğinin öz kızını…
Duymamış belki temaşaya köyün yıldızını!
Gurbetin geldi yanık ruhuna hicranlı sesi
O zaman arttı hayat arzusu, sevda hevesi..
Yeşeren taze ekinlerle donanmıştı ova…
Yanık ishaklara ışık oldu yamaçlarda yuva
(…)

Günler sonra Memed'e İzmir'in işgal edildiğini söylerler. Memed, bu durum karşısında kayıtsız kalamaz ve tekrar yollara düşer. O, Kızıldeniz'i asasıyla yarıp halkını kurtaran Musa peygambere benzetilmektedir. Bu arada Mehmetçiğin ruhuna işleyen asil tavra da işaret edilmektedir:

(…)
"Uğramış düşmanın işgaline İzmir dediler"
Anlattılar bu hazin vakayı giryan ettiler!
O zaman titredi, simasını kanlar bürüdü
Gidiyor ülkem elden… dedi, birden yürüdü
Yürüyüp ağladı Memed, yalnız, elde asa…

Sandı yollarda görenler, onu coşkun Musa
Koştu yalçın, yüce dağlar aşarak leyl ü nehâr
Ağlayan kalbini güldürmedi aşüfte bahar!
(…)

Aslında burada yollara düşen Memed ile Türk milletini saran savaş psikolojisi anlatılmaktadır. Yıllardan beri süren bir harple mücadele eden bir millet vardır. Elbette Memed tek başına düşmanı yenemeyecektir; ama Mehmetlerin mücadelesi olmasa vatan denilecek hiçbir şey de kalmayacaktır. Memed bu görevin imkânsızlığının farkında olsa da vatan duygusu ve bundan kaynaklanan görev duygusuyla harekete geçer. Çünkü yıllarca cephelerde savaşmış birinin yurt yangın yeriyken olaylara kayıtsız kalması mümkün değildir. Memed de Türk insanındaki bu psikolojiyi simgelemektedir. Şiirin sonunda Memed şehitlik mertebesine ulaşmıştır. Bu şiir gurbet ve vatan duygusuyla ilgili en tipik örneklerden biridir. Yıllarca süren savaşlardan ve gurbetlerden bıkkın, bezgin ve ümitsiz dönen Memed, vatanın yeniden işgali üzerine içindeki duyguları bastıramaz. Gurbetin bütün acımasızlığına rağmen yeniden cepheye gönüllü olarak yollanır. Bu da Türk insanının vatanı tehlikeye girdiğinde gurbet duygusuyla daha rahat baş edeceğini gösterir:

(…)
Ülkenin bağrı yanık çeşmelerinden içti
Kurulan manialardan yüce Memed geçti…
"Arkadan vurmağı" düşmandan ümit eylemedi
Kahpeliklerle yılar sandı o meçhul Memed?
Bu sefer anladı… zapt olmuş içinden kale
Ne kadar tehlikeler çizdi bu korkunç vaka?
Saçtı bin türlü fesat tohumunu fakat düşman-ı din
Ona iman-ı refik oldu, büyük tanrı-yı muîn
Doğurup seyf-i zafer beldeni solmuş kemeri
Ülkeyi fethe tüfenk oldu ilahi teberi…

Diz çöküp eğdi bütün karlı şevahîkte boyun

Memed Allaha, vatan halka kavuşmuştu o gün…

Ziya İlhan'ın "Onlar Geçiyor" şiirinde de bir savaş dönüşü anlatılır. Şiirde gurbetten sılaya dönen askerlerin kendi psikolojileri ve çevresindekilerin psikolojileri anlatılmıştır. Uzun süren bir gurbet, savaş ortamından dönen çoğu birçok uzvunu kaybetmiş askerin gözlerindeki onur ve sılaya kavuştukları için sevinç duygusu çevreye de yansır. Şiir bu kavuşma anını dile getirir:

Onlar geçiyor dostlar, onlar geçiyor işte,
Ne ebedî bir gurur var bu durgun geçişte!
Titreyen adımlarla doğuyor karşımda tan,
Candan kopan alkışlar dile gelmiş bir vatan.
(…)
Geçiyorlar, biri var heykel gibi en önde,
Ceket yenleri bomboş, bir madalya göğsünde.
Damarlarındaki kandan renk almış kurdelesi,
(…)
Sağında ayağını kaybetmiş biri daha,
Solunda göremeyen ölü bir diri daha,
Gözlerini kapamış gözetleme yerinde,
Biri de vücudunu koltuk değneklerinde
Bir cephane sandığı kadar hafif taşıyor.
Hepsi de gözlerimde birden ilâhlaşıyor.

Birçok türküye konu olmuş Yemen, Ebubekir Hazım'ın "Yemen Dönüşü" şiirinde de işlenir. Yemen, Türk milleti için ayrı bir yere, öneme ve hassasiyete sahiptir. Yemen-Hicaz Cephesi, devletin kutsal toprakları korumak için savaştığı cephelerden biridir. Üst üste gelen yenilgilere tanık olunan bu cephede üç yüz binden fazla şehit verilmiştir. Bu şiirde ise, Yemen'den dönen bir asker anlatılmaktadır. Yemen, sadece o dönem askeri için değil, bugün bile adı duyulduğunda gurbet duygusunu derinden hissettiren bir yerdir. Şiirin lirik kahramanı Veli ise altı yıldan sonra, bu gurbetten köyüne dönmüştür:

Habersizce, dün gece, gelivermişti Veli,
Tam altı yıl olmuştu, o bu köyden gideli
"Asker oldum" diye şen ve mağrur, güle, güle.
Zalim kader onu da yollamıştı Yemen'e,
Çöllerinde açlık, dert, ölüm gezen bir ele,
Sayısız Türk gencinin o hazin meşhedine.
(…)

Şiirin lirik kahramanı Veli, evine sağ dönmeyi başarmışsa da hasta, bitkin zayıf düşmüştür. Veli, burada Yemen'den bütün acı kayıpları yaşayıp, ruhunda ve bedeninde derin izler taşıyan bütün askerleri de temsil eder. Veli, aslında o dönemdeki bir dramın adıdır. Veli gibi nice Türk evladı savaşlar uğruna evlerinden ayrılmış. Bir kısmına şehitlik mertebesi, diğerlerine ise Veli gibi bedeni ve ruhu travmalarla dolu dönüşler nasip olmuştur:

(…)
Timsaliydi giderken meşhur Türk kuvvetinin,
Küçülmüş bir ordusu gibiydi milletinin.
Hasta geldi, ölmeden bir kadit olmuş gibi,
Kavuşup ölmek için sevgili anasına;
Uzaklarda vurulmuş, yaralı bir kuş gibi,
Düşe, kalka yürüyüp can attı yuvasına.
(…)

Kemalettin Kamu, Millî Mücadele esnasında birçok insan gibi göç etmek zorunda kalmış, "*vatan toprakları üstünde, vatan hasretini tatmış*"[115]tır. Şair, mücadelenin zaferle sonuçlandığı yıllarında memleketi Erzurum'a dönmüştür. "Yurda

[115] Hamdullah Suphi, "Köşe Minderi İstanbul Türk Ocağı Yeniden Açılırken", Mehmet Kaplan vd., *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981, s.167.

Dönüş" adlı şiirinde bu uzun savaş yıllarından sonra memleketine dönmenin heyecanını kaleme almaktadır. Köyünü, savaştan öncekinden daha kederli, daha öksüz bulan şair, bu mısralarla aslında savaştan sonraki, birçok Anadolu köyünün resmini çizerken tasvirine yurda kavuşmanın izleri de yansımaktadır:

Yolum yaklaşıyor artık yuvama,
Gördüm her tarafı bürünmüş gama,
Köyümüz neşeden öksüzdü ama
Bu kadar kederli değildi hiç de!

Bendim buraların eski sahibi,
İşte ağladığım ağacın dibi
Bu ağaç bir veda mendili gibi
Sallanıp durmuştu bana gidişle!

Çevreli dağların beyaz bulutla,
Kırların örtülü yabani otla,
Suların ağlıyor hep aynı notla,
Tanıdım, tanıdım vatansın işte!

Hüseyin Rıfat Topuz'un "Fadime Kız", İsmail Safa Semenderoğlu'nun "Terhisten Sonra", Ömer Bedrettin'in "Sılanın Toprağında" ve Niyazi Hicran'ın "Harp Dönüşü"[116] adlı şiirlerinde de savaşa katılan insanların memleketlerine, sılalarına dönüşleri anlatılır. Her şiirde ayrı bir dram söz konusu edilse de ortak nokta dönemeyenler ve dönmeyi başaranların bedensel ve ruhsal durumlarıdır. Bir başkasında ise savaş sonrasında yaşanan sıkıntılar, yokluklar ve acılar dile getirilir. Her üç şiirde de savaş sonrasında gidenler, dönenler, dönenlerin karşılaştıkları sıkıntı dolu manzaralar, dönemeyenlerin yerlerinde bıraktıkları boşluk, kaybı olanların derin üzüntüsü ve herkeste oluşan acımasız gurbet duygusu anlatılır:

[116] Niyazi Hicran, "Harp Dönüşü", *Resimli Ay*, Eylül 1936, N. 7, s. 54.

Hasretle çıkıyorken dağdan yokuş yukarı,
O açık alnı çekme sılanın rüzgârından!
Bak, kurtulan yurdunun taşları, toprakları,
Ayağını öpüyor yırtık çarıklarından...

Çanta bağlı sırtım şu mağrur taşa yasla;
Şen zafer türküleri çağlasın gür sesinden!
Kız dudakları öpen şu ince bakır tasla
Kana kana bir su iç sılanın çeşmesinden!
(…)
(Sılanın Toprağında)

(…)
Bir arada dönmüştü köyün on beş yiğidi
Düşman tepelenerek bitince büyük savaş;
On dört yiğit atıldı köylülerin boynuna
Mehmet geliyordu en arkadan yavaş, yavaş.
(…)
(Fadime Kız)

Çehreler al büründü,
Derken şehir göründü.
Geldi bir kere haber,
Köylerden bir nefer,
Kalmamış hep şehitmiş
Bunu herkes işitmiş.
(…)
(Terhisten Sonra)

Yıllarca süren Millî Mücadele, toplumda derin izler bırakmış, tedavisi uzun süreleri gerektiren psikolojik travmalar yaratmıştır. Bu travmaların sebeplerinden biri geniş bir zaman dilimine yayılan, nereye gideceği, gidip de dönüleceği belli olmayan

askerliktir. Askerlik yukarıda bahsedilen "Askere Giden" şiirinde görüldüğü gibi umumiyetle kıvanç unsurudur. "*Türkün soyundan gelen erkeğin şanıdır.*" Fakat savaşın bir de iç yüzü vardır: Geride kalanlar… Savaş, geride kalanlar için ileride artarak devam edecek zorlukların başlangıcını temsil eder. Savaş yılları, savaşa gidenler kadar, kalanlar için de büyük zorluklar barındırır. O yüzden geride kalanlar her zaman ezik, sıkıntılı, gariban bir durumdadır. Eşler, oğullar, kardeşler askerde olduğu için bu insanlar derin bir özlemle birlikte büyük bir geçim sıkıntısı da çeker. Düşmanla, tabiatla, gurbettekine duyulan hasretle, geçim sıkıntısıyla kısaca hayatın kendisiyle amansız bir mücadele içerisindedirler. Bu sürekli mücadele hali savaştakilerde olduğu gibi geride kalanlarda da çeşitli travmalar yaratmıştır. Üstelik belirsizliklerle başlayan uzun süren bekleyişlerin sonu çoğunlukla kayıplarla bitmiştir.

Savaş sırasında gurbet duygusu sadece gidenlerde değil, kalanlarda da vardır. Çünkü düşman işgali, askerî sebepler vs. dolayısıyla nerede biteceği bilinmeyen bir göç dalgası da oluşturmuştur. Anadolu insanı, eşyasını, evini, köyünü, yurdunu, hatıralarını geride bırakıp vatan toprakları üstünde, savaş acıları ile birlikte gurbet duygusunu da yaşamak zorunda kalmıştır. V.A.Y imzalı şair, "Hicret"[117] adlı şiirinde yukarıda da bahsettiğimiz savaş anındaki travmatik bir göçü anlatır. Göç, "*atlar, arabalar, insanlar, bozuk yollar*" şiir boyunca okuyucunun gözlerinde bu bitmez tükenmez çileyi ve gurbeti canlandırır. Ses unsurundan da faydalanarak bu resmi daha canlı bir hale getirmektedir. Bir yanda atların ve çektikleri arabalarının, bir yanda ise insanların sesleri yükselmektedir:

Atlar,
Arabalar,
İnsanlar,
Bozuk yollarda,
Boğuk, boğuk,
Soğuk, soğuk,
Sesler çıkarıyorlar;
(…)

[117] V.A.Y, "Hicret", *İzlerimiz Mecmuası*, Mart 1936, N. 3, s. 23.

Savaşın zorunlu yolcuları, savaşın ve gurbetin bütün sıkıntılarını yaşar. Hayatlarını, birikimlerini, mezarlarını geride bırakarak artlarına bakmadan, bilinmeyene doğru giderler. Her şeyleri tam bir belirsizliğe bürünmüştür. Evlatlarını, evlerini, hayatlarını arkalarında bırakan bu insanların yürekleri de kaskatı kesilmiş gibidir. Bu şiirde savaş, göç, gurbet ve bunları yaşamanın verdiği büyük şaşkınlık ve ızdırap gözler önüne serilir:

(…)
Daima ilerliyorlar.
Arkalarına bakmadan,
Kalplerindeki azabı atmadan,
Hiç durmadan, ilerliyorlar.
Nereye gidiyor bunlar?
Saatlerce kaldırımlar Üstünde?
(…)
Eskiden bir bağ olan beldeleri,
Şiir dolu yerleri,
Kime bırakıyorlar?
Sualler cevapsız,
Kalpler sevinçsiz,
Kalıyor.
Kafile ağır, ağır ilerliyor.—
Onlar kalplerinde hıncı
Düşmanın kılıcı
İle almak istiyorlar;
Onun için ilerliyorlar
(…)
İntikam türküsü çalarak,
Meçhule atılıyorlar;
Sürüye katılıyorlar.

Savaşta yalnızca Türk askeri huduttan hududa, cepheden cepheye gezmemiştir. Savaş meydanlarına, gurbete gönderdiği Mehmetçiği gibi Türk köylüsü, milleti de aynı şartlar altında vatan üstünde gurbet yaşamış, kentlerinden, köylerinden birçok sebeple ayrılmak, göç etmek zorunda kalmıştır.

Mehmet Necati Öngay'ın "Top Sesleri" şiirinde savaş sürecindeki köylünün içinde bulunduğu durum anlatılır. "*Göç yolları iniltiler içinde yüzmüştü*" mısraındaki inleme, tevriyeli olarak kullanılmıştır. İniltiler insanların bu zor ve sıkıntılı süreçteki yorgunluk ve bitkinliklerini anlatırken, aynı zamanda göç sırasında kağnı tekerleklerinden çıkan seslere de işaret eder. Kağnı gıcırtıları insanların ağızlarından, yüreklerinden süzülen iniltilere karışmış gibidir. Şiirde bu zorunlu göçlerin bir o kadar zor şartları da gözler önüne serilir:

(…)
Göç yolları iniltiler içerisinde yüzmüştü
Karakuşlar sarp dağlardan bu akışı süzmüştü.
Kundaktaki yavruların, sürülerin bakışı,
Birdenbire arzı sarstı bir şimşeğin çakışı.

Bir taraftan meş'um ateş, bir taraftan sıkıntı,
Bir taraftan oluyorken mamureler yıkıntı
Kalıyordu yıkıntılar arasında ahali
Acınacak manzaraydı Türkün o günkü hâli.

Ziya Kaya'nın "Perişan", Haluk Nihat Pepeyi'nin "Anadolu" adlı şiirlerinde de göç, gurbet ve onların yarattığı sıkıntılı durumlardan bahsedilir. Bu şiirlerde savaşan bir milletin geride bıraktıklarını, göçmek zorunda kalışını ve bu sırada yaşadıkları trajediyi anlatır. Millet, açlık, zorluk, ölüm, kayıp gibi maddî-manevî acıları yaşarken, bir yandan da bütün bunlara göğüs germek zorunda kalıp, geçmişlerini, hatıralarını arkada bırakarak vatan içinde gurbeti yaşamak zorunda kalmıştır. Savaş, bütün Anadolu insanında gelişigüzel, sürekli ve düzensiz göçlere neden olmuş ve halkı sefalete sürüklemiştir. Hatta "*gerek ölçüsüz yapılan iskânlar ve gerek memleket dâhilinde olan*

göçler insanların kısmî azamının hayatına mal olmuştur."[118] Bu şiirlerde sadece Anadolu içindeki hareketlilikten başka ebediyen kaybedilen yurtlardaki insanların kayıpları da anlatılmıştır:

Tarihin başına kopmuş kıyamet,
Bozulmuş düzenler vatan perişan!
(…)
Bırakılmış vatanda şirin yuvalar;
Gül, kömür yığını zümrüt ovalar.
Doğuya göçmüş de kalan obalar…
Yıkılmış mabetler Kur'an perişan!

Kuşlar haber getirdi bugün Anadolu'dan,
Boşalmış bütün köyler çiçekler açmaz olmuş.
Eğer soran olursa Erzurum'la Bolu'dan?
Birini Moskof almış, öteki yastan solmuş…

Dağlar geçit vermezken bu bakımsız vatanda
Tutuşum sınırlara gidenler yoldan uzun!
Böyle bir tevekkülü taşıyamazken kan da
Bu vatan anasıdır gurbet yolculuğunun…
(…)

Şinasi Gündoğdu'nun "Boş Belde" şiirinde de yukarıda bahsedilen bütün duygular ortaya konulmuştur. Bu şiirde boşaltılan bir köyün, kimsesiz kalan bir beldenin dramatik hali tasvir edilir. "*Kargaların mateminin ufuklara damlaması*" alışılmamış bağdaştırmasıyla lirik kahraman, beldenin, daha geniş perspektiften bakıldığında, savaşın dramatik öyküsünü anlatmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde "*boş belde*" savaşın sembolüdür. Savaş yıllarında mübadeleler, düşmanlar yüzünden

[118] Nezih Başgelen, *Anavatana Göç Edenler, Türkiye Cumhuriyeti'nde Mübadil, Muhacir ve Mültecilere Genel Bir Bakış*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 11.

nice insanlar evlerini, yuvalarını bırakıp bilinmezliğe yürümüştür. Şiirdeki "*beldedeki çanlar*" ile Hıristiyan bir topluluğun varlığına işaret edilmektedir:

Damlıyor ufuklara kargaların matemi.
Acaba neden sustu bu beldedeki çanlar?
Neden, nereye kaçtı bu diyardan kaçanlar?
Köpekler sürüklüyor boş evlerde şiltemi...
(…)

Bir daha dönüp dönmeyeceği belli olmayan bu insanların hüznünün anlatıldığı bu şiirde, "*leylek*" imajıyla gurbet ve göç kavramı farklı bir açıdan gözler önüne serilir. Boşaltılan bu beldelerde gurbet âdeta taşlaşıp tabiata sinmiştir:

(…)
Bu şehri terk edenler ne zaman dönecekler?
Gölgeler, boş damlarda unutulmuş birer denk.
Tütmeyen bacalar dizilip hevenk hevenk
Sükûnu alkışlıyor yüz yaşında leylekler...

Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Kara Fatma" adlı şiirinde ise geride kalanların sadece ezik, yıkık bir psikolojide olmadığı, birçoğunun büyük bir cesaretle savaşa yardım etmek için çırpındığı anlatır. Şiirin kahramanı Kara Fatma, Erzurum'da yaşayan bir Türk kadınıdır. Fatma, düşman karşısında, soğuktan, açlıktan yenik düşmeye başlayan Türk ordusunun bu haline kayıtsız kalamaz. Köylülerin toplandıkları bir mecliste ortaya atılarak askerlere yardım etmek için bir şeyler yapılması gerektiğini haykırır:

(…)
Bir gün geldi dayandı kemiğe artık bıçak,
Türkler dedi: "Bu işin sonu neye varacak?
"Bizler kuzulaşınca düşman köpekleşiyor,
"Durmadan, dinlenmeden bağrımızı deşiyor...

"Köpeğin karşısında Türkoğlu kurt olmalı,
"Türk yurdu yeryüzünde Türklere yurt olmalı!

Kendine geldi herkes bu düşünceyle birden,
Dünkü yufka yürekler bugün hâlis demirden.
Kara Fatma adında bir kız çıktı meydana,
Ya aslandır, ya kaplan onu doğuran ana!
Kılıç gibi ortaya fırlattı gövdesini,
Çağırdı Türk olanı, yükselterek sesini:
"Hey dullar, ihtiyarlar, çocuklar, nişanlılar!
"Sınırlarda döğüştü gürbüz delikanlılar,
"Sizler rahat ediniz evinizde diyerek...
"Böyle günde onları tek bırakmak mı gerek?
"Onların kanı var da yok mu sizin kanınız?
"Kadınlar, İhtiyarlar, çocuklar toplanınız,
"Toplanınız ki bugün ana, baba günüdür,
"Düşmanlarla boy ölçmek, Türklerin düğünüdür.
(…)

Kara Fatma'nın konuşmasından etkilenen köylüler, ellerine geçirdikleri her şeyle düşmanın karşısına çıkmak için yollara düşer. Bu şiirde önceki şiirlerdeki geride kalanların bitkin, bıkkın ruh hallerinin aksine heyecanlı, millî ruhu yüksek, kahramanlıklarla dolu bir ruh hali görülür. Demek ki savaş sonrasındaki ruh halleri sadece göç, gurbet, kırgınlık, ümitsizlik değil, aynı zamanda sarsılmak bilmeyen bir iman ve inanç da olabilmektedir.

Savaş esnasında geride kalanları en az göç kadar etkileyen bir durum da gidenin arkasından duyulan derin hasrettir. Bu hasret, anne babanın evlada, kadının eşine, genç kızın nişanlısına veya kardeşine duyduğu özlemdir. Hüseyin Suat Yalçın'ın "Ayşe'den Veli'ye:", Necmettin Veysi'nin "Sakarya Çağlarken" [119] adlı şiirlerinde bu duygular, endişeler, sıkıntılar görülmektedir:

[119] Necmettin Veysi, "Sakarya Çağlarken", *Ülkü Mecmuası*, İkinci Kanun 1934, C. 2, S. 12, s. 411-412.

Veli Veli yiğit Veli
Yanar oldum sen gideli
Ağlatıyor deli deli
Her gün beni saba yeli
(…)
Yine bir gün kavuşursak
Saracağım seni mutlak
Bu yıl yine Kızıl ırmak
Derya gibi taştı Veli
(Ayşe'den Veli'ye:)

Duvağımı açmadan Ali'm gitti askere,
Gözyaşı dökeceğim ne elemli kadere!
Nice Ali'ler bu yıl Sakarya'ya can attı,
Nice taze gelinler aylarca hasta yattı,
(…). (Sakarya Çağlarken)

Yemen'e gönderdiği evladının ardında, hayata yetmeye çalışan bir anne de Ebubekir Hazım'ın "Yemene Dönüş" şiirinde görülmektedir. Savaş yoksulluğu, erkeksizliği, kendi evinde erkek gibi olmayı getirmiştir. Umumiyetle tarımla uğraşan Türk köylüsü için savaş zamanında bu geçim kaynağı, sıkıntılı bir hal almıştır. Zira toprağı işleyecek genç erkek nüfusun çoğu cephelerdedir. Bu şiirde borcunu bile ödeyemez hale gelen, açlık içindeki kadının hali görülmektedir:

Göründü duvardaki bir kaç dizi soğanlar,
Yerdeki üç, dört kabak, beş, on avuç da çavdar.
Veli bunlara bakıp âtîyi düşünürken,
Yumrukladı kapıyı sabırsızlıkla bir el.
Kim ola, dedi, acep gelen bu kadar erken?
Sanki insan değil de pek saygısız bir ecel;

Kapıyı açan ana, Tahsildarı görünce:
Oğlum, dedi, Yemenden hasta geldi dün gece;
Bir az sabret veririz borcumuz her ne ise.
Cevap verdi tahsildar: Bir daha gelemem ben;
Veriniz boşalmadan Yemen'de dolan kese.
Dönmem artık bu sefer şu hesabı kesmeden.
(…)

Savaşta, gurbete gidenin ardında kalanların psikolojilerinde derin yaralar açan bir hadise de askere gidenlerle, savaşın durumuyla ilgili yaşanan belirsizlik ve haber alamamadır. Dönemin şartları zaten haber almayı imkânsız kılar. O yüzden askere gidenlere daha giderken âdeta kaybolmuş gözüyle bakılır. İnsanlar yakınlarıyla ancak olağanüstü bir tesadüf sonucu haberleşebilir. Sağlıklı bir iletişim vasıtası ve yolu yoktur. Kemalettin Kamu'nun "Bir İhtiyar" adlı şiirinde üç oğlunu birden cepheye gönderen bir babanın ruh halini anlatır. Baba akıbetlerinden haber alamadığı çocuklarını büyük bir endişeyle çaresizce merak eder. Sadece bu şiirde değil, gurbet duygusunun işlendiği dönemin birçok şiirinde bu duygunun izlerini sezmek mümkündür:

(…)
Ben ki hâlâ kanayan
Bir gönül yarasıyım;
Öyle sanıyorum ki
Onun öz babasıyım.
Yazık ki benim de var
İçimde bir "acaba?"
Bu benim oğlum ama
Hangisi?
Sakarya'da ölen mi?
Afyon'da gömülen mi?
Yoksa "nerde idüğü"
Hâlâ bilinmeyen mi?

Hüseyin Rıfat Topuz'un "Türk Kadını" adlı şiir silsilesinde hem bu belirsizlik duygusu, hem de cephe gerisinde kalan kadınların trajedileri görülür. Eşleri, oğulları, kardeşleri savaşa giden kadınlar, bir taraftan onların akıbetlerinden haber alamamanın sıkıntısını yaşarken, bir taraftan da hem anne hem baba görevi yapmanın ağır sorumluluğunu taşımak zorundadırlar. Bu silsileden "Fatuş Nine'nin Falı", "Ümmü Kadın", "Zeynep Nine", "Güssün Teyze" şiirlerinde cephe gerisindeki kadınların sıkıntıları farklı cephelerden, farklı yönleriyle anlatılır. Gurbet duygusuyla savaş acılarını yokluk ve sıkıntıyla merak ve endişe duygularının birbirine karıştığı bu şiirlerde Türk kadınının ruh yüceliği ile birlikte sıkıntıları, çileleri, acıları, dirayeti izlenir:

(…)
Dediler ki ne olur bu gece Fatuş Nine
Yavuklumuz ne halde? Falımıza bak bizim..
Zavallı Fatuş Nine gözlerinin yaşını
Kızlara göstermeden akıttı dizim, dizim.
(…)
(Fatuş Nine'nin Falı)

İşitince sınırdan içeri girmiş düşman
Tavuk, hindi ne varsa topladı hep malını
Koştu köy muhtarına dedi – Al… Senin
Boğazına dolayıp eski, püskü şalını

Tuttu kaza yolunu gönüllü olmak için.
Kadına yan bakarak – İhtiyarsın… dediler;
– Gücüm yerinde benim… dedi, bilek gösterdi;
"Hududa götür" diye bir güllecik verdiler.

Tipili bir gün yoldan geçen askerler gördü
Kayalıkta bir kadın.. sordular –Nedir adın?
Kolunun altındaki gülleyi hiç saklama…

Ne baksınlar… soğuktan donmuş... Zavallı kadın

Gülleyi almak için uğraştılar… Çektiler.
Çektiler de çıkmadı; şaşırdılar, kaldılar.
Çünkü kendi götürmek istiyordu sipere!
Kollarını kırdılar… Güllesini aldılar!
(Ümmü Kadın)

Zeynep Nine köyünün en ihtiyar kadını
Babası kaybolmuştu «Plevne» meydanında;
Oğlu Sarı Ahmet'i Yemenlerden dönmemiş,
Şimdi Torunu Mıstık yoldaşıydı yanında.
(…)

Oğuz Kâzım Altıok'un "Kağnı Gıcırtıları"[120], Fuat Edip Baksı'nın "Kadınım", Mehmet imzalı şairin "Kodal Ana" [121], Nahit Ulvi Akgün'ün Türk Ordusu ve Ulu Asker, Kemalettin Kamu'nun "İstanbul Kızına"[122] adlı şiirlerinde de yukarıda bahsedilen gurbet, ayrılık ve gurbettekilerden (cephedekilerden) haber alamamanın yarattığı belirsizlikler farklı yönlerden işlenir. "Kağnı Gıcırtıları"nda Türk kadınlarının içinde bulundukları sıkıntılı duruma aldırmadan cepheye mühimmat taşımaları anlatılırken, "Kadınım" şiirinde kocasının şehitlik haberini alarak gurbetteki umudunu tüketmiş bir kadının içine gömmeye çalıştığı ızdırabı işlenir. "Kodal Ana"da ise savaşta olan oğlunun akıbetinden haber alamayan çileli Anadolu kadının hikâyesi dile getirilir. Kodal Ana'nın oğlu Hasan arkadaşlarına göre şehit, askerlik şubesine göre ise kayıptır. Bu iki birbirine zıt haberin Kodal Ana'nın iç dünyasında oluşturduğu duyguları anlatmak herhalde mümkün değildir. "İstanbul Kızına" ve "Türk Ordusu ve Ulu Asker" şiirlerinde de aynı şeyler anlatılır. Bütün bu şiirlerin ortak noktası gurbete (cepheye) gönderilenlerin geride bırakıtlarının yaşadığı trajedilerdir. Gurbeti en travmatik şekliyle yaşayan geride kalanların, bütün acılarına rağmen dik durmaya çalışmaları dikkat çeker.

[120] Oğuz Kazım Altıok, "Kağnı Gıcırtıları", *Batı Yolu Mecmuası*, Mayıs 1935, Yıl:1, S. 2, s. 8.

[121] Mehmet, "Kodal Ana", *Aksu Mecmuası*, Haziran 1934, S. 9, s. 30-31.

[122] Kemalettin Kâmi, "İstanbul Kızına", *Varlık Mecmuası*, 1933, S. 2, s. 29.

Türk kadını yaşadığı bütün acıları göğüslemeyi bilen yüksek bir ruha sahiptir. "İstanbul Kızına" şiirinde bu bakış açsından biraz daha farklı bir anlatıma rastlarız. Bu şiirde Anadolu'yu taşra görüp küçümseyen taşra kızlarını bu gurbeti, hasreti ve sıkıntıyı anlayamayacağı tenkit edilerek anlatılır:

Gülme hanım kızım yan için için;
Bir damla yaş akıt memleket için.
Gerçi bu matemi duyamaz için
Hicret selleriyle çağlamadınsa.
(…)

Bu dönemde yazılan ve içinde gurbet temi olan şiirleri sadece gurbet diye ele almak etrafındaki birçok hadiseyi de gözden kaçırmak anlamına gelir. Çünkü gurbet sadece gurbete giden insanlarda ortaya çıkan bir duygu değildir. Bunun geride kalanlarla ilgili kısmının da gurbet duygusuyla birlikte ele alınması gerekmektedir. Savaşın kendi maddî güçlüğünün yanında bir de gurbet, hasret gibi geride kalanlar için endişe gibi farklı manevî, psikolojik yönleri de vardır. İstiklal Savaşı yıllarında çok sayıda çocuk yetim, öksüz kalmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu gibi birçok çok sayıdaki savaş yetimine bakabilmek için kendilerini yenilemek ve düzenlemek durumunda kalmıştır. Mesela Doğu Anadolu'da bu tip çocuklara Kazım Karabekir Paşa tarafından çeşitli okul ve bakım merkezleri sağlanmıştır. Bugün bile Karabekir yetimleri özel adını taşıyan insanların çocukları hayattadır. "*Atatürk, özellikle ve başta Kurtuluş Savaşı'na katılan, şehit ve malûl yurttaşların çocuklarına gerekli yardımları yapmak üzere Himaye-i Eftal Cemiyeti'ni yani Çocuk Esirgeme Kurumu'nu kurmuştur.*"[123] O dönemde pek çok çocuk dergisinin de yayın hayatında olması ayrıca dikkat çekici bir husustur.

Yetimlik, öksüzlük savaş sonrasında yaşanan en büyük trajedilerinden biridir. Dönemin gurbet duygusunu işleyen pek çok şiirinin arka planında bu tarz insanların dramları da yatmaktadır. Necmettin Halil Onan'ın "Öğüt", Kemalettin Kamu'nun "Mehmetçik", Ömer Bedrettin'in "Başaklar Arasında" adlı şiirlerinde bu duygular

[123] www.atam.gov.tr/ataturk-milli-egemenlik-ve-turk-cocugu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 1, Mart 1985. 22.08.2013, 17:38.

anlatılmaktadır. Savaşa giden babanın ardında kalan çocuğun yası, kadının ise güçlü duruşu, belki de güçlü durmak zorunda oluşu anlatılmaktadır. Şiirdeki çocuk, belki de o dönemdeki birçok çocuktan daha şanslıdır. Çünkü annesi başındadır. Ve babasından ona "*altın madalyası*" hatıra olarak kalmıştır. İşte bu çocuk ve kadın savaş sonrası yaşanan psikolojik travmanın adıdır. Anne yas tutmak istemez. Hâlbuki yas tutmama ve bunun için kendini zorlama yaşanan travmanın başka bir ortaya çıkış şeklidir. Bu travma yasın tepkisidir.[124] Ancak kadın ersiz kaldığı evinde güçlü olmalıdır. Ayrıca her anne gibi çocuğunun üzülmesini istemez. Çünkü babası, dinimizce kutsal sayılan şehitlik mertebesine erişmiştir. Ve aynı zamanda yavrusuna "*İstiklali, şerefi, hürriyeti*" bırakmıştır:

"Anne! Babam yok!" diye yanmasın yavrum için,
Sil artık yüreğinden bu yetimlik yasını.
Benim gibi, acını dindirebilmek için
Koş, öp şehit babanın altın madalyasını.
(…)
Bugün, yaman talihin boynuna taktığı şey
Bu altın hatırayla o hazin özlentidir.
Fakat, sana babanın asıl bıraktığı şey
İstiklâlin, şerefin, hürriyetin kendisidir.
(Öğüt)

Şiirde, şair askere gitmek için ayrılmak zorunda kalan eşlerin trajedisini tüm gerçekliğiyle ifade etmeye çalışmıştır. Bu trajedide geride kalanların çaresiz kalışları dile getirilmektedir. "*Daha yaşın dolmadan kucağımda bırakıp*" derken aslında kadının acısının bir kat daha arttığını şair, göstermek istemektedir. Bunlarla mücadele eden kadın, aynı zamanda dönemin tüm dul kalan kadınlarını temsil etmektedir:

(…)
Bir gün baban omzuna eski martini takıp
Seni alnından öptü, beni göğsünde sıktı;

[124] Psikolog Şenel Karaman'la yapılan röportajdan alıntıdır.

-Daha yaşın dolmadan kucağımda bırakıp –
İzmir tepelerinde düşmana karşı çıktı.
(…)
(Öğüt)

Dediler ki: "- Yok baban,
Babanı aldı vatan."
Meğer burada yatan
Senmişsin babacığım.
(…)
Kaldın diye askerde
Anam uğradı derde,
Bu tenha tepelerde
Ne işin babacığım."
(Mehmetçik)

Tanrım sevsin başını,
Rüzgâr silsin yaşını;
Babanı, kardeşini
Sakarya ufkuna sor!
(...)
Oğlusun bir askerin,
Ağlama derin derin;
Başak tutan ellerin,
Bir gün al bayrak tutar.
(Başaklar Arasında)

Kurtuluş Savaşı sırasında, cephelerin gerisinde bütün halk elinden geleni yapmaya çalışmıştır. Savaş sırasında, halkın uyandırılması, bilinçlendirilmesi, motive edilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmış, kadınlar, sadece hemcinslerinden oluşan

dernekler kurmuştur.[125] Dönemin yazar ve şairleri çeşitli yerlerde mitingler düzenlemiştir. Mehmet Akif (Ersoy), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Halide Edip (Adıvar) bizatihi bu hummalı çalışmaların içinde bulunmuştur. Halk için ediplerin yaptıkları bu hizmet zaman zaman şairlerin şiirlerine de konu olmuştur. Halil Nihat Boztepe'nin "*Ayine-i Devran*" adlı eserinde Halide Hanım'ın çalışmasından bahsetmektedir:

(…)
Buradan gitti bizim Halide Hanım oraya
Hem de erkek gibi harp eyledi albay-ı vatan

O da herkes gibi ilk önce nefer olmuştu
İnce bel üstüne takmıştı palaska-ı vatan

Etti ihrâz emen onbaşılık rütbesini
Verilip taht-ı kumandasına manga-yı vatan
(…)

Atatürk Dönemi'nde gurbet denildiğinde ilk akla gelen sosyal ve siyasi hadise mübadeleler olmasına rağmen, devrin şairlerinin şiirlerine bu konu pek de yansımamıştır. Savaşın en büyük sıkıntılarından biri olan mübadele ve muhacereti bu dönemde anlatan tek şiir Şükûfe Nihal'in "Muhacir Çocuklarına" adlı şiiridir. Biz de şairin bu şiirini bu bölümde değerlendirmeyi uygun bulduk.

Savaş beraberinde birçok sosyal, ekonomik ya da psikolojik sıkıntıları da getirmiştir. Bunlardan biri de uzunca yıllara yayılan mübadeleler, göçlerdir. 93 Harbi'nden beri sürekli savaşlarla mücadele etmekte olan Osmanlı, Türk milleti bir de mübadeleler görmüştür: "*Tarihimizde Mora İsyanı sonrası (1827-1837) Osmanlı-Rus Savaşı, 1881'de Teselya'nın bırakılması, 1897 Girit İsyanı ve 1912-1922 yılları arasındaki savaşlar medeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı coğrafyada, Adriyatik kıyılarından Ege Adaları'na, Kafkaslar'dan Arabistan'a değin bırakılan*

[125] Hüseyin Tuncer, "Türk Kadının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bugünkü Durum", *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi,* Cilt: VI, Mart 1990, s.16, www.atam.gov.tr/dergi/ 18.08.2013, 20:42.

topraklardan büyük göçler yaşanmıştır. Balkan Savaşı (1912-1913) bozgununda yüz binlerce Müslüman çekilen Osmanlı topraklarını terk ederek İstanbul'a ve Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmış, 1922 yılında ise Kurtuluş Savaşı'nda yenilen ve bozulan Yunan ordusunun ardından bu sefer Batı Anadolu'daki Ortodoks Rumların büyük bir bölümü Yunan'a sığınmıştır.

Lozan'da, 30 Ocak 1923'te Yunanistan'daki yerleşik Müslümanlarla Türkiye'de yerleşik Ortodoks Rumların zorunlu göçünü öngören Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ne ilişkin sözleşme ve Protokol imzalanmıştır. Bu sözleşme uyarınca 1 Mayıs 1923'ten başlayarak İstanbul'daki Ortodoks Rumlar ile Batı Trakya'daki Müslümanlar hariç Yunanistan'da yerleşik bütün Müslümanlar Türkiye'ye Türkiye'de yerleşik bütün Ortodoks Rumlar da Yunanistan'a gönderilmiştir. (...) Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumları yanı sıra Lozan antlaşması ile Türkiye'ye verilen Bozcaada ve Gökçeada adalarındaki Rumlar mübadele dışında tutulmuştur."[126]

Bir dönem sosyal konular üzerinde şiirler kaleme alan Şükûfe Nihal de "Muhacir Çocuklarına" şiiriyle bu mübadeleye dikkatleri çekmek istemiştir. Üstelik şair, bu travmadan en fazla nasibini alan muhacir çocuklarının halini anlatmaktadır. Şair, hayatı tozpembe görecekleri zamanda göç etmeye mecbur kalan bu mutsuz "*nâgah, boynu bükük*" çocukların omuzlarına haddinden fazla yük bindirildiğini söylemektedir:

(…)
Bir yeşil âlemin son baharında
Dağıldınız, nâgah, boynunuz bükük…

Matemli dinmeyen gam diyarında,
Hayat, size oldu çekilmez bir yük!..
(…)

Şair, çocukların yüzünü gurbet mevsiminin sembolü "*hazan yaprağı*"na benzetmektedir. Çocuklar göçü, yüzlerinde, bedenlerinde, zihinlerinde yaşamaktadır:

[126] Nezih Başgelen, *Anavatana Göç Edenler, Türkiye Cumhuriyeti'nde Mübadil, Muhacir ve Mültecilere Genel Bir Bakış*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s.7-8.

(…)
Renginiz soluk bir hazan yaprağı;
Belli, yurdunuzun bozulmuş bağı!

Yasemin çehreli, güzel yavrular;
Ne çabuk düştünüz hicran yoluna!
(…)

O yıllar düşünüldüğünde göç daha da sıkıntılı bir süreçtir. Fakat asıl sıkıntı göç edilen yerde başlar. Çünkü hicretin yolcuları her türlü psikolojik travmanın eşiğinde durur. Şair, bu travmadan, yani muhacirlerin uyum sürecinden bahsederek hayatın realitesine de ufak dokunuşlarda bulunmaktadır:

(…)
Burada sizleri kim arar, sorar?
Kim alır şefkatle sizi koluna?

Burada, evet, ah, bu hissiz ilde,
Size açılacak kaç kucak vardır?

Hala neşvesiyle çınlayan belde,
Kaç yetim gözünü silmeye kader?

Türk milleti 1923 yılına kadar dört büyük savaşta mücadele vermiştir. Bu yüzden bu mücadele her yönüyle dönemin sanat ve edebiyatına, şiirlerine de yansımıştır. Savaşlar dolayısıyla yaşanılan gurbet hayatı, şiirlerin önemli temalarından biri olmuştur. Cepheler gurbet mekânlarıdır. Erkeğin evinden ayrılıp, savaşmak için asker ocağına gitmesi, zorunlu bir gurbettir. Elbette bu gönüllü ama zorunlu gurbetin gidende de kalanda da birtakım etkileri görülecektir. “İzmir Fatihi”, “Siperde Akşam”, “Yaralının Derdi O”, “Asker Kardeşlerime”, “Yedek Subay Marşı”, “Anadolu”, “Çanakkale Destanı” ve “Yemen Türküsü” şiirlerinde savaşın bir gurbet olarak algılandığı ve anlatıldığı görülmektedir.

Cephe sadece bizim askerlerimiz için gurbet değil. İşgal için gelenler için de bir gurbettir. Çok nadir da olsa bu dönemde yazılan şiirlerin bazılarında ("Çanakkale Destanı" ve kısmen "Çanakkale Şehitleri"ne şiiri) karşı tarafın da bu duyguları verilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde gurbet iki yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi savaşmak için evinden barkından ayrılan Türk askerini, gideni, ikincisi ise gidenin arkasından bıraktıkları ve onların hayat mücadelelerini anlatır.

Savaşı gurbet olarak değerlendirildiğinde gurbete giden için bu gurbetin belli aşamaları olduğu görülmektedir. Birinci aşama, Türk askerinin bu gurbeti nasıl algıladığıdır. Türk askeri için bu gidiş ayrılıkların en zoru olsa da milletin kurtuluşu için savaşa gitmeyi kutsal bir görev olarak görmeleri, bu gurbetten üzüntü duymalarını engellemektedir. "Askere Giderken", "Köyümün Türküsü", "Mehmetçikten", "Köyden Ayrılış", "Çınar", "Asker", "Vatanın Fedaileri", "Siperden Mektup" ve "Mehmetçiğe" adlı şiirler her ne kadar dönüşü belli olmayan ayrılık süreci anlamına gelse de askerliğin, vatan savunmasının kutsiyetinden bahsetmektedir.

İkinci aşamayı ise -cephe bir gurbet mekânı olarak değerlendirildiğinde- bu savaşın ve gurbetin Türk askerinin ruh hallerindeki etkileri oluşturmaktadır. Vatan uğruna kutsal görevi için yollara düşen asker, savaş ortamında gurbet acısı ve memleket özlemi çekmektedir. "Yol Verin Dağlar", "Sulva İhracı", "Memişten Gülliye", "Siperde Akşam", "Nöbetçi ve Yıldız", "Yaralı", "Atlar Üstünde", "Siperden Mektup" şiirlerinde savaş için ana vatanın dört bir yanına gurbete giden Türk askerinin geride bıraktıkları ailelerine, hayatlarına duydukları özlemi ve gurbette çektikleri sıkıntıların dile getirildiği şiirlerdir.

Bu şiirlerde Türk askerinin sadece geride bıraktığı ailesine, sevdiklerine duyduğu özlemden bahsedilmez. Aynı zamanda geri dönüp dönmeyeceği konusundaki belirsizlik de bu dönem şiirlerindeki hâkim duygulardan birisidir. "Anadolu", "Ehram" ve "Mehmetçiğe" şiirlerinde bu endişe ve şehitlik kavramı işlenir. "Meçhul Mehmed", "Onlar Geçiyor", "Yemene Dönüş", "Fadime Kız", "Terhisten Sonra", ve "Harp Dönüşü" şiirlerinde ise gurbetten (cepheden) geri dönen askerlerin sevinç, heyecan, ümit, ümitsizlik gibi ilk yaşadıkları duygular ve savaş sonrası psikolojisi işlenmiştir.

Savaş ve gurbet ilişkisinin bir diğer yönünü de geride kalanların yaşadıkları, mücadeleleri ve psikolojileri oluşturmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi gurbet

kavramı içerisinde gurbete giden kadar geride kalanın da ruh hali önemli bir yer teşkil etmektedir. Dönemin şiirlerinde olayın bu cephesi de sık sık işlenmiştir.

Savaş, sadece cephedeki çarpışmalardan ibaret değildir. Düşman askeri geri çekilirken de geçtiği yerleri yakıp yıkmıştır. Bu yüzden sivil halk daha güvenli yerlere doğru geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu geri çekiliş de düzenli ve planlı değil, dağınık ve karmaşa dolu olmuştur. "Hicret", "Boş Belde", "Kara Fatma", "Top Sesleri", "Perişan", "Anadolu" ve "Muhacir Çocuklarına" şiirlerinde savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan bu insanların dramları dile getirilmiştir.

Şairler, geride kalanların psikolojilerine dair durumları da dile getirmeye çalışmıştır. "Ayşe'den Veli'ye", "Sakarya'da Çağlarken" ,"Yemene Dönüş" şiirlerinde insanların askere gönderdiği yiğitlerinin ardından onlara duydukları özlem anlatılmaktadır.

Savaşın ve geride kalanların psikolojileri yaşadıkları belirsizlikler, gelecek endişesi, hayatta kalma mücadeleleri ve hasret, maddi sıkıntılar, tabiat şartları, gidenlerin geri dönüp dönmeyeceği, eski hayatlarına tekrar eskisi gibi kavuşup kavuşulamayacağı endişesi ve bunlarla beraber gurbet sıkıntıları, dönemin şiirlerinde çok işlenen konulardan bazıları olmuştur. "Bir İhtiyar", "Fatuş Ninenin Falı", "Ümmü Kadın", "Zeynep Nine", "Güssün Teyze", "Kağnı Gıcırtıları", "Kadunum", "Kodal Ana", Türk Ordusu Ulu Asker", "İstanbul Kızına", "Gökçe Efe", "Öğüt", "Mehmetçik", "Başaklar Arasında" ve "Ayne-i Devran" "Ayşe'den Veli'ye", "Sakarya'da Çağlarken", "Yemene Dönüş" adlı şiirlerde cephe gerisindeki insanların savaş ve gurbet hikâyeleri anlatılır.

1.1.2. Esaret - Sürgün - Mahpusluk

Bu bölümde esaret, sürgün ve mahpusluk sürecinde özgürlüğünü kaybeden insanların yaşadıkları zorunlu gurbet hayatı ele alınacaktır. Türkler katıldıkları savaşlarda kimi zaman esir düşmüştür. Esir düşen bu insanlardan bazıları, zor koşulların yaşandığı yabancı coğrafyalara sürülmüştür. Bu insanların uzun süre hem mahkûmiyet, hem sürgün sayılan ızdıraplı hayatları dönemin şiirlerinde konu edilmiştir. Yabancı ülkelerde esaret ve sürgün hayatı yaşayan bu insanların dışında, çeşitli siyasî ve sosyal nedenlerden dolayı kendi ülkelerinde sürgün veya mahkûm edilen insanların duygu ve düşünceleri de şiirlere konu edilmiştir.

İnsanların işlediği suçlar nedeniyle aldıkları hapis cezası sonucunda yaşadıkları gurbetle savaş sırasında yaşanan esaret ve sürgün arasında mekân ve süreç açısından büyük farklılıklar vardır. Esaret sonucu ortaya çıkan sürgünde kendi topraklarının dışında bir gurbet hayatı yaşanmaktadır. Hapis hayatı veya ülke içindeki sürgünde ise bir öncekinden daha farklı psikolojik durumlar ortaya çıkar. Bunlar birbirinden farklı sonuçlar doğurur. Bir insan savaş sonucu, bir yerde esir düşmüşse burada bilinmedik bir coğrafyanın zor şartları hasret duygusu, dilini bilmediği insanların arasında kalmanın verdiği kendini ifade etmenin zorluğu, ümitsizlik, gibi duygular daha baskınken, kendi ülkesinde mahkûm veya sürgün yaşayan insanlarda daha çok hürriyet arzusu ve özlem duygusu bulunmaktadır. Yani, bu tarz mahkûmlarda birbirine benzeyen ve birbirinden ayrı olan duygular vardır.

Esaret, sürgün ve hapis hayatları sonucunda ortaya çıkan bu gurbette şahıslar her anlamda mahkûmiyet içerisindedir. Bu zorunlu gurbette insanlar hasret, keder, acı, yalnızlık, kimsesizlik, yabancılık, daüssıla, bekleyiş, ümit, özgürlüğe özlem gibi duyguları yaşamaktadır.

Haluk Nihat Pepeyi "Siberya'da Esirler" adlı silsile şiirlerinde Sibirya'da esir düşen iki Türk askerinin yaşadıklarını ve duygularını anlatmıştır. Şiirden önce bir paragraflık yazıyla şiirin hikâyesi anlatılmıştır. Bu hikâye gerçeklik duygusu vermek için de eklenmiş olabileceği gibi, şair gerçekten böyle birini de tanıyor olabilir. Her ne olursa olsun şiire başlamadan önce yapılan bu tanıtım, şiirin içindekileri açıklar mahiyet taşımaktadır:

"*Yüksek tahsilini Avrupa'da yapmakta iken Büyük Harp'in patlaması üzerine askerlik hizmetini yapmak için İstanbul'a gelen Selim, ihtiyat zabiti olduktan sonra cepheye gitmiştir. Her cephede kahramanca döğüştükden sonra Sarıkamış Harp'inde Ruslara esir düşmüş ve Siberya'ya sürülmüştür. Uzun harp yıllarını orada bir garnizonda geçiren Selim, Rus ihtilali üzerine birkaç arkadaşıyla garnizondan kaçmış ve Şark âlemini de görerek mütarekede İstanbul'a dönmüştür.*"

Şiir, askerlerin esir alındıkları Sibirya'daki Tomsk şehrinin ve garnizonun bulunduğu Tobolks'un tasviri ile başlamaktadır. Tomsk, Rusya'nın iç bölgelerinde, Sibirya'da bulunan bir şehirdir. Sibirya, Kafkas Cephesi'nde çarpışan Türk askerleri için sık sık esir kampı olarak kullanılmıştır. Bu uçsuz bucaksız, soğuk coğrafyada yüzlerce Türk askeri esir kamplarında can vermiştir. Şiirde "*sükût ve keder ülkesi*"

denilen bu soğuk coğrafyada, esirlerin hangi şartlarda hayat mücadelesi verdikleri anlatılır. Burada esir düşen askerler bir taraftan vatan hasreti çekerken, diğer taraftan bu ağır kış şartlarında açlık, soğuk ve kötü muameleyle mücadele vermektedir. Şiir bu coğrafyadaki sert iklimi, okuyucuya da hissettirmek isteyen mısralarla başlar:

Sonsuz bir kar denizi. Sarılmış bir şehir, Tomsk
Yolların arkasında bir garnizon ve Tobolsk.
Ölümün yüzü renksiz, hayatın dışındayız,
Bir sükût ülkesinde, Siberya kışındayız.
Dinlenme yok, yağıyor, kendisini unutup,
Bu sene Siberya'dan ayrılmayacak kutup.
Gök nerde? Toprak kayıp, her bucağında kefen
Sükûn söylemektedir, hani, yok cevap veren.
Mezar gibi gömülü karın altında damlar,
Tel örgüler içine kapatılmış adamlar.
68 derece … Sıfır altı 25,
Adını unutturdu bu yıl burada güneş.
Gündüzleri zapt eden geceler uyanmıyor,
Bu keder ülkesinde yaşamak ölmekten zor.
(…)

Şair, ülkenin ve kampın zorlu iklim koşullarını anlattıktan sonra çeşitli nedenlerle farklı farklı ülkelerden gelen ve bir arada kalmak zorunda oldukları bu esir kampındaki insanların ruh hallerine ayna tutmaktadır. Esirlerdeki en belirgin düşünce korku, kaygı, yalnızlık ve ölümdür. Esir düşülen yerden bir daha sağ çıkıp çıkamayacakları kaygısı, onları derin bir sessizliğe gark etmektedir:

(…)
Korku şerare gibi yayılır ocaklara,
Ölüm rüzgârı dolar boşalan kucaklara.
Can kaygısına düşen yalnız kendine dalar,
Sahra gibi boş gelir esir dolu ovalar.

Aylarca bıçak açmaz burada ağızları,
Burada gözler sönük, yüzler ölümden sarı.
Ruhlar da zincirlenmiş, ufuklarında duvar,
İçlerinde yeisle bitmeyen bir savaş var.
(…)

Bu kaygı dolu gözlerin içinde hep aynı umut, aynı istek ve aynı kaçış arzusu vardır:

(…)
Bir çıksalar bu vahşi göklerin yokuşuna.
Varsın işitmesinler denizlerin sesini,
Belki bulacaklardır hayatın ötesini.
(…)

Esaret yerinde, ağır basan memleket özlemini giderecek belki de tek şey hülyaları ve rüyalarıdır. Zira bunlar geçmişleriyle ilgili ellerindeki tek bağdır. Şair, Sibirya'da esir düşen Türk askerlerinin bu hallerini şu şekilde anlatmaktadır:

(…)
Memleket yollarını gözetler pencereler.
Dalarak bile, bile hayâl ordularına,
Kavuşurlar vatanın dumanlı sularına.
. . . .
. . . . . .
Uyanmak ne tatlıdır rüya serinliğinde?
Uyumak, Uyanmamak hülya derinliğinde…
(…)

Esaretten kurtuluş kimi zaman bir mucize niteliği taşır. Kimi zaman kurtuluş kaçıştır, kimi zaman ölümdür. Kimi zaman da tarih, kaderin iplerini esir düşülen düşmanın boynuna takar. Pepeyi'nin kahramanlarına kurtuluş yolunu düşmanın kaderi

belirlemiştir. Rusya'da çıkan ihtilalin sonunda dengeler değişmiştir. Bu değişim esareti sona erdirmiş ve esirler kurtulmuştur:

(…)
Bu sefer beyaz Ruslar dolduruyor Tobolsk'u,
Garnizonu kapladı sinsi, hain bir korku.
Bir kıpkızıl tufanın başlangıcında dünya,
İhtilal bayrağına döndü bu kış Siberya.
(…)

Şair, şiirin bu bölümünde şiirin lirik kahramanının adını verir. Selim kamptaki Türk askerlerinden birisidir. Rusya'daki ihtilalin, her yerde olduğu gibi, bulundukları esir kampında da yarattığı kargaşadan yararlanarak arkadaşlarıyla birlikte esir kampından kaçarlar. Esir kampı ne kadar çileli bir gurbetse, dönüş yolu da o kadar uzun ve sıkıntılı bir gurbetten dönüş yolculuğu olacaktır. Ancak içlerindeki hasret ve vatan özlemi zorluklara göğüs germelerine yardımcı olmaktadır:

(…)
Kampın en genci, Selim, bir Türk kahramanıydı,
Hepsine ışık veren sönmeyen imanıydı.
Bir sabah tutulunca sıla sarhoşluğuna,
Atıldılar yolların sınırsız boşluğuna.
Önlerinde bir vahşi iklimin çığlıkları,
Arkadan kovalıyor vehmin karanlıkları.
Şüpheler uyanınca uyumaz uçurumlar,
Her çalının dibinde türlü, türlü sesler var.
Altayları buldular stepleri aşarak,
Bir kalp gibi çarpıyor heyecanından toprak.

Şiirin ikinci bölümü "Mütareke Olmuştu" başlığını taşır. Bu bölümde Selim ve arkadaşlarının vatana kavuşmaları bir anlamda onlar için bu uzun ve yorucu gurbetin bitişi anlatılır:

(…)
Her gün bir parçasını kaybediyordu vatan,
Bir esir vapuruyla Selim geçti Boğaz'dan.
Dertli göğüsler gibi kabarıyor Marmara,
Yeniden kavuşunca bu gazi çocuklara.
(…)

Ancak "Esirler İstanbul'da" adlı üçüncü bölümde Selim ve arkadaşlarını farklı bir durum, farklı bir gurbet duygusu beklemektedir. Esirler ailelerine kavuşmuşlarsa da bıraktıkları vatanı, cepheye giderken bıraktıkları şekilde bulamazlar. Kurtuluş Savaşı hızla sürmekte İstanbul ise işgal kuvvetleri altında tutulmaktadır:

(…)
Bir cenaze evinden nasıl çıkarsa insan,
Dizi, dizi esirler öyle çıktı vapurdan.
Yüzleri inanmıyor yaşı yirmi olana,
Ana yabancı gibi sarılıyor oğluna.
Kimi tanıyamıyor uykusuz sokakları,
Taşları ürkütüyor tahtadan bacakları.
Yanmayacak gözünü kaybedenler büsbütün,
Görseler İstanbul'u bu kavuştukları gün.
Çeşit, çeşit bayrakla rengi uçmuş denizin,
Süsü bayrağımızdı bu sararmış benizin.
Her köşede bir pusu, her taşında başka dil,
Sokaklar diyor: Artık İstanbul bizim değil..
(…)

Şiirin sonraki bölümü "Anadolu'da" başlığını taşır. Burada Selim ve arkadaşları Anadolu'daki kurtuluş mücadelesine katılırlar. Bu şiirde Anadolu, Selim ve arkadaşı Bekir'in gözünden anlatılır. Anadolu, tam bir yangın yerine dönmüştür. Köyler ya boşaltılmış ya da yakılıp yıkılmıştır. İnsanlar kendi topraklarının üstünde bilinmeze

doğru sürüklenmektedir. Bu gurbetin başka bir şeklidir: Kendi topraklarında tutunamamak ve gurbeti yaşamak. Bekir ve Selim, bu ıssız Anadolu köylerinde çarpışırken, aynı zamanda savaşın insanlar üzerinde bıraktıkları derin izleri de aktarırlar:

Bırak Anadolu'yu, ırgalama yasında.
Ağlıyor boşluklarda kaybolan ıssız yollar,
Ekinler bunalmış, toprağının derdi var.
Sesimizi tanımaz, uğraşma Anadolu,
Kuytulara sığınmış bulunmaz köyün yolu.
Ayrılık çevresidir burada evlerin süsü,
Kavallarında sade (Ey gaziler) türküsü.
(…)

Kurtuluş Savaşı yıllarında cereyan eden bu göç, bazı psikologlar tarafından "*zorunlu travmatik göç*"[127] olarak adlandırılmıştır. "*İnsanların hayatına çok yönlü bir değişim getiren göç süreci, psikolojik bir kayıplar manzumesidir aslında. Yaşadığımız yer, hayatımızı sürdürdüğümüz mekân iç dünyamıza, ruhsal ve zihinsel süreçlerimize kopmaz biçimde bağlıdır.*"[128] Savaş yıllarındaki zorunlu göçün karşısındaki ağıtı, nefreti Pepeyi bu şiirinde şu şekilde anlatmaktadır:

(…)
Yürürler biteviye, sıtma benizli köyler,
Ejderden kaçar gibi köşelere sinmişler.
Ne sürüleri kalmış, ne çoban köpekleri,
Yolları gösteriyor telgraf direkleri.
Gelemmiş yiğitleri, sönmüş, tütmez ocaklar,
Analar saramadı, sarmış kara topraklar.
Kar giyindi kızları, al giyenler kalmadı,
Gurbet icat edenin silinsin köyden adı.
Gittikleri diyarda kalırlar ordu, ordu,

[127] Erol Göka, *Türklerin Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 99.

[128] *A.g.e.,* s. 101.

Ölüler kalksa eğer dünya bizim olurdu.
Sürme yolcu atını bu yol İzmir'e varmaz,
Bize yine bir yangın kokusu getirdi bu yaz.
Analar yolu gözler kimse gelir mi diye?
Dön evimin erkeği, diyor artık geriye.
Gurbette ölenlerin adı yazılsa taşa,
Anadolu mezarlık olurdu baştanbaşa.

İnsanlar, köylerine bir daha dönme umudunu yitirmişlerdir. Dönme ihtimalleri olsa bile, bu kez yaşının kaç olduğunun önemi olmadan evladını yeniden savaşa göndermek zorunda kalacaktır. Anadolu köylüsü alınlarına yazılmış savaşın talihsizliklerini yaşamaktan yorgun düşmüştür. Kayıp, ayrılık, keder, dert, elem ve gurbet onların kaderlerini anlatan kavramlar olmuştur:

(…)
Dönmek nasip olursa savaşta köye eğer,
Yerine yola koyar çocuğunu bu sefer.
Ne hayatın yaşı var, ne ölümün sırası,
Gençleri önden giden bir memleket burası.
Anaların gözleri yaşla dolu bir kuyu,
Dertler ondan utanır, bağırmak değil huyu.
Diktikleri fidanı rüzgâr koparıp gider,
Bahtına yakalamış avuçlarına Keder.
Bu sene çoktur yine toprakların yangını,
Buğday diye ekecek Anadolu kanını.
(…)

Türk kadını için o yıllar tam anlamıyla psikolojik bir yıkımdır. Kadın, ya erkeğini ya da evladını sonu belirsiz bir savaşa göndermiştir. Bununla beraber tahammülü güç bir bekleyişin içerisine girmiştir. Bu durumda derin bir özlemle birlikte endişe ve korku hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bir de buna haftalarca, aylarca hatta yıllarca süren iletişimsizlik eklenince bunun verdiği psikolojik yıkım, Anadolu

topraklarında kuşaklar boyunca devam edecektir. Bu şiirin genelinde gurbet duygusu korku, endişe, heyecan gibi çeşitli yönleriyle birlikte görülmektedir:

(…)
Dört şehit anasıdır en talihli kadını.
Bir anlatsa başından geçenleri bu toprak,
Yüreksiz taşlar bile haline acıyacak
(…)

Yukarıdaki şiir silsilesinde uzun bir süreç içerisinde gurbet duygusu, bunun çeşitli safhaları ve değişik coğrafyalarda almış olduğu şekilleri görüldü. Sibirya'da yaşama çabası, vatan özlemi, vatanda bırakılanlara duyulan özlem ve derin gurbet duygusunun yerini vatana dönüşte bu sefer vatanını kaybetme kaygısı, bıraktığı gibi bulamamanın verdiği hayal kırıklığı, yaşanılan durumun verdiği ümitsizlik savaş ve savaş acıları alır. Gurbet duygusu bütün bu yaşanılanların ayrılmaz bir parçası halini almıştır.

Siyasi ve sosyal nedenlerle ülke dışına çıkmak zorunda kalan sanatçılardan birisi de Rıza Tevfik Bölükbaşı'dır. Sevr Antlaşması'nda imzası bulunması nedeniyle 1922 yılında yurt dışına kaçmak zorunda kalan Rıza Tevfik daha sonra 150likler listesine alınır ve ömrünün yirmi bir yılını gurbette geçirmek zorunda kalır. Bu sürgün döneminde yazdığı şiirlerinde pişmanlık, vatan sevgisi, vatan hasreti gibi duyguları izlenir. Şair, siyasî öngörüsüzlüğü nedeniyle sık sık pişmanlık şiirleri yazmıştır. Konumuzun dışında olmakla beraber bunların içerisinde Sultan Abdülhamit'e yazdığı pişmanlık ve özür duyguları taşıyan şiiriyle de tanınmıştır. Rıza Tevfik'in bu zorunlu gurbetinde yazdığı bütün şiirlerde gurbet duygusu bulunmakla birlikte onun "Ömer Uğur'a Doğum Tarihi", "Uçun Kuşlar", "İzciler", "Bir Ân-ı Me'yûsiyyet" ve "Kasîde-i Kadriyye" adlı şiirlerinde bu durum çok daha ön planda görülür.

Rıza Tevfik Bölükbaşı "Ömer Uğur'a Doğum Tarihi" adlı şiirinde Türkiye ve Atatürk lehine yazılar yazması nedeniyle on altı yıl memleketinden uzakta kalmak zorunda kalan yazar Refik Halit Karay'ın Halep'te geçen sıkıntılı yıllarından söz etmekte, hem de yazarın oğlunun doğumunu müjdelemektedir. "*Siyasî tercihi ve Posta-*

Telgraf umum müdürlüğü sırasında Anadolu Hareketine karşı takındığı tutum sebebiyle yüz ellilikler arasına alınan Refik Halit, 9 Kasım 1922'de Piyer Loti gemisi ile İstanbul'u terk etmek zorunda kalır. (...) Beyrut'a giden yazar Halep yakınlarında güzel bir köy olan Cünye'ye yerleşir. (...) 1933'de Ömer Uğur adlı oğlu dünyaya gelir."[129]

Şair, yazarın geçirmek zorunda olduğu bu gurbet yıllarına, "*felaket seneleri*" demektedir. Refik Halit'in gurbette sıla hasretiyle yanıp tutuşmasını ve "*17 Temmuz 1938 af kanunu*"[130] ile yurda dönmesinde oğlunun uğuru olduğunu söylemektedir:

(…)
Bu füsunkâr muharrir –felâket senelerinde-
Yuvarlanıp giderken şu gurbet ellerinde,
Vatan aşkı ağlardı yüksek emellerinde
Bu hâliyle herkese hamiyet öğretirdi.

Ne güzel, ne mutludur -kavuşurken vatana-
Kucağında bir erkek çocuk götüren ana!
Şu mücevher tarihim bir müjde olsun ona
Refik şimdi gülecek! Ömer Uğur getirdi.

Rıza Tevfik Bölükbaşı da Refik Halit Karay gibi 150[131]'likler listesine dâhil edilerek uzun yıllar yurt dışında kalmak zorunda kalan şairlerdendir.[132] "*Bazı fikir*

[129] Şerif Aktaş, "Refik Halit Karay", *Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klasikleri*, On İkinci Cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992, s. 75.

[130] *A.g.a.*, s.75.

[131] Ulusal Kurtuluş savaşı döneminde düşmanla işbirliği yapanların, hain olanların eksiksiz tam bir listesini çıkarmak günümüzde hemen hemen olanaksızdır. Bu olanaksızlığın da türlü türlü nedenleri vardır. İlk olarak aradan geçen zaman çok şeyin üstünü örtmüştür. Sonrasında, ihanetlerin her zaman belgelere dayalı olduğunu sanmakta yanlıştır. Kaldı ki alfabenin değişmiş olması, Osmanlı toplum yapısında soyadı kullanımının bulunmaması, çok ön planda ve ünlü olmayan insanların adlarının belgelerde yazılı olsa bile, fazla kişilik ve kimlik belirtmeyen adlarla belgelenmiş olması bu belirsizlikleri arttırmaktadır. Bir de ad benzerlikleri, işbirlikçiyle işbirlikçi olmayanın ayırt edilmesini güçleştirmektedir. İşte bu güçlükler düşünüldüğünde 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile birlikte hazırlanması zorunlu olan hain listesini belirlemenin hiç de kolay bir is olmadığı açıktır. Lozan Barış Antlaşması Af Kanunu ve

ayrılıklarından dolayı bu sırada Anadolu'da devam etmekte olan Millî Mücadele'ye de karşı çıkan Rıza Tevfik, savaşın kazanılmasından kısa bir süre sonra 1922 yılı Kasım ayında yurdu terk eder. Sevr'i imzalaması yüzünden, daha sonra 'Yüz ellilikler' listesine dâhil edilir."[133] Şair, Cumhuriyet idaresinin "Yüz Ellilikler"i affeden kanundan dört yıl sonra kadar yurduna dönmüştür. Şair, "Bir Ân-ı Me'yûsiyyet" adlı şiirini Ürdün'ün başkenti Amman'da kaleme aldığı yıllarda zorunlu olarak gurbet hayatını yaşamaktadır. Şiirinde de bu durumdan ötürü kırgınlığını ve içine düştüğü ümitsizliği anlatmaktadır.

Şiirde vatan hasreti, ümitsizlik duygusuyla birlikte verilir. Vatan hasreti şiirin lirik kahramanını yakıp kavurmakta ancak içinde bulunduğu durum da onu derin bir ümitsizliğe sevk etmektedir. Ömrünün en olgun çağlarını vatanından, alışmış olduğu tabii çevresinden, yakınlarından ayrı geçirmek elbette şairi yıpratmıştır. Fakat siyasî yetersizliği yüzünden içine düştüğü durum da geriye dönüşünü belirsiz kılmaktadır. Bu yüzden vatanına sevgiyle beraber bir kırgınlık da duyar. Burada gurbette yitik bir mezarda ölme endişesi de hissedilmektedir:

Ömrümün neş'esiz geçti bahârı,
Neyleyim baharı gülsüz olunca?
Bir tutsam gerektir yâr u ağyarı,
Gurbet ellerinde öksüz olunca.

Protokollerini içermekteydi. Ama istisnai bir hüküm ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Kurtuluş Savası esnasında itilaf Kuvvetleri ve İstanbul Hükümetiyle işbirliği yapmış yüz elli kişiyi af kanunu kapsamı dışında tutma, bunların Türkiye'de bulunmasını, Türkiye'ye girmesini yasaklama hakkı tanıyordu. Ancak bu durumu karşı devletlere kabul ettirebilmek pekte kolay olmamıştır. (Mehmet Noyan, Milli Mücadelede Yüz Ellilik Olayı ve Rıza Tevfik Bölükbaşı, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans, İzmir 2007, s. 25)

[132] Rıza Tevfik, siyasi hayatta önce ittihatçılarla aynı saftaydı. Sonra ittihatçıları hürriyet fikrine ihanet etmek ve yeni bir tahakküm devri hazırlamakla itham etti. Bu konuda Tevfik Fikret'le birlikte düşünüyordu. Bu ayrılış onun "Hürriyet ve İtilaf" Partisi'ne girmesine sebep oldu. Mütareke içinde bu partide faal rol aldı. Bu siyasî tavır onu Sevr Antlaşması'nda bulunmaya, İstiklâl Savaşından sonra da "Yüz ellilikler" arasında memleketten sürülmeye kadar sürükledi. (Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 1979, s. 252.)

[133] Abdullah Uçman, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Şiirleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s.10.

(…)
Gönül elindendir feryât u zârım,
Şu nankör aşkımdan ben de bîzârım,
Ruhum âzâd olur, belki, mezarım
Ayaklar altında dümdüz olunca.
(…)

Elbette içinde zayıf bir ümit de olsa vatana dönme duygusu onu ayakta tutmaktadır. Fakat gurbetin ağırlığı bu ümit duygusuna galip gelerek şiirimizin kahramanını daha da ümitsiz duruma düşürür. Bu da uzun süren gurbetin ortaya çıkardığı sonuçlardan biridir:

(…)
Diyorlar ki: "Rıza!. Döner bu âlem..
Encamına varır bu devr-i sitem..
Benim gözümde fer kalır mı bilmem,
Bu uzun geceler gündüz olunca?!

"Kasîde-i Kadriyye" sürgündeyken kaleme aldığı bir başka şiiridir. Lübnan'da yazdığı bu kasidede vatan hasreti bütün derinliği ile hissedilmektedir. Beyrut'un bir tatil kasabası olan Cünye'de bir akşamüstü, henüz bahar tazeliğinin yaşandığı bir vakitte Cünye'nin güzelliği ve memleket hasreti duygularıyla gidip gelen şairin iç hesaplaşması görülür:

Dün ilham aldı gönlüm Cünye'nin saf âsümânından,
Şiirler dinledim dergâh-ı izzet-kudsiyânından.
Havâ gayet latif olmuştu, çamlıklarda, dağlarda
Füsun-ger cilveler sezdim bahârın hüsn ü anından.
Bu uzlet-gehte, hamdolsun ki, müste'mendi vicdanım
Muacciz bir hayâtın ihtiyâc-ı în ü anından.
Çıkıp gezdim, dolaştım kumlu sahillerde keyfimce;
Gurûb-ı şemsi seyrettim büyük taşlar miyânından.

(…)

Gurup vakti, güneşin tabiattaki yansımaları, şairin ruhunda vatan hasretini artırmasına neden olmaktadır. Özellikle deniz, vatanı ile arasına giren uçsuz bucaksız sonsuzlukları, bitmeyen mesafeleri sembolize etmektedir. Lübnan dağlarının menekşe rengindeki gölgeleri, ufukta bir ateş gibi sönmeye yüz tutan güneş, anılarının içindeki İstanbul'a götürmektedir:

(…)
Güneş Bahr-ı Sefîd ufkunda pinhân olmadan evvel
Sular nûrun-alâ-nûr oldu tâb-ı zi-efşânından.
Gurubun sihr-i elvân-bâzı birçok sahne arzetti,
Çocukluk devrinin rengîn ü şen rü'yâ cihanından.
Ziyâ şelâlesiyle neş'eler aksetti Lübnan'a
Güzel İstanbul'un mor salkımından, erguvanından.
(…)

Şair, tıpkı Yahya Kemal Beyatlı'nın Macaristan elçisiyken kaleme aldığı "Kar Mûsikileri" adlı şiirinde de görüldüğü gibi, bu güzel tabiatın içerisinde İstanbul'u hatırlar ve zihninde bir karşılaştırma yapar. Bir anda İstanbul o muhteşem özellikleri ve tarihiyle şairin ruhuna hâkim olur. Şair, yüreğini kaplayan vatan hasretini tarihine sığınarak bir nebze olsun rahatlatmaya çalışmaktadır. Osmanlı'nın bu muhteşem payitahtı bütün güzellikleri ile şairin içerisinde yer eder. Artık zihnen İstanbul'u dolaşmaya başlamıştır.

Şairi, bu "*ruhani ziyaret*"ten ezan sesleri ayırır. Vatan hasretinin eziyetlere dönüştüğü bu anlarda şairin hem bu hayalî seyahatiyle, hem de Allah'ın önünde secde edişiyle bir nebze olsun rahatladığı görülmektedir:

(…)
Güzel İstanbul'un hatırda hâlâ yâdı kalmıştı,
Beş on gün şevk-i hürriyyetle hoş geçmiş zamanından.
Dolaştım Fâtih'in bî-misl ü hemtâ payitahtında,

Anıp maziyi coştum, himmet-i hayret-resânından.
Donattım şehri mahyalar kurup kandiller indirdim
Semâvât-ı hayâlin pertev-efşân kehkeşânından.
Bütün camilerin gülbank-ı cûşâ-cûş-ı teşbihi
Erişti gûşuma geçmişlerin rûh-ı revânından.
Ufuklar çınlıyorken sayha-i Allahuekber'le
Gönülden kâinata akseden akşam ezanından.
Hemen meşhur olup düştüm, kapandım secde-i vecde
İlâhîler işittim arş-ı a'lâ sâkinâmndan.
Bu ruhanî ziyaretten ferahlandım, selâm aldım
Vefakâr ümmetin binlerce muhlis Müslümanından.
(…)

(…)
Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta,
Tanbûri Cemil Bey çalıyor eski plâkta.

Birdenbire mes'ûdum işitmek hevesiyle
Gönlüm dolu İstanbul'un en özlü sesiyle.
(…)
(Kar Mûsikileri)

Tarihe ve ezana sığınarak rahata ulaşan şairin içinden yükselen seslere kulak vermesiyle yaşadığı mutluluğu çok uzun sürmez. Çünkü gurbet bütün acımasızlığıyla ve bütün gerçekliği ile tekrar karşısında durmaktadır. İçine daldığı hayal âleminin huzurundan sıyrılan şair, vatandan uzak olmanın en derin ızdırabını bu sefer daha şiddetli yaşamaya başlar. Burada kendini suçlama psikolojisi içerisine girilir. Vatandan uzak kalmanın bütün suçunu kendinde bulur. Ve şiirin bundan sonraki bölümünde şairin kendiyle yüzleşmesi ve iç hesaplaşması devam eder. Bu noktada Abdülhamit'e yazdığı pişmanlık duygularıyla benzer duygular içerisindedir:

(…)

Sen en bedbahtısın insanların!. Mel'ûn u menfisin!.
Uzak düştün, yazık, Dârüssaâdet âsitânmdan.
Uyup şeytana i'râz eyledin Misâk-ı Millî'den;
İnat ettin, cüda düştün vatan bâğ-ı cinânından.
Delil olmaktı şânın halka, irfanınla, ilminle
Zelil oldun gururundan, koğuldun hânümâmndan.
Uzaksın Hamzabey sahillerinden; doğduğun yerden,
Uzaksın Eski Cami'den, şadırvan sâyebânından!..
(…)

Şiirin bundan sonrasında gurbetin tesiriyle şiirin lirik kahramanının içine düştüğü derin ruh sarsıntılarının izleri görülür. Vatandan ayrılışının suçunu kendinde bulan şairi bu kısımda ise kendi yaptıklarına beraat kazandırma ile hareket eder. İçinden bir ses ona kusurunun olmadığını, yeni kurulan hükümet aleyhine konuşmasının yerinde olduğunu söyler. Sürgüne gönderilmesiyle hiçbir şey kaybetmediğini; çünkü hiçbir şeyin eskisi gibi kalmadığını söylemektedir. Hatta gaybtan gelen bu ses, hanedanlığın viraneliğine şahit olmadığı için memleketinden uzakta olmakla mutlu olmasını söylemektedir. Şair, bu manzara karşısında bir İran efsanesine telmihte bulunarak Rahman Sûresi'ndeki bir ayeti hatırlatmaktadır. "*Küllü men aleyhâ fâni*" Bu ayete göre "*Yeryüzünde bulunan her şey yok olacaktır.*" (Rahman Sûresi, 26. Ayet). Hanedanlık, zamanını doldurmuş ve yok olmuştur. Bu sese göre şair de uzaklarda kalmaktan üzülmemeli, hatta bu hallere şahit olmadığı için daha çok mesut olmalıdır.

Bu şiir psikolojik açıdan üzerinde durulması gereken ciddi bir şiiridir. Şiirin içerisinde birbirine zıt duygu halleri bulunur. Bazen kendini suçlayan bu amansız sürgünün kendi hatası yüzünden olduğuna inanan şair, bazen de kendini haklı bularak suçu yeni kurulan hükümette bulur. Bu duyguların hiçbirisi sağlıklı duygular değildir. İçinde bulunulan durumun ona yaşattığı psikolojik sarsıntılardır. Nitekim 1943 yılında yurda döndüğünde artık ruhu huzur bulmuştur. Hesaplaşmaya değil, vedalaşmaya geldiğini söyler.

Rıza Tevfik Bölükbaşı "Uçun Kuşlar" adlı şiirinde sürgündeyken çektiği sıla hasretinden ve tekrar kavuşma arzusundan söz etmektedir. Şair, yaşadığı gurbet duygusunu, sıla hasretini ve özgürlük arzusunu anlatabilmek için, dönemin atmosferinin

yarattığı Halk Edebiyatı'nın da etkisiyle "*kuş*" imgesinden faydalanmaktadır. Hasret ve özlemle yâd ettiği vatan toprağını tabiatın unsurlarıyla canlandırmıştır.

Şairin vatanına ne denli özlem duyduğu, zihnindeki vatan resminden anlaşılmaktadır. Dağlardaki "*mor sünbüller*", "*serin dere*" ve "*sarı gül*" tabiatın canlılığını ve güzelliğini göstermektedir. Şair, hayallerindeki vatan tasvirine sığınarak acısını unutmaya çalışmaktadır. Şiir baştan sona şiirin lirik kahramanının özlediği vatan coğrafyasını, tabii güzellikleri ve orada yaşadığı güzel günleri anlatır:

Uçun kuşlar uçun!. Doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sünbül vardır.
Ormanlar koynunda, bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır...

O çay ağır akar yorgun mu bilmem?
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem?
Yaslı gelin gibi mahzun mu bilmem?
Yüce dağ başında siyah tül vardır..
(…)

Şiirin her mısraında sılaya duyulan derin bir hasreti hissetmek mümkündür. Burada bir iç hesaplaşmayla da karşılaşılır. Buradan birtakım pişmanlıklar, kırgınlıklar olduğu da çıkarılabilir. Bir taraftan geçmiş hasretle hatırlanırken, bir taraftan da "*destân-ı ömrünü*" sorgulamaya koyulur. Burada duyguları karmakarışıktır. Yaşadığı coğrafyayla özlediği coğrafya sürekli karşılaştırılır. Ve gurbet duygusu her zaman ağır basar. Bu şiir Cumhuriyet dönemi Türk şiirindeki gurbet duygusunu âdeta tek başına özetler gibidir. Doğru veya yanlış, iyi veya kötü birtakım politik tercihler, siyasî kararlar almak zorunda kalan birçok insan gibi o da bunun derin pişmanlık duygusu taşıyan sonucunu yaşamaktadır:

(…)
Orda geçti benim güzel günlerim,
O demleri anıp bu gün inlerim;

Destân-ı ömrümü okur dinlerim,
İçimde oralı bir bülbül vardır.

Uçun kuşlar, uçun burda vefa yok;
Öyle akarsular, öyle hava yok;
Feryadıma karşı aks-i seda yok;
Bu yangın yerinde soğuk kül vardır.

Hey Rıza, kederin başından aşkın,
Bitip tükenmiyor elem-i aşkın,
Sende -derya gibi- daima taşkın,
Daima çalkanır bir gönül vardır.

"İzciler" şiirinde de benzer duygulara rastlanılır. Bu şiirle ilgili Halide Edip Adıvar şunları söyler:

"*Bilhassa çocukluğunu geçirdiği Hamza Bey sahillerinin, yalnız kendi zamanındaki değil, Türk tarihinin başlangıcındaki, bir millet doğsun ve yaşasın diye ömürlerini feda edenlerin hislerini ve bütün bu ferdî veya içtimaî hislere zemin olan manzaraları emsalsiz bir fırça ile çizmektedir*."[134]

Gerçekten de Halide Edip'in dediği gibi vatan hasreti bu defa, Osmanlı'nın en görkemli devirlerine olan özlemle birleşmiş, şairi karmaşık duygular içerisine sokmuştur. Bu şiirde ata yurdunu gezmek, yüce dağları kuş gibi aşmak, dağların taşların şerefli destanının olması, altın askılarla süslü bağlar, maziden nakledilen efsaneler, Süleyman Paşa'nın, Hacı İlbey'in ufuktan gelen sesinin duyulması, Bolayır yolundaki yalçın kayanın her gece aya aşk destanı okuması gibi farklı ama hepsinde ortak olarak gurbet ve hasret duygusu taşıyan hayaller ve söyleyişleri şairin zihnindeki vatan hasretinin boyutları açıkça gösterilir. Burada gurbet duygusu, bazen vatan coğrafyası ile bazen tarihle birleşir. Millî şuur haline dönüşerek izci çocukların nezdinde vatan çocuklarına sunulur:

[134] Hilmi Yücebaş, "(Serâb-ı Ömrüm)ün Tenkid ve Tahlilleri", *Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik, Halide Edip Adıvar*, Halk Basımevi, İstanbul 1950, s. 63.

Haydin yavrularım! Şafak sökmeden
Atalar yurdunu gezin, dolaşın.
Mahmur ufuklara sisler çökmeden,
Şu yüce dağları kuş gibi aşın!
(…)
Güzel yurdumuzda hemen her şeyin
Vicdanlar coşturan adı sanı var.
Dağlara, taşlara sorun, dinleyin.
Bakın ne şerefli bir destanı var!
(…)
Yolunuz uğrarsa sevdiğim yere.
Karşılar sizi bir söğütlü dere.
Tırmanın yamaca -keyfime göre-
Böğürtlen devşirin, sonra paylaşın!
(…)
Oturup sahilde şöyle diz dize,
Bakın kayalardan engin denize.
O coşkun dalgalar-mâzîden size-
Efsâne nakletsin, dinleyin, şaşın!

Süleyman Paşa'nın, Hacı İl Bey'in,
İşitin ufuktan gelen sesini.
Gidin tekbîr ile tavaf eyleyin,
Hallâc-ı Mansûr'un loş türbesini!.
(…)

Abdullah Uçman, Rıza Tevfik ile ilgili şunları söyler:

"*Küçük yaşta annesinin ölümü üzerine babası ve diğer kardeşleriyle birlikte gidip yerleştikleri yer Gelibolu'dur. Büyük tarih, kültür ve medeniyet mirası yanında zengin bir tabiat güzelliğine de sahip bulunan Gelibolu ve oradaki Hamzabey sahilleri,*

öksüz çocuk için, âdeta hayatın acı ve korkunç gerçeklerinden kaçıp sığındığı bir yer haline gelir."[135]

Buradan şairin vatan hasretinin Gelibolu hasretiyle sembolleştirildiğini, doğup büyüdüğü Gelibolu'nun onun için sıladan öteye büyük bir vatan coğrafyasını çağrıştırdığını anlarız:

(…)
Ben şimdi garibim, -derdimi size
Anlatmak ne mümkün bildiğim kadar!
Müştâkım o güzel mavi denize
Anasına düşkün bir yetim kadar!

Benim öksüz ruhum yasa bürünür,
Hamza Bey koyunda gezer sürünür...
Safvetinde ancak vatan görünür
Gözümde titreyen bir damla yaşın!
(…)
Şevk ile eğlenip siz gülüştükçe
Rızâ'yı yâd edin -sıra düştükçe-
Bu gurbet ellerde -efkâr üştükçe-
Hatırı hoş olsun eski yoldaşın!

Biraz farklılık göstermekle beraber mahpusluk de gurbettir. Sürgünde başka memleketin topraklarına mahkûm olan kişi, mahpuslukta bir binanın içine mahkûm edilmektedir. Hürriyetleri elinden alınan bu insanlar mekân olarak farklı yerlerde olsalar da hemen hemen aynı duyguları yaşamaktadırlar.

1932-1933 yıllarında hapis cezasına çarptırılan Sabahattin Ali hapishanedeyken yazdığı "Hapishane Şarkısı I-V" şiir silsilesi ve "Gurbet Hapishanesi" adlı şiirlerinde hapishane sıkıntıları, mahkûmiyet duygusu, özgürlüğe duyulan özlem duygularıyla beraber, derin bir gurbet duygusundan da bahseder:

[135] Abdullah Uçman, *Rıza Tevfik Bölükbaşı, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 12.

Hapishane şarkılarının ilkinde özgürlüğü elinden alınan insanın ilk şaşkınlığı görülür:

Göklerde kartal gibiydim
Kanatlarımdan vuruldum
Mor çiçekli dal gibiydim,
Bahar vaktinde kırıldım.
(…)

Bu şaşkınlık mısralar ilerledikçe yerini kırgınlık ve ümitsizliğe bırakır. Ve nihayetinde özgürlüğü elinden alınmış bir insan olarak geride bıraktıkları ve onlara duyduğu derin özlemle birlikte katı hapishane gerçekliğiyle karşılaşılır:

(…)
Ekmeğim bahtımdan katı,
Bahtım düşmanımdan kötü
Böyle kepaze hayatı
Sürüklemekten yoruldum.
(…)
Kimseye soramadığım,
Doyunca saramadığım,
Görmeden duramadığım
Nazlı yârimden ayrıldım

Hapishane Şarkılarının II-III ve IV'ünde hapishane gerçeği, geride bırakılanlara duyulan özlem, hayatın katı gerçekliği hapishanede geçmek bilmeyen günler, eskimeye yüz tutan sevdalar, birbirine yabancılaşan insanlar, pişmanlıklar anlatılır. Bu şiirlerde derin bir ümitsizlik, pişmanlık, hayal kırıklığı, derin bir gurbet duygusu ve hasret hissedilir:

(…)

Gözlerin uzağa bakar,
Kimden ne beklediğin var?
Yâr semtinden gelen rüzgâr:
“Seni unuttu!..” der gelir.
(…)
(II)

Gönülde eski sevdalar,
Gözümde dereler, bağlar,
Aynada hayalim ağlar,
Geçmiyor günler geçmiyor.
(…)
(III)

(...)
Bir gün şu damlardan çıksam,
Gelip önüne diz çöksem…
Ağlayıp içimi döksem…
Anlatsam sana halimi…
(IV)

Hapishane şarkılarının V.si ise biraz daha farklılık gösterir. Bu şiirde kendini teselli ve direniş duygusu görülür. Mahkûmiyetin, gurbetin, yokluğun yiyip bitirdiği mahkûma âdeta direniş türküsü gibidir. Bu şiir içerisinde gurbet duygusunu barındırmamakla birlikte diğer şiirlerin bir devamı gibi değerlendirilip incelenmiştir:

Başın öne eğilmesin,
Aldırma gönül, aldırma;
Ağladığın duyulmasın,
Aldırma gönül, aldırma…

Dışarda deli dalgalar

Gelip duvarları yalar;
Seni bu sesler oyalar,
Aldırma gönül, aldırma…
(…)

Sabahattin Ali'nin hapishane ile ilgili silsile şiirlerinin dışında "Gurbet Hapishanesi" adında bir başka şiiri daha vardır. Şair, "*Aydın, Konya ve Sinop hapishanelerinde yatmıştır. Konya'da 22 Aralık 1932'de tevkif edildikten sonra; 29 Nisan 1933 tarih ve 1249 sayılı kanunla memuriyet kaydı silinir ve 12 Mayıs 19933'te ise adına 'Gurbet Hapishanesi' dediği Sinop'a sürülür.*"[136]

Sabahattin Ali Sinop'a '*Gurbet Hapishanesi*' demesinin nedenini 1935'te yazdığı "Bir Şaka" adlı hikâyesinde anlatır:

"*Trene bindikten sonra candarmanın elindeki kâğıdına bakınca gördüm ki, Sinop Hapishanesine gönderilmek üzere teslim edilecektim. (…) Bir deniz kenarında yapayalnız duran bir hapishane gözlerimde canlandı ve içinde bir tek bile tanıdığım olmayan o yalı şehrini düşündüm. '– Gurbet hapishanesi!' dedim…*"[137] Şairin, yaşadığı yerden uzakta, hiç tanımadığı, bilmediği bir şehirdeki gurbet hapishanesi serüveni böylelikle başlar. Bu şiirde de yukarıda bahsedilen acı, sıkıntı, bıkkınlık, sıla özlemi gibi duygular vardır. Hapishanede genellikle günlerin birbirinin aynı olması ve zor geçmesinden şikâyet edilir. Burada insanlar ister istemez kendi hayatlarıyla ilgili bir hesaplaşmaya girerler. Genellikle hepsindeki ortak duygu pişmanlık ve hasrettir. Bu şiirde hapishanede geçen bir gün anlatılır. Hapishanenin gurbette olması, kadar hapiste olmanın kendisi de gurbettir. O yüzden gurbetin sıkıntılarının içerisine hapishane sıkıntıları eklenerek burada anlatılmaktadır. Şiirde sabır telkini de yapılır:

(…)
Hâlini bilen bulunmaz,
Yüzüne gülen bulunmaz,
Kapıya gelen bulunmaz
Gurbet hapisanesinde.

[136] Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali-İnsan ve Eser-*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1991, s. 23.

[137] www.yazipciziyorum.biz/mehmet-ercan/sabahattin-ali, 12.08.2013, 02:53.

(…)
Akşam gökler bulutlanır,
Demir kapılar kitlenir,
Gönül her derde katlanır
Gurbet hapisanesinde.
(…)
Geniş ol, göklere bakın,
Çıkacağın günler yakın...
Yâr, beni unutma sakın
Gurbet hapisanesinde.

Bu bölüm kısaca değerlendirilecek olunursa savaş sonucu esir düşme, çeşitli nedenlerle sürgün ve mahkûmiyet sonucunda ortaya çıkan gurbet ve hasret duygularının yer aldığı şiirler ele alınmıştır. Haluk Nihat Pepeyi, Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Sabahattin Ali'nin şiirlerinde bu tarz olaylar sonucunda yaşanılan gurbet dâhil çeşitli duyguların şiirlere yansıması ele alınmıştır. Bu şiirlerden hareket ederek farklı şekillerdeki gurbet duygularının ortak noktasının hasret ve vatan özlemi olduğu söylenebilir. Esaret sonucunda zorunlu gurbete tabii olan insanlarda gurbet duygusunun yanında daha çok vatan hasreti, geride bırakılanlara duyulan hasret ve millî duygular yer alırken, diğerlerinde gurbet ve hasret duygusuyla beraber derin bir pişmanlığın ve hesaplaşmanın izlerini de görülmektedir.

1.1.3. Seyahat - Eğitim

Gurbet kavramının tanımlarını arasında "*bir süre bir yerde bulunamamak veya sürgün nedeniyle memleketinden uzaklaşmak, bir yerden başka bir yere seyahat için çıkmak*"[138] şeklinde tanımı da vardır. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi isteyerek de yapılsa seyahat sonucunda, hasret duygusunun yanı sıra gurbet duygusu da ortaya çıkmaktadır veya tanımın kendinde (anlamında) olduğu gibi bu duyguyu taşımasa da seyahatin kendisi de gurbettir. Esaret, sürgün veya mahpuslukte özgürlüğü bir şekilde elinden alınan insanların yaşadığı zorunlu bir gurbet söz konusuyken, seyahatte ise zorunluluk olsa da özgürlüğünün elinden alınması gibi bir durum söz konusu değildir.

[138] James W., Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001, s. 1340.

Bu bölümde çeşitli nedenlerle, kendi istekleriyle seyahate çıkan insanların hissettiği gurbet ve gurbet duyguları değerlendirilecektir.

Kemalettin Kamu'nun "Dumlupınar Yolunda" adlı şiirinde bir tren seyahati anlatılır. Şiirin lirik kahramanı yıllar sonra Kurtuluş Savaşı'nın yapıldığı coğrafya üzerinde bir seyahate çıkar. Bu seyahat yakın geçmişimizi, yaşanan savaşı, insanların yaptıkları büyük fedakârlıkları hatırlatarak, onun duygusal anlar yaşamasına sebep olur. Şiirde bu seyahatin lirik kahramanın ruhundaki etkileri görülür:

Sakarya'da ebedîlik sırrına eren
Kahramanlar arasından geçiyor tiren.
Hatırasız harabeler önünde durup
Duyuyoruz ruhumuzda hazin bir gurup.
Sonra yine tren sesi, yine yolculuk,
Her saniye karşımızda başka bir ufuk.
Ey bu yolda sıralanan tepeler,
Siz de koşup gelirdiniz bilseniz eğer,
Bilseniz ki Dumlupınar önünde yarın
Âyini var hürriyete tapınanların!..

Kemalettin Kamu, 1933'te Anadolu Ajansı mümessili sıfatıyla[139] Paris yolculuğu sırasında Tuna'dan geçerken, yüreğindeki heyecanı tarihî gerçeklikle "Tuna" adlı şiirini kaleme almıştır.

Bir zamanlar imparatorluk topraklarının içinde coşan Tuna, hafızasında geçmişin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Şairin, içini bambaşka bir coşku ve hüzün sarmıştır. Kamu, yüreğinde duyduğu heyecanla trenle değil, tıpkı ecdadı gibi at sırtında bu topraklarda gezinmeyi arzulamaktadır. Bindiği tren "*kötü bir tren*"dir. Oysa şiirin lirik kahramanı ecdadın bu topraklarda atlarıyla yaptığı fetihleri hatırlar. Muhayyilesinde kaybedilen topraklarla ilgili derin bir gurbet hüznü oluşur. Bu topraklar kaybedilmiştir. Vatan özelliği kalmamış, artık başkalarının vatanıdır. Ancak unutmak da çok kolay değildir. Toprak elden gitse de ecdadın izleri hâlâ buralardadır:

[139] Necmettin Esin, *Kemalettin Kamu*, Toker Yayınları, İstanbul 1975, s. 54.

Dağlar ağaç dolu, ovalar yeşil,
Bu yolda konuşmak istemiyor dil,
Yelesi kabarmış atlarla değil,
Kötü bir trenle geçtim Tuna'dan.

Başımın içinde uyanıyor dün,
Sanki cenazeye dönen bir düğün
Dostlarım hoş görün, şimdi gönlümün
En güzel kızını seçtim Tuna'dan"

Halide Nusret Zorlutuna da "Tuna" adlı şiirinde Bulgaristan seyahati esnasındaki Tuna Nehri karşısında hissettiklerini dile getirmektedir. Şair "*Edirne'deki öğretmenliğinin ikinci yılında Trakya öğretmenlerinden oluşan bir heyetle mesleki incelemelerde bulunmak üzere Bulgaristan'a gider. Yaklaşık bir ay kaldığı bu ülkede, Türk izlerini sürer*."[140]

Bu seyahat Kamu'da olduğu gibi Zorlutuna'da da benzer etkiyi yaratmıştır. Artık şimdi gurbet olan topraklarında akan Tuna, uzun ve şanlı geçmişi hatırlatarak şaire derin bir gurbet hüznü yaşatır:

(…)
Geçmişi yad ederken Tuna ağladı durdu,
Mazi bir içki gibi başlarımıza vurdu,
Ataların gününü ve önünü yaşadık.

Saçlarım dağılırken Tuna'nın rüzgârıyla,,
Heybet saçan gözleri geniş omuzlarıyla,
Kahraman dedelerim geldiler birer birer.
(…)
Bir lâhzanın içinde gözlerimden uçtu gam

[140] Betül Coşkun, *Halide Nusret Zorlutuna -Hayatı-Eserleri-Fikirleri*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 27.

Tuna, sevgili, Tuna, benim Tuna'm,
Güzelliği gönlümün tâ içine sindirdi…
(…)

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni kalkındırmak için pek çok düzenlemeler yapılmış, çeşitli kararlar alınmıştır. Dönemin yazar ve şairleri de bu düzenlemelerde üzerlerine düşeni yerine getirmiştir. Şükûfe Nihal, mütareke yıllarında çeşitli kuruluşlarda çalışmış; savaştan sonraki tarihlerde de İstanbul'daki Halkevinin köycülük şubesinde aktif görevlere katılmıştır. Halkevinin düzenlediği gezi programlarına katılan Şükûfe Nihal, bu programlarla ilgili olarak Anadolu'ya seyahat etmiştir. Bu gezisinde şair, "Seyhan Kıyıları" ve "Köy Arkadaşlarıma" adlı şiirlerini kaleme almıştır.

Bu şiirlerde, ileride Anadolu İdeolojisi bölümünde görülecek "Anadolu= Patika+Keçiyolu", "Anadolu Köyleri" şiirlerinde yapıldığı gibi amaç Anadolu'nun trajik durumunu sergilemek değildir. Bu şiirler sadece Türk aydınının ilk defa karşılaştığı Anadolu şehirleriyle ilgili intibalarını anlatır. Diğer seyahat şiirlerindeki gibi maziye sığınma ya da onu hatırlayıp hüzünlenme de görülmez. Anadolu şair ve sanatçılar tarafından yavaş yavaş tanınmakta ve benimsenmektedir. Bu yüzden bu iki şiirde seyahat izlenimleri ve duyguları vardır. Şair adana ve civarından, tabiatından etkilenir. Ayrılırken de yüreğinde vatandan ayrılmanın verdiği özlem ve gurbet duyguları bulunur:

-Adana'ya veda -
Bir kaya üzerinden
Sihirli coşkun coşkun
Akıp giden Seyhan'a
Daldım da garip, mahzun
Dedim: "Güzel Adana,
Veda bu akşam sana..."
(…)

Şair, Adana'nın orta yerinden geçen Seyhan'ın büyüsüyle çevresine dair izlenimlerini anlatmaktadır. "*Sihirli akıp giden Seyhan*", "*yeşil ipekli tüller*", "*suların dudağında(ki) gizli bir dua*", "*beyaz saçlı Toros*", "*Nefti yollar*" gibi şiirde kullandığı benzetmelerle, dış âlemden aldığı unsurları kendi ruh dünyasındaki izlenimler ile yeniden birleştirmiştir:

(…)
Beyaz bir gurup vardı..
Seyhan'ın billur sesi
Tabiat rüyasının
Sevdalı bir bestesi.
Dedim. "gönlümü sarsın
Güzel Adana yasın!"
(…)
Baktım geldiğim yola;
Seyhan şimdi uzaktı;
Şen yolcunun ruhuna
Bir hicran rengi aktı.
Dedim: "Güzel Adana,
Veda bu akşam sana..."

Şair, gittiği Adana'dan ayrılırken içindeki hüznü "*hicran rengi*" bağdaştırmasıyla dile getirir. "Köy Arkadaşlarıma" adlı şiirinde de duygularını bu bağdaştırma ile ifade eder:

(…)
Gezdiğim yerleri bir hayal gibi gezdim,
Köyün ruhunda siyah bir hicran rengi sezdim:
Her taraf derdimizle harap, bitkin perişan,
Hâlâ şifa bulmamış belli bu ayrılıktan…
(…)

Bu bölümde incelenen gurbet şiirlerinin en karakteristik özellik göstereni Faruk Nafiz'in "Han Duvarları" adlı şiiridir. "Han Duvarları" şiiri Anadolu'da yapılan üç günlük seyahati anlatır. Seyahat Niğde ile Kayseri arasında yapılmıştır. Şair bu üç gün içerisinde içinde yaşayan insanlar ve hikâyeleriyle birlikte bir Anadolu panoraması çizer. Bu şiir daha ayrıntılı olarak Anadolu İdeolojisi bölümünde değerlendirileceği için burada sadece seyahat ve gurbet ilişkisi içerisinde kısaca değinilmiştir. Bu seyahatin başlangıcı ve bitişi arasında şair âdeta bir ömür yaşamış gibidir:

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...
Gidiyordum, gurbeti gönlümle duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.
(…)

Nâzım Hikmet de "Seyahat Notları" şiirinde dört gün süren Moskova-Bakü seyahatini anlatmaktadır. Şair, tren ile seyahat etmektedir. Şiir, kampananın art arda çalışı ve ardından trenin hareketiyle sallanan vagonların anlatıldığı mısralarla başlar. Mısralar âdeta tekerlek hareketlerini taklit eder gibidir. Yolculuğu anlatan şiirin hemen ilk mısralarındaki hareket ve ses unsurları ile şair, okuyucusunu şiirin heyecanına dâhil etmektedir:

Hareket
Çaldı birinci kampana
Konuşmalar doldu istasyona
Çaldı ikinci kampana
sarsıldı penceresinden baktığım vagon.
İkinci kampana
Son kampana,
son…
(…)

Seyahat boyunca Rusya coğrafyası, tabiat ve kültür zenginlikleriyle okuyucuya tanıtılır. Moskova'dan ayrılma, civardaki küçük şehirler, Don Nehri ve çevresi, Donbas, Rostov, Kuzey Kafkasya'nın çeşitli bölgeleri, Kuban tabiat ve insan zenginlikleriyle verilir:

(…)
Götürmüyorlar beni
Bu Kafkas treni:
"Kislavotsk"un maden sularına;
Gidiyorum neftin diyarına
kafamda nefte hayran mısraların yükü,
biletim Rostof üstünden "Moskova-Bakü"!
(…)
Batan bir gemi gibi ağır ağır iniyor,
iniyor ağır ağır altına ufkun, ufkun kızıl şeridinde gölgelenen Moskova...
Önümüz
arkamız
dört yanımız ova,
ova dümdüz
uçsuz bucaksız bir ova!!!
(…)

Seyahatin son gününde Bakü'ye ulaşılır. Şair, Bakü'yü büyük bir hayranlıkla seyreder. Burada Bakü'nün tabii güzellikleri ve insanlarından ziyade petrol ve onun getirdiği zenginliğe hayranlık duyulur:

(…)
Geldik…
pırıl pırıl yanan Bakü'nün karşısında ben
bir dağın dibinden
dağı seyreder gibi hayranım.

Yıldızların altında
tek başıma
gider gibi hayranım,
İçimde hiç durmadan koşmak
yüksek sesle konuşmak
haykırmak arzusu var.
Yağ kokulu, kara gözlü Bakülüyle öpüşüp
neftin toprağına yüzüstü düşüp
avuçlayıp nefti
siyah şarap gibi içmek istiyorum.

Şiirde şairin bir vatan coğrafyasında seyahatten çok idealize edilmiş komünizmin hükmettiği coğrafyadaki mutlu insanlar, zenginlikler ve başarılardan bahsetmek istediği anlaşılır. Bu şiirde bilinen gurbet duygusundan ziyade komünizmin başarılarından, kazanımlarından hareketle bir coğrafyanın mükemmelleştirilme iddiası görülür. Seyahatin ana amacı bu propagandayı bünyesinde taşımasıdır.

Neriman Hikmet'in "Konya Yolunda Tahassüsler" adlı şiiri de yine bir tren seyahatini anlatır. Bu seyahat İstanbul'la Konya arasını kapsar. Şiirde yol boyunca geçilen bütün yerlerin isimleri tek tek sayılır. Şiir, İstanbul'da başlamaktadır. İstanbul'da vapurdan inen yolcular yolculuklarına trenle devam etmek için istasyona doğru koşar. Şair, istasyonda yaşanan hareketliliğiyle, koşuşturmasıyla, hamalların ve satıcıların sesleriyle realist bir tasvir çizmiştir. İnsan kalabalığının seslerine bir de, okuyucunun kulaklarını çınlatan zil, düdük, kampana ve piston sesleri karışmıştır:

Vapurdan akın etti birden halk sakin gara
Yolcular koşuşuyor başladı bir yaygara
Hamallar satıcılar haykırıyor, durmadan
Son zili müteakip kampana vurdu, dan dan
"Tamam"dan sonra boru derken bir ince düdük
Pistonlar çıktı girdi yavaş yavaş yürüdük.
(…)

Şair, trenin gardan ayrılmasından sonra objektifi kendine çevirmiştir. Tekerleklerin sesi, ayrılık acısını hatırlatmaktadır. Trenden yükselen makine sesleri sadece kendinde değil etrafındakilere de aynı etkiyi yaratmıştır:

(…)
Tekerlek ahengine benim de kalbim uydu
Kulaklarım ayrılık nağmelerini duydu.
Bu vuslat inkisarı gönülleri dağladı
Kimi gözyaşı döküp kimi içten ağladı.
Uzaklaşan gölgeler el ve mendil salladı
Hicran seven kalpleri elemle dalgalandı.
Hakikat oldu artık o nükteli alaylar.
(…)

Şair, mazi ve raylar arasında benzetme kurmaktadır. Raylar, aracılığıyla yolcular geçmişlerinden, hatıralarından, sevdiklerinden ayrılırlar. Onları vuslata erdirecek ise yine bu raylardır:

(…)
Mazi gibi durmadan uzaklaşıyor raylar,
Nihayet kayboluyor hattın girintileri
Ruhumu tırmalıyor hasret iniltileri..
Hayal karikatürü o gölgeler şimdi hep
(…)

Yolculuk esnasında iki türlü seyahat hali yaşanmaktadır. Birincisi İstanbul'dan başlayan yolculuk Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe, Erenköy, Bostancı, Maltepe, Kartal, Pendik, Tuzla, Gebze, Akşehir, İzmit, Tavşancıl, Hereke, Yarımca, Derince, Sakarya, Arifiye, Doğançay, Geyve, Akhisar, Mekece, Osmaneli, Vezirhan, Bilecik, Karaköy, Bozüyük ve nihayetinde Konya'da son bulmaktadır. Şair, realist yaklaşımını trenin güzergâhındaki neredeyse bütün il ve içleri sayarak bir kez daha göstermiştir.

İkincisi ise hayalinde at üstüne atlanarak çıktığı hayali yolculuktur:

(…)
Makinenin sesini kişneyiş sanıyorum
Böyle hayale dalıp hayli aldanıyorum....
Hakikati yoklarken elimde ne kırbaç var
Ne dizgin tutuyorum ne okşayan kanat var
Uzanıyor boşluğa pencereden ellerim
Balon gibi sönüyor zevklenen emellerim..

Ömer Bedrettin "Bir Seyahat Hatırası" adlı şiirinde Anadolu coğrafyasının güzelliklerinden, Türk köylüsü ve onların misafirperverliklerinden bahsetmektedir. Şairin bu şiirinde Anadolu'yu okuyucuya tanıtma ve beğendirme amacı vardır diyebiliriz. Çünkü şair, Anadolu'nun zorlu coğrafî koşullarından bahsetmez.

Seyahatle ilgili şiirlerin çoğunda şairler trenle yolculuk yapmaktadır. Bu şiirde ise şair, at sırtında doğayı tümüyle hissederek gezmeyi tercih etmiştir:

Şafakla karşılaşan gözlerim ıraklarda,
Sese hasret kulağım titrek çıngıraklarda.
Üstümde mavi bir gök, altımda yağız tayım,
Ne yaylalar dolaştım! Ah, nasıl anlatayım!
(…)
Sabahları güneşin saçları, darmadağın,
Dolaşırdı çamların kokulu dallarına,
Tepesi görünürdü karşıdan Murat dağının,
Türküler karışırdı çoban kavallarına…

İffet Halim Oruz, "*asker olan eşinin görevi nedeniyle Mısır üzerinden Afganistan'a bir seyahatte bulunmuştur. Hindistan'dan deniz yolu ile yurda dönmüştür.*"[141] Şair "Hint Denizinde", "Kuetta Çarşısı", "Hint Bilmecesi", "Zenci

[141] Erdal Köse, *İffet Halim Oruz'un Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2006, s. 124.

Aşkı", "Sîgan", "Lîbî Çölüne Doğru" ve "Fivaruvun'un Mezarında" adlı şiirlerinde geniş bir güzergâhı olan bu seyahatini anlatmaktadır.

Seyahatin ilk şiiri "Hint Denizinde"de şair, sadece seyahate çıkış anını dile getirir. Şiir, geminin kalkış saatini bildiren çan sesiyle başlamaktadır. Şair, bu seslerle âdeta okuyucusunu şiirine davet eder gibidir:

Çan çan çan... çınlamalar... gene çan, gene çan çan..
Durmadan çalıyor çan, durmadan çalıyor çan.
Güvertenin üstünde kıvranıyor bin bir can!
(…)
Acı düdük sesleri, bakırdan çan sesleri,
Sarı saçlı kadınlar, saz benizdi çocuklar,
İnsanlar kıvranıyor... Aman dönülse geri!..

İffet Halim, çıktığı bu seyahatte yeni gördüğü yerleri tanımanın yanında, gezdiği yerlerin sömürü altında oluşlarını ve oraların sosyoekonomik durumlarına değinmeye çalışmıştır. Bunlardan biri "Kuetta Çarşısı" adlı şiiridir. Şair, şiirini yazma sebebini şu şekilde izah etmektedir:

"*Bizler Afganistan'daki Amanullah Han İhtilali dolayısıyla beş ay şimdi Pakistan'ın bir şehri olan Kuetta'da kalmıştık. Erkekler ihtilale rağmen Kabil'e gitmişlerdi. Ailelerin yanına yalnız bir binbaşı bırakılmıştı. Ne kadar kalacağımızı bilmediğimiz o dönemde mektupların bile gidip gelmediği bu yolculukta hem bizler hem de ailelerimiz telaş ve üzüntü içindeydi. Kuetta'da kaldığımız dönemde bir kutsal anımı da kitabımda yayınlamak ödevimdir. (...) Kuetta'yı, çarşıları, pazarları ve diğer gezilecek nesi varsa dolaşıyorduk. Bir gün kapalı çarşısına da uğradık. Bu çarşının karanlık toprağın içine sokulmuş binasında bizlere ışık salan iki fotoğraf ile karşılaştık. Bu fotoğraflardan biri Mustafa Kemal Paşa'ya diğeri de Enver Paşa'ya aittir. (...) 1929 tarihinde Kuetta şiirini yazdım.*"[142]

Şair, yanına aldığı arkadaşlarıyla beraber biraz ürkek biraz çekingen bir halde yeni bir gurbet olan Pakistan'ın Kuetta'sını anlatmaktadır:

[142] *A.g.t.,* s. 27-28.

Gür sesiyle bağırdı: “Tanga valâ, tanga bes.”
Sarıklı arabacı dediğinden anladı,
Tangasını durdurdu ileride bir nefes
Kavuklu da binince arabası sallandı,
Gurbette birbirine sokulmuş iki yolcu
Asfalttan sokakların üstünde yuvarlandı...
(…)

Şair, gözlemlediği şehri, birkaç günlüğüne gelmiş bir turistten ziyade araştırma amacıyla çıkmış bir gözlemci gibi anlatmaktadır. Çünkü şehirden çok şehirliyi, insanları anlatmayı tercih etmiştir. Ülkede, İngiliz sömürüsünün etkisini kaybettiği kimi yerlerinde yoksulluktan, insanların giyiminden, “*Kuytu kuytu izbeler, daha daha izbeler*” dediği dükkânlardan bahsetmektedir:

(...)
İngilizlerin Caddesi bir noktada tükendi,
Sefilleşti sokaklar, sivrildi kaldırımlar
Hindistan’da Hintlinin yolu diken dikendi...

Bir tarafta şalvarlı, kavuklu bin bir insan,
Bir yanda halhalları gümüşten bir kuyumcu,
Bir yandan sâri satan Japonyalı bir dükkân...

Kuytu kuytu izbeler, daha daha İzbeler,
Fildişinden şeytanlar, Çin işinden fincanlar,
Abanoz gergedanlar ve daha neler neler…
(…)

“Hint Bilmecesi” adlı şiirinde de gezdiği egzotik yerleri tanımaya çalışırken aynı zamanda sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumlarından da bahseder. Şairin Hindistan seferine ait izlenimleri, Abdülhak Hamit’in Bombay’ı anlatışından ya da “Hintli Kızı”ndan oldukça farklıdır. Hamit, güçlü tabiat tasvirleriyle gördüğü yerleri

resmederken, Halim'in şiirinde bu titizliği görmek mümkün değildir. Şair, İngilizlerce sömürülen Hintlilerin toplumsal gerçekliğini anlatmayı tercih etmiştir:

İskeletten insanlar, insandan iskeletler,
Bunlar böyle bir külçe, böyle bir kemik alet
Bunlar böyle bir insan, böyle bir cins hayalet...

Kaburgalar soluktan alçalıp yükseliyor,
Bu kemik omuzlarda oturan bir adam var,
Adam değil ejderha, adam değil canavar.

Bir sürü kemik kafa, gözleri oyuk oyuk
Cılız koyunlar gibi birbirine vuruyor,
Omuzda giden adam keyfinden kuduruyor!

Sızlıyor kemik başlar, sızlıyor kemik kollar,
Tam üç yüz milyon insan bu sızıyı duyuyor
Ve sonra bu hastalar uyanıyor, uyuyor...

İffet Halim'in diğer seyahat şiirleri olan "Zenci Aşkı", "Sîgan", "Lîbî Çölüne Doğru" ve "Firavun'un Mezarında" adlı şiirlerinde aynı tutumların izlendiği görülmüştür:

(…)
Sonra da bir gün geldi bu alışkan kahpeye,
Çingene olmayanlar tuttular göz koydular
Bir kaç para atarak ihtirasa doydular...

Ne kimse bir şey sordu, ne o bir şey aradı
Bir çingene kızına bu para çok bileydi,
Sevmekle sevebilmek kahpenin nesineydi...

Ve daha bir gün geldi, bu bir talih oyunu,
Zencilerin tahtını çingeneler kaptılar
Ondan sonra insanlar bu mabede taptılar...

Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Tatlı Sert* adlı mizahî şiir kitabında "Seyahatname" adında uzunca bir şiir yer almaktadır. "*Faruk Nafiz'in Anadolu'yu içinden tanımasına fırsat veren yolculuk, 1928'de daha geniş bir imkânla tamamlanmıştı: Devrin Maârif Vekili Mustafa Necâti'nin riyâsetinde Şark Vilâyetlerini Tedkik Heyeti'nde bulunan şair, bu heyetle Sivas, Erzincan, Gümüşhane, Trabzon, Erzurum illerimizi görmüş ve dönüşte Kastamonu'yu tanımak fırsatını bulmuştu. O tarihlerde bir İstanbul şairi için çok mühim ve çok yeni olan bu çeşit vatan içi seyahatleri, Faruk Nafiz'in edebî hayatında dönüm noktası olmuştu.*"[143] Şairin şiiri boyunca seyahatini çeşitli başlıklar altında kısımlara ayırır. Bu kısımlar aynı zamanda bize şairin güzergâhını da gösterir. "Sebebi Seyahat" adlı ilk bölümde seyahate çıkma sebebi anlatılır. Bu bölümde "*Bir gurbete ihtiyacım"* var mısraı dikkat çekicidir. Burada gurbet biraz da tatil anlamında kullanılmıştır:

Vaktaki hulûl edip haziran
İnmişti zemine şemsi niran
Ateş kesilip cihan amansız
Yanmıştı çayır çemen zamansız
Bir yanda meşagili kesıre
Bir yanda harareti vefire
Kılmıştı fakiri lâl ü hayran
Yok kudreti sây ü tabı seyran
Zâhirdi ki zar ü biilâcım
Bir gurbete vardır ihtiyacım.
Lâzımdı bir aylık istirahat
Kabilse bir ay kadar seyahat
Emreyledi Hazreti Necati
(…)

[143] Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, MEB. Yayınları, İstanbul 1971, s. 1218.

Diğer bölümler “Erkânı seyahat”, “Hengâmei İftirak”, “Bu Gazel Kayseri Vasfındadır”,“Sivas’a Muvasalat”, “Geşt ü Güzar”, “Devamlı Seyahat”, “Vasf-ı Erzincan”, “Erzurum’a Muvasalat” isimlerini taşır. Şair bu bölümlerde birlikte seyahat ettiği insanları, seyahat sebebini, gezdiği Anadolu şehir ve kasabalarını, orada karşılaştıkları hadiseleri mizahi bir dille anlatmıştır. Şiirin tümü incelendiğinde şairin Millî Eğitim ile ilgili denetleme göreviyle “*gurbet ihtiyacını*” giderdiği anlaşılır. Aslında “*Vardı bir gurbete ihtiyacım*” mısraıyla bu seyahate pek de gönüllü çıkmadığı anlaşılıyor. O da gönüllü çıkmadığı bu seyahati biraz daha karikatürleştirerek anlatır. Şiir boyunca hem seyahat arkadaşlarını hicveder, hem gezdiği yerlerdeki aksaklıkları mizahi bir dille anlatır. Burada “Han Duvarları”nda görülen bir hüzün atmosferine rastlanılmaz. Daha çok gönülsüz seyahate çıkan bir memurun sızlanmaları hissedilir. Şiir gurbete ihtiyaç gibi mizahi bir şekilde bakması, gezilen yerlerin eksikliklerini ince bir mizah duygusu ile anlatması açısından oldukça ilgi çekicidir:

Erkânı eğer sorarsan işte
Halit Beyefendi nam enişte
Ünvanı gazanfer olsa şayan
Tavrında dirilik nümayan
Nureddin Ali tabibi eşher
Aksetmede sıyt ü şanı yer yer
Nafi ki maarifin medarı
Maruf olan eski müsteşarı
Üstat Cevadı Erzurumî
Hakkında teveccühat umumî
Hoş sözlü sicil müdüri Rasim
Takibe şitap edip vekili
Âcizle maarifin Cemili
Olduk iki günde biz seferber
Çıktık yola beldeden beraber.
(…)
Gezdik heyecanla şahr içinde,

Emsali adim dehr içinde,
Lâl olduk edince bir nezare,
Var çifte minare, tek minare,
(…)
Her beldeyi gördükçe dedim nerde Trabzon,
Atmıştı firakın beni bin derde Trabzon,
Geldim sana aştım nice bin deşt ü cibali,
Keyfin nicedir söyle bugünlerde Trabzon
Fındık acaba çok mu bu yıl, hamsi nasıldır.
(…)

Şair oldukça yorucu ve kendisi için sıkıntılı geçen bu seyahatten Trabzon'dan deniz yoluyla "*Gezdim diyarı gurbeti geldim huzuruna*" dediği İstanbul'una deniz yolculuğu sonunda döner:

Bin yerde bin bir âfete kıldım nezare ben,
Amma cihanda görmedim akran o yâre beni
Gezdim diyarı gurbeti geldim huzuruna,
Biçare ben felekzade bahtı kare ben.

İsmet Bozdağ "Venedik" adlı şiirinin başına düştüğü "*Aşka şarkı söyleyen mavi gözlü Venedik*" notuyla gittiği Venedik seyahatini anlatmaktadır. Şair, hiç görmediği Venedik'e büyük beklentilerle gitmiştir. "*İsminin cezbesine gönül verenlerdeniz*" diyen şair, hayalindeki Venedik'i bir an evvel tanıma arzusundadır. Venedik, dört bir yanı sularla çevrili, su kentidir. Bu kent, şaire aşkı, romantizmi çağrıştırmaktadır. Venedik, gitarın tellerinden yükselen sevgi dolu, sihirli nağmeleriyle, âşıkları bir araya getiren bir şehirdir:

Sularında güneşin altından izi vardır,
Sarar dört bir yanını billur sesli gülmeler
Gece mehtapla gelir, gündüz güneşle gider.
Sende aşk nehri değil, uçsuz denizi vardır.

Gün, gül gibi açılır, güneş titrer üstünde.
Mehtap sarı saçların, deniz gözlerin senin.
Sahillerden yükselen sesleri kitarenin
Ağlar aşkı koklayan menekşe köklerinde.
(…)

Bozdağ, çocuksu bir heyecanla bir an evvel şehri tanımak istemektedir. Şair, bir an önce şehrin romantizm yüklü atmosferinde, güneşinde, denizinde, menekşesinde, mor sümbülünde, gondolunda kaybolmak arzusundadır. Bu şiirde gurbet daha çok heyecan duygusuyla karşımıza çıkar:

Bir kitara… bir şarkı., İnce kürek sesleri.
Bir yelpaze ardında çarpan yürek sesleri.
İşte senin geceni, gücünü dolduran bu,
Seni kara gözleriyle sarmıyor hiçbir uyku.

Hasta bir göğüs gibi kabarırken suların;
Gezer mavi yüzünde bembeyaz gondolların
Aç yeşil kollarını, sar boynuma Venedik!
Seni görsem dolacak ruhumdaki her gedik.

Bir kayanın bağrından nasıl sızarsa sular
İçimi öyle deldi bu ateşten duygular
Venedik bahar tenli çiçek renkli Venedik
Aç yıldızlı bağrını seni görmeye geldik..

Halil Nihat Boztepe'nin "Velid Beye Mektup" şiirinde ise daha farklı bir konu ele alınır. Burada uzun süredir yurt dışında olan arkadaşına yazdığı bir mektup şiirin konusunu oluşturur. Şair, uzun süredir gurbette olan arkadaşına duyduğu özlemi dile getirirken bir yandan da burada yaşaması muhtemel kültür değişikliklerinden söz eder. Bir anlamda bu gurbete giden kişinin arkasında bıraktığı insanlardaki endişenin dile

getirilişidir. Şiirin lirik kahramanı arkadaşının kendi kimliğini unutacağından, arkadaşlıklarının eskisi gibi olup olmayacağından endişe duymaktadır. Şiirde yer yer mizahi unsurlar da serpiştirilmiştir:

(…)
Nasılsın ne âlemdesin hoş musun?
Ayık mı layık mı ya sarhoş musun?
Ne oldun nisânında namın da yok
Değil bir gelmek selamın da yok!
Ne yaptım ki kaldırdın attın beni
Niçin böyle bilmem ki sandın beni.
(…)
Uzun bir sefer ihtiyar eyledin
Vatandan uzak kalma gurbet yeter
(…)
Gavur ellerinde görüp herkesi
Çıkardın mı sen de başından fesi?
Eğer böyle yaptınsa hafız yazık!
Benim itikadımca oldun kaçık!
Hemen tövbekâr ol günah işledin
Günah-ı kebir-i siyah işledin
(…)
Velidim, seyahat uzun sürdü pek
Senin niyetin galiba gelmemek…"
(…)

İncelenen şiirlerden de görüldüğü üzere her seyahat, yeni bir gurbet kapısını aralamaktadır. Bu dönemde şairler çeşitli nedenlerden ötürü seyahate çıkmıştır. Bu gurbet yolculuğu esnasında şairler, hissettiklerini dile getirmiştir. Kemalettin Kamu'nun "Dumlupınar Yolunda" ve "Tuna", Halide Nusret Zorlutuna'nın "Tuna" şiirlerinde gezdikleri topraklar, tarihin sayfalarında kendilerini bulmalarına ve geçmişe özlem duymalarına neden olmuştur. Diğer "Seyhan Kıyıları", "Köy Arkadaşlarıma", "Han

Duvarları", "Seyahat Notları", "Bir Seyahat Hatırası", "Konya Yolunda Tahassüsler", "Hint Denizinde", "Kuetta Çarşısı", "Hint Bilmecesi", "Zenci Aşkı", "Sîgan", "Lîbî Çölüne Doğru", "Firavunun Mezarında", "Seyahatname" ve "Venedik" şiirlerinde ise şairler, sosyal çevresinden uzaklaşıp çıktıkları bu seyahatlerdeki ruh hallerini ve yaşadıklarını dile getirmiştir.

Gurbete çıkma nedenlerinden biri de eğitimdir. Atatürk dönemi şairlerinden eğitim almak için yurt dışına gidenler vardır. Bu dönemin şiirlerine bakıldığında eğitim amacıyla yurt dışına giden şairlerden birisi de Ahmet Kutsi Tecer'dir. Tecer, "*1925'te Yüksek Öğretmen Okulu bursuyla Paris'e*"[144] gider. Şair, Paris'teyken kaleme aldığı "Paris'e Giriş", "İlk Günler", "Gezmeler", "Kartiye Laten", "Kahveler", "Rıhtımlar", "Sarhoşluk", "Yabancılar", "Daüssıla", "Bir Gelen", "Dost Yüzü", "Sayıklama", "Ölüler Günü", "Sisli Geceler", "Kış Ayları", "Havalar Düzeliyor", "Paskalya", "Bezginlik", "Lüksemburg Parkı", "Tanışma" ve "Konuşma" adlı şiirlerde Paris yıllarını anlatmaktadır. Şairin *Paris Acıları* başlığı altında topladığı bu şiirler, tıpkı bir anı gurbette tutulan defterinin sayfalarına benzemektedir. Her bir şiirde şairin heyecan, acı, yalnızlık, kimsesizlik, yabancılık, sıla hasreti gibi gurbette hissettiği olumlu ve olumsuz duygular bulunmaktadır.

"Paris'e Giriş" adlı şiirinde, şehre iner inmez Paris'in büyüsüne kapılmış bir gençle karşılaşılmaktadır. Yirmili yaşların başında olan bu genç, memleketinden kilometrelerce uzakta, Paris'tedir. Memleketinden uzak diyarlara gitme, ayrılma duygusu genellikle bireyde hüzün, kaygı gibi olumsuz duygulara neden olur. Fakat bu şiirde, ne hüzne, ne de böyle bir kaygıya rastlanmaktadır. Çünkü genç bir insanın yeni ülke, yeni yerler, yeni insanlar keşfetme merakı, heyecanı gurbet duygusuna baskın gelmektedir. Heyecan ve sevinç gibi duygular geçicidir. Lirik kahramanın duyguları zaman ilerledikçe, bu yeni şehir keşfedildikçe merak ve heyecan yavaş yavaş yerini derin bir gurbet duygusuna bırakır. Şiirler değerlendirildiğinde bu açıkça görülmektedir. Ayrıca, şiirin yazıldığı dönem düşünüldüğünde Paris önemli bir şehirdir. "*Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde Fransa ile kültürel etkileşimin artması ve Paris'in örnek alınan bir sanat ve kültür şehri olarak önem kazanması, Türk fikir adamları ve sanatçıları için bu kenti sanat ile siyasetteki son gelişmelerin teşhis edilebileceği cazibe*

[144] Şerif Aktaş, "Ahmet Kutsi Tecer", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, 13. Cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002, s. 510.

merkezleri haline getirmiştir."[145] Paris'e eğitim almak amacıyla gelen şair, hayalini kurduğu bu şehre kavuşmuştur:

Yorgun bir gecenin fecir zamanı,
Tren istasyona giriyor: Paris
Burada fakir bir gencin romanı
Başlıyor. Adı yok bu gencin, o biz.

Bütün öğrenciler; yüzyıldan beri
Buraya okumak için her gelen.
Ben de burada buldum işte kendimi.
Bir ağustos günü sabah erkenden.
(…)

Şiirin lirik kahramanı, Paris'le ilk karşılaşmasında bu büyülü atmosferi şöyle anlatmaktadır:

(…)
Henüz uyanıyor şehir… Yürüdük.
Ötede, uzakta, işte Notrudam;
Bizi selamlıyor sandım her düdük,
Bizi kucaklıyor sandım her adam.
(…)

"İlk Günler" adlı şiirinde ise hayallerine kavuşan genç bir adamın duyduğu sarhoş edici, çılgınca bir heyecan hissedilmektedir. Şiirin lirik kahramanı, sevdiği oyuncakların hangisiyle oynayacağını bilmeyen bir çocuk edasındadır. Bir an, her şeyin bu kadar mükemmel olduğuna inanamaz ve kendini sorgular:

[145] Cenk Güray, "İki Kenti Birleştiren Kadim Miras… İstanbul'dan Paris'e Kahve ve Kahvehane Kültürü", acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/42/327.pdf, s. 4.

İçmeden sarhoşum. Paris'te miyim?
Yirmi üç yaşımın hülyası, tadı.
Bugün fakülteye yazılan bu kim?
Bu küçük adamın adı, soyadı?

Ben miyim dik başlı, mutlu bu insan?
Gençlik rüzgârları dolu bu çınar?
Rüyada gördüğü kıza kavuşan,
Masal ülkesini alan hükümdar?
(…)

Şiirdeki heyecanlı genç, yaşadığı büyük sevinçle birdenbire realiteyle masal dünyası arasında gidip gelir. Duyduğu mutluluk o denli inanılmaz ve masalsıdır.

Şiir boyunca şiirin lirik kahramanının gitgide yükselen heyecanını okuyucu kendi içinde de hisseder. Bu şiirde gurbet duygusu, boyut değiştirmiştir. Şiirin lirik kahramanını realiteden koparmış, bir masal boyutuna götürmüştür:

(…)
Hey, bu durdurulmaz sevinç akını!
Hey, benim bu coşkun, deli çağım!
Verlen'in, Bodler'in yaşadığı,
Bildiğim şehirde yaşayacağım!
(…)

"Gezmeler" adlı şiirde ise Paris âdeta bir turist rehberi edasıyla anlatılmaktadır. Şiirde şehrin görülmesi gereken yerlerinden, coğrafî konumundan, eski binalarından, metrolarından bahsetmektedir. Şiirin lirik kahramanı, Paris'i büyük bir heyecanla bir çırpıda anlatmaya çalışır.

Paris ona göre coğrafî konumuyla, binalarıyla, Eyfel (Eiffel) kulesiyle, katedralleriyle, sarayları, meydanları, şehir yaşantısıyla kolay alışılabilecek ve anlaşılabilecek bir yer değildir. "*Bir araya gelmez iki yakası*" mısraıyla bu düşüncesini anlatır. Paris kalabalık ve göz alıcıdır:

(…)
Bir garip yer Paris, kolay anlanmaz:
Bir araya gelmez iki yakası.
Sağ yanı Monmartır, solu Monparnas,
Sen Jönnevyev tepesidir ortası.
(…)

Paris haritasına bakıldığında, şairin kısaca yaptığı Paris tarifiyle karşılaşılmaktadır. "*Sağ yanı Monmartır, solu Monparnas,/ Sen Jönevyev tepesidir ortası.*" Bu yerler önemli tarihî mekânların, bazilikaların bulunduğu, sanatçıların yaşadıkları yerlerdir.

Şiirdeki heyecan dolu genç, bir rehber edasıyla Paris'i anlatırken, önemli mekânların tarihçesinden de bahsetmektedir. Bahsettiği bu yer İle de Cite'dir. Bahsettiği bu yer "*Seine Nehri'nin üzerinde bulunan Paris'te ilk yerleşim yeri olan İle de Cite adasıdır.*"[146] Şiirde lirik kahramanın Paris karşındaki heyecanı mısralar boyunca izlenir. Bu çocuksu bir heyecandır. Lirik kahraman oyuncağının birini alıp diğerini bırakan, hangisiyle oynayacağını şaşıran bir çocuk heyecanı hisseder. Mısraların akışı içerisinde okuyucuya da bu heyecan geçer. İlk şiirlerde Paris bir rehber titizliğinde, ancak sadece yerlerin isimleri anılarak, ayrıntıya girmeden anlatılır. Okuyucunun zihninde lirik kahramanın heyecanı ve şehir hakkındaki coğrafî ayrıntılardan başka bir bilgi kalmaz. Etrafını keşfetmeye çalışan meraklı gencin heyecanıyla okur Paris'i, saraylarını, meydanlarını, Eyfel kulesini hatta metroları bile onunla gezer:

(…)
Paris'in en eski yeri adadır.
Adada yükselir en eski bina.
Ah Paris insanı nasıl da aldatır,
Şeytan gibi girer rüyalarına.
(…)

[146] Fransızca öğretmeni İsmail Vakur Menteşoğlu ile yapılan röportajdan alıntıdır.

Bu heyecan "Kartiye Laten" adlı şiirinde de devam eder. Lirik kahraman artık bir aydır Paris'tedir. Paris, ona hâlâ gizemli, keşfedilmeyi bekleyen bir yer gibi gelmektedir. Bu yüzden heyecanını kaybetmeden gezip gördüğü yerleri anlatır. Bu şiirde Paris'in ünlü bir mahallesi olan (Quartier Latin) anlatılır. Burası birçok ünlü sanatçının yaşadığı seçkin bir yerdir:

(…)
Bir tuhaf mahalle Kartiye Laten,
Hem güzel, hem sevimli, hem eski, hem köklü.
Burada gördüğüm insanlar hep şen,
Burası âdeta Paris'in süsü
(…)

Lirik kahraman, Paris'in büyüsüne kapılmış gibi çeşitli mekân ve eğlencelerden bahsederken evden aldığı bir telgraf onu kendine getirir:

(…)
Nihayet evimden gelen bir telgraf;
"Acele bildirin sıhhatinizi."

"Kahveler" adlı şiirinde özel bir mekân titizlikle anlatılmıştır. Paris kahveleri sanatçıların toplandığı önemli bir yerdir. "*Kahvehaneler Fransa'nın en önemli filozof ve edebiyatçılarının dünya kültürünü etkileyen görüş ve ürünlerinin ortaya çıkmasında öncül bir rol üstlenmiştir (...) Türk fikir adamları ve sanatçıları için bu kenti ve kahvehanelerini sanat ve siyasetteki son gelişmelerin teşhis edilebileceği cazibe merkezleri haline getirmiştir.*"[147]

Paris kahvelerinden etkilenen kahraman çevresine baktığı zaman bir zamanlar oraya gelen Verlaine, Baudelaire gibi şairleri hatırlar. Ve zihninde çeşitli düşünceler uyanır. Bu büyük şairlerin kim bilir hangi şiirleri bu masalarda yazılmıştır. Onların oturduğu yerlere oturmanın, dokunduğu yerlere dokunmanın hazzını duyar. Yahya

[147] Cenk Güray, "İki Kenti Birleştiren Kadim Miras… İstanbul'dan Paris'e Kahve ve Kahvehane Kültürü", acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/42/327.pdf, s. 4.

Kemal'in bile adının olduğu masayı gördüğünde heyecana kapılır. Aklından bir gün kendi isminin de bu masaların birine yazılacağı düşüncesinin geçmediğini kim bilebilir:

Paris'te oturmak için kahveler,
Önlerinde açık teraslar vardır.
Ne evdir, ne otel… yaşanılan yer,
Anılan, aranan yer buralardır.

Burada görülür her iş; burada
Yemekler yenilir içilir içki,
Musiki, aşk, şiir hep bir arada…
Buraya kimler, kimler gelmemiş ki!
İşte bu kahvede yaşamış Verlen,
Şurada oturmuş, şurada yazmış.
Sade o mu burada yaşayan, ölen?
Kahveler olmasa Paris olmazmış.

Lâsurs'a, Suflo'ya hatta Darkur'a
Alıştım Kupol'un sevdim yerini.
Bizim Yahya Kemal bile bir ara,
Darkur'da geçirmiş saatlerini.

Ahmet Kutsi Tecer "Sarhoşluk" adlı şiirinde de sanatla örülmüş bu şehrin büyülü havasına kendini bırakmak arzusunda olduğunu dile getirmektedir. Sarhoş edici bu şehirde şair, Fransa'nın ünlü sanatçılarını tanıma heyecanı duyduğunu anlatmaktadır:

Fikir, şiir, sanat ülkesinden,
Ey Tarık! Ardında gemileri yak.
Herkes senin için ne derse desin,
Kendini bu yeni havaya bırak
(…)
Ne Dürkhaym, ne Bergson… Kürsüleri boş,

Düma, Dölakruva, Meyerson, Bugle…
Var mı benim gibi aşırı sarhoş?
Kimi okuyayım, Tanrım sen söyle!

Ahmet Kutsi Tecer, yukarıdaki incelenen ilk şiirlerinde genç yaşında gittiği Paris'i tanıma ve keşfetme heyecanını, mutluluğunu anlatırken, *Paris Acıları* başlığıyla topladığı diğer şiirlerinde gurbetin bir başka yönünden bahseder. Heyecan ve mutlulukla geçen günlerden sonra gurbetin yalnızlığını, yabancılığını, acısını, kederini, hasretini, sıla özlemini hissetmeye başlar. Böylece heyecan ve mutlulukla başlayan Paris macerası yavaş yavaş hasret, gurbet acısı, karamsarlık ve mutsuzluğa dönüşür.

"Daüssıla" adlı şiirinde lirik kahraman gurbette çektiği sıkıntıları anlatır. Hasret, memleketinden haber alamama ve gurbetin maddî gerçeği olan parasızlık derdi. Parası bitmeye başlayınca daha uygun yerleri bulma çabası, korku, evden yardımın gelip gelmeyeceği endişesi ile birlikte lirik kahramanın sıla özlemi duygusu ortaya çıkar. Bu çaresizlik onda bezginlik ve bıkkınlık yaratır:

Otelden otele taşınıyorum,
Sonraki daima daha ucuzu.
Sanki yıpranıyor, aşınıyorum,
Toprağı, kayayı oyar gibi su.

Uzuyor arası, gelmiyor haber,
Ne postahaneden, ne de bankadan.
Burada bir insan ne yer, ne içer?
Burada dert içer, keder yer insan!

Nereye gitmeli? Bir pansiyona.
Belki de orada bulurum rahat.
Cenneti verseler değişmem ona,
Evimi verseler bana bu saat.
(…)

Lirik kahramanın tüm bu sıkıntılı ruh hali içerisindeyken tek sığınağı hatıraları, rüyalarıdır. Yalnız kaldığı odasında derdini unutturacak hayallerinin arasından canlanan memleketidir:

(…)
Hasret mi, nedir bu Daüssılamış
Rüyalar, gösterin bana yurdumu!
Hiç kimse aramaz, bilmez odamı:
Bir hüzün çöküyor akşam oldu mu?

"Kış Ayları" şiirinde ise Paris'te kaldığı günlerde memleket özlemini anlatırken kış aylarının soğuk ve karanlık atmosferinden faydalanır. Bu kapalı hava, bu güneşsiz günler lirik kahramanın içindeki memleket özlemini artırır. Paris'in havasını "*Tavanı alçalan bu kurşun bir oda*"ya benzetir. İnsanın ruhunu karartan bu renk aynı zamanda lirik kahramanın tesir altına almıştır. İklimin insan ruhu üzerindeki etkisi bilinen bir gerçektir. Böylesi bir iklime alışkın olmayan lirik kahraman, bu kapalı havanın verdiği iç sıkıntısıyla memleketini, oranın güneşli günlerini daha çok özler:

(…)
Hani benim ışık dolu göklerim?
Renklerin bahçesi, güneşin evi,
Hani benim sonsuz maviliklerim?
Burada gördüğüm gözler var, mavi.
Yine sis, yine sis… Bu benim şansım;
Dediler her sene böyle değildir.
Ah, vatan koynuna doğru koşasım,
Yüzümü yerlere süresim gelir!

Paris'te sıla hasreti çekmeye başlayan lirik kahraman "Rıhtımlar", "Yabancılar", "Bir Gelen", "Dost Yüzü" "Sayıklama", "Ölüler Günü", "Sisli Geceler", "Kış Ayları", "Lüksemburg Parkı", "Bezginlik" adlı şiirlerinde yaşadığı yabancılık hissini,

yalnızlığını, sıkıntılarını ve memleket özlemini benzer duygularla anlatmaya devam eder.

Paris'i bir rehber edası içinde heyecanla ve mutlulukla anlattığı şiirler, bu dönemden sonra "Rıhtımlar" şiirinde olduğu gibi daha karamsar bir hale bürünür. Lirik kahraman etrafındaki yalnızlığı hissetmeye başlar. Şehrin büyülü atmosferi kaybolmuş gibidir. Kahramanımız her gün gezdiği bu yerlerden artık sıkılmaya başlamıştır:

Ne var sevilecek bu rıhtımlarda?
Belki kelimenin kendisi: rıhtım!
Paris'te sevdiğim şu iki ada,
Bugün de yalnızca oraya çıktım.
(…)
Yaşlı rıhtımlardan ilerliyorum,
Suda boğuluyor en son ki ışın.
Şimdi yalnızlığı arıyor ruhum,
Ne şu esmer kadın, ne şu sarışın!

"Yabancılar", "Bir Gelen", "Dost Yüzü" "Sayıklama", "Ölüler Günü", "Sisli Geceler", "Kış Ayları", "Lüksemburg Parkı" ve "Bezginlik" adlı şiirlerde içine düştüğü yalnızlık duygusu karamsar bir şekilde anlatılmaktadır. Lirik kahramanın gurbette hissettiği bu derin yalnızlık duygusunun neredeyse hastalık halini aldığı görülmektedir:

Nereye genç adam? Bilmem nereye,
Ya derse veyahut konferansa.
Ama dün de parkta kaldın bugün de;
Ne Sorbon'a, ne de Kollej dö Frans'a.
(…)
Bir gün şu köşede, bir gün beride,
Lüksemburg, bu parkta oyalanırız.
Bir adım ilerde yahut geride.
Ya yaşlı bir adam yahut genç bir kız.

Mesutsun, köpeğim sen de benimle
Burada aynısın, tanıdığın var.
Ben de bahtiyarım kendi kendimle.
Gözlerim mermerden bir büste dalar.
(Lüksemburg Parkı)

Bitkinim, kaç gündür kalkamıyorum.
Yalnızım… şöyle bir doğrulabilsem!
Başımı çevirip bakamıyorum,
Camda bir musibet surat! Ne görsem?
(…)
(Sayıklama)

Niçin tat vermiyor artık hiçbir şey?
Ne dersler, ne sözler, ne konferanslar.
Başını kitabın üzerine eğ
Zavallı öğrenci imtihanlar var.
(Bezginlik)

Hiçbir şeyden zevk almamaya başlayan lirik kahraman, dost edindiği köpekle hastalık haline gelen yalnızlık duygusunu anlatmaktadır. Bu durum yalnızlığın boyutlarını göstermesi bakımından ilgi çekici bir örnektir. Kahramanımız yalnızlık, keder, yabancılaşma gibi tüm bu olumsuz duyguları köpeğinin dostluğu ile gidermeye çalışmaktadır. "Bir Gelen", "Dost Yüzü", "Havalar Düzeliyor", "Paskalya", "Tanışma" ve "Konuşma" adlı şiirlerinde de yalnızlık ve keder hali köpeğin dostluğuna sığınarak giderilmeye çalışılır:

(…)
Haykırdım. Açınca girdi bir köpek!
O günden beridir onunla dostum.
Fakat ilk gördüğüm zaman ürkerek
Odamda kendimi sandım "Faust"um!

(…)
(Bir Gelen)

O şimdi bendedir her gün her saat,
Benimle bölüşür yalnızlığımı.
Onunla başlayan bu yeni hayat,
Yemekle bitmeyen üzüm salkımı
(…) (Dost Yüzü)

"Ölüler Günü" şiirinde ise yalnızlık duygusunu farklı bir şekilde anlatır. Lirik kahraman, kimsesizliğini, yalnızlığını, garipliğini hiç tanımadığı mezarlıktaki kendi gibi kimsesiz bir mezarı ziyaret ederek gidermeye çalışmaktadır:

Gidelim, gel, bugün ölüler günü
Ziyarete açık bütün mezarlar.
Siyah, sessiz, ağır, donuk, hüzünlü,
Bu gidenler niçin dalgın bu kadar?

Perlaşez… Girelim biz de bu parka,
Kimsesiz bir mezar vardır şüphesiz.
Gidecek neremiz var buradan başka?
Bir garip ruh için dua ederiz.
(…)

Yukarıda incelenen bu şiirlerde şairin Paris şehrindeki bütün duygularının özeti görülür. Bu şiirlerden bazıları daha sonra "Sıla Hasreti" ve "Yalnızlık ve Yabancılık Duygusu" adlı bölümlerde ayrıntılı olarak inceleneceği için bu bölümde kısa hatırlatmalarla işlendi.

Nâzım Hikmet de eğitim amacıyla yurt dışına giden şairlerdendir. Şair, 1921 yılında gittiği "*Moskovada, "Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi"nde (KUTV)*

üniversite hayatına başlar."[148] Şair "*hayatımın dönüm noktası*" dediği bu gidişi ve heyecanını "19 Yaşım" adlı şiirinde dile getirmektedir. Şairin bu şiiri ileride "İdeolojik Gurbet" başlığı altında inceleneceği için burada kısaca hatırlatılmıştır:

Benim ilk çocuğum ilk hocam ilk yoldaşım
19 yaşım
Sana anam gibi hürmet ediyorum
edeceğim
Senin ilk arşınladığın yoldan gidiyorum
gideceğim
Benim ilk çocuğum ilk hocam ilk yoldaşım
19 yaşım
(…)
Köpüklü şahlanışların dönüm yeri..
(…)
24 saatte 24 saat Lenin
24 saat Marks
24 saat Engels
Yüz dirhem kara ekmek
20 ton kitap
ve 20 dakika şey! ..
Ne günlerdi heheheeey
onlar ne günlerdi ahbap!

Yukarıdaki şiirlerde eğitim amacıyla yurt dışına gidildiği görülmektedir. Oysaki yurt içinde de eğitimini almak için çeşitli şehirlerde okuyan şairler vardır. Fakat bu konunun onların şiirlerine yansıdığı tespit edilememiştir.

[148] Mariya Leontiç, "Nâzım Hikmet Hayatı ve Şiirleri", *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, Balkan Türkleri Araştırma Merkezi, Sayı 17, Eylül 2012, s. 24.e

1.1.4. İdeoloji

Bu bölümde ele alınan eserlerde taşıdığı ideolojilerle ilgili gurbet düşünce ve duyguları ele alınacaktır. Bu şekilde yazan şairlerin bir kısmı dünya görüşleriyle ilgili olarak ideal ülkelerini ve o coğrafyayı anlatan şiirler kaleme almıştır. Örneğin Nâzım Hikmet, şiirlerinde sosyalist ülkelerle kapitalist ülkeleri karşılaştırarak, kapitalist sistemde yaşayan insanların sıkıntılarını, problemlerini anlatmıştır. Burada memleket özlemi anlamında gurbet duygularına rastlanılmaz. Ancak gurbetin bir de seyahat anlamı bulunduğu için şairin fiilen veya hayalen gezdiği ülkeler ve onun bu ülkelerin sistemleri üzerinden yansıttığı ideolojisi bu bağlamda değerlendirilmek durumunda kalındı.

1923-1938 yılları arasında ideolojilerini okuyucuya aktarabilmek için dünya görüşlerinin yaşandığı mekânlarda, gurbeti soyut âleminde işleyen en önemli şair Nâzım Hikmet'tir diyebiliriz. Nâzım Hikmet, komünist rejimin karşısında duran emperyalist ülkelerdeki kapitalizmin eleştirisini, henüz hayatında gidip görmediği Paris, Berlin, Kalküta'daki sanayileşme ile dramatikleşen insan manzaralarını şiirlerine konu edinerek yapmıştır.

Nâzım Hikmet'in bu amaçla yazdığı şiirlerinin başında "Jokondun Hatıra Defteri"i adlı şiiri gelmektedir. Aslında bu şiir, "*835 Satır*"dan sonra okuyucu ile buluşturulan *Jokond ile Sİ-YA-U* adlı eserin giriş kısmındaki şiiridir. Bu durumda, gurbetteki Nâzım Hikmet'in gözünden *835 Satır*'ın giriş kısmıyla *Jokond ile Sİ-YA-U'*yu beraber değerlendirilmesi uygun bulundu. Bu şiirde geçen Jokond, Leonardo DA Vinci'nin meşhur "La Jakond" yani diğer adıyla Mona Lisa tablosundaki figürüdür:

Müzeyi
gezmek iyi
müzelik olmak fena.
Ben bu maziyi hapseden saraya
öyle ağır bir hükümle kondum ki,
çatlarken sıkıntıdan yüzümde yağlıboya
mecburum durup dinlenmeden sırıtmaya:
Çünki:
ben o Floransalı Jokondum ki

Floransadan daha meşhurdur tebessümüm.

(…)

diyerek kendini bu mısralarda okuyucu ile tanıştıran Jokond (Jakond), müzedeki, sergi hayatından sıkılmıştır. Bu sırada Jokond'un karşısına Çinli devrimci Si-Ya-U çıkar:

(…)

Bugün bir Çinli gördüm;

Başı perçemli Çinlilere benzer yeri yok.

Ne de çok

baktı bana.

Bilirim ki ben

Fildişini ipek gibi işliyen

Çinlilerin teveccühü

atılamaz yabana...

(…)

Jokond, müzeyi her gün ziyaret eden bu Çinli'ye âşık olur. Si-Ya-U, Paris'te devrim hareketlerinde bulunduğu için ülkeden sınır dışı edilir. Jokond, devrimci olmasından dolayı kovulan Si-Ya-U'nun arkasından onun ülkesine gider. Nâzım Hikmet'in asıl amacı Jokond ile Si-Ya-U'yu bir kurguda karşı karşıya getirerek burjuvanın değerleri ile alay etmektir.

Şiirin fantastik kurgusu, dönemde yazılmış pek çok şiirden farklıdır. Şair, müzede durmaktan ve sergilenmekten sıkılan Jokond'un bir hatıra defteri tutmaya karar vermesi ile şiir kurgusunun ne yönde ilerleyeceğine dair ipuçlarını vermektedir. Hatıra defteri 15 Mart 1924'ten 12 Mayıs 1924'e kadar sürmektedir. Defter, Jokond'un Louvre Müzesi'ndeki hayatından ve Si-Ya-U ilgili hislerini anlatmasından oluşmaktadır. Tarihler gelişigüzel olarak seçilmiştir. Nâzım Hikmet, Jokond'un tuttuğu notlar aracılığıyla eleştirilerini dile getirmiştir:

(…)

ben

karar verdim bugünden itibaren
bir hatıra defteri tutmaya.
belki dahli olur bugünü yazmanın
dünü unutmaya..
(…)
Lânet olsun Luvruna, Parisine.
Yazarım ben de hatıratı
muşambamın tersine.
(…)

Nâzım Hikmet'in Paris'i, aynı dönemlerde Paris'e giden birçok şairinkinden farklıdır. Ahmet Kutsi Tecer, çocuksu bir heyecan ve telaşla Paris'i bir an önce tanıyıp keşfetme arzusunu duyarken, şiirleri ileride değerlendirilecek olan Behçet Kemal Paris'e karşı soğuk ve mesafelidir. Nâzım Hikmet ise fantastik bir kurgu içerisinde anlattığı Paris'ten kapitalist ideolojiyi temsil ettiği için nefret eder. Bu yüzden Paris'i "*Eyfel kulesiyle sivri burunlu, çapur ablak bir surata*" benzetir. Paris, şair için yalnızca, devrimci işçilerin sesleriyle çalkalanan bir yerdir:

(…)
"Lanet olsun Luvruna, Parisine"

(…)
Paris'i yine
Mavi gömlekliler Parisliler
Kırmızı sesler
Ve kırmızı renklerle dolduruyor.

Şiir, Paris polis teşkilatının telsizlerinden yükselen seslerle bölünmektedir. Bir dekoratif unsur olarak karşımıza çıkan Paris, bu bölünmelerle gerçeklik kazanmaya başlamaktadır. Paris kuvvetleri, düzene karşı çıkanları tespit etmek için bu telsizlerle haberleşmektedir. N. Hikmet'in bununla amacı kurgusundaki eleştiri oklarını hazırlamaktır:

(…)
ALLO
ALLO
PARİS
PARİS
PARİS..

- BİZ DE şarklıyız bu ses bizedir
bizim de kulaklarımız bir ahizedir
biz de eyfeli dinlemeliyiz -
Çinden haber
Çinden haber
Çinden haber:
(…)

Si-Ya-U, gündüzleri çalışıp, geceleri okuyarak kendini geliştirmeye çalışan devrimci bir gençtir. Batı'nın emperyalist gücünü tanımış, sömürüsüne karşı çıkmıştır. Şiirin sonunda da düzene karşı aldığı tavırlar yüzünden sınır dışı edilmiştir. Şair, şiir boyunca Si-Ya-U'nun siyasî duruşu ile ilgili ayrıntılar vermiştir.

Şiirde bir de genişçe yer alan kurgusal içi kurgusal gurbet denilebilecek Si-Ya-U'nun sınır dışı edilmesiyle Jokond'un aşkının peşinden yollara düşmesi yer almaktadır. Jokond, aşkının derdiyle, ete kemiğe bürünüp Si-Ya-U'nun ardından uçakla Afrika'ya, oradan Hindistan'a ve ardından Şanghay'a ulaşır. Şair, realist bir anlatımla uçağın güzergâhında bulunan tüm ülkeleri tek tek sayar:

(...)
Şimdi tayyaremiz
Afrika'nın üstünde gezen
Sıcak rüzgârların içinde
(…)

(…)
Bahri Muhiti Hindîyi geçiyoruz.
(...)

(…)
Ve Singapurun sarı fenerine bakarak,
Avustralyayı sağda
Madagaskarı solda bırakarak,
Ve güvenerek depodaki benzine
rotayı çizdik Çin denizine….”
(…)

Jokond, Şang-hay’da Si-Ya-U’yu bulur; ancak bir süre sonra Çinli kuvvetlerce yakalanırlar. Si-Ya-U’yu Jokond’un gözleri önünde öldürürler:

(…)
Ve işte böyle bir ölüm günü
Şang-hayda kaybetti Floransalı Jokond
floransadan daha meşhur olan tebessümü..
(…)

Jokond, olaydan sonra kaçmaya çalışsa da o da Çinli kuvvetlerce yakalanır. Şang-hay’da Fransız divanı önünde yargılanırken şair, Jokond’u tekrar tablo haline dönüştürür. Bundaki amacı emperyalist devletlere karşı takındığı ironik tavrıdır. Şiirin sonunda Leonardo Da Vinci’nin bu meşhur eseri Çin’de ihtilale karıştığı için infaz edilir. Şiir yağlı boya tablonun infazıyla sona ermektedir:

(…)
bir ses:
- haydi çakmağı çakın.
yakın jokondu yakın..
ilerliyen bir karaltı

bir parıltı...
çakmağı çaktılar
jokondu yaktılar.
kıpkırmızı bir alevle boyandı jokond.
güldü içten gelen bir tebessümle
gülerek yandı jokond.....

sanat, manat, eser, meser, filan, falan, ezel, ebet
eeeeeeeeeeyt,,,
" işte o kadardır ol hikayet
" bakisi duruğu bi nihayet.....
temmet... "

Şiirde iki kahraman vardır. Birincisi dünyanın en meşhur tablosundaki gerçek kimliği hâlâ bilinmeyen Mona Lisa, diğer adıyla La Jakond'dur. Tablodaki Jokond'u meşhur eden en önemli özelliği yüzüne yansıyan ruh halinin belirsizliğidir. Mona Lisa portresinde, daha çok mutsuz bir kadının gülümseme çabası vardır.

Rönesans ve reform hareketlerinin yaşandığı Paris, Batı medeniyetini temsil eder, Mona Lisa da mutluluğu yakalayamamış bir insanı. Nâzım Hikmet, bu dünyaca ünlü tablo üzerinden kendi ideolojisini yüceltecek bir hikâye kurgular.

Önce portredeki kadının yüzündeki belirsizliği giderecek, yüzünü güldürecek bir olay olmalıdır. Nâzım Hikmet, tabloyu sık sık ziyarete giden devrimci Çinli Si-Ya-U'yla Mona Lisa (Jakond)'yı bir aşk kurgusunda birleştirir. Jokond, Si-Ya-U'ya âşık olur ve mutlu olabilmek için de aşkının peşinden Çin'e gider. Mutluluğu yakalamış Jokond, Çin'de yakalanıp "*Fransız Divanı*"nda tablo halinde yargılanıp yakılır. Burada kapitalist Batının kendi değer yargılarının dışındaki görüşlere ne kadar merhametsiz olduğu vurgulanmaktadır. Nâzım Hikmet kapitalist Paris'i ve Jokond'u mutsuzluk; komünist Çin'i ve Si-Ya-U'yu da mutluluk kavramlarıyla öne çıkarır.

Jokond, mutluluğa erişmek için şair tarafından Si-Ya-U'nun peşinden Çin'e, kurgusal bir gurbete gönderilmiştir. Buradaki asıl amaç, mutluluğun komünist bir ülkede yaşanabileceği ideolojik fikrini dünyaca ünlü bir portre üzerinden çarpıcı bir şekilde kurgusal bir gurbet hikâyesiyle okuyucuya aktarabilmektir.

Şairin zihninde bu şekilde kurguladığı diğer şehir de "Sesler Geliyor" adlı şiirinde anlattığı Berlin'dir. Almanya, şair için ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Nâzım Hikmet, Almanya'daki Spartakistler'in düşüncelerinden çok genç yaşlardayken etkilenmiştir. "*1917'de Nişantaşı Sultanisi'ni bitirdiğinde büyükbabasının arkadaşlarının da telkiniyle Bahriye olarak İnebolu'da Ankara Hükümeti'nden gelecek izni beklerken Almanya'dan gelen Spartakistler diye adlandırılan genç öğrencilerle tanıştı.*"[149]

Şair, bu şiirinde Alman Faşizmini eleştirmektedir. Şiirde Almanya'nın Berlin kentinde, işçilerin, emekçilerin arasında başkaldırı seslerinin yükseldiği bir meydan ile karşılaşılmaktadır:

Sesler geliyor günbatısından
sesler....
Koynunda güneşin kaybolduğu zindan
aydınlanacak mı?
Bekleyelim mi?
Bekleyebilir miyiz?
Biz
gündoğusunun milyonlarla milyonu
bekliyoruz bunu..
Sesler geliyor günbatısından
sesler..
(…)
Biz
Borneo, Sumatra, Cava köylüleri....
Biz...
Biz güneşin doğduğu yerden haykırıyoruz
mavi gömlekli, mavi gözlü Almanyalılara...
Ve istiyoruz ki olsun naramızın aksisedası
Krup favrikalarından kopan:

[149] Kıymet Coşkun, "Nâzım Hikmet Kronolojik Yaşam Öyküsü", *İstanbul Şairi Nâzım Hikmet Hoş Geldin*, (Editör: Kıymet Coşkun), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 1.

- HURRRA.....

Şair, Almanya'daki düzeni eleştirmekte, Almanya'nın bu siyasî, yüzünü, kendi düşünce süzgecinden geçirerek okuyucusuyla buluşturmayı hedeflemektedir. Özelde çeşitli ülkelerden gelen işçilere yapılan haksızlıkları; genelde ise Avrupa'nın, Batı'nın emperyalist gücünü eleştirmektedir. Berlin'in sokaklarında bir yanda devrimci gençler, bir yanda da "*Elleri bombalı mavi gömlekli nöbetçi Almanlar*" vardır. Nâzım Hikmet'in, bu şiirinde Berlin, düşüncelerinin dekoratif unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Berlin'in caddelerinde Spartakistlerle, işçilerin yükselen çığlıkları ve Almanların tank sesleri arasında şehir, sadece bir siluet halinde görülmektedir:

(…)
Kurtuluşun kırmızı eli
dolaşıyor üstünde Almanya'nın.
Dışarı fırlamak için tepiniyor
amele mahallelerinde tanklar.
Berelinin caddeleri kulak asıyor yine
Spartaküslerin ayak sesine..
Göbeğinden çatlayacak Avrupa.
Avrupa'nın çatlayacak göbeği....
(…)

Nâzım Hikmet'in "1923 Almanya İnkılâbını Beklerken II" adlı şiiri de birkaç değişiklik hariç yukarıdaki şiirin bir tekrarı gibidir:

(…)
Kominternin kırmızı eli
Dolaşıyor üstünde Almanya'nın
Dışarı fırlamak için tepiniyor
Amele mahallelerinde tanklar!
Berlin'in caddeleri kulak asıyor yine
Ispartakistlerin ayak sesine!

Göbeğinden çatlayacak Avrupa..

(…)

"Benerci Kendini Niçin Öldürdü?" adlı şiirde mekân Hindistan'ın Kalküta şehridir. Benerci, Hindistanlı bir gençtir. İngiliz istihbaratının yaptığı bir baskında yakalanır ve bir müddet sonra bırakılır. Bu hadise Benerci'nin arkadaşları tarafından dışlanmasına yol açar. Şiir manzum hikâye halinde devam eder. Çeşitli mücadelelerden sonra Benerci, kendini öldürür. Burada da şiirde mekân olarak Hindistan kullanılır. Yukarıda incelenen her üç şiirde kullanılan mekânlar şairin aslında zihnen seyahat ettiği mekânlardır. Zihniyle bu üç şehri bir araya getirerek bir sistem tenkidi yapmayı amaçlar. Şairin kendisi veya kahramanları bu şiirde herhangi bir şekilde bir gurbet duygusu taşımazlar. O, iki ayrı medeniyete ait bu üç şehri taşıdıkları ideolojiler ve değer yargıları bakımından karşı karşıya getirir. Böylece kurgusal anlamdaki seyahati ideolojik bir ders şekline dönüştürmüş olur.

Nâzım Hikmet'in, gerçek anlamda gurbet hayatını kaleme aldığı ilk eseri "19 Yaşım" adlı şiiridir. Şiir elbette 19 yaşında yazılmamıştır. Şair bu şiirde gençlik yıllarına döner. Gençlik yıllarının Rusya'sı, Moskova'sı ve orada geçirdiği anlar zihninde canlanır. Nâzım'ın on dokuz yaş heyecanıyla çıktığı bu gurbet, onda Rusya'nın daha çok temsil ettiği dünya görüşüyle ilgili heyecanlar uyandırır:

Benim ilk çocuğum ilk hocam ilk yoldaşım
19 yaşım
Sana anam gibi hürmet ediyorum
edeceğim
Senin ilk arşınladığın yoldan gidiyorum
gideceğim
Benim ilk çocuğum ilk hocam ilk yoldaşım
19 yaşım

(…)

Köpüklü şahlanışların dönüm yeri..

(…)

Nâzım Hikmet'in on dokuz yaşındaki gurbeti ve Moskova'sı:

(…)
24 saatte 24 saat Lenin
24 saat Marks
24 saat Engels
Yüz dirhem kara ekmek
20 ton kitap
ve 20 dakika şey! ..
Ne günlerdi heheheeey
onlar ne günlerdi ahbap!

(…)dır. Yani bu gurbette ne tarihî Moskova şehri, ne Rusya'nın eskiyle yeniyi birleştiren tabii güzellikleri görülmez. Sadece

(…)
Vatandaş kavgasının darülfünun talebesi;
Balık çorbası tüfek talimi tiyatro balet
KİTAP..
Patetes kamyonu başında süngü tak bekle nöbet
KİTAP... KİTAP...
Madde şuur istismar fazla kıymet
KİTAP... KİTAP... KİTAP...
Manikür;
hayır
Diş fırçası;
evet.
KİTAP... KİTAP... KİTAP...
Bu ne 24 saat
bu ne 24 saattir ahbap!

vardır. O yüzden Nâzım Hikmet düşünceleriyle beslendiği ideolojik gıda aldığı bu ülkede gurbet duygusu, gurbet acısı, sıla hasreti hissetmez. Orası sanki onun sılası, ana vatanıdır. Burada da –konunun dışında olmakla beraber- N. Hikmet'in Türkiye hasreti

bulunan şiirlerinin bulunduğunu; ancak bunun incelenen dönemin dışında, daha çok hayatının son günlerinin eserleri olduğu hatırlatmak gerekir.

Nâzım Hikmet'in yine Moskova'da kaleme aldığı bir diğer şiiri olan "Moskova'da Heraklit'i Düşünüş" adlı şiirinde de Moskova, ideolojisini anlattığı dekoratif bir unsur olmaktan öteye gitmez. Bu şiirde yukarıdaki şiirlerden farklı olarak zaman zaman Moskova'daki çeşitli tarihî mekânlar anlatılsa da bütün bu yerler ideolojik düşüncesiyle birleştirilerek verilir:

"Kış geldi,
Kızıl Meydan'daki barometreye baktım:
tahtes sıfır 7.
Kar
donmağa başlıyor,
rüzgâr
yok!
Gökyüzü çelik bir levha gibi parlak
ve çizgisiz!
Kremlin'in kulesi:
uzun kızıl kaputunun geniş omuzlarında kar,
yanında kardeş mezarlığındaki en büyük mezar
bekliyor nöbet!
Bu mezar bir gemi,
(…)
Arkamda kaldı Kızıl Meydan,
arkamda kaldı kalbi şehrin,
(…)

Şair, şiirde Moskova nehrini ve Heraklit'in düşüncesini sosyalist düzenin simgesi haline getirmektedir. Heraklit'in "*Her şey değişip akmada,/ Bu hal beni hayran bırakmada.*" sözüyle, nehrin koca buz kütlesi altındayken bile akışındaki gücü rejimin gücüne benzetilmektedir:

(…)
Kim bilir belki bugün,
belki yarın,
çıplak cilalı sırtı suların
donacak!
Fakat bir an bile durmayacak yüreği
buzun altında sıcak
kara kan gibi akıp gidenin!
(…)
Heraklit! Heraklit!
Akarsuya kabil mi vurmak kilit?"
(…)

Nâzım Hikmet Şeyh Sait isyanı sonrasında oluşan siyasî atmosferde karışıklıktan faydalanarak Moskova'ya gitmiştir. "*Doğuda Cumhuriyet'e karşı Şeyh Sait ayaklanmaları başladı. Yakalanan isyancıların yargılanması sırasında, Şeyh Sait'i eleştiren ancak hükümeti de hemen toprak reformu yapmaya çağıran yayınlara başlayan aydınlık gazetesi çevresinde de tevkifat başlatıldı. Başta Şevket Süreyya gibi isimlerin de yer aldığı çok sayıda kişi tutuklanarak İstiklal Mahkemesi'nde gizli örgüt üyesi olduğu gerekçesiyle yargılandı. Nâzım hikmet de yargılananlar arasında olmakla birlikte tutuklama sırasında İzmir'de olduğundan yakalanamamıştı. Ülkeden gizlice ayrıldı ve Moskova'ya gitti.*"[150] Bu yüzden onun Moskova'daki geçirdiği zaman biraz da Türkiye'ye karşı tepki, Sovyet sistemine hayranlık, onu övme gerekliliği gibi sebeplerle şiirde gurbet duygusu arka planda kalır. Daha doğrusu o günkü siyasî atmosferin onda doğurduğu duygu karmaşası içerisinde şiirlerinde gurbet duygusunu açıkça hissetmek çok zordur. Bu duygu oldukça arka plandadır. Nâzım Hikmet'in derin hasret ve gurbet duygusunu 1950'li yıllardan sonra, olgunluk döneminde daha çok hissedilmektedir.

Bu dönemde Nâzım Hikmet'in şiirleri, gurbet kavramı açısından değerlendirildiğinde iki grupta toplanabilir. Birincisi yukarıda da bahsedildiği gibi şairin

[150] Kıymet Coşkun, "Nâzım Hikmet Kronolojik Yaşam Öyküsü", *İstanbul Şairi Nâzım Hikmet Hoş Geldin*, (Editör: Kıymet Coşkun), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012, Ankara 2012, s. 13.

ideolojik görüşlerini anlatmak için iç dünyasında kurgusal bir gurbet yaratmasıdır. İkincisi ise siyasî düşüncelerinin kaynağı olan Moskova'ya giderek gerçek anlamıyla gurbete çıkması, bize göre kendi sılasında olması ve gözlemlerini aktarmasıdır. Buna yine yukarıda söz edilen olgunluk dönemindeki gurbet duygularını anlatan şiirlerini bir üçüncü madde olarak eklenebilir.

Devrin şiirlerinde karşılaşılan diğer bir ideoloji de Türkçülüktür. En genel anlamda Türkçülük; "*Türk ulusunu yükseltmek*"[151]; Türkçülerin uzak ülküsü Turan ise "*Turan adı altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları dilde, edebiyatta, kültürde birleştirmek*"[152] anlamlarına gelmektedir. Tanzimat'tan beri süregelen hatalı politikalar, kaybedilen savaşların sonunda kopan parçalarla imparatorluk, yolun sonuna gelmişti. Bu akım da savunduğu düşünce zemininde dağılan imparatorluk coğrafyasını toplumsal, siyasî ve ideolojik çalışmalarla yeniden toparlamayı ya da en azından kalan kısmı bir arada tutmayı amaçlamaktaydı.

Bu düşüncenin etkisiyle Atatürk Dönemi'nde de şiirler kaleme alınmıştır. Şiirlerin yazıldığı dönemde artık Osmanlı İmparatorluğu yerine bir enkazın küllerinden âdeta yeniden doğan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bir tarafta bu yeni devletin heyecanı, bir tarafta ise daha dün elimizde olan toprakların hasreti bu yeni dönemin şiirlerine sık sık konu edilmiştir.

Fethi Tevetoğlu'nun "Yarın Turan Benimdir!", "Kızılelmaya Doğru" ve "Kopuz" adlı şiirlerinde kaybedilen topraklara âdeta bir ağıt vardır. Şiirin her mısraında o ayrılık ve gurbet duygusu hissedilmektedir. Daha dün ayrılan sevgililer bu durumu bir türlü inanıp, kabul edemez:

Benden uzak, tutsak kalmış
Ağlayan sevgilim dinle:
Dileğim konuşmak biraz
Uzaktan olsun seninle.

Duydum yaşların göl olmuş
Bir daha parladı içim;

[151] Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Yayınları, Ankara 2014, s. 55.

[152] *A.g.e.,* s. 62.

Sen ağlarsın, ben dururum,
Ne biçim iş bu, ne biçim?
(…)

Şiirin lirik kahramanı kaybedilen toprakları sevgili olarak kabul eder. Çünkü o topraklarda gerçekten de sevgililer vardır, anneler, babalar, kardeşler, mezarlar vardır, anılar vardır. Lirik kahraman yine de ümidini kaybetmez. Çünkü günün birinde vuslat olacaktır. Turan ülküsü de bu vuslata olan inancın ta kendisidir:

(…)
Göğsüme sapladım kama
Neden yaşıyorum diye;
Fakat ölüp gidemedim
Kara toprağa hediye.

Bir ses yükseldi içimden:
"Böyle ölürsen er misin?
Güldürmeden sevgilini
Bırakıp ta gider misin?
(…)

Gurbet bu şiirlerde artık yabancı ellerde kalan topraklara ve topraklarda yaratılan değerlere özlem haline dönüşmüştür. Bu düşüncenin millî hafızaya kazınmasını ister gibi temenniler art arda tekrarlanır:

(…)
Ağlamak yaraşmaz sana
Gül artık, bak ben yoldayım.
Savla, yeşile bürünsün
Tanrı Dağımla, Altayım.

Söyle durgun Orhun'uma

Yine dünkü gibi coşsun.
Turan Türkün toprağıdır
Deyip ufuklara koşsun..

Paslı duran kılıcımı
Biledim de geliyorum;
Sevin ey sevgilim
"Yarın Turan benimdir!" diyorum..

Fethi Tevetoğlu'nun "Kızılelmaya Doğru" adlı şiiri de aynı duygularla doludur. Kızılelma sözlük anlamı "*1) Belli yerler ve hedefler olarak, 2) Nerede olduğu ya da olacağı belirtilmeyerek, 3) Yeryüzündeki bütün Türklerin birleşip belirli bir coğrafya üzerinde kuracakları ülke ile aynı vatanda bütün Türkleri bir araya toplamak ve Türk Birliği ülküsünü kurmaktır. Bunun ilk yolu ve imkânı dil, millî kültür, tarih ve millî ülkü birliğini bütün Türkler arasında sağlamaktır. Elbette Kızılelma millî ülkünün özleyişidir.*"[153] olan Türk ülküsüdür. Şiirin lirik kahramanı büyük bir inançla o hedefe ulaşacağına emindir:

(…)
İrademle olacak bütün uzaklar yakın;
Doludizgin yaparken ülküme doğru akın
Yarı yolda ölüp de kalsa Tolunay, Atsız
Yine ben uçacağım Elmamıza, kanatsız...

(…)
Dedelerimi bir bir görür gibi olmuştum;
Bütün mazim canlanmış, heyecanlarla dolmuştum:
Bugün susuzluğundan kavrulan memlekete
Kılıcının ucundan kan sunuyordu *Mete.*
Kutluk dağa çıkıyor ardında 17 er;
Artıp 70 oluyor, bu bir orduya yeter!

[153] Hikmet Tanyu, *Ziya Gökalp, Kızılelma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976, s. 159.

Boyla nın oğlu yiğit *Moyunçur* ne kahraman,
Büyütüyor ülkeyi, titriyor ondan dört yan..
Her yolda beliriyor nallardan kalan izler
Donuyorum karşımda canlanınca *Çingizler*..
"Gözümde canlanıyor ne demektir doğanlık;
Görüyor, anlıyorum nasıldır kahramanlık!

Ruhumu Altaylara illeti böyle kopuz;
Sen hiç durmadan söyle, durmadan söyle kopuz!
(Kopuz)

Mustafa Niyazi Akıncıoğlu'nun "Haykırışlar", Ali Hadi Okan'ın "Döner" ve Hüseyin Nihal Atsız'ın "Koşmalar" adlı şiirlerinde Turan, Kızılelma artık elimizde olmayan Türk yurtlarına duyulan derin hasret, Turan ülkesi idealinde birleşmek gibi millî benliğimizi oluşturan duygu ve düşünceleri işlerler. Bütün bu şiirlerdeki ortak nokta bu düşüncelerle birlikte derin bir gurbet ve hasret duygusudur. Kızılelma'ya duyduğu özlemi, bir gün kavuşacaklarına inandıkları ülküyü dile getirmektedir. Güncelliğini her zaman koruyan Remzi Oğuz Arık'ın Türk insanının gönlündeki gurbet tarifi şöyledir: "*Gurbet, galiba bizim Orta Asya'dan gelirken edindiğimiz, henüz dindiremediğimiz bir sızıdır. Anadolu'ya gelirken arkada ne kadar çok medeniyet, devlet, yurt, hatıra, sevinç ve eziyet bıraktık! (...) Göçebelikten, yerleşmiş milletler haline geçtiğimiz, çadırlarımızdan saraylara; tabiatın her yerde hazır, her yerde görünen kuvvetlerine tapmaktan büyük mabetlere geçerken hep gurbetteydik*."[154]

(…)
Dağlardan boşanan bir ummanım ben
Çiğnerim ufuklar kaçsın önümden.
Yolcuyum yıllardır beni bekleyen
Bir ölmez diyarda KIZIL ALMA'ya
(Haykırışlar)

[154] Remzi Oğuz Arık, *Meseleler, Köy Kadını-Türk Gençliğine- Gurbet,* Hareket Yayınları, İstanbul 1974, s. 32.

(…)
O kadar Türkçü ki (Maksudî) girerken sınıfa
Yüzü hasretle Semerkand ü Buhara'ya döner.
(…)
(Döner)

(…)
Benim de çok tatlı bir dünüm vardı.
Ömrümde bir gecem bir gündüzüm vardı,
Onu da usandım artık anmadan.
Gün olur, ufuklar gönlümü sıkar,
Gün olur ki gönlüm âhımdan bıkar.
Şu yollar hep aynı gurbete çıkar.
(Koşmalar)

Hüseyin Nihal Atsız'ın "Yolların Sonu" adlı şiirinde gurbet duygusu işlenir. Buradaki gurbet şairin kendi hayatı, ideolojisi ve kaderiyle ilgilidir.[155] Bu şiir "*Bugün yollanıyorken bir gurbete yeniden*" mısraıyla başlar. Burada şiirin lirik kahramanının kaderi açıkça sezilir. Onun hayatı sürekli gurbetler içerisindedir. Gurbet, ihanet, yalnızlık duygusu şiirin örgüsünü oluşturur:

[155] 1932 yılında Ankara'da toplanan Birinci Türk Tarih Kongresinde, dünyadaki bir sürü kavmin, hatta tarihe mâl olmuş birçok kavmin Türk olduğunu savunan gayrı ilmî bir tarih tezine karşı çıkan Prof. Dr. Zeki Velidî Togan'a Dr. Reşid Galip'in yaptığı haksız ve seviyesiz hücum üzerine Atsız'ın birkaç arkadaşı ile birlikte Dr. Reşid Galib'e 'Zeki Velidî'nin talebesi olmakla iftihar ederiz' ifadesi taşıyan bir protesto telgrafı çekmesidir. Bunun üzerine hocası Köprülü ile arası açılan Atsız, 1933 yılında Dr. Reşid Galip-Hikmet Bayur ve Hasan Ali Yücel üçlüsünün iş birliği sonucu asistanlıktan çıkartılır. Sakin Öner, *Nihal Atsız*, Toker Yayınları, İstanbul 1988, s. 11.

"Atsız, bu gelişme üzerine hırçın bir tavır içerisine girmiştir ve 25 Eylül 1932'de son defa yayınlanacak olan Atsız Mecmua'da 'Darülfünun'un Kara, Daha doğru bir Tabirle Yüz Kızartıcı Listesi' adıyla bir makale neşreder. Bu yazıyla birlikte asistanlıktan alınacağını bile bile Atsız makalenin sonunda meşhur 'Yolların sonu' şiirini yayınlar." Osman Fikri Sertkaya, "Hüseyin Nihal Atsız Hayatı ve Eserleri", *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976, s. IV.

Bugün yollanıyorken bir gurbete yeniden
Belki bir kişi bile gelmeyecektir bize.
Bir kemiğin ardında saatlerce yol giden
İtler bile gülecek kimsesizliğimize

Gidiyorum: gönlümde acısı yanıkların..
Ordularla yenilmez bir gayız var kanımda.
Dün benimle birlikte gülen tanıdıkların
Yalnız bir hatırası kaldı artık yâdımda.
(…)

İhsan Bora'nın "Bir Rumen Atasözü"[156] adlı şiirinde de Romanya ve Karpatlar bölgesinin hikâyesi anlatılır.[157] Yukarıda verilen şiirlerle aynı duygular burada da vardır: Kaybedilen topraklara duyulan derin özlem:

Bulursun her geçtiği yerde Türkü ara;
Şekli elinse ruhu bizim bugün yarın da.
Nasıl gurbet diyeyim Tuna'ya, Karpatlara?
Ben dilimle konuştum Perut kıyılarında.

Altını şeref diye dünkü tımar edenler,
Ey büyük eşsiz ırkım sen, anıyor böyle:
"Türk gitti, Doğruluk da gitti" diyor Rumenler,
Rumen atasözü bu bıraktığın ülkede...

[156]İhsan Boran, "Bir Rumen Ata Sözü", *Yücel Mecmuası*, Birinci Teşrin 1935, S. 19, s. 15.

[157] Karpat Dağları Doğu Avrupa'da bir dağ silsilesi olup Viyana yakınlarında Bratislava'da başlayıp kuzeydoğuya doğru bir yay biçiminde uzanarak Polonya'nın güneyinden ve Ukrayna'nın güneybatı kesiminden geçip güneydoğuya, Romanya topraklarında Ramnicu Sarat yakınlarında batıya kıvrılır ve Tuna üzerinde Demirkapı denilen bölgede son bulmaktadır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Karpatlar, 24.02.2014, 18:13.

Turan düşüncesini ve kaybedilen topraklara duyulan özlemi anlatan bu şiirleri hepsindeki ortak duygu kaybedilen topraklara duyulan derin özlem ve bir gün oralara dönme arzusudur. Onlar her zaman bir parçalarını o topraklarda hissetmeye devam etmiştir. Bu yüzden sürekli özlem ve geri dönme arzusu, sıla hasreti duyarlar. Turan ülkesinde birlik olma arzusu bütün şiirlerde açıkça hissedilir. Bu katı ırkçı bir söylem değildir. Bu dünyanın birçok yerinde bir eser, bir mezar bırakan insanların oralara duyduğu derin özlemin ifadesidir sadece.

Bu dönemde ideoloji ve gurbet denildiğinde kaybedilen topraklara özlem duyan şairlerle, hedeflediği ideolojiye özlem duyan şairler şeklinde ikiye ayrılabilir. Birinci kısma Türkçü şairler, ikinci kısma da Nâzım Hikmet konulmaktadır.

1.1.4.1. Anadolu İdeolojisi

"Hayalimizde bülbül sesleri duya duya
Biz âşık olmadan bir 'zümrüt Anadolu'ya'.
Uzaktan körü körüne değil; tam bile bile
'Bozkır'a bahçe gibi bağlandık, gönül bu ya!"
Behçet Kemal Çağlar

Tanpınar, "*Modern Türk Edebiyatının bir medeniyet krizi*"[158] ile başladığını söyler. Bu kriz tesirlerini Cumhuriyet dönemine kadar devam ettirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarını oluşturan Atatürk döneminde şair ve yazarlar yönlerini bir zamanlar taşra olarak gördükleri Anadolu'ya çevirmiştir. Yahya Kemal Beyatlı, Türk edebiyatının bu geçişini "Üç Tepe" adlı yazısında özetlemiştir. Sanatçılar uzun yıllar, İstanbul'dan ayrılmadan "*Çamlıca ve Tepebaşı*"[159] tepelerinden hayata bakmayı bırakmış; artık Anadolu'nun içinden, "*Metristepe*"[160]den edebiyatı vücuda getirmeye başlamıştır. Onlar için Anadolu, artık taşradan ziyade bir sıladır. 1923'te Cumhuriyet'in ilânı, Ankara'nın

[158] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Türk Edebiyatında Cereyanlar", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 104.

[159] Mehmet Kaplan, vd., *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981, s. 542.

[160] *A.g.e.*, s. 546.

başkent oluşu, Atatürk'ün inkılâpları şairlerin bu düşüncelerinin nedenlerini açıklayan unsurlardan bir kısmıdır. Tanpınar, bu konuyla ilgili olarak şunları söyler:

"*Gerek muharebe, gerek sonunda başlayan İstiklâl Muharebesi yüzünden Türk münevveri ve dolayısıyla edebiyatı beş asırdan beri âdeta devamlı şekilde şehirlisi olduğu İstanbul'dan çıkar. Millî Savaş'tan sonra Ankara'nın hükümet merkezi olması ise edebiyatımızın gerek dil, gerek zihniyet bakımından değişmesine sebep olur. Edebiyatımıza bugün hâkim olan Anadolucu realizm ve halkçılık mistiğinin başlıca amillerinden biri bu hadisedir. Bugünkü Türk şiirinin mühim bir sayısını Ankaralı şairler yapar. Atatürk inkılâplarıyla gelen değişiklikler yüzünden edebiyatın hemen hemen bütün memleket coğrafyasına dağıldığını bize gösterir. Bütün bunlar bahsettiğimiz siyasî hadiselere kendiliğinden bağlanırlar.*"[161]

Nâzım Hikmet'in 1925 yılında, "Manzum Roman" adında uzunca şiirinde edebiyata yansıyan bu değişimin izleri görülmektedir. Şiirin lirik kahramanlarından biri olan Leman, aslında bir dönemin entelektüel kesimini temsil etmektedir. Daha önce hiç gitmediği ve taşra gözüyle baktığı Anadolu'ya yolculuk yapmaktadır.

Leman, medeniyetin merkezi olan İstanbul'da entelektüel sayılabilecek bir sosyal çevrede yetişmiştir. Aldığı bir kararla Ankara'ya, babasının yanına bir süreliğine gidecektir. Fakat arkadaşları kısa süreli de olsa Leman gibi "*asrî bir gencin*" değil Anadolu'nun başka bir şehrine, Ankara'ya gitmesini bile çılgınlık olarak görür.

Leman'ın arkadaşlarından birinin "-*Yüz bin lira verseler gitmezdim Ankara'ya!*" demesi dikkat çekicidir. Çünkü hangi sosyal şartları taşırsa taşısın Anadolu bu yurdun tabii bir parçasıdır. Yurdun bir yerini sevip, bir başka yerine tepki duymak vatan ve millet kavramının eksikliği veya iyi algılanamamasından kaynaklanır. Bu bize şiirin lirik kahramanlarının içinde yetiştiği sosyal çevre hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar:

-Hâlâ inanmıyorum senin gideceğine,
Orada bir gün bile rahat edeceğine!
-İsteseydi buraya gelemez miydi baban?
-Ben ona gelme dedim…
-Valla delisin Leman!
-Belanı bulacaksın sen araya araya.

[161] *A.g.e.,* s. 105.

-Yüz bin lira verseler gitmezdim Ankara'ya!
(…)
-Leman, senin aklının tahtası değil tamam!
-Leman'cık Ankara'da yaşayabilir mi hiç?..
Sal dö dans yok, kafe yok, yollar pis, evler kerpiç!
-Ankara cehennemdir asri bir genç kız için!
-Leman bu deliliğe niçin lüzum var, niçin…
(…)

Leman için, hiç tanımadığı Ankara'ya gidiş bir macera veyahut belki de sıkıldığı rutin hayatına bir renktir. Şair, böylelikle bir dönemin entelektüel ve burjuva zümresine eleştiri oklarını yöneltmektedir. Nâzım Hikmet, bu şiiriyle Anadolu hakkındaki düşüncelerini de anlatmaya çalışır:

(…)
-Durun kuzum, kızmayın, biraz da beni dinleyin,
Sonra da isterseniz yine "Delisin!" deyin!
Bilirsiniz ne kadar severim sinemayı,
Çılgın bir filme bakıp heyecandan yanmayı.
Akarken sergüzeştler birbirinin peşinde
Kaybederim kendimi ben filmin gidişinde.
İçimde sergüzeştin deli rüyası doğar.
İşte bugün önümde böyle bir sergüzeşt var:
Bu yolculuk, bu tren, Anadolu, Ankara…
Fırlatılmış gibiyim ben şimdiden rüzgâra,
Bir rüzgâr ki, durmuyor, şiddeti kesilmiyor!
(….)

Nâzım Hikmet, uzun yıllar bir gurbetten ibaret görülen Anadolu'ya bakışın değişmesi gerektiğini "Manzum Roman" şiiri ile dile getirmektedir. Bu manzum hikâyede Anadolu'nun bir köyünden olan Süreyya ile İstanbul aristokrasisinden Leman'ın hikâyesi anlatılırken, bir yandan da İstanbul aristokrasisinin yalın Anadolu

gerçeğiyle karşılaşması anlatılır. Bu şiire Beşerî Gurbet adlı bölümde yeniden dönüleceği için daha fazla ayrıntıya girilmemiştir. Yine bu konuyla ilgili Abdülhak Şinasi Hisar da şunları söylemektedir:

"*Asırlarca zevkimiz, duygularımız, hayat görüşümüz, bu lacivert ve yaldızlı parıltılı suların kenarında, onların saadetle, aydınlıkla değişen manzaralarını seyrederek olgunlaştı. Zengin imparatorluk, şehit Rumeli ve gazi Anadolu, dört bir yandan oraya aktı ve orada hayatın bize mahsus olan şekillerini doğurdu (...) İkbalin altın döşeli merdivenleri ters yüzünü döndürmüş talihin cilveleri, hasretler, gurbetler bir kıvılcımlı kül halinde (...) hep bu tılsımlı aynaya aksetmiştir*."[162]

Atatürk Dönemi Türk şiirinde Anadolu'nun gurbet olmaktan çıktığını, en iyi şekilde anlatan şairlerin başında hiç şüphesiz Faruk Nafiz Çamlıbel ve onun "Han Duvarları" adlı şiiri gelmektedir. Mehmet Kaplan "Han Duvarları" şiirinin tahlilinde Faruk Nafiz gibi şairlerin Anadolu'ya dönüşlerinin sebebini şu sebeplere bağlamaktadır:

"*Cumhuriyet'ten önceki Türk edebiyatında Anadolu, ancak batıdan gelen realizm cereyanının tesiri altında, uzaktan ve kısmen görülebilmiştir. Türk aydınlarının Anadolu'yu doğrudan doğruya tanımaları ancak I. Dünya savaşında Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra, İstiklâl savaşı esnasında ve bilhassa devlet merkezinin Ankara'ya nakledilmesi sayesinde olmuştur.*

Cumhuriyet'e hemen tekaddüm eden II. Meşrutiyet devrinde bile Türk edebiyatına memleket gerçekleri ile pek ilgisi olmayan İstanbul çevresinin doğurduğu ve beslediği ideolojiler, hayaller ve ütopiler hâkimdir. Boğaziçi'nde Aşiyan'da kapalı olarak yaşayan Fikret, II. Meşrutiyet'ten sonra topluma ve dış dünyaya açıldığı zaman hak, hürriyet, terakki ve insanlık gibi birtakım mücerret kavramlarla memleketi ve dünyayı kurtarabileceğini zanneder. 'Halûk'un Defteri' bu mücerret kavramları heyecanlı bir hitabetle müdafaa eden şiirlerle doludur. 'Safahât'ında İstanbul'a ait gerçekçi birçok tasvirlere rastlanmakla beraber, Mehmet Akif de düşünce ve hayalini muhayyel bir İslâm coğrafyası içinde dolaştırır ve gerçekleşmesi imkânsız bir hayalden başka bir şey olmayan İttihad-ı İslâm ideolojisini gaye edinir. (...) Gerçekle zaten hiçbir ilgisi olmayan Ahmet Haşim, var olup olmadığını kendisinin de bilmediği bir 'O Belde' hülyası ile avunur.

[162] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Boğaziçi Mektupları", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 430.

I. Dünya savaşında imparatorluğun yıkılması, Türkiye'nin düşmanlar tarafından istilâ edilmesi, aydınların dikkatini Anadolu'ya çevirir. Savaş kazanıldıktan ve yeni bir devlet kurulduktan sonra Anadolu'ya giden aydınlar orada şimdiye kadar unuttukları veya müphem olarak farkına vardıkları acı gerçeklerle karşılaşırlar: Çıplak bozkır, fakir ve zavallı Türk köylüsü. Bu karşılaşma onlarda şok tesiri uyandırır. Cumhuriyet devri Türk edebiyatı bu şokun akisleri ile doludur."[163]

"Han Duvarları" da bu dönüşün, bu gurbet yolculuğunun anlatıldığı bir şiirdir. Anadolu'ya, üç günlük seyahati anlatan "Han Duvarları"nda iç içe geçmiş birkaç olay anlatılır. Şiirdeki ana olay, bir aydının Anadolu coğrafyasını ilk defa dolaşmasıdır. Bu seyahat sırasında hem Anadolu'nun çeşitli yüzleriyle karşılaşır, hem Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ın trajik hikâyesini takip eder. Maraşlı'nın hikâyesi Anadolu'nun hikâyesidir aynı zamanda.

Şiirde, Anadolu coğrafyasının tasviri geniş yer tutmaktadır. Şiirin lirik kahramanı Anadolu'ya ilk kez gider. O yüzden çevrede gördüğü her şey ona yabancıdır. O yüzden "*Gurbeti gönlünde duya duya*" gider. Bir insanın kendi vatanında gurbet duygusu hissetmesi ilgi çekici ve incelenmesi gereken bir konudur. Vatan coğrafyasında derin bir gurbet duygusu yaşanılıyorsa ya orası vatan diye benimsenmemiştir, ya da tanınmıyordur. Şiirin yazıldığı yıllarda neredeyse dokuz yüz yıldır Türklere vatan olan Anadolu coğrafyasının gurbet duyguları ile gezilmesi okuyucuda da bir hüzün uyandırır. Şiir boyunca Anadolu, Anadolu coğrafyası biraz da okuyucuya tanıtılmak amacıyla içindeki insan zenginliği ile birlikte anlatılır. Şiirde oluşturulmaya çalışılan masalsı atmosfer bir anda okuyucuyu da kendi içine çeker. Şiirin lirik kahramanı etrafını ilk defa görüyormuş gibi bakar:

Gidiyordum, gurbeti gönlümle duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.
İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık!
Yüreğimin yaktığı ateşle hava ılık,
(…)

[163] Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 9-10.

Şiirin lirik kahramanı seyahatine bir at arabasıyla devam eder. Buradan da okuyucu ilk planda Anadolu coğrafyasında ulaşımın ne kadar sıkıntılı olduğunu hissetmeye başlar:

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
(…)
Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...
Arkada zincirlenen yüksek Toros Dağları,
Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler,
Sonra dönen, dönerken inleyen tekerlekler...
(…)

Şair, gurbet yolculuğundaki heyecanı, korkuyu, çekinceyi, tedirginliği yolculuk boyunca yaptığı tasvirlerinde kullandığı imajlarla hissettirmektedir: "*Issızlığı yaran arabacının ıslığı*", "*ıslıkla uzayan, dönen, kıvrılan yollar*", "*kıvrılmış yılan yollar*", "*nihayetsiz ova*", "*yolların şerit gibi ufka bağlanması*"… bu bağdaştırmaların hepsinde şairin tedirginlikleri, ürkek tavırları vardır. İnsanların hiç tanımadığı yerlere giderken endişe, tedirginlik ve korku gibi duyguları hissetmesi doğaldır. Tanımadığı yerler insanda korku ve tedirginlikle beraber merak ve haz duygusu da verir. Şiirde bütün bu duygular açıkça hissedilmektedir:

(…)
Asıldı arabamız bir dağın yamacına.
Her tarafta yükseklik, her tarafta ıssızlık,
Yalnız arabacının dudağında bir ıslık!
Bu ıslıkla uzayan, dönen kıvrılan yollar,
Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar
Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu.
Gökler bulutlanıyor, rüzgâr serinliyordu.
Serpilmeye başladı bir yağmur ince ince.

Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince
Nihayetsiz bir ova ağarttı benzimizi.
Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.
Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine.
(…)

Şiirde yapılan bütün tasvirlerde gurbet duygusuyla beraber derin bir yalnızlık duygusu da hissedilir. Gurbet duygusu hem şiirin lirik kahramanı, hem de Maraşlı Şeyhoğlu'nun hikâyesinde birbirine paralel bir şekilde devam eder. Yalnızlık ve yalnız bırakılmışlık duygusu da aynı şekilde şiir boyunca iki kahramanın paralel hikâyesi olarak akar. Şiirin lirik kahramanı Maraşlı Şeyhoğlu'nun hikâyesini "Han Duvarları"nda yazılan mısralardan takip ederken, farkına varmadan yol boyunca gördüğü coğrafyayla birleştirir. Böylece lirik kahramanın seyahati Maraşlı Şeyhoğlu'nun trajik hikâyesi ile birleşerek, Anadolu insanının trajik yalnızlık ve gurbet hikâyesine dönüşür. Mutlak bir sessizliğin hâkim olduğu bu sarp, keskin ve âdeta geçit vermek istemeyen Anadolu toprakları, Anadolu coğrafyası kendi hikâyesini anlatmaya başlar:

(…)
Yol, hep yol, daima yol... Bitmiyor düzlük yine.
Ne civarda bir köy var, ne bir evin hayali,
Sonunda ademdir diyor insana yolun hali,
Ara sıra geçiyor bir atlı, iki yayan.
Bozuk düzen taşların üstünde tıkırdayan
Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor,
Uzun yollar bu sesten silkinerek yatıyor...
(…)
Karşıda hisar gibi Niğde yükseliyordu,
Sağ taraftan çıngırak sesleri geliyordu:
Ağır ağır önümden geçti deve kervanı,
Bir kenarda göründü beldenin viran hanı.
Alaca bir karanlık sarmadayken her yeri.

(…)

O yıllarda şair ve yazarların gözünde Anadolu bozkır, yalnız, garip, yaban, ıssız ve sessiz gurbet diyarıdır. Anadolu coğrafyasının Faruk Nafiz'in "Han Duvarları"nda, anlatımının bir benzeri de Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları*'nda görülmektedir:

" '*Ben çokça gezerim.'*

'Bazı saatlerde tenha bir istasyon tren yahut güneşle beraber uyumuş bir kasabanın otelinde uyku beklerim. Fazla yağmur yahut kar fırtınasında bir iki gün bir köyde kapanıp kalırsan arayıp soranım bulunmaz. Gün olur ki bomboş bir ovanın ortasında otomobil bozulur; şoför yoldan geçen kamyonlarda pompa, tel, meşin ve lastik parçaları tedarik edip makine veya tekerleğini tamir edinceye kadar etrafta dolaşırım (...) Bu saatlerde vakit öldürmek için icat ettiğim çarelerden biri de elime geçen bir kâğıt parçasına yollarda gördüğüm öteberiyi karmakarışık not etmektir."[164]

Faruk Nafiz, "Han Duvarları"nda Anadolu'yu tanımak ve tanıtmak istediği için içindeki insan zenginliği ile anlatmaya çalışmıştır. Bir nesir yazarı olarak Reşat Nuri'de de aynı düşünce görülür. Nâzım Hikmet "Manzum Roman" şiirinde görüldüğü gibi olaya ideolojik açıdan, daha eleştirel bir şekilde bakmıştır. Yani Faruk Nafiz Anadolu insanı ve onların acı hikâyelerini anlatmaya çalışırken, Nâzım Hikmet Anadolu insanlarının acı hikâyeleri üzerinden bir sistem tenkidi yapmaya çalışmaktadır. Amaç farklı olsa da her ikisinde de Anadolu, gurbet ve yalnızlık sarmalı içerisinde değerlendirilmiştir. "Han Duvarları" uzun bir manzum hikâye gibi her mısraında gurbet duygusu, hüzün, acı, ayrılık gibi duygularla bizi kendine çeker. Şiir uzun coğrafya tasviriyle beraber Anadolu'nun içinde yüzlerce hikâye barındıran hanlarını da dikkatlere sunmuştur. Hanların bizzat kendisi gurbettir. Geçmişin bu konaklama yerlerinde farklı coğrafyalardan gelen insanlar, birkaç günlüğüne bir arada olup, sonra bir daha görüşmemek üzere ayrılırlar. Bu kısacık beraberliklerde bile herkes derdini, sıkıntısını, hasretini, gurbetini bir çırpıda birbirine aktarır. Böylece konaklayan herkes, derdine yeni dertler ekleyerek oradan uzaklaşır. Hanların böyle garip ve insanı kendine çeken bir atmosferi vardır. Şiirde yüzlerce hikâyenin içerisinden sadece birini, Maraşlı

[164] Bilge Ercilasun, "Bir Yolculuk, Bir Derleme ve …", *Türkiyat Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S.8, Bahar, Ankara 2008, s. 13.

Şeyhoğlu'nun hikâyesini han duvarlarına kazınan birkaç satırlık şiirden izlenir. Bu hikâye aynı zamanda bütün Anadolu insanın da hikâyesidir:

(…)
Atlarımız çözüldü, girdik handan içeri.
Bir deva bulmak için bağrındaki yaraya
Toplanmıştı garipler şimdi kervansaraya.
Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı,
Gurbet çeken gönüller kuşatmıştı ocağı.
Bir pırıltı gördü mü gözler hemen dalıyor,
Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor.
Şişesi is bağlamış bir lambanın ışığı
Her yüzü çiziyordu bir hüzün kırışığı.
Gitgide birer ayet gibi derinleştiler
Yüzlerdeki çizgiler, gözlerdeki çizgiler...
(…)
Yatağımın yanında esmer bir duvar vardı,
Üstünde yazılarla hatlar karışmışlardı;
Fani bir iz bırakmış burda yatmışsa kimler,
Aygın baygın maniler, açık saçık resimler...
(…)
On yıl var ayrıyım Kınadağı'ndan
Baba ocağından yar kucağından
Bir çiçek dermeden sevgi bağından
Huduttan hududa atılmışım ben

Gönlümü çekse de yârin hayali
Aşmaya kudretim yetmez cibali
Yolcuyum bir kuru yaprak misali
Rüzgârın önüne katılmışım ben

Garibim namıma Kerem diyorlar

Aslı'mı el almış haram diyorlar
Hastayım derdime verem diyorlar
Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış'ım ben
(…)

Yukarıda şiir boyunca han duvarları ve Maraşlı Şeyhoğlu'nun hikâyesi izlenir. Bu bir kaç dörtlük bize bütün Anadolu coğrafyasının ve insanlarının hikâyesini ayrıntılı bir biçimde anlatır. Burada bize ilginç gelen, şairin de konuyu Anadolu insanlarına özgü olan alçak gönüllülük ve tevekkülle ele almasıdır. Şiirin lirik kahramanının çığlıkları, itirazları hissedilmez. Maraşlı Şeyhoğlu kendi hikâyesini nasıl tevekkülle yaşamışsa, şiirin lirik kahramanı da aynı tevekkülle anlatır. Mısralarda istismar yoktur. Bir fotoğraf gerçekliği içerisinde anlatma vardır:

Gönlümde can verirken köye varmak emeli
Arabacı haykırdı "İşte Araplıbeli!"
Tanrı yardımcı olsun gayrı yolda kalana
Biz menzile vararak atları çektik hana.

Bizden evvel buraya inen üç dört arkadaş
Kurmuştular tutuşan ocağa karşı bağdaş.
Çıtırdayan çalılar dört cana can katıyor,
Kimi haydut, kimi kurt masalı anlatıyor...
(…)

Faruk Nafiz'in "Memleket Türküleri", "Kızıl Saçlar" ve "Erzincan Yolunda" adlı şiirlerinde Anadolu'yu tanımaya çalışan bir aydının taşra ve gurbet olarak görülen bu coğrafyayı, tanıtma ve sevdirme gayreti hissedilmektedir:

El gibi dolaşma Anadolu'nda,
Arkadaş, yurdunu içinden tanı:
Dinle bir yosmayı pınar yolunda,
Dinle bir yaylada garip çobanı.

(…) (Memleket Türküleri)

"Memleket Türküleri"nde Anadolu ıssız bir eve benzetilir. Çünkü Anadolu ve Anadolu insanına yıllardan beri ilgi gösterilmemiştir. Vatan coğrafyasının önemli bir parçası olan bu topraklar ıssız, vahşi bir gurbet olarak tanımlanmıştır. Şair bu nedenle Anadolu'nun içeriden tanınmasını; yani bir yabancı gibi dışarıdan bakmak yerine şarkıları, türküleri, ağıtları, hüzünleri, sevinçleri ile karşılaşıp, öyle anlamaya çalışmayı önerir:

(…)
Bir ıssız ev gibi gezdiğin bu yurt
Yıllarca döktürür sana gözyaşı,
Yavrunun derdiyle ah eder Bayburt,
Turnanın hasreti yakar Maraş'ı.
(…)

"Kızıl Saçlar"da ise yine Anadolu gurbeti, yalnızlığı ve çaresizliği anlatılır. Şiirde "*Kağnıların iniltileri*" âdeta Anadolu insanının çığlıkları gibi değerlendirilmektedir:

Önce baygın bir iniltiydi yamaçtan duyulan,
Sonra bir gölge belirmişti kuş uçmaz yoldan:
Asya'nın titreterek bağrı yanık toprağını
Geliyor, baktım, uzaktan sökülen bir kağnı...
İnleyen memleketimdir bu tekerlekte, dedim,
Hangi bir köylü bu kağnıyla sürünmekte dedim.
Canlı bir yüz bana yaklaştı, muhabbetle dolu,
Kim bu? nerden bu geliş? hangi yolun yolcusu bu?.
Bu gelen bir yuvasız kuş gibi pervasızdı,
Bu gelen köylü, sesinden tanıdım, bir kızdı.
(…)

"Erzincan Yolunda" ise Anadolu insanının yaşadığı sıkıntılar ve içinde bulunduğu yalnızlık anlatılır:

Gitgide Ezbider eteklerinde
Ovalar kendini büsbütün soydu:
Çıplak tabiatın orta yerinde,
Geniş bir yaylının ot minderinde
Bir kadın rastladım ki giyimli yalnız oydu.
(…)

Faruk Nafiz'in Anadolu gerçeğini anlattığı bir diğer şiiri de "Gurbet"tir. Şair "Han Duvarları"nda Anadolu insanının hüzünlü gurbetini kendi ruhunda yaşatırken bu şiirde yabancı bir gözle inceler:

Bu köy ıssız bir diyar, münzeviler beldesi…
Kayalardan yükselen coşkun bir kaval sesi
Sahilleri kaplayan bir gümüşten buğudur.
(…)

Önceki şiirlerde Anadolu coğrafyasına ve insanına "içeriden" bakmayı tavsiye ederken, "Gurbet" şiirinde kendisi Anadolu'ya "dışarıdan" bakar. Bütün bu şiirlerde de derin bir gurbet duygusu varken, "Gurbet" şiirinde bu duygu tanımadığı yabancı bir yerde bıkkınlık duyan bir insanın ruh haliyle verilmiştir. Bu şairin Anadolu'ya tavrı açısından ilginçtir. Bunu o andaki ruh haline bağlamak daha doğrudur olmalıdır:

(…)
Ne üstünde kımıldar ince, narin gemiler.
Deniz gökten lekesiz, bugün yarından güzel.
Kırları gölgemle ben dolaşırken yan yana
Benzetirim kendimi sürüsüz çobana.
Burda gurbet ruhumun söndü bütün hevesi:
Bu köy ıssız bir diyar, münzeviler beldesi.

"Okuyanlara" adlı şiirinde ise içinde gurbet kelimesi sık sık geçmesine rağmen, şiir daha çok okuyucuya sitem şeklinde yazılmıştır. Bu yüzden bu şiirde gurbet duygusundan ziyade okuyucuya istediği şeyleri, istediği gibi anlatamayan veya anlaşılamama endişesi duyan bir sanatçının endişesi duyulur. Bu şiirde gurbet sanatçının şiirlerinin bir özelliği gibi verilmiştir:

(…)
Duyduğum en büyük dert yurdumda gurbet yası
Gördüğüm en güzel yüz karşımda ağlayandı,
Her mısraın sonunda kalbimin bir parçası
Bir mızrağın ucundan sızan bir damla kandı!
(…)

"*Han*" imajını kullanarak Anadolu'yu tanıtan ve Anadolu'ya davet çağrısında bulunan bir şair de İhsan Boran'dır. Boran "Bir Han Duvarında Mısralar"[165] adlı şiirinde, Anadolu seyahatinde durakladığı bir handa, hissettiği özlem duygusundan bahsetmektedir. Şair, diğer şiirlerde görüldüğü gibi Anadolu ve hanın ayrıntılı tasvirine yer vermez. Mekân tasvirinden ziyade Anadolu insanının trajik hikâyesini mekânla birleştirerek anlatmaya çalışmaktadır. İlk bakışta sıradan bir yer gibi görünen bu han ve sönmüş ocak, aslında etrafında toplanan isimsiz Anadolu insanının uzun, çileli bitmeyen gurbetini anlatır gibidir:

Yolcu Uzun yayladan geçen ilk akın sesi,
Ne tatlı paylaşılan sönmüş ocak köşesi,
Çeliği kanlarıyla eritenler yanında.
(…).

Anadolu coğrafyasında gezen ve Anadolu'yu anlatmaya çalışan bir şiir de Kemalettin Kamu'nun "Bingöl Çobanları"dır. Kemalettin Kamu, Çamlıbel gibi Anadolu'ya yabancı değildir. Çünkü Kamu, Anadolu'da yetişmiştir. Bu nedenle şair,

[165] İhsan Boran, "Bir Han Duvarında Mısralar", *Yücel Mecmuası*, Mart 1938, C. 3, S. 27 s. 19.

Çamlıbel'den farklı olarak zaten bildiği, tanıdığı yerleri okuyucusuyla paylaşma derdindedir.

Şiirde bir çobanın ağzından Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanın duyduğu özlemler anlatılır. Şiirde çobanın ve lirik kahramanın bakış açıları zaman zaman yer değiştirir. Biz hayat hakkındaki düşünceleri bazen çobanın, bazen de şiirin lirik kahramanının gözüyle görürüz. Henüz deniz görmeyen çoban, şehri ve şehir hayatını merak eder, özler. Çobanın hayatı sıradandır. Kendi coğrafyası ve gündelik kaygılarıyla sınırlıdır. Bu coğrafya annesinin kendini doğurduğu yer, kuzuyu kurda verdiği "*bayır*", babasının son sözlerini söylediği "*çamlık*" gibi son derce sınırlı bir yerdir. Gündelik hayat kaygıları da kuzuyu kurda vermek, sunasının aşka bir köye gelin gitmesi gibi gündelik, sıradan, insanî kaygılardır. Şiirin lirik kahramanı ise kendi karmaşık dünyasını çobanın bu basit dünyasıyla karşılaştırıp, onun hayatına özenir. Şiirde bir şekilde aydın ile halk karşılaştırması -hayat tarzı ve gündelik kaygılar bakımından- yapılır:

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
Bu dağların eskiden aşinasıdır soyum.
Bekçileri gibiyiz ebenced buraların,
Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,
Her gün aynı pınardan doldurup destimizi
Kırlara açılırız çıngıraklarımızla.
(…)
Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burada,
Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam;
Şu karşıki bayırda verdim kuzuyu kurda,
"Suna"mın başka köye gelin gittiği akşam.
(…)
Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze heyecanla,
Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.

Şiirde hem lirik kahramanın, hem çobanın özlemleri karşılaştırılır. Çoban büyük şehri merak ederken, aydın, çobanın hayatına özlem duyar. Bu karşılaştırmada Anadolu insanının yalnızlığına, yalnız bırakılmışlığına, çaresizliğine de değinilmiştir. Şiirdeki her iki kahramanda da aynı merak, özlem ve daüssıla farklı bakış açılarından görülür. Burada gurbet duygusu daha iç burkan bir şekilde hissedilir:

(…)
Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski, yeni,
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini,
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek
Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı,
Her adım uyandırır acı bir hatırayı.
(…)

Ali Mümtaz Arolat'ın "Çoban ve Yolcu" adlı şiirinde de "Bingöl Çobanları"nda olduğu gibi bir karşılaştırma vardır. Ancak burada, herkes kendi sosyal çevresinde bulunmayı tercih eder. Yolcu, çobanı kendi sosyal çevresine davet etse de çobanın sitemi ve kendi sosyal çevresinde yaşama isteği görülür. Şiirde gurbet duygusundan daha çok kırgınlık hissedilir:

(…)
Yolcu
-Seni hangi kuvvet bu yere bağlar?
Ey çoban, gelsene bizim illere.
Her sabah bahçemde bir bülbül ağlar,
Uzakta çılgınca güler bir dere...
Çoban
-Sizin iklimleri bu düşük alın
Kirletir, gelemem, siz hoşça kalın!
Ey yolcu, geçemez huylu huyundan:
Dolaşırız sevda bayırlarında.

Otlatırız gurbet çayırlarında.
Nihayet içeriz azap suyundan.

Ömer Bedrettin Uşaklı'nın "Anadolu Hasreti"[166] ve İffet Halim Oruz'un "Tahayyül" adlı şiirlerinde de Anadolu ve gurbet konusu işlenir. Bu şiirlerde Anadolu'ya artık taşra gözüyle bakılmadığı; daha çok ona duyulan hasretin dile getirildiği görülür. Anadolu artık Türk aydınının gözünde yavaş yavaş benimsenmeye başlamıştır. Artık çıplak kayalardan, korkutucu yollardan daha çok "*titrek sahillere güneşin doğuşu, bağları gül kokan cihan, baharda çağlayan şen çağlayanlar, kışın beyazlanan karlı dik dağlar*" görülmeye başlamıştır. Sılaya duyulan özlem ve gurbet duygusu yerini, sıla olarak görülen Anadolu'ya özlem duygusuna bırakmıştır:

(…)
İçimden bir gümüş çağlayan geçer,
Bağları gül kokan bir cihan geçer,
Şafaklar içinde karşımdan geçer
Tarlalar, çardaklar, çatlamış damlar…
(…)
Gurbet işledikçe şu uzun yıla
Gözümün yaşında ürperir sıla;
Gönlüm dolaşırken yana yakıla
Odada sabahlar, dağda akşamlar…
(Anadolu Hasreti)
(…)
Bu vatanda bilsen daha neler var…
Baharda çağlayan şen çağlayanlar;
Yazın yeşillenen, yemyeşil bağlar
Kışın beyazlanan karlı, dik dağlar…
(…)

[166] Ömer Bedreddin, "Anadolu Hasreti", *Hayat Mecmuası*, 10 Teşrin-i Sani-Kasım 1927, S. 50, s. 8.

Anadolu'ya dönüşün heyecanın anlatıldığı bir şiir de Halit Fahri Ozansoy'un "Sesler I" adlı şiiridir. Şair, Anadolu'yu tanımaya farklı bir yolla başlar ve öncelikle onun sesini duymaya çalışır. O, Anadolu'dan yükselen sesleri udun çıkardığı seslere benzetmektedir. Şaire göre Anadolu, bağrında ud taksimlerinin en acıklı, en yalnız, en hazin nağmelerini barındırmaktadır. Bu udun sesinde yalnızlıkla birlikte kimsesizlik de vardır. Zaten bu iki duygu gurbetle birlikte birbirlerini tamamlamaktadır. Daha evvel sılasına gelmeyen, evlatlarını hasretle bekleyen toprağın yanık sesleri yankılanmaktadır. Ele alış tarzları birbirinden farklı olsa da bu bölümü oluşturan bütün şiirlerde ortak düşünce, Anadolu uzak bir gurbet yeridir, yalnızdır, tanınıp anlaşılmaya ihtiyacı vardır:

(…)
Yürürken, tüy gibi hafif vücudun
Okşasın beni bir ipek temasla.
Dinle, bak, derinden hazin bir udun
Telleri inliyor bin ihtizazla!

Bu, bir Anadolu bestesi, dinle!
Bir sıla hasreti, yanık bir hasret!
Sevgilim, sevgilim, billur sesinle
Gel sen de bu gece aşk terennüm et!

Halide Nusret'in "Erzincan Akşamları"nda da yukarıda söylediğimiz gibi Anadolu, güzel ama yalnız bir coğrafya, kederli bir gurbettir:

(…)
Artırır bu kederi
Dağların zincirleri.
Bir buğu sarar yeri
Gök alçak ufuklar dar.
(…)
Ay çehresi sapsarı,
Görünür yan yan.

Erzincan akşamları
İçe gam gibi dolar!

Mehmet Necati Öngay "Sılaya Dönüş" ve Mehmet Emin Yurdakul'un isimsiz[167] bir şiirinde Anadolu, hasreti çekilen ve kavuşulan bir vatan parçası, sıladır. Şairler Anadolu'nun gurbetten ziyade özlenen bir sevgili olduğu, "*Kızılelma*" gibi yüce bir ülkü anlamına geldiği, o yüzden Türk milletinin millî benliği sayıldığı, onun dertlerine bu özelliklerine de dikkat edilerek yakınlaşılması gerektiğini anlatırlar. Anadolu bu şiirlerde gurbettir. Ama uzun yıllar hasreti çekilen, beklenen bir gurbettir:

(…)
Atım! gerçi yolların ateş dolu, kan dolu
Ha biraz gayret atım yolun sona erecek!
Kızılelma dağından yârin uzandı kolu
Susadınsa o sana öz suyunu verecek
Kızılelma dediğim, sevgilim Anadolu.
(Sılaya Dönüş)

Genç çağdayım, kendimi bir dikenli yolda buldum.
Hıçkırıklar işittim, gül ve bülbül bağlarından;
Felaketler topladım, Anadolu dağlarından;
Uzun sazlı âşıklar diyarına şair oldum.
(…).
(İsimsiz)

Şükûfe Nihal'in "Anadolu Köyleri" ve "Köy Arkadaşlarıma" adlı şiirlerinde Anadolu'nun ve Anadolu insanının sıkıntıları anlatılır. Onların çileli hayatları, maddî sıkıntıları, bakımsızlıkları ve olumsuz coğrafî şartları okuyucunun dikkatine sunulur. Bu şiirlerde âdeta bir feryat gibi Anadolu denilen bu ıssız gurbetin bir an önce keşfedilmesi gerektiği haykırılmaktadır:

[167] Mehmet Emin Yurdakul, İsimsiz, *Doğuda Kültür Dergisi*, Yıl:1, 1938, S. 2, s. 29.

İrili ufaklı bir yığın toprak...
Ne bir yeşil fidan! ne bir gölge var...
-Kızgın bir güneşten sanki yanacak,
Etrafta susamış, kurak ovalar...
(…)
"Bunlar köy!" dediler, şüpheyle baktım,
Toprak yığınına daha uzaktım,
Yaklaşınca tren,
İçimde birden
Bir şey ürperdi:

Bu toprak yığını köy nasıl yerdi?
Girecek ufacık delikleri var;
Karınca yuvası, sanki öyle dar.,.
Yanında bir yığın daha, alçacık,
Güneşten çatlamış bir küme balçık...
- Bunlar ne, mezar mı?
(…)

Yukarıdaki mısralarda gurbet duygusu yerini şaşkınlık ve acıma duygusuna bırakmıştır:

(…)
Gezdiğim yerleri bir hayal gibi gezdim,
Köyün ruhunda siyah bir hicran rengi sezdim:
Her taraf derdimizle harap, bitkin perişan,
Hâlâ şifa bulmamış belli bu ayrılıktan…
Sahiller düşünceli, dargın gibi çamlıklar,
Bezmiş gibi canından susmuş esmiyor rüzgâr;
Dağılmış çınarların taze, yeşil gölgesi,
Yerlerde nihayetsiz bir kuru yaprak sesi,
(…)

(Köy Arkadaşlarıma)

Şair Anadolu'nun bu ıssız gurbette, bu yokluğa mahkûm olmasının en büyük sorumluluğunu aydınlarda görür. Bunu da "*Bizimdi bu sahiller, bizimdi bu gök, güneş/Biz şair tabiata olmuştuk bir şair eş./Benzetmiştik bir yazı efsaneye, rüyaya,/Bir mavi gök ardından baktık bütün dünyaya,.*" mısralarıyla çok güzel bir şekilde ifade eder.

Hayri Arı'nın "Kamyonet Yolcularına"[168] ve Ebubekir Hâzım'ın "Unutulmaz Bir Yolculuk" adlı şiirinde de konu birbirine benzer. Her iki şiirde de Anadolu'ya seyahat anlatılır. İlk şiirde

Peynir, yağlar dizilmiş üst, üste sıra, sıra
Bozuk yoldan yürüyor sallanıp dura dura.
Tevekkülle bekliyor sırtları vura vura.
Bir an evvel varmayı, kamyonet yolcuları.

Kimi yeni atılmış gurbetin bucağına
Kimisi de can atar, varmağa, ocağına
Yürekleri asılmış hasretin sıcağına.
Bir az serinleseler kamyonet yolcuları.

mısralarıyla Anadolu insanının bir yük gibi istiflendikleri kamyonet kasasında yaşadıkları olumsuz şartlar ve sıkıntılar anlatılır. Diğer şiirde ise uzun bir tren yolculuğunda trenin penceresinden savaşın perişan ettiği köylerin, kasabaların, yerleşim bölgelerinin içinde bulunduğu perişan durum anlatılır. Burada da gurbet ve yalnızlık duygusu perişan vaziyetteki bu insanların içler acısı durumlarıyla örtüşür:

Yalnızca vagonda, gidiyordum Konya'ya,
Dağıtırken bin belâ Umûmî Harp dünyaya;
Pencereler perdesiz, kırıktı bütün camlar;
Lambalarda ampul yok, al kadife minderler
(…)
Her nereye bakılsa bu belânın eseri,

[168] Hayri Arı, "Kamyonet Yolcularına", *Doğuş Kars Halkevi Dergisi*, Haziran 1938, Yıl: 4, S. 5, s. 8.

Zehirli diken gibi incitirdi gözleri.
Ne bir yerde güler yüz, ne bir gülme sesi var;
Ne ekinsiz yazıda koyun, kuzu sürüsü:
Ne kavallı çoban var, ne bir çoban türküsü;
Sâde salgın bir yasın boğuk inlemesi var.
(…)

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "X" adlı şiirinde bir Eğin türküsünden yola çıkılarak Anadolu insanı anlatılır. Burada Anadolu insanının yalnızlığı, acısı ve çektiği sefalet açıkça ortaya konulur. Gurbet, Anadolu insanı için "*bağra saplanmış hançer*" gibidir. Öldürmeyen ve sürekli acı çekilmesine sebep olan bir hançer:

Bir türkü dinledim Eğin ağzından
Haykırıyordu oğul oğul diye
Kim bilir kaç asrın kış ve yazından
Toplanmış acısı ıssız geceye

Her şey bu sesteydi ölüm, sefalet
Hepsinden acısı sapsarı açlık
daima yanık
Bağrımızda saplı hançer ey gurbet

Bu kısa şiirde "*Bağrımızda saplı hançer ey gurbet*" mısraıyla bütün Anadolu coğrafyasının kaderi gurbet duygusuyla özetlenir. "*Issız, acı, haykırma, ölüm, sefalet, açlık, yanık gurbet*"… Bu kelimeler yan yana geldiğinde gurbet ve Anadolu insanın hikâyesi ortaya çıkmaktadır.

Mehmet Kaplan, Türk aydınlarının Anadolu ile karşılaşmalarıyla ilgili şu doğru tespiti yapar: "*Bu karşılaşma onlarda şok tesiri uyandırır.*"[169] Gerçekten de Anadolu'yla karşılaşan aydınların ilk tepkileri bir şok yaşama şeklindedir. Bu şoktan sonra olumlu veya olumsuz bir tavır takınırlar. Mustafa Niyazi Akıncıoğlu da bu şoku

[169] Mehmet Kaplan, "Cumhuriyet Devrinde Memleket Şiirleri ve Faruk Nafiz Çamlıbel", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 302.

yaşayan sanatçılardan birisidir. "Anadolu = Patika+Keçiyolu" adlı şiirinde bu açıkça hissedilir. Şiirde çorak bir coğrafyadan geçilmesi güç olan yollardan ibaret olan Anadolu köylerini anlattıktan sonra, Anadolu insanını anlatmaya koyulur. Şiir bu bakımdan bir zamanlar taşradan ibaret görülen gurbetteki Anadolu'ya ve Anadolu insanına ayna tutar. Şiirde Anadolu köylüsü, hayat şartları, ekonomik ve sosyal açıdan geriliği çarpıcı bir biçimde anlatılır. Şiirin içerisinde şiddetli bir sistem tenkidi de vardır. Anadolu köylüsü sefil bir hayat yaşamakta, aynı zamanda açlık çekmektedir. Açlık, sefalet, sağlıksız hayat şartları, onları hastalanmasına ve ölümüne sebep olmaktadır. Anadolu köylüsü, sermayesi sadece sapan, öküz ve eşekten ibaret olan bir çiftçidir. Onlar için konfor hasır döşekten ibarettir:

Şairin henüz şiirinin girişinde başladığı tenkit okları

Ne altımızda 8 silindirli bir oto
ve ne omuz ve ne omuzlarımıza asılı bir foto
makinesi vardır.
Bizi Anadoluya götürecek patikalardır.
Sarı,
bir şerit gibi uzayan keçi yolları köyleri köylere bağlar.
Halâ patikalarda
kağnı sesleri ağlar.
(…)
Akşamlar suya baş eyer
Köyler geceler mavi bir pijama gibi giyer.
sıtmanın semirdiği
köylüyü kemirdiği
yerr
köyler!..
Anadolu'da yabanlar yarıktır
ve ömür,
ayaklarında eskiyen çarıktır.
SERMAYE = sapan + öküz + eşek,

KONFUR = hasır + döşek..

firengi, batak,

yatak..

Yayık başında parmağı kınalı köy kızları,

harman yollarında sarı,

hasta benizli, cılız çocuklar

(…)

Anadolu köyleri, tarlalarda çalışan kadınlar ve sağlıklı olmayan çocuklarla doludur. Köylerde açlık vardır. Aydınlar için gurbet olan bu coğrafyada insanlar açlıklarını giderebilmek için yalnızca su, çavdar ekmeği ve bulamaçla beslenmektedir. Burada tam da Mehmet Kaplan'ın dediği şok yaşanır. Sanatçı Anadolu gerçeği karşısında dehşete kapılmış gibidir. Onun gördüğü Anadolu sefaletin, açlığın, hastalığın, ölümün kol gezdiği bir yangın yeridir:

Şimdi kafam

MUAZZAM bir Anadolu

filmi çeviriyor.

(…)

Filmim seslerle, çığlıklar dolu.

Bu filme köylü tipler, köy ağaları

ve sarı,

hasta benizli köy çocukları giriyor.

(…)

Bu şokun ardında sanatçı suçluyu da gösterir:

(…)

Ve sapan arkasında yaşlı köylü kadınlar var.

stok,

tok,

AÇÇÇ

GIDA = su + çavdar ekmeği + bulamaççç..
(…)

Bu şiirde gurbet duygusu açlık ve sefalet duygusunun arkasına saklanmış gibidir. Sosyal hayat bütün gerçekliği ile sunulmuştur:

(…)
Şimdi kafamın foto camları
Anadolu manzaraları çekmekte:
Anadolu ateş akşamları,
Hasta çocuklarla kafama
hatıra ekmekte…

Yusuf Ziya Ortaç'ın "Gurbet Yolcuları", Vasfi Mahir Kocatürk'ün "Garip Öldüren Çeşmesi'de de Anadolu ve Anadolu insanını bütün sıkıntılarıyla anlatılır. Bu şiirlerde yukarıdaki şiirden farklı olarak gerçeklik biraz daha yumuşatılmış, Anadolu insanının sıkıntıları, savaşta kimsesiz kalan çocuklar, tabiat şartlarının ağırlığı ve bu insanların duyduğu derin yalnızlık ve bırakılmışlık hissi hüzünlü bir gurbet akşamı atmosferinde verilir:

(…)
Geziyorlar böyle her gün
Derin derin düşünerek.
Hepsi hasta, hepsi ölgün
Ellerinde birer değnek!

Seyrederler gece, gündüz,
Hep yabancı ufukları,
Bu gurbette kalan öksüz
Anadolu çocukları…
(Gurbet Yolcuları)

Denize gönderdikten sonra son vedaları
Aşıyorum sararmış kırları, sarp dağları;
Dalmıştım ta bağrına bu yıl Anadolu'nun.
Her gün bir parça daha yoran gurbet yolunun
Alnımızı aşındırmış bin türlü elemi.
(…)
(Garip Öldüren Çeşmesi)

1923-1938 yılları arasında "*Toplumsal yapıyı siyasî, sosyal ve kültürel açılardan çağdaş bir düzeye yükseltmek, Türkiye Cumhuriyet'inin kuruluşundan sonraki ilk on beş yılın politikaları arasında yer almıştır.*"[170] Muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için bu dönemde gerçekleşen Türk inkılâplarını[171] yaymak bütün aydın zümrenin üzerine düşen bir görev gibi kabul edilmiştir. Atatürk döneminde Türk düşüncesini etkileyen Anadoluculuk fikriyle entelektüel zümre "*Anadolu Türklüğü'nün uzun yıllar ihmal edildiği düşüncesiyle (...) Anadolu'yu yeniden maddi ve manevî anlamda tanıtabilmek*"[172] için yollara koyulmuştur.

Yakup Sabri "İnkılâp Yolcularına"[173] ve Münip Özer'in "Yürü Yolcu" [174] adlı şiirlerinde bu amaçla gurbetten gurbete giden Türk aydınından bahsederler. Her iki şiirde de Anadolu'nun bir gurbet olduğundan; ancak bu gurbeti yeniden vatan yapmak için uğraşan insanların da varlığından bahsederek, Anadolu'nun acı talihini değiştirmek için hiç durmadan ve yılmadan çalışmak gerektiği anlatılır:

Söyleyin şarkımı hep bir ağızdan
Gurbetten gurbete giden yolcular.
Sinmeden ayrılık hicranı bir an

[170] Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1999, s. 3.

[171] bkz. Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

[172] Levent Bayraktar, "Anadoluculuk", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi, Cilt 2*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009, s. 569.

[173] Yakup Sabri, "İnkılâp Yolcularına", *Geçit Mecmuası*, 10 Teşrin-i Evvel 1933, S. 1, s. 7.

[174] Münip Özer, "Yürü Yolcu", *Dumlu Mecmuası*, 1937, Yıl: 1, S. 1, s. 5.

Gurbetten gurbete giden yolcular…
(…)
(İnkılâp Yolcularına)

(…)
Sırtında yara açsın yükünün ip izleri,
Sargı yapar bağlarım oraya enginleri.
"Türk"lerin ideali yürümektir ileri,
Varsın ebediyete kadar uzasın yollar.
(Yürü Yolcu)

Bu dönemde Anadolu'nun gurbet olmaktan çıkıp, vatan olmasını sağlayan bozkırın ortasında bir başkent yaratan Atatürk inkılâplarının da sanatçılarda uyandırdığı heyecanı unutmamak gerekir.

Millî Mücadele'ye kadar genelde Anadolu'ya gurbet gözüyle bakılmıştır. Ancak Kurtuluş Savaşı'yla birlikte Anadolu ve yeni başkent Ankara özel bir konum kazanmıştır. Bir şekilde gurbet yerine sıla olarak görülmeye başlanmıştır. Prof Dr. Mehmet Kaplan, bunu şöyle açıklar:

"*Yeni Türk devleti başkentinin Ankara'da kurulması, âdeta Türk aydınlarına Anadolu'nun gerçeğini gece-gündüz hatırlatmak içindir. Gerçekten de bu devirde politik, sosyal ve kültürel sahada bütün dikkatler, yüzyıllar boyunca ihmal edilen Anadolu'ya çevrilir. Bu sayede son elli yıl içinde Türkiye'de Atatürk'ün düşüncelerine uygun bir Türkiye yaratılır*."[175]

Bu nedenlerden ötürü bir zamanlar gurbet olarak görülen yerler, Millî Mücadele'den sonra sılaya dönüşmüştür. Özellikle Ankara, "*Türk yurdunu kurtarma mücadelesinin merkezidir. Türkler için güvenli, stratejik önemi olan bu başşehir Orta Anadolu'dadır, İstanbul'un ve medeniyet merkezlerinin çok uzağındadır. Bu tecrid edilmiş, uzak ve vahşi diyarda, çok güç hayat şartları içinde Türklük âdeta yeniden*

[175]Mehmet Kaplan, "Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Kısa Bir Bakış", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997 s. 309.

kendini bulur ve yeniden dirilir. (...) Bu devir yazarlarında Anadolu'nun ve Ankara'nın sıhhî havasını belirtmek ortak bir motiftir."[176]

Behçet Kemal Çağlar'ın yukarıda bahsedilen duygularla örülü birçok şiiri vardır. "Ankara'da", "Ankara'm Ah Ankara'm"[177] adlı şiirleri bunlardan bazılarıdır. Yine Ertem imzalı bir şairin "Ankara'ya" [178] adını taşıyan şiiri, Hamit Salih Asyalı'nın "Ankara'ya" [179] şiiri, Vehbi Cem Aşkun'un "Ankara" [180] ve "Ankara'ya I" şiirleri, İlhan Boran'ın "Bükreş'ten Ankara'ya" [181] şiirlerinde Ankara özlem duyulan bir sıla olarak görülür. Bu şiirlerde derin bir Ankara hasreti ve bununla birlikte gelen gurbet duyguları vardır. Tabi burada sadece Anakara şehrine duyulan sıla özlemi yoktur. Çünkü Ankara yeni kurulan devletin başkenti ve yurtta büyük heyecan doğuran Türk inkılâplarının merkezidir. Dolayısıyla burada duyulan hasret, bozkırın ortasında oluşan bu yeni mucizeyi ve onu yaratanlara duyulan saygı ve hayranlıkla birlikte ele alınmaktadır. Nitekim aşağıda art arda verilen şiir parçalarında bu denilenleri açıkça görmek mümkündür:

Ankara ah Ankara… Ah Ankara Ankara!
Seslen bana… Ben senden uzak nasıl yaşarım?
Bahtım, senin bağrından koptuğum günden kara
Ben sendeki gözlerden nur alarak yaşarım…
(…)
(Ankara'da)

(…)
Gurbet elde ölürsem eğer, gömüldüğüm gün
Kendine bir teselli bul, sevin doya doya:

[176] İnci Enginün, "Millî Mücadele Devrinin Edebiyata Aksi", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 498.

[177] Behçet Kemal Çağlar, "Ankara'm Ah Ankara'm", *Yücel Mecmuası*, I. Kânun 1935, C. 2, S. 10, s. 126.

[178] Ertem, "Ankara'ya", *Ülkü Mecmuası*, Birinci Kanun 1933, C. 2, S. 11, s. 384.

[179] Hamit Salih Asyalı, "Ankara'ya", *Görüşler Mecmuası*, Nisan 1937, S. 1, s. 14.

[180] Vehbi Cem Aşkun, "Ankara", *Taşan Mecmuası*, 1938, S. 21-45, s. 17.

[181] İhsan Boran, "Bükreş'ten Ankara'ya", *Yücel Mecmuası*, Şubat 1937, C. 4, S. 24, s. 19.

Bu uzak yad ellerin bir köşesi var, düşün,
Orası ebediyen ebediyen Türkiye.
(Ah Ankara'm)

Gece aydan sordum, gündüz güneşten;
Başımda bir sevda oldun ateşten!
Ankara'm, canıma akan, Ankara'm,
Bağrımı hasretle yakan Ankara'm!...
(…)
(Ertem imzalı şair)

Seni gören diyorlar bilmez keder, dert nedir,
Unutur her acıyı, kalkar gönlünden tasa!
Kalbi kıvançtan taşar, yüzlerine kan gelir,
Seni gören diyorlar ömrünce girmez yasa!
(…)
(Ankara'ya I)

Ne beynim hatırada, ne gözlerim arkada
Yüz sürüp doğmak için gönlüm hep Ankara'da;
(…)
Gözlerime sindikçe uzun yaylanın düzü,
İçimden siliniyor gurbetin soluk yüzü,
Gökleri parıl parıl ırkımın özü kadar,
Yıldızlar cana yakın annemin gözü kadar.
(…).
(İhsan Boran- Bükreş'ten Ankara'ya)

Hasretini çekerek senin kaç yıl Ankara;
Taşını, toprağını bilsen nasıl özledim!
Kokunu ufuklardan getiren rüzgârlara,
Karışıp gelmek için yollarını gözledim..

(…)
(Vehbi Cem Aşkun- Ankara)

Anadolu ideolojisi başlığı altında toplanan şiirler, iki ayrı grupta değerlendirebilir. Bunlardan birincisi "Manzum Roman", "Han Duvarları", "Gurbet", "Bir Han Duvarından", "Bingöl Çobanları", "Çoban ve Yolcu", "Anadolu Hasreti", "Tahayyül", "Sesler I", "Memlekete Türküleri", "Kızıl Saçlar", Erzincan Yolunda", "Erzincan Akşamları", "Sılaya Dönüş", "İsimsiz", "Anadolu Köyleri", "Köy Arkadaşlarıma", "Unutulmaz Bir Yolculuk", "Kamyonet Yolcularına", "Bu da Türkün Türküsü", "Anadolu=Patika+Keçiyolu", "Gurbet Yolcuları", Garip Öldüren Çeşmesi", "Anadolu'da Arkadya", "Anadolu", "İnkılap Yolcularına" ve "Yürü yolcu" şiirlerinde anlatılan savaş sonrası Anadolu'nun Türk aydını tarafından yeniden tanınmaya ve tanıtılmaya çalışması şeklinde ortaya çıkan şiirlerdir. Bu şiirlerde Anadolu'nun yoksulluğu, perişanlığı, seyredenlerde uyandırdığı sevgi, şefkat, acıma ve gurbet duyguları Anadolu coğrafyası ve o coğrafyada yaşayan hikâyelerle birlikte anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci grupta ise "Ankara'da", "Ankara Ah Ankara", "Ankara'ya", "Ankara'ya I", "Bükreş'ten Ankara'ya" ve "Ankara" şiirlerinde görüldüğü gibi genelde Anadolu, özelde ise Ankara, kurulan yeni devletin ve heyecan doğuran inkılâpların merkezidir. Bir zamanların kıraç, harap arazisinde artık yeni yollar, yeni şehirler inşa edilmekte, neredeyse yarım asırdır savaşan, insan ve toprak kaybeden bir milletin yaraları sarılmaya başlanmıştır. Bu da dönemin şairlerinde büyük bir heyecan uyandırmış ve yukarıda örnekleri görüldüğü gibi Anadolu ve Ankara'nın özlenen bir sıla olarak görülmesine neden olmuştur.

1.1.5. Beşerî Aşk

Aşk nedeniyle gurbet dönemin şiirleri içerisinde önemli bir yekûn tutar. Bu bölümde ele alınan aşk, maddî-beşerî aşktır. Şiirlerde ya aşk yüzünden gurbete çıkılmış ya da gurbete çıkış nedeni aşk olmasa da memlekette bir sevgili bırakan insanının duyguları ele alınmıştır. Bu aşağıda tasnif edilmiştir. Aşk elbette, yalnızca beşerî duygulardan ibaret değildir. Genel adıyla manevî aşk diye nitelendirilen aşk da farklı bir bölümde ele alınacağı için burada sadece maddî-beşerî aşk üzerinde durulacaktır.

Gurbet aşkın ve âşıkların üzerinde olumsuz etki bırakır. Âşıklar için gurbet neredeyse ölüm gibidir. Gurbet nedeniyle ayrılan âşıklarda hüzün, keder, özlem, endişe ve korku gibi duygular ön plandadır. İncelenen dönemde maddî-beşerî aşk nedenli gurbet şiirleri, çıkış noktası bakımından üç grupta toplanabilir:

1. Gurbete çıkış anında veya gurbet fikrinin ortaya çıktığı anda âşıkların üzüntülerinin anlatıldığı şiirler.

2. Gurbete giden/gitmek zorunda kalan âşığın sevdiğine duyduğu hasretin ve aşk acısının anlatıldığı şiirler.

3. Geride kalan âşığın gurbete giden sevdiğine duyduğu hasretin ve aşk acısının anlatıldığı şiirler.

1. Gurbete çıkış anında veya gurbet fikrinin ortaya çıktığı anda âşıkların üzüntülerinin anlatıldığı şiirler

Gurbete çıkış anında yaşananlar aşağıda "Gurbete Çıkış Anı" adlı bölümde ele alınacaktır. Gurbet nedeniyle birbirlerinden ayrılmak zorunda kalan âşıkların ayrılık anını anlatan bir kısım şiiri de burada değerlendirilmesi uygun bulunmuştur.

Hamdi Gökalp "Veda Gezintisi" adlı şiirinde iki âşığı ayıracak olan gurbet yolculuğunun vedalaşma sahnesini anlatmaktadır. Bu veda sahnesi akşam vaktidir. Birazdan birbirinden ayrılacak olan iki sevgilinin üzüntüsü, gün batımının da etkisiyle daha da trajik bir hale sokulmak istenmiştir. Yolcuları gemiye götürecek sandal âdeta ayrılığın sembolü gibidir:

"Akşam" isli bağla düğümlendi gün yine,
Dağıldı zerre zerre acı bir hüzün yine.
Akşamın bin bir rengi sahillere dayandı,
Uçuşan kelebekler gibi sularda yandı.
Biraz sonra bir gölge kayarak mermer sudan,
Köpüklü dalgacıklar açıldı yer yer sudan!
Hülya dolu engini yırtarak aşan sandal,
Ağır ağır sahile şimdi yaklaşan sandal,
Onlara ayrılığın zehrini tattırdı;
Devam etmek isteyen arzularını kırdı.

(…)

Şair, ayrılığın hüznüyle gurbeti "*baykuş*"a benzetir. Baykuş Türk kültüründe "*bir felaketi, perişanlığı, ölümü*"[182] haber verdiğine inanılan, uğursuz bir kuş olarak yer alır. Birbirini seven iki kişiyi ayıran gurbet, bu bakımdan bir baykuşu andırır. Şiirde akşam atmosferi baykuş imajı ile daha da ürkütücü bir hale sokulmuştur. Gurbetle baykuşu bir arada gösteren bu imaj o dönem için farklıdır. O yüzden şiirde hakim duygu ayrılık hüznünden fazla korku duygusudur:

(…)
Hasret cehennemi bir lahza düşündüler;
Gözleri sevgiden beyhude şifa diler.
Bir anda gözlerinden yaşlar döküldü çiftin,
"Gurbet" adlı baykuşlar başında güldü çiftin.
Dudakları yanaştı yanarak için için;
Başlamış maceralar bu en son buse için.
Ağızlar kımıldandı son sözle, son akşamla,
Veda için uzayan eller ayrıldı gamla!...

Haşim Nezihi'nin "Engin Denizin Yolcusuna" ve Süreyya Ersan'ın "Çağlayan"[183] adlı şiirlerinde ayrılma vakti yaklaşmış olan âşıkların gurbet gerçeğinin acı yüzüyle karşılaşmaları ve bu duyguyla başa çıkma çabaları görülür. Her iki şiirde de hüzün, keder, endişe duyguları hâkimdir. Gurbet sevenleri birbirinden ayıran "*kara bir dert*"tir. Ve insan ruhunda onarılmaz hasarlar bırakmaktadır. Bütün bunlara rağmen ayrılık bir zorunluluktan kaynaklanmış, ayrılanlar da bunu kabullenmeye çalışmıştır:

(…)
İçimde sızlayan yer hız alıyor büsbütün,
Ayrılık kara bir dert, bilmem kavuşur muyuz?
İnce bir şey kırıldı yine içimde bugün,

[182] Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999, s. 62.

[183] Süreyya Ersan, "Çağlayan", *Resimli Ay*, Eylül 1936, N. 7, s. 55.

Yeni bir yara aldı bugün yine ruhumuz.
(…)
Düşünme beni sakın, sakın bana acıma,
Git gülerek sevgilim yolların açık olsun.
(Engin Denizin Yolcusuna)

(…)
Gurbettin bin bir yası sarsa da benzimizi,
Biz en temiz şefkatle yaşattık sevgimizi,
Ne çıkar bu enginler ayırıyorsa bizi,
Sen bütün hayatımca gönlümde ağlayanımsın.

Bu tükenmez hicranla ağarsa da saçlarım,
İsmini Rabbim gibi ancak dudaklarım,
Sana en son arkadaş, eş olacak ben varım,
Varlığımı ilk ve son ömrüne bağlayansın.
(…).
(Çağlayan)

Vasfi Mahir Kocatürk'ün "Sürüden Ayrılana", Safa Karatay'ın "Gitme", Halit Fahri Ozansoy'un "Sen Yoksan" ve Ö. Kaya'nın "O Bizimdir"[184] adlı şiirleri konu itibariyle birbirine yakındır. Bu şiirlerde gurbet kaynaklı, hüzün ve endişe hâkimdir. Ancak "Sürüden Ayrılana", "Gitme" ve "Sen Yoksan" şiirlerinde gurbetin acılara, felaketlere neden olacağı anlatılırken, Ö. Kaya'nın şiirinde daha fazla bir sahiplenme duygusu olduğu görülür:

(…)
Ey bağların şenliği gitme sakın yabana!
Hasretin bir tükenmez intizar oldu bana,
Sen bir güzel kuzusun, gel sürüsüz çobana;

[184] Ö. Kaya, "O Bizimdir", *Doğuş Mecmuası*, 5 Mayıs 1936, Yıl: 1, S. 5, s. 4.

Belki kulübesinde bir tas ayran içersin…

Kurtlar kıyar sürüden ayrılan her kuzuya:
Yolunu kesmek için yatar bin genç pusuya;
Kız! Seni benzetirim çılgın akan bir suya:
Her düşmana bir yudum verir, döner, geçersin.
(Sürüden Ayrılana)

(…)
Gurbet akşamlarının efsanesi sarınca;
Çıldırırım ardından bulamayınca seni
Yalvarıyorum. Kadın bırakıp gitme beni.
(Gitme)

(…)
Nasibim o yoldaysa
Gurbet! bana gam değil.
Ancak düşerim yasa,
Sen yoksan ölürüm bil!
(Sen Yoksan)

Kaval dağa haber sormuş
Yar ellere gidiyormuş
Yuvasından uçar mı kuş
O bizimdir o bizimdir.

Yara kalır dağın bağrı
Soldurur bizi bu ağrı
Nasıl yollayalım yâri
O bizimdir o bizimdir.
(…).
(O Bizimdir)

2. Gurbete giden/gitmek zorunda kalan âşığın sevdiğine duyduğu hasretin ve aşk acısının anlatıldığı şiirler

Sık sık vurgulandığı gibi gurbet hem gidenin, hem de geride kalanın duygularına tesir eden, iki yönlü kavramdır. Bu alt başlık altında gurbete giden veya gitmek zorunda kalan âşıkların çektikleri aşk ve ayrılık acısı, hüzün, keder, endişe, özlem, kavuşma arzusu ve umut gibi duyguların anlatıldığı şiirler değerlendirilmiştir.

Rıfkı Melûl Meriç'in "Ankara'da Gurup" adlı şiirinde geride bırakılan sevgiliye duyulan özlem dile getirilir. Gurbet acısının anlatılmasında en çok tercih edilen zaman akşamüstüdür. Akşamın hüznü; gurbetin hüznü, hasreti, korkusu ve yalnızlıklarıyla birleşerek tesirini artırır. Günbatımı insanın içinde bir bitiş, yok oluş duygusu uyandırır. Gurbetin içerisinde de bütün bu duyguların yanı sıra bitme ve yok olma duygusu da vardır. Bu yüzden hissedilen duygular, bu atmosferde tesirini daha fazla gösterir:

Bağrından vurulmuş bir geyik gibi
Kanları sızarak bir iplik gibi
Tepelerden güneş gurup ediyor.

Bulutlar tutuştu, dağlar tutuştu
Bu dağları aşan rüzgâr tutuştu
Mecruh düşen güneş gurup ediyor.
(…)
İçime işlerken ayrılık hissi,
Dedim ki: Ölümüm ayırsın bizi…
Yaşarken ayrılık, çünkü daha güç

Hamdi Gökalp'in "Uzakta Sevgiliye", "Bir Güzele Mektup", "Yalnızlık", "Senden Uzaklarda" ve "Geçti" adlı şiirlerinde geride bırakılan sevgiliye duyulan hasret, ayrı kalmanın acıları, sıkıntıları, yalnızlık duygusu, bekleyiş ve çeşitli endişeler anlatılır:

(…)

Ömrüm kurban gitti sonsuz kedere;
Bak yine düşmüşüm gurbet ellere.
Yalnız sen gelmedin bu ıssız yere:
Yollardan kuş uçtu, kervan da geçti!
(Geçti)

Gurbette, acılar, özlemler, yalnızlıklar, yabancılık gibi duyguların arttığı zamanlarda genellikle lirik kahramanlar hatıralarına ve hayallerine sığınırlar. Yukarıdaki şiirlerde de aynı durum söz konusudur. Artık bir saplantı haline dönüşmüş olan gurbet duygusunun yarattığı boşluk ve üzüntü bu şekilde hafifletilmeye çalışılır:

Gözümdedir hayalin, kulaklarımda sesin,
Uzaksın benden ama ruhumun içindesin.
Hasretinin alevi benim yandı gözümde
Sana ait hatıram dalgalandı gözümde.

Hicranın azabı beni her gün zehirler,
Ey aşkımın perisi artık üzdüğün yeter!
Uzaksın benden ama kalbimin içindesin,
Gözümdedir hayalin, kulaklarımda sesin!
(Uzakta Sevgiliye)

Gurbette yaşıyorum.
Sevgini taşıyorum.
Bu elden gençliğime her an ederken veda,
Aylar var ki yaşattım yalnızlığı ruhumda
Derin bir ağrı gibi…
Veremli bir genç kızın solgun saçları gibi
Henüz parlayan sönen
Hazin emellerimden yalnız ölgün akisler kaldı
Ve yalnız keder kaldı…
(…)

(Bir Güzele Mektup)

Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Gurbet I-II-III" adlı şiirlerinde de gurbetteyken geride bırakılan sevgiliye karşı hissettikleri anlatılır. Bu şiirlerle ilgili ilginç bir nokta vardır. Çeşitli araştırmacılar bu şiirlerin Faruk Nafiz'in dönemin tanınmış kadın şair ve yazarı Şükûfe Nihal Başar'a duyduğu aşkı anlattığını iddia etmektedir. İki sanatçının arasında yaşandığı söylenen aşkla ilgili olarak Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal* adlı eserinde şu tespitlerde bulunur:

"*Şükûfe Nihal'in yaşadığı ikinci büyük aşk devrin genç ve yakışıklı şairi Faruk Nafizledir. (...) Halim Paşa'nın hanımı olan İffet Halim (Oruz)'in Erenköy'deki köşkünde Şükûfe Nihal'i asıl düşüren bu sevda olmalıdır. (...) Bu hoş sohbetler esnasında herkesin hayran olduğu kadın Şükûfe Nihal, Faruk Nafiz'in kalbini çalmıştır. Ancak Şükûfe Nihal, kızı Günay'ı annesiz bırakmak istemediği için Faruk Nafiz'in evlenme teklifini reddeder. Faruk Nafiz, 1922'de Anadolu'ya geçişi üzerine içinde yaşadığı aşk, gurbet ve hasretle birleşir.*"[185]

İster Şükûfe Nihal'e aşkı anlatsın veya anlatmasın bu şiirlerde geride bırakılan sevgiliye duyulan aşk, gurbetin sıkıntıları, yalnızlık, özlem duyguları vurgulanarak anlatılır:

Bir kuş tanıyordum ki baharda
Salkımlar açan bahçemin, üstünde uçar da
Akşamların ürperdiği bir sesle öterdi
Besbelli, bu iklime yabancı,
Nerden koparak geldiği meçhul,
Endamı uzun, tüyleri parlak, sesi vahşi
Bir kuş.

Akşamla yatan köyde sedalar durulunca.
Mehtaba yakın, gölgeli bir nokta bulunca
Hicranla kısılmış, heyecanlarla boğulmuş
Bir sesle öterdi.

[185] Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 43.

Öttükçe uğuldardı sesinde
Avare kuşun duyduğu hasret,
Bir bilmediğim kıtada bir dağ tepesinde,
Bin bir çölün ardında kalan yurduna dair.
(...)

Şiirde derin bir lirizm vardır. "*Baharda salkımlar açan bahçemin üstünde uçup, akşamların ürperdiği sesle öten*" bu kuş hem geride bırakılanı, hem de şiirin lirik kahramanını anlatır. Kendi çevresine yabancı ama sesinde "*uzak diyarların arkasında kalan*" memleketine duyduğu hasreti anlatan bir kuş vardır. Şiirin içerisinde zaman zaman Faruk Nafiz'le Şükûfe Nihal'in aşkını çağrıştıran mısralara rastlanır: "*Sen Marmara'nın göl gibi durgun bir ucunda/Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda*", "*Her gün daha bir parça yakından sevişirdik:/Ben şair, o şair.*".

Her üç şiirde de gurbette olan lirik kahraman sıla özlemini, sevgili özlemiyle birleştirmiştir. Bütün şiirlerde gurbet duygusu ve bu duygunun beraberinde getirdiği özlem, endişe, keder bir sevgili üzerinde şekillenmiştir:

Ey gözlerinin çevresi mor, benzi tutuşmuş,
Akşamladığım yolları yalnız gezen afet!
Kaç yıl geçecek, böyle hazin, böyle habersiz
Sen Marmara'nın göl gibi durgun bir ucunda,
Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda,
Sen benden uzak, ben sana hasret?
(…)
(Gurbet II)

(…)
Bir gün bu dudaklar beni hasretle anarsa,
— Rabbim, ne dudaklar,
Gül benzinin üstünde birer damla kıvılcım!—
Bir gün bana ağlarsa bu
Beyhude değildir; bunu bilsin.

Bilsin ki bugün bir sen eziyette değilsin:
Gurbet yayının, kalbi delinmişte okundan,
Günlerce uzakta
Yorgun biri izlet gibi sessiz yaşamakta..
Yorgun biri uzlet denilen kabre gömüldü,
Ölmeden öldü.
(Gurbet III)

Faruk Nafiz'in "Düşünce", "Sen Neredesin?", "IV", "Yuvamın Kuşu" ve "Yolcu ve Arabacı" adlı şiirlerinde de gurbet sevgiliyle özdeşleştirilmiştir:

Ağlar, sorarım hep seni gurbet gecesinden
Rüzgâr getirir kalbime bir nağme sesinden.
(…)
Yalnız yaşamaktansa nigârımdan uzakta
Ölsem, diyorum, dar u diyarımdan uzakta.
(Düşünce)

Bir kömür dumanıyla tütsülendi akşamlar,
Gurbete düşmüşlerin başına çöktü damlar...
(…)
(Sen Neredesin?)

(…)
Yüksel ki bu gurbette esir gibi daim
Senden gelecek mateme bin canla fedaiyim!
(IV)

(…)
Yıllar geçti: Ne gelen var ne giden!
Gurbet elde kaldı boynum bükülü.
Ne gülleri soldurdun sen hasseden

Ne susturdum ben sazımla bülbülü.
(…)
(Yuvamın Kuşu)

- Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı,
Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?
- Henüz bana "Yolun sonu budur!" denmedi,
Ben ömrümü harcadım, bu yollar tükenmedi.
(…)
(Yolcu ve Arabacı)

Yukarıda birkaç mısraı alınan bu şiirlerde hâkim duygu gurbettir. Ve tabii olarak gurbetle birlikte hüzün, keder, acı, özlem, endişe, korku, ümitsizlik, bekleyiş duyguları da kendini gösterir. Ancak bu şiirlerde bize ilgi çekici gelen şey, sevgilinin gelmesi veya sevgiliye kavuşmakla gurbetin sona ereceği duygusudur. Çalışmamızda incelenen birçok şiirde gurbette özlenen -orada sevgili, eş, çocuk olsa bile- memlekettir, sıladır. Yukarıdaki şiirlerde ise sıla sevgilidir. Dolayısıyla sevgiliye kavuşmak sılaya kavuşmak gibidir. Bu duygu Faruk Nafiz'in adı geçen tüm şiirlerinde dağınık olarak kendini gösterir.

Sabahattin Ali'nin "Ağlaya Ağlaya" ve "Kıyamadığım", Kadircan Kaflı'nın "Sana" ve "Ayrılınca" adlı şiirlerinde gurbet yine sevgiliyle özdeşleştirilmiştir. Faruk Nafiz'in şiirlerinde bu sevgili bilinen bir şahsa işaret ederken, bu iki şairde biraz daha muhayyel şahısları gösterir. Şiirin geriye kalan kısımları duygu açısından fazla bir yenilik göstermez. Gurbetin acısını, sevgiliden ayrılmanın verdiği acı kat kat artırmaktadır. Bu duruma bir çözüm yoktur. Ve kısa sürede de olacak gibi görünmemektedir:

Yâr, senden uzak ellerde
Kaldım ağlaya ağlaya;
Bitip tükenmez yollarda
Öldüm ağlaya ağlaya.
(…)

(Ağlaya Ağlaya)
(…)
Evde kapanıp kaldın mı?
Seyrana çıkıp güldün mü?
Başkalarının oldun mu?
"Benimsin!" diyemediğim!
(…)
(Kıyamadığım)

(…)
Çöküyor şiire bir ağır gurbet
Sönüyor gökte son kalan yıldız…
Hıçkırık bilmiyor sağır gurbet:
En beyaz fecri gönlümün ıssızı..
(…)
(Sana)

(…)
Kaldıkça bu gurbette onun aşkına vurgun;
Titrer bu emel mabedi üstünde hüzünler;
Artık pek uzak gözlerimin güldüğü günler...
Issızlığa düştüm tutulan ay gibi yorgun;
Kaldıkça bu gurbette onun aşkına vurgun.
(Ayrılınca)

Cemal Bora'nın "Gurbette"[186] ve Galip Mükerrem'in "Gurbette"[187] adlı şiirlerinde de gurbete giden âşıkların ruh hallerinden bahsedilmektedir. Fakat bu şiirlerde şiirlerin lirik kahramanları ayrılık acısının tesellisini hatıralarında, sevdiğinin hayalinde değil, başka kadınlarda bulmuştur. Cemal Bora'nın şiirinde lirik kahraman

[186] Cemal Bora, "Gurbette", *Resimli Ay Mecmuası*, Şubat 1929, N. 5, s. 52.

[187] Galip Mükerrem, "Gurbette", *Ege Işıldağı*, 2 Birinci Kânun 1933, Yıl: 1, S. 1, s. 3.

yaptığından pişmanken, Galip Mükerrem'in âşığında böyle bir pişmanlık yoktur. O, acıları unutmak için başka bir aşkı tercih etmiştir:

Yalnızlık senin için,
Sensiz avunmak için.
Şaşırdım yollarımı.
Meyle, kadın peşinde
Kirlettim kollarımı?
Bu kirli kollarımla;
Seni nasıl sarayım.
Baştanbaşa yarayım.
(Gurbette)

Ağlıyorken de düne,
Bağlandım öbürüne;
Umudum günden güne
Yeni bir derde saldı.

Gönül, bu gurbet elde
Yandı, savruldu yelde.
Ömrüm dikenli telde
Sanki takıldı kaldı.
(…).
(Galip Mükerrem, Gurbette)

F. Coşkun "Son Baharda"[188] adlı şiirinde ise gurbette aşk, ayrı kalma ve hasret acılarının yeni birisini bulmaktan geçmediğinden, gurbetin bilakis aşkı perçinlediğinden söz etmektedir:

(…)
Dirilen bu yalnızlık, inleyen bu hazin ses,

[188] F. Coşkun, "Son Baharda", *Yücel Mecmuası*, Şubat 1935, S. 1, s. 35.

Dolaşan bir zahirdir ben hasta, bikes,
Boynu bükük söğüdüm, akan ömrüme ağlar
Gurbetteysem de beni hicran yârime bağlar.

Mustafa Niyazi Akıncıoğlu'nun "Gurbet Türküleri I-II-III" ve "Yalvardım Ağladım", Şinasi Gündoğdu'nun "Akrep", Ömer Bedrettin'in "Son Dilek", İsmail Safa'nın "Dağınık Satırlar 5", İrfan Rıza'nın "Gönlümle Baş başa"[189], Şadi Ahmet'in "İzmir'de Kalana"[190], Safa Karatay'ın "Senden Uzak", Refik Fikret'in "Pencere"[191], Mehmet Necati Öngay'ın "Duman I-II-III-IV", Etfal Fuat'ın "Gurbetten"[192], R.D. imzalı şairin "Selâm"[193], Salih Zeki Aktay'ın "Uzaklardan Uzaklara", H. İsmet Sütuna'nın "Gurbette"[194], Refik Fikret'in "Bir Şehir Park İstiyor"[195] ve Ziya İlhan'ın "Özlem" adlı şiirlerinde de yukarıda incelemeye çalışılan şiirlerdeki gibi gurbet ve hasret duyguları benzer imaj, zaman ve mekânlarla anlatılmıştır. Bu şiirlerde seçilen zaman genellikle akşam ve gecedir. Mehmet Kaplan'ın ifade ettiği gibi "*Duygular, kendilerini dış âleme aksettirirler. Jung buna (projection = dışa aksettirme) adını verir. Böylece dış âleme ait varlıklar ve hadiseler ruh hallerinin sembolü olur.*"[196] Şairler de tercih ettikleri bu vakitlerde etrafı saran renklerin ruh üzerindeki tesirinden yaralanmıştır. Kızıl ve siyah renkler yüreklerindeki acıyı, özlemi ve yalnızlığı anlatır. Şiirlerde akşam vaktinin tercih edilmesinin bir sebebi de gurbette insanların yavaş yavaş evlerine çekilmesiyle lirik kahramanların yalnızlık duygusuyla beraber kendi acıları içinde baş başa kalması ile ilgilidir. Bu yalnızlık ve sükûnet ortamında lirik kahramanın yüreği keder, hüzün ve hasretle dolar. Gecenin ilerleyen vakitlerinde bu duygular daha da ağırlaşarak endişe, korku, ümitsizlik haline dönüşür. Kavuşma arzusu yerini kavuşamama endişesi, bir daha görememe korkusuna bırakır. Lirik kahramanlar geride bıraktıkları sevdiklerinin değişip değişmediklerinden, sevip sevmediklerinden,

[189] İrfan Rıza, "Gönlümle Baş başa", *Kaynak Mecmuası*, 1931, S. 2, s. 10.

[190] Şadi Ahmet, "İzmir'de Kalan", *Yeşil Tire Mecmuası*, Yıl: 2, 1932, S. 26, s. 7.

[191] Refik Fikret, "Pencere", *Aksu Mecmuası*, Haziran 1934, S. 9, s. 6.

[192] Eftal Fuat, "Gurbetten", *Resimli Ay*, Birinci Teşrin 1936, N. 8, s. 55.

[193] R.D., "Selâm", *Taşan Mecmuası*, 1937, S. 19-43, s. 13.

[194] H. İsmet Sütuna, "Gurbette", *Yeni Doğuş Mecmuası*, Mayıs 1935, S. 17, s. 12.

[195] Refik Fikret, "Bir Şehir Park İstiyor", *Aksu Mecmuası*, Mart 1934, S. 3-4-5-6, s. 3.

[196] Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983, s. 65.

başkalarının olup olmadıklarından derin bir stres, sıkıntı ve keder yaşar. Şiirlerin her satırında bunu hissetmek mümkündür. Bu yoğun duyguların doruk noktalarında ise sevdikleri ile ilgili hatıralar ve hayaller geçici rahatlık sağlar. Bu yorumlarda -şiiri kaldırırsak- âdeta psikolojik bir tedavi gören hastanın değerlendirilmesi hissedilir. Buradan şu çıkarılabilir sevgili ve gurbet kavramları bir araya geldiklerinde özlem duygusu yerini derin bir travmaya bırakmaktadır.

Şiirlere kulak verildiğinde ise her birinden inleme, ağlama âdeta hıçkırık sesleri yükselmektedir. Bu duygularla sancılanan gözü yaşlı âşıkların derin ızdırabının gitgide hastalıklı bir hal aldığı görülmektedir:

Ne zaman düşecek dudaklarımdan
Bu gurbet türküsü, bu seni anış?
Kim umut verecek bana yarından
Ne zaman sönecek bu sana yanış?

Ömrümü işleyen gurbet yılları,
Ne zaman sılaya bir yol örecek?
Güneşi ömrümün bu ilkbaharı
Ne zaman ne zaman ne zaman görecek?
(Gurbet Türküleri I)

Bir haber getirir diye turnalar
Boşuna gözledim yine gökleri.
Ne bir haber geldi, ne bir selâm var,
Boşuna gözledim yine gökleri.
(…)
(Gurbet Türküleri II)

Uzayıp gider mi bu gurbet yolu,
Yanılıp sılaya akmaz mı bir gün?
Ufuktan uzanıp sevgilim kolu
Şol hasret boynumu yakmaz mı bir gün

(…)
(Gurbet Türküleri III)
(…)
Sarı, acı zehirli hislerle bir akrebim.
Ömrüm gurbettir, aşkım bir sonsuz hasret, rabbim..
Gel sevdiğim, elinle ölümümü artık sun!
(…)
(Akrep)

Bir iple çekiyorum sonunu bu hasretin,
Gecelerim bu yerde kalbimi karartıyor.
Siyah bir gecesin ki ufkumda hayalimin
Kalbim senin demekle elemlerim artıyor!..
(…).
(Gönlümle Baş başa)

(…)
Dumanlı gözümde gurbet yanarken
Andığım hep sensin sevgili inan!
Ufukta akşamın göğsü kanarken
Olgun bir hasretle sen de beni an.
(İzmir'de Kalana)

Dışımda gurbet var, içimde hasret.
Güller dikiyorum bastığın yere.
Sen beni uzaktan durup ta seyret
Nasıl yanıyorum göz göre göre.
(…).
(Pencere)

Bana âşık dediler... ben de dedim yalan mı?
Her ân gurbet elinde can veriyor gibiyim

(…)
Soluk bir demet gibi bir gün sönersem eğer
Bana acımazsan da gençliğime ağlar mısın?
(…).
(Gurbetten)

Hep seni anıyorum: ufukta gün biterken,
Bir teselli yok ki bu yerlerin rüzgârında.
Ve bir pembe tül sensiz her akşamı sislerken,
Hatırlasın diyorum, bu gurbet diyarında..
(Gurbette)

(…)
Başından attı mı o siyah tülü,
Yoksa bekliyor mu boynu bükülü,
Ayrılık anında verdiğim o gülü
Sevdiğim, göğsüne takar mı dersin?
(Özlem)

3. Geride kalan âşığın gurbete giden sevdiğine duyduğu hasretin ve aşk acısının anlatıldığı şiirler.

Hicran, hasret, endişe, korku, ümit, ümitsizlik, kavuşma arzusu ile yanan geride kalan âşıklar, gurbetin bir başka yönünü oluşturmaktadır.

Kemalettin Kamu "Bahtiyarlık" ve "Yeter ki" adlı şiirlerinde gerçek hayatında sevdiği tek kadından ve talihsizliğinden söz etmektedir. Kamu, ayrılıkla neticelenen bir aşk öyküsüne sahiptir. Ömrü boyunca sadece bir kızı sevmiştir. Ancak kız, Kamu'yu reddeder. Şair, kızı öylesine çok sever ki gönül defterini bir daha açmamak üzere kapatır. Şiirlerinde, yaşadığı olayı anlatmaktan çekinmeyen lirik şair, "*ölünceye dek o esmer kızı unutmaz.*"[197] Şair, bu iki şiirinde evlenerek gurbete giden kızın ardından hissettiklerini dile getirmektedir.

[197] Necmettin Esin, *Kemalettin Kamu*, Toker Yayınları, İstanbul 1975, s. 80.

"Bahtiyarlık" şiirinde lirik kahraman sevdiği kızın, "*saçlarında sonbahar*"la, "*turnalarla gurbet eline gittiğini*" söylemektedir. Gurbeti her an içinde duyan bir insanın hayatında sadece bir kadını sevmesi ve onunla birlikte bir hayat sürme fırsatını bulamaması; bütün hayatı boyunca sevdiği tek kadından ayrı düşmesi, içinde sürekli gurbet duygusunu taşımasının sebeplerinden biri sayılabilir. Elbette konuyla ilgili yazdığı her şiir onun hayat hikâyesi değildir; ama birçok şiirinde onun hayatı ile ilgili bu kısmın tesiri de hissedilir. Diğer birçok şiirinde de ayrılık ve gurbet duygusu kendini gösterir. Şiirlerde bu duygunun tesirini biraz daha artırabilmek için bir hüzün ve ayrılık mevsimi gibi değerlendirilen sonbahar mevsimi kullanılır:

(…)
Gelmeden edemez gül vakti hulûl
Onsuz dağlar ölü, bahçeler melûl,
O ki saçlarında eserken eylûl,
Turnalarla gurbet halinde geçti.
(...)
(Bahtiyarlık)

(…)
Başım dizlerinde ebediyetin,
Çekerim cevrinin bütün gurbetin,
Bana gölgesini veren saadetin,
Bayramdan bayrama beni an yeter.
(Yeter ki)

İsmail Safa'nın "Ayrılık Yollarında" ve "Ararken", Yusuf Ziya Ortaç'ın "Giden Gelmez", Şükûfe Nihal'in "Âşık Sazıyla", "Yollar Bozuldu" ve "Senden Sonra", Cenap Muhittin Kozanoğlu'nun "Gitgide Afetleşen İçin", Eflatun Cem Güney'in "Gönül Gurbeti"[198], Hamdi Gökalp'in "Akşam, Ben ve (O)" ve H. Mehmet Çötür'ün "Sahilde Hasret"[199] adlı şiirlerinde lirik kahramanların sevdiklerini gurbete göndermelerinin

[198] Eflatun Cem, "Gönül Gurbeti", *Taşan Mecmuası*, 1937, S. 11-35, s. 3.

[199] H. Mehmet Çötür, "Sahilde Hasret", *Resimli Ay Mecmuası*, Kanun 1936, N. 10, s. 49.

verdiği acı ve sıkıntı anlatılmaktadır. Gurbete gidenin ardından aşk acısı çeken insanın işi gidene göre daha zordur. Çünkü gurbete giden yeni yerler ve yeni insanlar gördüğü ya da farklı bir mekâna gittiği için kendini avutabilir veya daha çabuk toparlayabilir. Geride kalan için ise her yerde sevdiğinin anılarını, izlerini görürken toparlanması daha zordur. Bu şiirlerde de hicran ve aşk acısıyla "*ney gibi inleyen*" âşığın kendini teselli etmek için şifa bulmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak çaresiz âşık, teselli edecek hiçbir şey bulamaz. Bu çaresizliğe bir de bekleyiş sıkıntısı eklenince gurbet acısı, sıkıntısı içinden çıkılmaz bir hal alır. Beklediğinin bir gün döneceği ya da en azından ondan haber alacağı ümidi ve beklentisi teselli verse de bir müddet sonra bu sıkıntılar hastalıklı bir hal almaya başlar. Bu durum gurbetle ilgili şiirlerin büyük çoğunluğunda görülür. Çünkü gurbette ya da gurbettekine duyulan özlem sadece sıradan bir özleyiş değildir. İlgili bölümlerde de sık sık bahsedildiği gibi gurbete gidiş nedenleri farklı olduğu gibi bunun sonuçları da hem giden, hem kalan açısından farklıdır. Bununla birlikte gurbet sonucunda oluşan bu hastalıklı beklenti bu tarz şiirlerin çoğunda görülür. Bir şeyin sürekli olarak olumlu gideceğini ümit etmek, ancak iman derecesinde bir inançla mümkündür. Gidenin dönmeyeceği veya gidilen yerden dönülmeyeceği anlaşıldığı zaman insanların ümitsizliğe düşmesi doğaldır. Her şeye rağmen ümidini korumaya çalışmak sonunda hastalıklı birtakım duyguların ortaya çıkmasına neden olur. Bu bölümde incelenen şiirlerde de bu duygu görülür. Gurbeti her gittiği yere taşımak sürekli "*dışında gurbet*", "*içinde hasret*" olarak dolaşmak, sürekli ölümü arzulamak, estetik olsa da hastalıklı duygulardır. "Giden Gelmez" şiirinde sevgilinin odası terkedilmiş ıssız bir manastıra benzetilir:

(…)
Dolaştım derdinle bu sahillerde
Teselli bulamadım inleyen neyden.
Vatan oldu bana hicran elleri
Halâ ayılmadım sunduğun meyden.

Gelenden, gidenden hep seni sordum,
Hiç ne teselli ne bir şifa var!
Bu hicran yolunda gönlümü yordum,

Halâ mı bir ümit, bir hayal arar?
(…)
İşittim ki, benim için ağlıyormuşsun,
Hâlâ adım düşmüyormuş dudaklarından!
Geçenlerde bir yolcudan beni sormuşsun,
Metruk, ıssız bir manastır gibiymiş odan!
(…)
(Giden Gelmez)

Bu Tük şiirinde çok sık görülmeyen bir benzetmedir. Diğer şiirlerde ise aşağı yukarı konu birbirine benzer. Gurbete giden sevgili derin bir hasret ve özlemle beklenir, ümit edilir, ümitsizliğe düşülür; ama hepsinde derin bir beklenti duygusu bulunur:

Ay ışık verdi koya,
Kıyılar oya oya...
Rüya gibi kayboldun,
Görmedim doya doya...
(…)
Öldürdü hasret, yasın,
Hangi dağ ardındasın?
Korkarım, eşsiz sanıp
Seni eller almasın!
(Âşık Sazıyla)

(…)
Kırılan ruhumuzu bir ince matem ezsin;
Çünkü yollar bozuldu, sevgilim, dönemezsin!
(…)
(Yollar Bozuldu)

İçimi yakıyor zalim bir sızı,
Yıllardır ben gönül gurbetindeyim

İllere yar olan o vefasızı
Anarak hıçkıran hasta bir neyim.
(…).
(Gönül Gurbeti)

(…)
O ki bir akşamda, böyle bir akşam,
Beni bırakarak ellerle gitti!
(Akşam, Ben ve (O))

Bu bölüm içerisinde değerlendirilen diğer şairler ve şiirleri şunlardır: Namık Kaşif'in "Yardan"[200], M.T. Akat'ın "Ayrılık Günleri"[201], Hamit Salih Asyalı'nın "Düğüm"[202], Ömer Bedrettin'in "Gönlüm", Salahattin Savcı'nın "Uçan Kuşlar", Orhan Şaik Gökyay'ın "Gurbet"[203], İlhan Derin'in "Gitti"[204], Haşim Nezihi'nin "Yuvamın Kuşu Uçtu", Tevfik Nevzat Çağdaş'ın "Sonumuz" ve "Cevap", A. Salim'in "Sıla Bahçesinde"[205], Fevziye Aptullah'ın "Yollar"[206], Mustafa Mümtaz Arolat'ın "Köy Melodileri XVIII" ve Mustafa Niyazi Akıncıoğlu'nun "Dağlar". Bu şiirlerdeki duygular da yukarıdakilerden büyük bir farklılık göstermeden verilmiştir. İmajlar birbirine benzer. Birçoğunda Halk şiiri ile ilgili benzetmeler kullanılır: "*esen yelle, kuşla haber göndermek, arada engel olan dağlar*" gibi. Hepsinde gurbete giden sevgiliye duyulan derin özlem çeşitli tabiat unsurlarıyla onlara haber gönderme, onlardan bir haber bekleme, ümit etme, ümitsizliğe düşme, endişe, korku gibi duygular vardır. Bu bölüm genel olarak değerlendirecek olursa gurbetin iki yönlü acı veren bir duygu olduğu görülür. Gurbete gidenlerin ve geride kalanların anlatıldığı bu tarz şiirlerin çoğunda dönemle ilgili uzun süren ayrılıklar anlatılırken, bir kısmında da muhayyel bir sevgiliye

[200] Namık Kaşif, "Yardan", *Varlık Mecmuası*, 1 Eylül 1934, S. 28, s. 62.

[201] M. T. Akat, "Ayrılık Günleri", *Resimli Ay*, Kanun 1936, N. 10, s. 49.

[202] Hamit Salih Asyalı, "Düğüm", *Görüşler Mecmuası*, Birinci Teşrin 1937, S. 4, s.18.

[203] Orhan Şaik Gökyay, "*Gurbet*", *Yücel Mecmuası*, Mart 1938, S. 38, s. 15.

[204] İlhan Derin, "Gitti", *Gündüz Mecmuası*, Temmuz 1938, S. 28, s. 7.

[205] A. Saim, "Sıla Bahçesinde", *Aksu Mecmuası*, Birinci Teşrin 1934, S. 10, s. 30-31.

[206] Fevziye Aptullah, "Yollar", *Karatepeli Mecmuası*, 16 Birinci Kânun 1934, Yıl: 1, No: 1-15, s. 11.

duyulan ayrılık ve hasret duyguları anlatılmıştır. Doğal olarak bu dönemde Anadolu bir gurbettir ve her iki taraf için de beklemek, özlemek, haber alamamak ciddi bir problem teşkil etmektedir.

Bu bölümde sınıflandırmaya sokmayacağımız; ama içinde gurbet kavramını barındıran şiirler de vardır. Bu şiirlerin pek çoğu Türk Halk hikâyelerinden esinlenerek yazılmış şiirlerdir. Örneğin Haluk Nihat Pepeyi'nin şiirleştirdiği "Tahir ile Zühre", "Şah İsmail ile Gülizar" ve "Tamar Hatun ile Süleyman Şah", Nahit Ulvi Akgün'ün "Leylâ", Fehmi Hilmi'nin "Gelincik", Faruk Nafiz'in "Kelebek", Nâzım Hikmet'in "İnci", Salih Zeki Aktay'ın "Elma" vb. şiirlerde ya adı geçen Halk hikâyelerinde olduğu gibi şiirleştirilmiş ya da bu Halk hikâyelerine sık sık gönderme yapılarak gurbet, acı, hüzün, endişe, hasret dolu şiirler yazılmıştır. Doğrudan çalışmamızı ilgilendirmediği için sadece bir not olarak değinilmesi uygun bulunmuştur.

1.2. Maddî Gurbetin Sonuçları

Maddî gurbetin sonuçlarını değerlendirirken bir sınıflandırma yapılmaya çalışıldı: gurbete çıkış anı, gurbet acısı, sıla hasreti, yalnızlık ve yabancılık, her an gurbette hissetme gibi. Bu sınıflandırma kesin çizgilerle ayrılmış, elbette net bir sınıflandırma değildir. Çünkü gurbet acısı, sıla hasreti dolayısıyla ortaya çıkabilir, bunun sonucunda yalnızlık ve yabancılık hissedilebilir. Bütün bunlar gurbetteki insanın heyecanını etkiler veya bunların sonucunda ortaya çıkan karamsarlık insanın kendini her an gurbette hissetmesine neden olur. Tarih olarak kısa ancak sosyal ve siyasî açıdan oldukça yoğun olan bu on beş yıllık dönemde gurbet kavramı sık sık boyut değiştirir. Bu düşüncelerden hareketle aslında birbiriyle kesişen bu duyguları sınıflandırarak olayın tahlili biraz daha doğru yapılmaya çalışıldı. Yapılan bu sınıflandırma biraz da bu gözle değerlendirilmelidir.

Gurbet kavramı, çok değişik ve geniş bir anlam taşıdığı için bunun birbirinden farklı sonuçlarının ortaya çıkması tabiidir. Gurbet, bir yerden ayrılmak veya bir yere gitmek anlamında değerlendirildiğinde hüzün, acı, keder duygularının yanında mutluluk, sevinç, heyecan duygularıyla da karşılaşılır. Bu sebeple maddî anlamdaki gurbetin sonuçları "Gurbetin Başlangıcı", "Gurbet Acısı", "Sıla Hasreti", "Yalnızlık ve Yabancılık Duygusu" ve "Her An Gurbette Hissetme Hali" başlıkları altında incelenmiştir.

1.2.1. Gurbetin Başlangıcı

Gurbetin bir anlamı da gurbet ve gidilen yer arasında geçen süreçtir. Mekânsal değişimin yaşandığı bu süreç, gurbete çıkış anı ile başlamaktadır. Çıkış anı, kimi zaman gurbetçinin köyü, evinin önü, kimi zaman istasyon, gar veya limandan ayrıldığı an olabilir. Bu dönemde yazılan şiirlerden bazıları da sadece gurbete çıkış anında hissedilen, ayrılık duygularını anlatan şiirlerdir.

Nâzım Hikmet'in ilk şiirleri arasında "Manzum Roman" dediği uzunca bir şiiri yer almaktadır. Şiir, Leman ve Süreyya adında iki gencin başına gelenler üzerine kurgulanmaktadır. Şiirin olay örgüsü, "Haydarpaşa Garı'nda" başlığı altında, İstanbul'daki tarihî garda başlamaktadır.

Şiirin giriş kısmında bir "şair-anlatıcı" vardır. İstasyonun bir köşesinde durup, olan biteni gözlemleyen anlatıcı, saate bakar. Saat, garın olduğu kadar ayrılık vaktinin de simgesidir. Henüz, trenin kalkmasına on dakika vardır. On dakika sıradan bir gün için kısa bir süredir. Ancak ayrılık vaktinin habercisi olan bu "*on dakika*" o anda, oldukça değerlidir. Anlatıcı, gözünü saatten sonra, hazırlıkların yapıldığı vagonlara ve insanlara çevirir. Art arda dizilmiş vagonların penceresinden sarkan yolcular ile aşağıda onları yolcu eden yakınları vardır. Bu an, şimdiden gurbet acısını ve sıla hasretini hisseden gurbetçi ve yakınlarının gözyaşlarını tutamadıkları vakitlerdir. Teselliyi ise geride kalan değil, giden vermektedir. Realist bir üslûpla kaleme alınan şiirin bu kısmı anlatıcı tarafından geniş tutularak, okuyucu da şiirin atmosferine dâhil edilmeye çalışılmıştır:

Trenin kalmasına daha on dakika var,
Vagonlardan uzatmış başlarını yolcular
Bakıyorlar arkada kalacak olanlara,
"Tez geliriz" diyorlar gözleri dolanlara…
(…)

Anlatıcının "*nöbet bekliyor gurbet*" mısraında gurbet duygusunu somutlaştırdığı görülmektedir. Gurbet, belki bir polis, belki bir asker, belki bir cellât, belki de Azrail gibi yolcuların başında duran bir nöbetçiye benzetilmektedir. Daha sonra gurbet ölüme

benzetilir. Anlatıcı, tıpkı ölüm gibi bütün insanların da gurbeti tadacağını ifade etmek istemektedir:

(…)
Haydarpaşa Garı'nda nöbet bekliyor gurbet,
Gurbet ölüm gibidir: Herkese gelir nöbet!
(…)

Anlatıcı, daha sonra gurbetin yolculuğu için garda bekleyen insanları anlatmaya başlar. Bir yanda vagonunu arayan bir köylü, bir yanda karısından ayrılan bir yüzbaşı, bir yanda habercilerin etrafını sardıkları bakan, kadınlar, hoca vardır. Anlatıcı dikkatleri kahkahası ile bu anı bölen bir kız ve yanındakilere çeker. Daha sonra adının Leman olacağı öğrenilen bu kız, ilerleyen mısralarda şiirin lirik kahramanlarından birisi olacaktır:

(…)
Genç bir köylü şaşırmış, vagonunu arıyor,
Bir yüzbaşı göğsünde karısını sarıyor,
Muhbirler bir mebusun çevirmiş etrafını,
Kadınlar paylaşıyor vagonların rafını,
Bir hoca yolculara bakıyor alık alık…
Birden bir deniz gibi çalkalandı kalabalık
Kıvrak, şen bir kahkaha bir ok gibi sivrildi,
Bir anda bütün başlar o tarafa çevrildi:
Üç hanım, bir genç kızın etrafını almışlar,
Çapkın edalarıyla lakırdıya dalmışlar:
(…)

Leman, Ankara'ya bir süreliğine babasının yanına gitmektedir. Arkadaşları, Leman'ın bu kararına anlam veremez. Çünkü Leman, İstanbul'da elit denilebilecek sosyal bir çevrede yaşamını sürdürmektedir. Oysa arkadaşlarının gözünde, o yıllardaki

Ankara son derece bakımsız ve "*pis*" bir yerdir. Arkadaşları, yolculuğun bir delilik olduğunu söyleyecek kadar ileri gider. Ama Leman, kararından vazgeçmez:

(…)
Bu yolculuk, bu tren, Anadolu, Ankara…
Fırlatılmış gibiyim ben şimdiden rüzgâra,
Bir rüzgâr ki, durmuyor, şiddeti kesilmiyor!
Bugün gideceğimi annem bile bilmiyor;
Ne kadar şaşıracak beni görünce babam.
-Leman, senin aklının tahtası değil tamam!
-Leman'cık Ankara'da yaşayabilir mi hiç?..
Sal dö dans yok, kafe yok, yollar pis, evler kerpiç!
-Ankara cehennemdir asri bir genç kız için!
-Leman bu deliliğe niçin lüzum var, niçin…
(…)

Şair-anlatıcı, "*Trenin kalkmasına beş dakika daha var/ Beş dakikadan sonra gar girecek günaha!*" diyerek garı kişileştirmektedir. Gar, sevenlerini birbirinden ayıran bir günahkâra benzetilir. "*Gurbet, camdan yapılmış gönülleri taşlıyor*" mısraında gurbet duygusunun yola çıkanlardaki o üzücü, kırıcı tesirini anlatır. İnsanlar, trenin kalkmasıyla başlayacak olan gurbetin acısını o andan itibaren iyice duymaya başlar. Şair-anlatıcı, "*uzun facia*" dediği gurbetin, trenin hareketiyle başlayan yolculuğunu "*ilk perde*" olarak adlandırır. Bunlar, yeni ve bilinmeyene doğru açılan bir hayat oyununun perdeleridir. Anlatıcı, realist bir üslûpla gördüğü tüm ayrıntıları, tüm duygulanmaları kaydetmeye devam etmektedir. Ve bu bölümün sonunda her zaman ki gibi sese önem veren Nâzım Hikmet, okuyucusunun kulaklarında trenin sesini duyurmak arzusundadır. Tren, kampana ve düdük sesleri arasında gurbetin başlangıç düdüğünü çalar:

(…)
Trenin kalkmasına beş dakika var daha,
Beş dakikadan sonra gar girecek günaha!
Gurbet, camdan yapılmış gönülleri taşlıyor,

Bir uzun facianın ilk perdesi başlıyor…
Son bakışlar, son veda, son buseler, sarışlar,
Mektup yaz, çok kalma dön! diye son yalvarışlar.
Gözleri bulutlanan.. Dudakları titreyen..
Son koşuş.. Son kampana.. Son düdük.. Kalktı tren!

Gurbete çıkış anında duyulan ayrılık acısının anlatıldığı bir şiirde Rıfkı Melûl Meriç'in "Gurbet Ellerinde" adlı şiiridir. Lirik kahraman, trenle yolculuk eder. Faruk Nafiz ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinde görüldüğü gibi bu şiirde de ses unsurları ön plandadır. Kampananın çalması ve trenin hareketiyle birlikte gurbet süreci de başlamaktadır. "*Tren ve kampana*"dan sonra gurbetin varlığını tanımlayan bir başka imaj da "*raylar*"dır. Raylar, gurbetin istikametini belirleyen, insanları gurbete götüren bir obje haline dönüşmüştür:

Son kampana vurdu, son düdük çaldı…
Trenimiz yavaş yavaş yol aldı
Gurbete uzanan raylar üstünde.

Trenimiz hızla uzaklaşıyor,
Parça parça olmuş bir kalp taşıyor
Gurbette uzanan raylar üstünde
(…)

Şiirde gurbetin vasıtası olan tren, "*fen ejderine*" benzetilmektedir. Bu benzetmeyle şiirin lirik kahramanı, insanları sevdiklerinden ayırdığı için trene olumsuz bir özellik yükler:

(…)
Elveda kalbimin hisli günleri…
Üstüne bindiğim bu fen ejderi
Ayırıyor beni bütün mazimden.

Şinasi Gündoğdu'nun "Arkasından", E.A. imzalı şairin "Ayrılık"[207] ve İsmail Safa "Dağınık Satırlar 6" adlı şiirlerinde de gurbete çıkarken ilk hissedilen duygular anlatılır. İlk şiirde şiirin lirik kahramanı, tren istasyonundaki bir ayrılık vaktini anlatırken tekrarladığı seslerle şiirine hareket katmaktadır. Bu ses ve hareketlerle ayrılık vaktini canlandıran şair, kullandığı ünsüzlerle geride kalanların kalbindeki sızıyı daha da derinleştirmek ister gibidir:

Çan,
Çan
Çaça çaça çan;
Çan,
Çan!...
Mendiller de gönüllerle sallandı;
(…)

Ardından tekrar yükselen ses, hüzne dalan lirik kahramanın kendisine gelmesine neden olmaktadır. Şinasi Gündoğdu da Rıfkı Melûl gibi treni "*ejdere*" benzetmektedir. Korku salan bu demirden ejder, ayrılığın kalbe işleyen acısını bir kat daha arttırmaktadır. Şiirde masal motifleri kullanılır. Şiirdeki ses tekrarları da insanın ayrılık anındaki duygularını anlatır gibidir. Örneğin mısralardaki "*unut*" kelimesi hem kampana çalışını, hem de bir ağıtı çağrıştırmaktadır:

(…)
Bir çığlık dallandı:
UNUUUUUUT;
Unut!
Demirden bir ejder
Kuyruğunu yerde sürüyor.
Tiren öksürüyor.

Tak,

[207] E. A., "Ayrılık", *Kaynak Mecmuası*, Nisan 1933, S. 1, s. 18.

Tık
Tık tak;
Tık,
Tak
Tak tık...
Raylarda bir demir kalp vurdu.
Kara bir ağızdan,
Duman
Bir uzun veda mısraı savurdu.
. . . . .
Tirenin kaybolduğu yerde
Bir ses uzandı perde perde:
UNUUUUUUT;
UNUT!...

"Ayrılık" şiirinde de gurbete gidenler bir tren istasyonunda vedalaşır. Burada da tren canlı bir varlığa, onun harekete hazırlanışı da soluk almaya benzetilir:

Kucaklaşan vücutlar ayrıldı birbirinden,
Soluyarak sallandı demir raylarda tren
Çırpınırken ilerde güvercin kanatlandı
Bir fırtınaya döndü ayrılığın rüzgârı.
Sevdalı dualarla dudaklar kıpırdadı,
Birer hıçkırık oldu sevgililerin adı…
(…)

Tren hareket ettikten sonra "*hicran katarı*"na, ardından da "*ayrılığın rüzgârı*" bir fırtınaya döner. Hareket eden tren bir "*kartal*" gibi gurbetin yolunu tutarken, ayrılık zifiri karanlığa benzetilir:

(…)
Can verince buharlar bu hicran katarına,

Süzüldük kartal gibi gurbet ufuklarına
Yarlarda aksederken fırtınanın ıslığı
Ayrılığa benziyor yolların karanlığı
Vuslatın can verişi gözlerimde yaşıyor
Uzaklaştıkça tren; gönlüm yakınlaşıyor.

Gurbete gidiyordum veremli bir kuş gibi
İnledim derin derin sanki vurulmuş gibi,
Şehrin eteklerine düşünce gözyaşlarım...
(…)
Acı acı çınladı, çılgın düdük sesleri
Heyecanlı göğüslerin kısıldı nefesleri,
Canlı bir ızdıraptı trende yoldaşlarım...

Mihnetin çiçekledi ruhumun kucağını.
Dönüşümde boşalan hasretin yumağını
Son kampana sesiyle sardı demir yolları…
(Dağınık Satırlar 6)

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Bir Ayrılık Çerçevesi" adlı şiirinde yine bir tren istasyonu ve ayrılık anlatılır. "Dönüş" adlı şiirinde ise yine bir istasyon ancak gurbetten sılaya dönüş vardır. Her iki şiirde de ayrılık anında hissedilen o ilk duygular, insanı ürperten bir gerçeklikle anlatılır:

(…)
İnce bir eksiklik kaplar her şeyi,
Dalarsın: Acaba bıraktım neyi?
Kampana üşütür bütün geceyi,
Sen kalkık yakana sindiğin sıra

Dudakta biriken şey yıla kalır,
Ayrılık gönlünde asıla kalır.

İçinde kurumuş bir sıla kalır,
Yapayalnız trene bindiğin sıra!.
(Dönüş)

Ayrılmadan az önce o her şeyin sustuğu an,
Anamın üşüyen gönlü akıyor damarlarımdan.
Bütün istasyon, uzakta kalan bütün şehir
Bizi, bu beşerî zaman parçası içinde
Bir âmâ gibi yalnız sükûnuyla görmektedir.
(…)
(Bir Ayrılık Çerçevesi)

Hamdi Gökalp'in "Ayrılık", Ragıp Tuncer'in "Son Tren"[208], Ek-Bay imzalı şairin "Ayrılırken I – II"[209], Ali Kemal Meram'ın "Tiren", Neriman Hikmet'in "Konya Yolunda Tahassüsler" ve Sadi Günel'in "Ayrılık"[210] adlı şiirlerinde gurbete çıkış anı yukarıda incelenen şiirlerde olduğu gibi benzer duygu, imaj, ses ve hareket unsurlarıyla anlatılmaktadır:

Artık son düdük çaldı son kampana vuruyor,
Siyah dumanlarını göklere savuruyor.
Hızlı hızlı soluyan kuvvetli makineler.

Her dumanlanan gözden düştü birkaç damla yaş;
Çelikten tekerlekler döndüler yavaş yavaş
Koşmak için günlerce, aylarca diyar diyar,
(…).
(Son Tren)

Son hükmünü vuruyor tunç sesiyle kampana

[208] Ragıp Tuncer, "Son Tren", *Dicle Kaynağı Mecmuası*, 1 Nisan 1935, S. 5, s. 9.

[209] Ek-Bay, "Ayrılırken I-II", *Doğuş Kars Halkevi Dergisi*, Eylül 1936, Yıl 3, S. 32, s. 12.

[210] Sadi Günel, "Ayrılık", *Taşan Mecmuası*, 1938, S. 27-51, s. 5.

Haydi seni göreyim, haydi ağlamasana
Baksana gözlerime bir mermer heykel gibi

Ayni kalbe bağlanmış iki nabız bir çarpar.
Dereleri pas tutmuş, dağların başı da kar
Uzaklara giderken kalamazsın el gibi.
(Ayrılık I)

Acı çığlıklar gibi o, inim, inim öten,
Ve sonra yılan gibi süzülüp geçen tren
Ana, baba ve kardeş ve bütün sevgililer…
Görünce endişeyle yok olsun ayrılık der...
(…)
(Tiren)

Vapurdan akın etti birden halk sakin gara
Yolcular koşuşuyor başladı bir yaygara
Hamallar satıcılar haykırıyor, durmadan
Son zili müteakip kampana vurdu, dan dan
"Tamam"dan sonra boru derken bir ince düdük
Pistonlar çıktı girdi yavaş yavaş yürüdük.
(…)
(Konya Yolunda Tahassüsler)

Yusuf Ziya Ortaç'ın "İstanbul'dan Ayrılırken", Rifat Necdet Evrimer'in "Ayrılık"[211] ve A. Özkan'ın "Gurbet"[212] adlı şiirlerinde yine aynı duygular anlatılmaktadır. Fakat bu şiirlerde ayrılığın vasıtası vapur, gemidir.

"İstanbul'dan Ayrılırken" şiirinde limanda, insanları gemiye taşımak için çabalayan sandallar, ayrılmayı istemeyen öpüşüp, ağlayan sevgililer, her yanda gurbete

[211] Rifat Necdet Evrimer, "Ayrılık", *Aksu Mecmuası*, Şubat 1937, S. 13, s. 6.

[212] A. Özkan, "Gurbette", *Yücel Mecmuası*, Birinci Teşrin 1935, Cilt 2, S. 8, s. 39.

çıkmak için hazırlıklar yapan insanlar vardır. Lirik kahraman, objektifini etrafta gezdirdikten sonra kendine çevirir. Bu yolculuğa çıkmadan evvel onu geçirmek için gelen annesiyle vedalaşmaktadır:

Sandallar akın akın yolcuları taşıyor,
Sahilde sevgililer öpüşüp ağlaşıyor,
Gurbete çıkanlarla hınca hınç dolu gemi…
Gözyaşları dinmeyen bir tanecik annemi
İçimden sarsılarak kucakladım bir daha
(…)

Gurbete çıkışın bir film edasıyla anlatıldığı-gösterildiği bu şiirde gurbet, sevgilileri, gurbete gidenleri, ailelerinden ayıran vapurun kalkması ve veda mendillerinin sallanmasıyla başlar. "*Mendil*", bu şiirde ayrılığın sembolüdür. Vapur, rotasında yol almaya başlarken üstünde ayrılığın sarhoşluğuyla âdeta sersemlemiş olan gurbetçileri taşımaktadır. Kimisi hayallerindeki sevgililerini düşünürken, kimisi yanındaki başka bir yolcuyla hüznünü paylaşmada; kimisi gerçekten üzgün; kimisi de üzgün görünse de gurbetin heyecanını yaşamaktadır:

(…)
Vapur kalktı… Mendiller uzaktan sallanıyor,
Her gönül bir lahzada bin macera anıyor.
Benim de hatırımdan geçiyor birer birer
Şimdi bir hayal olan sevgililer, sevgiler..
Kiminin dile gelmiş matem gibi sözleri
Kiminin ta içinden gülümsüyor gözleri,
(…)

"Ayrılık"[213] adlı şiir art arda çalan kampana seslerinden sonra vapurun demirlerini toplamasıyla başlar. Lirik kahraman, o anda yükselen "*kampana*" seslerinin ayrılık hüznüyle yanan gönülleri ne denli acıttığını söyler. Lirik kahraman bu manzara

[213] Rifat Necdet Evrimer, "Ayrılık", *Aksu Mecmuası*, Şubat 1937, S. 13, s. 6.

karşısında gurbete giden herkesin içinde bulunan bir duyguyu ortaya koyar. Yola çıkanlarda, bir ikilem yaşanmaktadır. Onların ne yola çıkmaya ne de geri dönmeye cesaretleri vardır:

Bir kampana.. Bir daha. Vapur demir alıyor.
Bu ses şimdi kim bilir kaç gönlü yaralıyor.
Dakikalar geçiyor, nihayet düdük sesi,
Bir ihtilâç içinde insanın iradesi:
Ne dönmeye azmi var, ne gitmeye mecali;
Gurbete düşmeyenler bilmezler hiç bu hali.
(…).

"Gurbet"[214] şiirinde de lirik kahraman yola ilk çıkış anında içinde oluşan gurbet duygusuyla yüzleşmeye başlar:

Vapur ilerliyorken denizi yara yara
Kaptırınca kendimi köpüklü dalgalara
Damla damla su gibi ruhuma aktı gurbet...

Ben böyle yapayalnız çekilip gidiyorken,
Derin, acı bir elem benliğimi yiyorken;
Kızıl bir ateş oldu, kalbimi yaktı gurbet...

Gurbete çıkışı ve bu esnada yaşanan duygulanmaların anlatıldığı bir şiir de Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Han Duvarları"dır. Bu şiirde diğerlerinden farklı olarak gurbet yolculuğunun vasıtası at arabasıdır. Şiirde, Ulukışla'dan Orta Anadolu'ya yapılacak seyahat anlatılmaktadır. Lirik kahraman, ilk kez çıktığı Anadolu yolculuğunun başlangıcında tüm ruhî gerilimlerini yansıtarak şiirine başlar. Şair, bu halini anlatabilmek için ses ve hareket unsurlarından faydalanmıştır. "*Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı*" mısraında şair "*ş*" ve "*ç*" seslerinin patlayıcı özelliklerinden faydalanarak ürkütücü bir sesle şiire girer. Çünkü şair, Anadolu'yu ilk

[214] A. Özkan, "Gurbette", *Yücel Mecmuası*, Birinci Teşrin 1935, Cilt 2, S. 8, s. 39.

kez göreceğinden, heyecanlı olduğu kadar tedirgin ve üzgündür. "*Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar*" mısraıyla şiirine hareket unsuru katmaktadır. Şairin, ilk kez çıktığı bu gurbet yolculuğunda, çıkış anını tasvir ederken kattığı bu ses ve hareket unsurlarını kullanmasının bir sebebi de okuyucusunu şiirin lirik atmosferine dâhil etmek arzusudur:

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...
Gidiyordum, gurbeti gönlümle duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.
İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık!
(…)

Bu bölümde incelenen bütün şiirlerin ortak yönü gurbete çıkarken ilk hissedilen duygulardır. Bu duygu gurbete çıkan kişi ya da kişilerin bakış açısıyla anlatılır. Geride kalanların duygularından pek söz edilmez. Gurbete çıkan bu insanların hemen hepsinde korku ve şaşkınlık vardır. Bu korku ve şaşkınlık bir müddet sonra yerini derin bir hüzne bırakır. Gurbette hasretle beraber bilinmezlik de onları gözlemektedir. O yüzden yola çıktıkları vasıtalar bir "*ejder*" gibi onları bilinmeyen akıbetlerine götürür. Her ne olursa olsun ister büyük heyecan, sevinç, ister büyük bir üzüntü ve hasretle başlayan gurbet korkutucudur. İnsanlar sürekli bir tedirginlik hisseder. Bu tedirginlik bazen geriye dönememe korkusuna, bazen de geriye dönüp sevdiklerini bulamama korkusuna kadar geniş bir yelpazeye yayılır. Burada dikkati çeken, olumlu veya olumsuz duygularla başlayan gurbetin vardığı son noktanın korku ve endişe olmasıdır.

1.2.2. Gurbet Acısı

Gurbet denildiğinde, genellikle ilk olarak acı, elem, hüzün duyguları akla gelmektedir. İncelenen dönemde birçok şiirde gurbetle birlikte genellikle duyulan hüzün ve acı dile getirilmiştir. Bu tarz şiirlerde gurbetin hiçbir şekilde olumlu duygusuna rastlanmaz.

Ele alınan şiirlerde gurbette acı çekilmesinin nedeni ayrılıktır. Şairler geride bıraktıkları memleketlerinden, anne-babalarından, kardeşlerinden, arkadaşlarından veya sevgililerinden ayrı yaşamak zorunda oldukları için hüzün duyduklarını dile getirmişlerdir. Mithat Atakurt "Ayrılık"[215], Türkalp imzalı şair "Gurbet"[216] ve Hadiye Toktamış "Ayrılık"[217] adlı şiirlerde, şairler gurbette çektikleri acının nedenini hicran olarak görmektedir. Bunların dile getirilmediği şiirlerde de gurbette hissedilen bütün bu duyguların ana nedeni ayrılıktır. Çünkü gurbeti hangi anlamıyla ele alırsak alalım ayrılık olmadan gurbet olmaz. Başka bir deyişle ayrılık olduğu an gurbet başlar. Fakat yukarıda belirtilen şairler bu ayrılık duygusunu şiirlerinde özellikle vurguladıkları için ayrı bir paragraf açmak durumunda kalındı:

Evlat acısı gibi kalbe çöktü ayrılık;
Bağrıma her gün kızıl korlar döktü ayrılık.
(…)
Ayrılık birikince kemiğimde, etimde;
Her yer cehennem oldu, yurdum, da, cennetim de…
(…).
(Mithat Atakurt-Ayrılık)

Yılların kolay mı ızdırapları,
Eştikçe gurbeti eliyle hicran?
Dalgın bakışlarla rengi sapsarı
Gurbette her gönül taşıyan insan.
(…)
(Gurbet)

Ayrılık, ayrılık ne kadar acı
Kalbimde tutuşan kor ne yakıcı
Felek beni sizden ayırdı anne

[215] Mithat Atakurt, "Ayrılık", *Marmara Mecmuası*, Birinci Teşrin 1937, Yıl 2, S. 7, s. 185.

[216] Türkalp, "Gurbet", *Varlık Mecmuası*, 1 Eylül 1935, Cilt: 3, S. 52, s. 55.

[217] Hadiye Toktamış, "Ayrılık", *Yeni Tokat Mecmuası*, 1 Haziran 1935, Yıl: 2, S. 43, s. 6.

(…)
(Ayrılık)

Gurbette acı, elem, hüzün gibi duyguları anlatmak için şairler genellikle akşam vaktini seçerler. Mehmet Kaplan akşamın "*İnsanlarda umumiyetle bir yalnızlık ve gurbet duygusu*"[218] uyandırdığını söylemektedir. Tabiatın bu değişim anında gerek çevreyi saran renkler, gerekse insanların evlerine çekilmesi şairlerde bu duyguların, o anda ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İncelenen şiirlerde de akşam, şairlerin gurbet acılarını anlatırken en sık kullandıkları zaman dilimi olmuştur. Ve genellikle şiirlerinde "*gurbet akşamı*" terimi çok sık kullanılmıştır.

Güzin İnal "Bir Yolcu İçin"[219] isimli şiirinde gurbet yolculuğu başlarken içini kaplayan gurbet acısından, hüznünden bahsetmektedir. Gurbete yolculuk akşam başlar. Akşam, şiirin lirik kahramanının hüznünü artıran unsurdur. Şiirin ilerleyen mısralarında akşamın lirik kahramanın ruhunda yarattığı derin gurbet duygusu görülür. Yolculuk, akşam, hüzün şairin ruh halini etkileyen unsurlardır:

Kâinatlar tutuştu çok uzak beldelerde,
Döküldü sonsuzluktan bir dua hıçkırarak
Gurbetin akşamıyla uyuyan derelerde,
Hayaller sürüklendi içten gönül kırarak.
Bir araba sarsıldı yollarda yaslanarak.
(…).

Emin Recep'in "Gurbette Akşam Düşünceleri"[220] adlı şiirinde memleketinden ayrılan insanın ruh hali anlatılır. Burada duyulan üzüntü sıradan bir üzüntü değildir. Âdeta bir hastalık haline dönüşmüştür. Şiirin hemen hemen bütün mısralarında bu psikoloji hissedilir:

Her akşam yapayalnız, her akşam me'yus
Dalarım karşıki yüce dağlara;

[218] Mehmet Kaplan, "Şâm-ı Garîbân", *Şiir Tahlilleri I, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000*, s. 200.

[219] Güzin İnal, "Bir Yolcu İçin", *Köye Doğru*, Mayıs 1938, S. 2, s. 17.

[220] Emin Recep, "Gurbet Düşünceleri", *Hayat Mecmuası*, 7 Temmuz 1927, S. 31, s. 33.

Bu hasta gönlüme desem bile: - Sus!
Gurbete düşenler bir gün ağlar a!

Saçlarım dağınık, vücudum ezgin,
Yüzümü soldurmuş bu gurbet yeli.
Kendi varlığımdan kendim bezgin,
Vatan hasretiyle feryat edeli.
(…).

Hamdi Gökalp'in "Gurbet Akşamı", "Deniz ve Akşam", "Gam", "Sularda Akşam", "Güneş Batarken", "Düştü", "Yazıda Akşam" adlı şiirlerinde gurbet ve akşam imajı birleştirilmiştir. Bu şiirlerde şiirin lirik kahramanı, gurbette akşamın ona hissettirdiği iç sıkıntıları, keder, hasret duygularını vurgulamıştır. Lirik kahraman sürekli, akşam ve gurbette hissettiği acılarla arasında bir bağ kurmuştur.

Akşam vakti, sosyal hayatın boyut değiştirdiği, insanların eve döndüğü, sokaktan elin ayağın çekildiği bir vakittir. Çevresindeki bu ıssızlık lirik kahramanın yalnızlığının ve duyduğu gurbet hissinin artmasına neden olur:

Gönlüme bir gurbet hissi yoldaştı,
Elemken gündüzü, gamken akşamı.
İçimde bir garip hasretle taştı,
Sahilde beldenin bu şen akşamı!

Aldı bir gam seli, düştüm derde ben,
Ruhumla garibim yad ellerde ben,
Aradım daima bir kederde ben
Bin hicran duygusu veren akşamı!
(…)

Diğer şiirlerinde de çevre, tabiat, akşam, gurbet ve kendi ruhu arasında sürekli kederli bir ilişki kurar. Sanki gurbette hiçbir zaman mutlu olamayacaktır. Bu derece kalıcı bir hal almış gurbet duygusu sonraki aşamalarda ciddi psikolojik problemler

ortaya çıkarabilir. İleride de görüleceği gibi gurbet duygusu hüzünle beraber, sevinç, merak veya hasret duygularını da doğurur. Sadece akşam, keder, ölüm, azap duyguları hissetmek ve sıla özlemi duymak gurbetin tanımını yaparken bahsedilen psikolojik problemleri doğurur[221]:

(…)
Ne ağır bir yüktür böyle bir gence!
Hicranla ızdırap, gamla işkence!
Dev gibi geliyor her yandan gece:
Saracak kara bir kefen akşamı!
(Gurbet Akşamı)

Her akşam yad ellerde silerken göz yaşımı,
Başvururum, bin bir renk uçuşan sahillere.
Maceralar içinde ararken yoldaşımı:
Gönlümün içinde ben rastlarım bir kedere!

Ziyası ufka vuran bir alevle yandı dağ,
Aldı pembemsi bir renk, hülyaya daldı deniz
Artık ne yelkenli var, ne vapur, ne de sada,
Karanlıkta benimle baş başa kaldı deniz!
(Deniz ve Akşam)

Ufuktan dökülen bir kızıllıkla su yandı,
Bu gül renkli alevler sularda dalgalandı.
Bir sarhoş rüzgâr esip coşturdu sahilleri,
Kızıl oklar kalbinden, bak, vurdu sahilleri…

Ufuktan dökülen bir kızıllıkla su yandı,
Benim âşık ruhumda yine bir yas uyandı!
(Sularda Akşam)

[221] Bununla ilgili tezin Giriş bölümüne bakınız. s. 37.

(…)
Tabiat ediyor gündüze veda,
Gecenin o kara haberi gelir.

Esiyor akşamın ince rüzgârı,
Kanattı bir kızıl renk ufuktaki.
Akşamı içerken gurbet diyarı
Bana yalnızlığın kederi gelir.
(Güneş Batarken)

(…)
Alevler içinde ufku aşarak
Güneş gözden ırak bir yere düştü.
Gökyüzü gitgide siyahlaşarak
Her taraf bir sonsuz kedere düştü.
(…)
Allah'ım, sen bana bir teselli ver:
Gönül yine gurbet ellere düştü…
(Düştü)

Fevziye Erinç'in "Gurbette Akşam", İbrahim Tarık Çakmak'ın "Gurbet Akşamı", İsmail Hilmi'nin "Gurbette Akşam"[222], Fethiye Ferit'in "Semadan Akşam Yağıyor", Rıza Pulat Öztürk'ün "Bu Akşam"[223], Oğuz Özde'nin "Köyde Akşam!"[224], Haşim Nezihi'nin "Gurbette Akşam" ile "Yollar ve Akşam", Nadir Güller'in "Gurbet"[225], P. Gökdoğan'ın "Gurbette Hatıralar"[226], Ali Kemal Meram'ın "Gurbet Akşamları" ile "Işığı Sönen Geceler", Fehmi Hilmi'nin "Güneş Batarken", Neriman

[222] İsmail Hilmi, "*Gurbet Akşamı*", Kaynak Mecmuası, 1933, S. 3, s. 13.

[223] Rıza Pulat Öztürk, "*Bu Akşam*", Ülkü Mecmuası, Birinci Teşrin 1935, C. 6, S. 32, s. 21.

[224] Oğuz Özde, "*Köyde Akşam*", Kaynak Mecmuası, 1936, S. 13, s. 294.

[225] Nadir Güller, "*Gurbet*", Görüşler Mecmuası, Mart 1938, S. 9, s. 38.

[226] P. Gökdoğan, "*Gurbette Hatıralar*", Dicle Kaynağı Mecmuası, 1 Nisan 1935, S. 5, s. 4.

Akgün'ün "Gurbette", Necdet Akif'in, "Yelkenler"[227], Mustafa Niyazi Akıncıoğlu'nun "Gurbet" ve İlhan Berk'in "Gurbette" adlı şiirlerinde de yukarıda incelenen şiirlerde görüldüğü gibi gurbet acısının anlatılmasında tercih edilen zaman dilimi akşam vakti olmuştur. Bu vakitte, bütün şairler benzer duyguları yaşamaktadır. Hüzün verici bu atmosferde şairler yalnızlıklarını, kimsesizliklerini, acılarını, özlemlerini bulmaktadır. Hatta kimi zaman yoğunlaşan kederin bir hastalık halini aldığı görülmektedir:

(…)
Yine akşam oldu, gurbette akşam:
Etrafı bürüyor bir sis gibi gam,
Hüznünde acı bir lezzet var gurbet,
Gurbette tükenmez bir dertte akşam…

Ufuklar sisli bir cam
Her saat ve her akşam
Gölgelenen odamda,
Gurbet ince bir sızı
Gözüm eriyen mumda
Sulanıyor o bağzı…

Gönlüm bana: "gül, eğlen
Hiç, hiç durmadan!" dese
Fakat hep bir vesvese
Beni yiyor nedense.
(Gurbette)

Kandilsiz bir türbe gibi her akşam.
Her seher güveysiz bir gelin gibi.
O taşsız mezar ki görseniz odam
Oturmuş başına dua eder gam.
(…)

[227] Necdet Akif, "*Yelkenler*", Kor Mecmuası, Nisan 1932, s. 13.

(Gurbet)

Gurbet acısı çeken bu lirik kahramanlar güneşin kızıllığını yüreklerindeki bitip tükenmek bilmeyen gurbet yarasına benzetmektedir. Bazı şiirlerde akşam;

Devrildi son rakamlar,
Saatimde gün doldu.
Şarap rengi akşamlar,
Bükük bir dudak oldu.
(…)

mısralarında olduğu gibi şarap rengine benzetilir. Bunun dışındaki şiirlerde akşam vaktinin anlatılması için kullanılan imajlar hemen hemen birbirlerinin aynıdır: "*Eriyen güneş, güneşin kül olması, mor halkalar, mor gölgeler, mor dağlar, tutuşan evler, kızıl ufuklar, mor renkli sema, batının alevleri, rüzgârın ağlaması, güneşin kanaması, tutuşan göklere gölgelerin inmesi, suların göğsünün yanması, günün ufuklarda yanması, kızıl kefen, güneşin gergefi çözmesi, kırmızı göz, mor kırmızı kanların suya damlaması, kederden kalanların iz olması, kızıl yol, alev seli*". Bu imajlarla gurbet, şiirlerin lirik kahramanlarına bir hastalık, bir kâbus, derin bir üzüntü, ölüm duygusu gibi aşırı duygularla etki eder:

Sıra dağlar ardında
Erir gurbet akşamı;
Sulara mor halkalar
Verir gurbet akşamı…
(…)
(Gurbette Akşam)
(…)
İçinden vurulur burdan her geçen,
Göklerin düşerken kızıl perdesi.
Tunç yüzlü sulara akşam inerken,
Yollarda ağlıyor boşluğun sesi.
(Gurbette Akşam)

Ruhumu sararken kızıl bir kefen,
Ufkumda upuzun mazim uzandı.
Kalbime sel gibi zehrini döken
Gurbetli dertlerim teselli sandı.
(…)
(Gurbet)

(…)
Bin gizli bakış vardı gurupta
Uzlet yolunun yolcularından
Gözler ki vedalardı gurupta
Gurbet yolunun yolcularından.
(Güneş Batarken)

Pembe bir iz bıraktı güneş mavi sularda,
Kalbimde bir ölünün eşsiz matemi varda,
Bu guruba bakarken derin bir dertle yandım.
Göklere ızdıraplar kalbimden taştı sandım,
(…)
(Gurbette Hatıralar)

Gurbet acısını anlatmak için tercih edilen bir başka zaman dilimi de gecedir:

(…)
Sular yükseliyor ve sessizce, al., ça.. lı.. yor....
Yel ağaçlarda acı bir... ney çalıyor,
Fısıldıyor, susuyor sonra ıslık çalıyor,
Gurbet benim gece içimi parçalıyor!

Bu bölümde ele alınan sanatçılar gurbette hissettiklerini yukarıda da yazılan acı, hüzün, hastalık vb. duyguları yaşamak için aslında zamanın her diliminden istifade

etmiştir. Ağırlık olarak akşam ve geceyi seçseler de bu duyguyu hissedebilmek için farklı anları da kullanmışlardır. Örneğin Cenap Muhittin Kozanoğlu'nun "Gurbet Yolunda" adlı şiirinde lirik kahramanı etkileyen ve ona gurbet acısını hissettiren şey çevredeki derin sessizliktir. Şinasi Gündoğdu "Takvim Yapraklarında Beste" adlı şiirinde gurbette zamanın geçmek bilmeyişini, takvimle sembolleştirir. Gurbet, lirik kahramanın bütün hayatını kaplayan, düşüncelerini içine alan, yılın üç yüz altmış beş günü yaşadığı bir duygudur. Çevrilen her takvim sayfası duyulan hüznü, hasreti, kederi arttırmaktan başka bir şeye yaramaz:

Gurbetle çivilenmiş yıllar duvarda:
Yaprak yaprak günleri hüzündür kat kat.
Gündüzler kötürümdür, geceler sakat.

Can evimden kâğıda damlamış gibi
Geçmişi hatırlatır her kızıl rakam,
Ne zaman ellerimle bir "gün" kaparsam.
(…)
(Takvim Yapraklarında)

Buraya kadar gurbet acısı, gurbete giden insanın duyduğu acı (üzüntü, sıkıntı, bunalım vb.) şeklinde ele alınıp değerlendirildi. Gurbetteki insanın çektiği üzüntü, üzüntü duyduğu zamanlar incelendi. Bunun sonucunda oluşan gurbet duygusunu nasıl yatıştırmaya çalıştıkları ise farklı bir bölümde ele alınacağı için burada bunlardan bahsedilmeyecektir. Ancak gurbet acısının farklı bir perspektiften de değerlendirilmesi gereği hissedildi. Sayıları fazla olmasa da birçok şiirde gurbete gidenlerin değil de geride kalanların duyguları da verilmeye çalışılmıştır. Çünkü gurbet iki yönlü bir duygudur. Gidenlerin hissettikleri kadar, geride kalanların da duyguları önemlidir. Şükûfe Nihal'in "Bir Kış Günü Yollarda", Necmettin Halil Onan'ın "Bir Genç Ölü", Mustafa Mümtaz'ın "Köy Melodileri XXII", Yaşar Nabi Nayır'ın "Kağnı Gıcırtıları" Ali Mümtaz Arolat'ın "Bu Akşam", Halide Nusret Zorlutuna'nın "Bekleyen Kadın"[228]

[228] Halide Nusret Zorlutuna, "*Bekleyen Kadın*", Doğuş Kars Halkevi Dergisi, Nisan1938, Yıl: 4, S. 3, s. 3.

ve Salih Zeki Aktay'ın "Hasbühal" adlı şiirlerinde gurbete sevdiklerini, yakınlarını gönderen insanların duyguları işlenmiştir:

Bu dağlar, bu kırlar senin içindi,
Sen gittin; onlar, bak, matem giyindi.

Hicrana büründü güneş, gök bile;
Sen sustun, kuşlar da gelmiyor dile!

Çağlayan ırmaklar yasından dondu,
Sensizlik âleme zehirler sundu..

Bahardan, ruhtan sen, gittin gideli
Kalplerde ağlıyor bir hicran teli…
(…)
(Bir Kış Günü Yollarda)

Gözlerimiz yollarda,
Dikilir, onu bekler.
Uzar yollar arada,
Acıya acı ekler.
(…)
Gidenler bir gün döner,
Yürekteki kor söner.
(Köy Melodileri)

Ufukla solarken kızıl çiçekler.
Ürperen dallarda ölürken rüzgâr
Dedim ki: -Gidenler dönmeyecekler,
İçimde bu akşam garip bir his var.
(…)
Bilmem ki ümitten niçin uzaktım

Ufukta solarken kızıl çiçekler?
Uzanan yollara hasretle baktım.
Dedim ki: -Gidenler dönmeyecekler!
(Bu Akşam)

Yollara dalıyor gözlerin, süzgün.
Hasretten çekilmiş yüzünün kanı;
Üzüntü çekiyor yüreğin her gün
Geriye fırlatmak için zamanı
Varsın parmakların saysın günleri,
Eminsin ki giden gelecek geri
Ya hayatta böyle tesellileri
Olmayan bahtsızlar ne yapar, düşün!
(Bekleyen Kadın)

Yukarıdaki şiirlerde gurbet bekleyenlerin gözüyle verilmiştir. Bu mısralarda gidenlerin yerinde bıraktıkları büyük boşluktan, bekleyenlerin onlar için duyduğu korku, endişe, özlem duygularından, dönmeme ihtimallerinden ve zamanın bir türlü geçmeyişinden söz edildiği görülmektedir. Burada gidenlerin ve kalanların duyduğu endişe, hasret, üzüntü gibi duyguların ortak olduğu tespit edilmektedir. Her iki bakış açısıyla da incelendiğinde hemen hemen aynı imajlarla konunun işlendiği görülmektedir. Yukarıdaki şiirlerde farklı olan duygu gidenlerin bir daha geri dönmemesi veya dönememesi düşüncesidir. Bu duygu ise daha çok kalanlarda oluşan bir duygudur. Gurbettekilerin şiirleri değerlendirildiğinde bu duyguya rastlanmaz.

Yukarıda adı zikredilen; ancak değerlendirmeye alınmayan şiir ise farklı bir özellik taşımaktadır. Burada olaylar savaş sırasında şehit düşen bir askerin ağzından anlatılır. Şehit asker lirik kahramandan ıssız bir mezarda kalan kendinden ailesine haber götürmesini ister. Okuyucu şehit düşerek ebediyen gurbette kalan askerin gözünden ailesinin neler hissedebileceğini görür:

(…)
Girerken irkilme, köyün dışından

Ansızın bir yanık ses yükselirse.
Çekinme çılgınca haykırışından
Bir kadın yoluna koşup gelirse.

O kadın, - umduğu gelecek sanıp –
O yerde bekliyor yüz bir akşamdır;
O, her gün bir başka ümitle kanıp
Yoluma gözleyen garip anamdır.

Şehit askerin geride kalanlarda oluşacağını düşündüğü duygu aslında savaşa oğul, eş, kardeş, sevgili gönderen insanların ortak duygusudur.

Görüldüğü gibi şiirlerde gurbet acısı iki farklı bakış açısıyla değerlendirilmiştir: Gurbete çıkan kişinin hissettikleri ve geride kalanların duyguları… Bu şiirlerde genellikle gün batımı, akşam ve gece zaman olarak öne çıkmıştır. "Bir Yolcu İçin", "Gurbette Akşam Düşünceleri", "Gurbet Akşamı", "Deniz ve Akşam", "Gam", "Sularda Akşam", "Güneş Batarken", "Venedik'te Bir Akşam", "Gurbette Akşam", "Yelkenler", "Gurbette Akşam", "Semadan Akşam Yağıyor", "Düştü", "Yazıda Ateş", "Gurbet", "Gurbette", "Gurbette Hatıralar", "Bu Akşam", "Köyde Akşam", "(Sahilde) Kıyıda Bir Gece", "Gurbette Akşam", "Yollar ve Akşam", "Güneş Batarken", "Gurbet Yolunda", "Gurbette", "Dert Damlaları", "Işığı Sönen Geceler", "Gurbet Acıları", "Yad Elden Anneme Mektup II", "Gurbet" ve Nadir Güler'in "Gurbet" adlı şiirlerinde zaman olarak gün batımı, akşam ve gece gurbet kavramıyla ve gurbet hüznüyle daha çok paralellik gösterdiği düşüncesiyle tercih edilmiştir. Bunların yanında zamanın tüm vakitlerin işlendiği şiirler de vardır. (Şinasi Gündoğdu'nun "Takvim Yapraklarında Beste")

Yürekleri gurbet acısıyla yoğrulan şairlerin tercih ettikleri akşam vaktini anlatırken kullandıkları imajlar da hemen hemen birbirinin aynısıdır. "*Kızıllık*", "*ufukların yanması*", "*güneşin kanaması*", "*tutuşan göklere gölgelerin inmesi*", "*suların göğsünün yanması*", "*dağların yanması*", "*güneşin gergefi çözmesi*", "*kırmızı göz*", "*mor, kırmızı kanların suya damlaması*", "*kızıl yol*", "*alev seli*" gibi.

Gurbet acısından bahsederken zaman birbirine benzerken, mekânda farklılıklar görülür. Şiirlerde tercih edilen mekânlar genellikle dış mekânlar; oturdukları yerin

karşısı, deniz, dağlar, ovalar, köyler veya yollardır. Kullanılan zaman ve mekân bir araya getirildiğinde hüzün zaten kendiliğinden ortaya çıkar. Örneğin denizin verdiği sonsuzluk duygusunun yanında, gün batımının verdiği hüzün gurbet duygusunu kendiliğinden doğurmaktadır. Değerlendirilen şiirlerde bu tarz yaklaşımlarla sık sık karşılaşılmaktadır.

Şinasi Gündoğdu'nun "Takvim Yapraklarında Beste", İlhan Berk'in "Gurbette", Ali Kemal Meram'ın "Işığı Sönen Geceler" ile "Gurbet Acıları" ve Mustafa Niyazi Akıncıoğlu'nun "Gurbet" adlı şiirlerinde ise kapalı mekân kullanılmıştır. Bu şairler iç mekân olarak gurbette yalnızlıklarıyla, kimsesizlikleriyle baş başa kaldıkları odalarını tercih etmiştir.

Bu bölümde karşılaşılan bir yaklaşımı da belirtmekte yarar görüyoruz. Değerlendirilen şiirlerin çoğunda gurbet duygusu, sıla hasreti, hüzün gibi duygular bir anne özlemi düşüncesini de ortaya çıkarır. Rıza Pulat'ın "Gurbette Mektup", Mehmet Necati Öngay'ın "Yad Elden Anneme Mektup II", Ömer Kaya'nın "Anneme Mektup I", Lütfullah Şadi Coşar'ın "Mektuplar", Ahmet Çağatay'ın "Anneme", Safa Karatay'ın "Anne", T. Visali'nin "Annemin Bayramı", Salih Zeki Aktay'ın "Hasbühal", Ömer Kaya'nın "Anneme Mektup I", Refik Fikret'in "Büyük Sevgiliye" ve Nuri Ulaş'ın "Gurbetten Anneme" adlı şiirlerinde gurbette oluşan bu özlem ve hüzün duygusunun anneye yazılan, anneden gelen mektuplarla veya anne özlemine sığınmakla giderilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Gurbete gidenlerin ardında bıraktıklarının duyguları ise yukarıda da bahsedildiği gibi gurbettekilerle hemen hemen aynıdır. Geride kalanlarda hâkim olan ümitsizlik duygusunu da eklersek, gurbete gidenlerin de kalanların da benzer duygular taşıdığı söylenebilir.

1.2.3. Sıla Hasreti

İnsanoğlu, gurbette memleketinden, sosyal çevresinden ayrı kalmanın üzüntüsünü hissettiği anda özlem duygusunu yaşar. Geride bıraktıkları vatan topraklarına, evine, doğduğu yerlere, milletine, ailesine, arkadaşlarına, sevgilisine ve hatta kültürüne özlem duyar. Yaşanan bu özlem duygusu beraberinde sılaya kavuşma arzusunu da getirir. Gurbette özlem duygularının dile getirildiği şiirler bu başlık altında toplandı.

Ömer Kaya "Sılaya Giderken I- Onlar" ve "Sılaya Giderken II-Ben" şiirlerinde gurbet ve sıla kavramını karşı karşıya getirir. Bu şiirlerde ana düşünce ızdırap kelimesinde yatar. Memleket özlemi artık ızdırap vermeye başlamıştır. Bu ızdırap "*saçları ağartmış*", "*gülüşleri acılaştırmıştır*." Şiirlerin tümünde memleket özleminin neredeyse bir hastalık halini alma aşamasında olduğu görülür. Gurbet tanımlanırken daüssıla kavramının ileri boyutlarının bir hastalık olduğundan bahsedilmişti. Burada ona yakın duyguları izlemek mümkündür:

Izdırap, bağrımıza
Bugünlerin tacıdır.
Bizim diyarımıza
Rüzgârlar sılacıdır.

Sılamız uzak bizim,
Saçlarımız ak bizim
Alışmışız, bak bizim
Gülüşümüz acıdır.
(Sılaya Giderken I-Onlar)

Eski, çok eski bir iz
Yine gezdi içimi...
Korkuyorum ki deniz
Kıskanır sevincimi.

Bilmez çektiğim yası;
Yolculuk yarım olur.
Kükreyen bir dalgası
Benim mezarım olur.
(Sılaya Giderken II-Ben)

Eski, çok eski bir iz
Yine gezdi içimi...

Korkuyorum ki deniz
Kıskanır sevincimi.

Bilmez çektiğim yası;
Yolculuk yarım olur.
Kükreyen bir dalgası
Benim mezarım olur.
(Sılaya Giderken II)

Ahmet Kutsi Tecer'in "Daüssıla" ve "Kış Ayları" adlı şiirlerinde memleket hasretinden bahsedilir. Şiirin lirik kahramanı[229] Paris'tedir. Bu şiirlerden ayrıntılı olarak yukarıda "Seyahat-Eğitim" başlığı altında bahsedildiği için burada sadece sıla hasretinden ve boyutlarından bahsetmekle yetinilecektir. Şiirlerde o ilk heyecan gitmiş, yerini derin bir memleket hasreti almıştır. Lirik kahraman zihninde sık sık yaşadığı şiirle özlediği şehri karşılaştırır:

(…)
Hasret mi, nedir bu Daüssılaymış
Rüyalar, gösterin bana yurdumu!
(…)
(Daüssıla)

(…)
Hani benim ışık dolu göklerim?
Renklerin bahçesi, güneşin evi,
Hani benim sonsuz maviliklerim?
Burada gördüğüm gözler var, mavi.
Yine sis, yine sis… Bu benim şansım;
Dediler her sene böyle değildir.
(…)

[229] Şairin hayat hikâyesinden edindiğimiz bilgiye göre lirik kahraman kendisidir.

Artık gurbetin zevk, heyecan, mutluluk, sevinç veren kısmı bitmiş hasret kısmı başlamıştır. Sonuç hep aynıdır:

(…)
Ah, vatan koynuna doğru koşasım,
Yüzümü yerlere süresim gelir!
(Kış Ayları)

Hadiye Ergin'in "Yurdum İçin"[230] ve Rıza Polat'ın "Selâm"[231] adlı şiirlerinde de yukarıda söylenenlerden farklı bir şey söylenmez. Her iki şiirde de gurbet boğucu, sıkıcı bir hal almıştır. Memleket hasretinin boyutları git gide artmaya devam etmektedir:

Benim güzel yurdum, şen Gelibolu
Kalbim bütün senin sevginle dolu
Ben zamanla seni çok arıyorum
Bazen ümitsizce ne ağlıyorum.
(…).
(Yurdum İçin)

Usandım, bu yaylanın sonsuz beyazlığından;
Ne yazık bir çığ gibi düşemezsem o yurda.
Ruhum bir hançer gibi sıyrılırken kınından
İninde boz kurt gibi nasıl kalırım burda?
Usandım bu yaylanın sonsuz beyazlığından...
(…).
(Selâm)

Salahattin Savcı'nın "Yollarda" adlı şiirinde ise lirik kahraman henüz memleketten ayrılmamıştır. Ama ayrılığın sıkıntısı daha başlamadan içinde oluşan sıla özlemi mısralar boyunca kendini gösterir:

[230] Hadiye Ergin, "Yurdum İçin", *Köye Doğru*, Mayıs 1938, S. 2, s. 16.

[231] Rıza Polat, "Selâm", *Görüşler Mecmuası*, Mayıs 1938, S. 11, s. 9.

Gidiyorum giderek..
Bir yel gibi eserek...
(…)
Serince yaylalarda
Tiren yollar aşıyor,
Elleri dolaşıyor.
Arada bir durak,
Arada bir kurak...
Sulak, kurak ve susuz,
Sulu kumlu ve kumsuz.
Yarı uyku, uykusuz.
Bu yaban ellerinde,
Dere ve sellerinde
Sılam uzaklaşarak,
Dağı taşı aşarak,
Ta derinden coşarak,
Uzaklaşarak!
Gidiyorum.
(…)

Bu bölümün başında ve ilgili bölümlerde söylendiği gibi aşırı sıla hasreti (daüssıla) ileri boyutlara ulaştığında bir hastalık halini alır. Yukarıda bahsedilen şiirlerde de Osman Nebi'nin "Yurttan Ayrı I-II", A. Selim imzalı şairin "Yönelmek" ve İbrahim Tarık Çakmak'ın "Sılaya Mektup" adlı şiirlerinde de memleket özleminin yavaş yavaş hastalık boyutunu aldığı görülmektedir.

Osman Nebi adlı şair, "Yurttan Ayrı I" ve "Yurttan Ayrı II" adlı şiirlerinde

Işık, yok, renk yok...
Yurttan ayrı.
Düğün yok, dernek yok.
Yurttan ayrı.

Gündüzler sanki gece,
Her şey güç bir bilmece,
Ve hayat bir işkence,
Boyum kısalır cüce,
Yurttan ayrı...

(…)
Gündüz başka biçim, gece başka biçim,
Hasretle dolar boşalır içim,
Ben bir kocaman hiçim,
Yurttan ayrı...
(Yurttan Ayrı I)

Bahçe yok, bahar yok.
Yurttan ayrı...
Ana yok, yar yok.
Yurttan ayrı...

Hani dağlar, dumanlar hani.
Aydın baharlar, zamanlar hani,
Hani çiçekler çimenler hani.
Yurttan ayrı...

Zehirdir üç öğün aşım,
Gözlerimden akar yaşım,
Vay! yanar garip başım,
Kafesle çırpınır kuşum,
Hasretle doludur düşüm,
Yurttan ayrı…
(…)
(Yurttan Ayrı II)

Çok açık olarak memleket hasretinin yavaş yavaş bütün ruhunu sardığını ve yaşama zevkinin kaybolduğunu anlatır. Bu mısralardaki düşünceler normal ve sıradan düşünceler değildir. Sıla hasretinin boyutlarını aşıp hastalık haline dönüşmüş olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

A. Selim adlı şairin "Yönelmek"[232] ve İbrahim Tarık Çakmak'ın "Sılaya Mektup" adlı şiirlerinde de aynı duyguları görülür.

"Yönelmek" şiirinde hasret, şiirin lirik kahramanının ruhunu neredeyse hasta edecektir. Burada, hasret duygusunun gurbette peşini bırakmadığını âdeta kendiyle "*dost*" olduğunu söyler. Memleket özleminin verdiği acıyı anlatabilmek için dost kavramının zıtlığından faydalanılması dikkat çekicidir:

Adımlarım hızlanır
Yollar insafsızlaşır,
Hasret benimle her gün
Dost olur fısıldaşır…
(…).

"Sılaya Mektup"ta ise "*mevsimsiz dökülen yaprak*" "*dolmadan boşalan bir bardak*" benzetmeleri ile sıla hasretinin boyutu anlatılır. Burada bir tükenişin olduğu da görülür:

Dolmadan boşaldım bir bardak gibi,
Gurbetin çatlamış dudaklarına,
Döküldüm mevsimsiz bir yaprak gibi
Dostlarım hasretin ayaklarına.
(…)

Gurbette yaşanan özlem duygusundan bahsedilirken genellikle benzer zaman dilimi ve çeşitli semboller tercih edilmiştir. Lirik kahramanlar akşam veya gece vaktinde ya da telgraf direkleri, postacılar, ufukta görünen gemiler, yelkenliler, yeniden canlanan, tazelenen tabiat, bahar, özgürce uçan kuşlar ve yollarda içlerini saran sıla

[232] A. Selim, "Yönelmek", *Aksu Mecmuası*, Mayıs 1934, S. 7-8, s. 53.

hasretini bulmuşlardır. Jung "*Dış âleme ait varlıklar ve hadiseler ruh hallerinin sembolleri olur.*"[233]der. Bu bölümde incelenen şiirlerde de kullanılan bu sembollerle yüreklerindeki hasret duygularını ortaya koyarlar.

Ömer Bedrettin'in "Denizde Akşam", Cahit Basmaz'ın "Erciyes"[234], Salahattin Savcı'nın "Bazen" ve Fevziye Erinç'in "Birkaç Sual" adlı şiirlerinde sıla hasretini anlatmak için tercih ettikleri vakit akşamdır. Şairler, güneşin güne veda ederken etrafa yaydığı kızıllıkta hüznü, bezginliği, bıkkınlığı, yalnızlığı ve gün geçtikçe büyüyen sıla hasretini bulmaktadır. Bu şu şekilde de ifade edilebilir. Günün bu vakti onlarda hüznün yoğunlaştığı, sıla hasretinin arttığı, zaman zaman hastalık boyutlarına ulaştığı duygular doğurmuştur. Etrafı saran bu kızıllığın ve akşamın anlatılmasında da şairler şiirlerinde "*ufkun ateşi, solan güneş, gurbetin gülü, vadilerdeki karanlık tüller*" gibi benzer imajlar kullanmıştır:

(…)
Sanki ufkun ateşi
İnce derdimin eşi.
Ruhum, solan güneşi
Gurbetin gülü sandı!
(Denizde Akşam)

(…)
Güneş indi artık akşam çöküyor.
Vadiler karanlık tüller döküyor.
Büküyor., kalbimi hicran büküyor
Gönlümde gurbetin sümbülü vardır.
(Erciyes)

Eserken akşamlar yel serin, serin...
Bağrımdan kanar bir sel derin, derin...
Çektiğim ahlar ki yolları uzak,

[233] Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983, s. 65.

[234] Cahit Basmaz, "Erciyes", *Erciyes Mecmuası*, Temmuz 1938, S. 5, C. 1, s. 155.

Her özlem neşeme kurmuş bir tuzak,
Bulutlar içinde kıvrılırken ay.
Ağaçlar hışıldar, dallar üfler ney.
Süzülürken dalar dertli gözlerim,
Dokuz yıldır özler... özler... özlerim
(Bazen)

Gün suya lâle işler,
Yollar uzar, genişler,
Hasret içime işler,
El derdime eş olsa
Gurbet yine dar mıdır?
(…)
(Birkaç Sual)

Nâzım Aydın'ın "Gurbet"[235] adlı şiirinde olduğu gibi gece de gurbetin, hasretin, doruklara çıktığı zaman dilimi olarak zaman zaman kullanılmıştır:

(…)
Bu gurbet gecesinde, bilmem neyin nesiyim?
Kalbine taş vurulan bir ceylânın sesiyim.
Vücudum kasnak gibi yuvarlanır ve gezer,
Ruhumda kanat açan son emellerime der:

Ey biricik emelim! Yurdumun baharında,
Annemin mezarına yaprak ve gül açsan da;
Bir seherin koynunda o, gölgeye kapansam,
Asırlarca ağlayıp en son uykuma dalsam.

Ömer Bedrettin "Telgraf Direkleri", İbrahim Tarık Çakmak "Postacı", O. Tuğrul imzalı şair "Sıla" ve Halide Nusret Zorlutuna "Bu Ses"[236] adlı şiirlerinde postacı, yolcu,

[235] Nâzım Aydın, "Gurbet", *Dicle Kaynağı Mecmuası*, 29 Birinci Teşrin 1934, S. 2, s. 11.

bülbül, tozlu yollar, bahar, telgraf direkleri ve posta treninin sesi vb. imajlarla sıla hasretlerini ifade etmeye çalışmışlardır.

"Telgraf Direkleri" şiirinde "*telgraf direkleri*", hasret ve gurbet duygularına yüklenen bir imge olarak ele alınmıştır. Bu sıla ile gurbet arasında haberleşmeyi sağlar. O yüzden bir haberleşme vasıtası olarak gurbet acısını, özlemini dindiren bir unsur olarak değerlendirilir:

Çürük iskeletleri yeşil ormanlar özler,
Gönüllerin derdini duyarlar canlarında;
Sılayı görür insan ki gurbetle dolu gözler
Mehtapta ışıldayan beyaz fincanlarında!

Tellerinde kanatlar
Tepeler, dağlar atlar;
Bir gizli dertle çatlar
Telgraf direkleri...
(…)

İbrahim Tarık Çakmak "Postacı" adlı şiirinde ise sıla hasreti postacı vasıtasıyla dile getirilmektedir. Postacı, gurbetçi ile ailesi arasındaki iletişimin sağlanmasında önemli bir kişidir. "*gurbet sel*" olduğu vakitlerde, hasretlerin dindirilmesinde beklenen önemli bir kimsedir:

Hasret kırılan bir dal,
Gurbet bir sel postacı.
Ansızın kapımı çal,
Fikrimi çel postacı

Kalbimde bir heyecan
İçimde zaman, zaman
Elinle mızraplanan

[236] Halide Nusret Zorlutuna, "Bu Ses", *Doğuş Kars Halkevi Dergisi*, Mart 1938, Yıl: 4, S. 2, s. 4.

Hasret bir tel postacı.
(…)

Gurbetteki şair, sıla hasretiyle dolup taşan yüreğini yaralı bir kuşa benzetmektedir. Ona göre yaralı yüreğinin devası postacı, postacıdan gelecek olan haberlerdedir:

Gurbet içimde yokuş
Hasret yaralı bir kuş.
Kalpten kalbe bir uçuş
Gibi çık gel postacı.

O. Tuğrul'un "Sıla"[237] adlı şiirinde yol, yolcu kavramlarıyla gurbet, sıla ve özlem duyguları anlatılır. Yol, Türk şiirinde çok sık kullanılan bir metafordur. Eğer yol varsa, yolcu da vardır, gurbet de vardır, hasret de vardır. O yüzden bu şiirde sıladan uzak kalmanın sıkıntısı, sıla hasreti, zamanın geçmek bilmeyişi vurgulanarak anlatılır:

Boğum boğum kıvrılır gözlerimde tozlu yollar,
Ben neden arıyorum seni adım başında?
Rüyamda bile sardı beni yemyeşil kollar,
Ne var o bağlarında tılsımlı gözyaşında?
(…).
(Sıla)

Halide Nusret Zorlutuna'nın "Bu Ses"[238] adlı şiirinde ise gurbet duygusu ses metaforuyla verilir. Şiirde her gün belli saatlerde duyulan posta treninin çalan kampanasının sesinden bahsedilir. Posta trenleri mektup taşıyan, haberleşmeyi sağlayan trenlerdir. Gurbette olan ya da gurbette beklediği olan herkes bu treninin sesiyle birlikte sevdiklerine ait her şeyi hatırlarlar. Bu kampana sesi gurbet ve hasret duygusu çeken

[237] O. Tuğrul, "Sıla", *Yeni Doğuş Mecmuası*,1934, S.11-12, s.13.

[238] Halide Nusret Zorlutuna, "Bu Ses", *Doğuş Kars Halkevi Dergisi*, Mart 1938, Yıl: 4, S. 2, s. 4.

herkesin zihninde benzer çağrışımlar uyandırır. Aslında sıla hasreti çekenler, içlerinde bu hasreti en uç noktasında yaşayanlar yolla, yolcuyla, haberleşmeyle, ulaşımla ilgili her şeyle kendi hasretlerini yaşar. Aşağıda verilen şiirde de lirik kahramanın zihnindeki çağrışımı yaptıran posta treninin sesidir. O ses âdeta bir anahtar gibi özlem kapılarını açmıştır:

Oynatıp yüreğimi, tatlı uykumu böler,
Yükselerek günün ilk ışığıyla beraber
Ufuktan eser bu ses bir bahar yeli gibi

Bu seste çiçekler var. Güneşler var, deniz var,
Bu seste o yerlerin baharından bir iz var
Dökülüyor gönlüme bir ışık seli gibi.

Hep bu sesin özlemi titriyor gözyaşımda,
Bu sesin okşayışı geziniyor başımda
Anamın parmakları, yavrumun eli

Keskin çığlıklarını beklerim yana, yana:
Özlediğim ellerden haber getirir bana,
Ben bu sese vurgunum.. Vurgunum deli gibi

Mümtaz Zeki'nin "Daüssıla" adlı şiirinde de özlem âdeta hastalık halini almış gibidir. Şiirde birbirinden ilginç imgelerle gurbet duygusu anlatılır. Hatıraların artık bir "*buzlu cam*"ın arkasından görünmeye başlaması, ayrılığın yüzleri unutturacak kadar uzun zamandan beri olduğunu düşündürür.

Mavi yaz geceleri kadar, derin, gözlerinize
bakarak ıslık çaldığım günlerdir.
Daüssılam
Mesafeler aramızda bir buzlu cam.
Sizi özlüyorum.

Hatıralarımız ampul kafamın
içinde yanan ışıktır.
Ama hatıralarımız ne bir çift rugan iskarpin.
kadar şıktır
Ve ne o kadar zarif.
(…)

Daüssılanın anlatıldığı şiirlerin birçoğunda, lirik kahramanların geride bıraktıklarına özlem duydukları ve onlara kavuşmayı arzuladıkları bu anlarda genellikle zihinlerinde mazinin, hatıralarının ya da doğdukları yerlerin hayallerinin canlandığı görülmektedir. Geçmişi, geride bıraktıklarını canlandırmanın bir yolu da hayal kurmadır. Hayal kurma lirik kahramanlara "*geçmişe, şimdiki zamanın ve kendi duygularının arasından bakma*"[239] imkânı verir. İncelenen şiirlerde de sıla hasretinin yoğun olarak yaşadıkları anlarda, bu hayallere sığınarak, rahatlama yolunu tercih ettikleri görülmüştür.

Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın "İzciler" adlı şiirinde de lirik kahraman hayal dünyasına sığınır. Şairin hayatından da izler taşıyan bu şiirde yüreğinde bitip tükenmeyen sıla hasretinden ve kavuşma arzusundan bahsedilir. Şiirde izciler lirik kahramanın ayrı kaldığı, hasret çektiği ülkesine gezmeye gider. Şiir boyunca izcilerin gözünden lirik kahramanın sılası dolaşılır ve hasreti yaşanır. Her mısraında hasret bulunan bu şiirde lirik kahramanın anlattıkça rahatladığı da hissedilir. Şairin hayatıyla özdeşleştirilecek olunursa, şiirin her mısraında derin bir pişmanlığı da hissetmek mümkündür:

Haydin yavrularım! Şafak sökmeden
Atalar yurdunu gezin, dolaşın.
Mahmur ufuklara sisler çökmeden,
Şu yüce dağları kuş gibi aşın!
(…)
Yolunuz uğrarsa sevdiğim yere.
Karşılar sizi bir söğütlü dere.

[239] Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983, s. 99.

Tırmanın yamaca -keyfime göre-
Böğürtlen devşirin, sonra paylaşın!

O durgun ufuklar hâlâ kanlıdır:
Alaca görünür yemyeşil dağlar.
Yabani yemişler mor dumanlıdır,
Altın askılarla süslüdür bağlar.
(…)

İsmail Safa'nın "Hasret İzleri", Mümtaz Zeki'nin "Daüssılam", Kemalettin Kamu'nun "Gurbette Renkler", Abdülkadir Karahan'ın "Özleyiş", Sabri Esat'ın "Daüssıla", Rıza Apak'ın "Hatıralar"[240], Ziya İlhan'ın "Siz de Ruhum Gibi", Rıza Polat'ın "Selâm" ve Usman Eti'nin "Karacadağ"[241] adlı şiirlerinde de gurbet ve özlem duygusunun içlerinde oluşturduğu çaresizlik, çıkmaz, iç sıkıntısı gibi olumsuz duygular, memleketleriyle ve oradaki sevdikleriyle ilgili hayaller kurarak dile getirilip bir tür rahatlama yaşadıkları görülmektedir. Bu şiirlerde birbirinden farklı imgeler hep aynı yönü işaret eder: Gurbet, hasret, çaresizlik. Bu bölümü oluşturan şiirlerin tümünde hayal, gurbet acısını azaltmanın bir yolu olarak seçilmiştir. Geçmişteki mutlu anlara, mutlu oldukları yerlere ve sevilen insanlara hatıralar yoluyla sığınmaya çalışan lirik kahramanlar bu yolla daüssıla hastalığını en az hasarla atlatmaya çalışır. Hayalin zihni uyuşturan rahatlatan etkisine sığınılmayan şiirlerde ise derin bir karamsarlık görülmektedir. Atatürk dönemi diye adlandırılan bu dönem, başlı başına bir gurbettir zaten. Çok geniş bir coğrafyadan kopup gelen insanlar, kayıplarıyla ebedî bir gurbet yaşamaktadır. Bizce bütün bu dönemi özetleyen en iyi mısra Kemalettin Kamu'nun "Gurbet" adlı şiirindeki "*Ben gurbette değilim/Gurbet benim içimde*" mısraıdır. Bu yüzden diğer bölümdeki şiirler incelenirken söylenecek sözler, genellikle birbirinin aynı olduğu için daha çok şiirler tahlil edilerek, orada bulunan imgeler, duygular ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

İsmail Safa'nın "Hasret İzleri"nde "*yâd elinde hasret izleri*", at sırtında dolaşılarak giderilmeye çalışılırken:

[240] Rıza Apak, "Hatıralar", *Gündüz Mecmuası*, Nisan 1938, S. 25, s. 6.

[241] Usman Eti, "Karacadağ", *Karacadağ Dergisi*, 20 Şubat 1938, Cilt: 1, S.1, s. 6.

(…)
At üstünde dolaşarak yolun sağına
Uzaklardan selâm verdim –Elma dağına!
Ne keklikler tur yapıyor harman yerinde,
Ne kuzular meleşiyor şimdi derinde...

(…)
O yerlerde, düşündükçe çoğaldı tasam
O yerlerde, al ufkuma alçaldı akşam.
Yalnızlık yas bağlatıp nasipsizleri.
Silinmiyor yâd elinde hasret izleri.

Mümtaz Zeki yukarıda da bahsedilen "Daüssıla" şiirinde alışılmadık imajların ardına sığınır:

(…)
Hatıralarımız ampul kafamın
içinde yanan ışıktır.
Ama hatıralarımız ne bir çift rugan iskarpin
kadar şıktır
Ve ne o kadar zarif.
(…)
Ve kafam türbin sesleri dolu
bir makine dairesi uğultuludur.
sizi özlüyorum
mesafeler aramızda
bre buzlucam..
Yaz geceleri gibi ışıklı gözlerinize
bakarak ıslık çaldığım günlerdir
DAÜSSILAM

Kemalettin Kamu ise "Gurbette Renkler" adlı şiirinde gurbet, sıla ve özlem kavramlarını renkler ve onların çağrışımlarını kullanarak anlatır. Lirik kahramanın zihninde kırmızı, turuncu, kızıl, mor, yeşil, kara, sarı, beyaz renklerle yoğrularak bezenmiş bir memleket vardır. Bu özlem duygusu, âdeta bir renk ve ışık tufanı olarak şiirin lirik kahramanını içine alır:

Doğuda kırmızı, batıda turunç,
Yanık bir yürüğü andıran bu tunç,
Bu renk âleminde ne yok ki bizden,
Mavi Marmara'dan, mor Akdeniz'den
Yeşil, bir köşedir bana Bursa'dan,
Kara, Erciyes'in yarları gibi,
Sarıda, gözü var Uzunyayla'nın,
Beyaz, Erzurum'un karları gibi!

Abdülkadir Karahan'ın "Özleyiş", Sabri Esat'ın "Daüssıla", Rıza Apak'ın "Hatıralar", Ziya İlhan'ın "Siz de Ruhum Gibi" ve Usman Eti'nin "Karacadağ" adlı şiirlerde de lirik kahramanlar özlem duydukları yerleri bir tablo haline getirerek zihinlerinde canlandırır. Adları sıralanan şiirlerin hemen hepsinde bu düşünce hâkimdir. Böylece bu düşünce onları biraz olsun gurbet duygusundan, sıla hasretinden kurtararak rahatlatır:

(…)
İşte şimdi göklerde yeni doğan bir güneş.
Önümde, uzaklarda engin ufuklarla eş;
Olan güzel bir şehrin hayali beliriyor.
(…)
İçimde saadetten doğan duygularım var;
Ooh.. Ne kadar neşeli, sevinçliyim ne kadar.
Artık veda eyledim içimin elemine…
(Özleyiş)

İşte ocak, ocağın üstünde bakır şamdan
Gölgen parçalanmadan, duvar kızıllaşmadan,
Eğ alnını ateşe, ısıt avuçlarını…
(…)
Bahçene sıcak bir tüy bırakıp geçen kuşlar.
Kumsalın, kayaların üstünde o koşuşlar
Gene gözlerinde mi, hâlâ gözlerinde mi?
(…)
(Daüssıla)

Ey, daima tahayyülü bile mutlu
Başka bir iklimin çok uzak günleri,
Nerdesiniz, şimdi gökleri bulutlu,
Gençliğimin güneşli ufku ve yeri?

Nerdesiniz, huzurun velût kaynağı:
İnce yollar, ağaçlar, kokular, kuşlar.
Ve ey, hülyalarımın çiçekli dağı;
Saadete zahmetsiz varan yokuşlar...
(…).
(Hatıralar)

(…)
Umut bir bestedir gür sesinizde.
Gurbeti unuttum hür sesinizde.
Susmayım, susmayın sakın çağlayanlar!
Sessizlik ölüme yakın çağlayanlar!
Umut bir bestedir gür sesinizde.
(Siz de Ruhum Gibi)

(…)
Hasretim bir lâv gibi yıllardır korlaşmada,

Nerde altın ovanın o başaktan denizi.
Sevgim o kartaldır ki dik dağlardan aşmada,
Pamuk tarlalarında er geç bulacak sizi;
Hasretim bir lâv gibi yıllardır korlaşmada.
(…).
(Selâm)

Bu bölümde incelenen şiirlerin hemen hepsinde ortak duygunun sıla hasreti olduğu belirtilmişti. Sadece bu duygunun, özlemin ortaya konulma şekli birbirinden farklıdır. Şiirlerin bir kısmında belirsiz bir coğrafya parçası vatan hasreti ile anlatılırken bir kısmında bu hasret daha da özelleşir. Doğduğu şehir, mahalle hatta doğup yaşadığı eve kadar indirgenir.

Gaston Bachelard insanın doğduğu yerin psikolojisindeki yerini şu şekilde izah eder:

"*İnsan, doğduğu evin düşünü kurduğunda düşlemenin en derin yerinde o ilk sıcaklığa geri döner, maddi cennetin o ılık maddesinin ilk sıcaklığının bir parçası oluverir.*"[242] İncelenen şiirlerin lirik kahramanları, özlem duydukları anlarda geride kalan o sıcak günlerin hayalini kurar. Yüreklerini saran özlemin acısını oraların güzelliği, sıcaklığı, saflığıyla, neşe dolu çocukluk günleriyle dindirmeye çalışırlar.

"Sürgün-Esaret-Mahpusluk" başlığı altında da incelenen Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın "Uçun Kuşlar" adlı şiiri bu konudaki en güzel örneklerden biridir. Bu şiirde kuşlar özgürlüğün sembolü olarak görülürler. Şiirin tümünde vatan hasreti ile birlikte derin bir pişmanlığın izini de görülür. Şiirdeki anlatımı lirik kahramanın üzerinden alınıp şairin hayatıyla birleştirildiğinde, şairin yaptığı yanlışlıkların muhasebesini yaptığı anlaşılır. Pişmanlığın ve özlemin de samimiyeti hissedilir. Bu duygu son derece insanî bir duygudur:

Uçun kuşlar uçun!. Doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır.
Ormanlar koynunda, bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır...

[242] Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası* (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul 2013, s. 38.

O çay ağır akar yorgun mu bilmem?
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem?
Yaslı gelin gibi mahzun mu bilmem?
Yüce dağ başında siyah tül vardır.

Orda geçti benim güzel günlerim,
O demleri anıp bu gün inlerim;
Destân-ı ömrümü okur dinlerim,
İçimde oralı bir bülbül vardır.
(…)

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Ayrılıktan Sonra" adlı şiirindeki gurbet ve özlem duygusu daha çok geçmişine, çocukluğuna baba evine duyulan özlemdir. Bu bir gurbet sıkıntısıyla anlatılmış olsa da herkesin zaman zaman yaşadığı çocukluğa dönüş arzusundan başka bir şey değildir. O yüzden ayrıntıya girmeye gerek duyulmadan değerlendirilmiştir:

Orası gönlümün evi olan gıl;
Anlıma takılan rüzgâr orası…
Defterimden değil, yolumdan değil,
İçimden kopan bir diyar orası…
Canlıydı su, hava, toprak.. ve o yer
Bir insan ki benim dönmemi bekler
Çatlamış saksılar, beyaz çiçekler,
Düz perdeler tozlu camlar.. orası!

Ağlarım, sokaktan ses kesilince.
Sessizlik, söylenir kendi dilince…
Ve kirpiklerimin dibinde ince,
Islak bir çizgile sızlar, orası!..

Vehbi Cem Aşkun'un "Yad El", Ziya İlhan'ın "Özlem", Salih Zeki Aktay'ın "Babamın Evi", İskender Fikret Akdora'nın "Kitabe", Vasfi Mahir Kocatürk'ün "Bizim Köy", Nahit Ulvi Akgün'ün "Doğduğum Yer" ve Mustafa Niyazi Akıncıoğlu'nun "Hani Nerde?" adlı şiirlerinde de baba evi imajıyla şimdi ayrı kaldıkları şehirlerine, evlerine, çocukluklarına hasret duygularını gurbet duygusuyla karışık anlatırlar:

(…)
Yıllardır uzağım doğduğum yere;
Hasretim şefkatle bakan gözlere;
Derdimi uyutan söğütlü dere
Kıvrıla, kıvrıla akar mı dersin?
(…)
(Özlem)

(…)
Ah ey babamın evi! Ey şanlı yurdu onun,
Seslerini dinlerim gurbet akşamlarında.
Mihrapları yıkılan mabede dönmüş sonun,
Ararım hayalimle kuşları damlarında...
(…)
(Babamın Evi)

Bu yol doğduğum şehre gider.
Gülmeyi, şarkı söylemeyi,
Düşünmeyi kuşlarla beraber,
O şehirde öğrendim.
(…)
(Kitabe)

(…)
Hani nerde, nerde köyüm,
Hangi ırak yerde köyüm,

O kaygısız küçüklüğüm
Hani nerde, hani nerde?
(Hani Nerde?)

(…)
Oradaki kışlar uzun sürseler de ne çıkar
Ne çıkar kefen gibi kara sarınsa bağlar
Oradaki her şeyin bir cana yakınlığı var
Sılamın güzelliği irem, irem kadardı.
(Doğduğum Yer)

İnsan sıkıldığı, üzüldüğü, karamsarlığa düştüğü vakitlerde geçmişine sığınmaya çalışır. Böylece içinde yaşadığı olumsuz duygulardan bir süre için kaçarak geçici bir rahatlama sağlamayı amaçlar. Bir başka sığınma yeri de anne şefkatidir. Bunun sebebi bilinçaltında yatan anne şefkatidir. Hayatta ilk güven duygusunu anne vasıtasıyla öğrenen çocuk, hayatının ileriki dönemlerinde sık sık aynı duyguya sığınmaya çalışır. Bir araştırmacı anne ve çocuk arasında başlayan ve hayatın sonuna kadar süren bu bağı şöyle açıklar:

"*Yaşamın bu ilk evresi çocukta sığınma, annede koruma duygusunu belirginleştirir. Karşılıklı bu duygular, annede hayatın sonuna kadar varlığını sürdürecek çocuk sevgisinin, çocukta ise hayatın sonuna kadar varlığını koruyacak anne sevgisinin oluşmasını sağlar.*"[243]

İncelenen şiirlerde gurbette yaşanan acı, keder, sıla hasreti gibi duyguların yoğun olarak yaşandığı anlarda, şairlerin anneleriyle dertleştikleri, annelerini özledikleri, anne şefkatine sığınmaya çalıştıkları görülür.

Hamdi Gökalp'in "Anne!" ve "Yolculuk" adlı şiirlerinde lirik kahraman, gurbette çektiği acılardan bahseder. Ve yaşadığı bu iç sıkıntıları annesine dert yanar:

[243] Özcan Bayrak, "Hilmi Yavuz'un Şiirlerinde Anne Sevgisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, S. 19, Güz 2011, s.24, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi19_pdf/1_dil_edebiyat/bayrak_ozcan.pdf, 11.03.2014, 03.29.

Azaptır çektiğim gece ve gündüz,
İçimde bir emel ölgündür, anne!
Her an hayalimden gece gamlı yüz,
Beni kahreylemek içindir, anne
(…)

Gurbet acısı, sıkıntısı deniz kadar sonsuz, uçsuz bucaksızdır. Kendisi bu uçsuz bucaksız denizde rotası şaşmış bir "*gemi*" gibidir. Ne yapacağını şaşırmıştır. Gurbetin yaşattıkları artık bir hastalık haline dönüşmüştür. Her yerde, her şeyde ızdırabı gören lirik kahraman, geride bıraktığı annesinin yüzünde de gamı hatırlamaktadır. Onun da tıpkı kendisi gibi gurbete gönderdiği evladının arkasından gurbet acısı çektiğini düşünmektedir:

(…)
Gurbet denizinde ruhum bir gemi
Cihanın kederi, yası bende mi?
Anladım gurbeti, bildim elemi:
Ömrümde nasibim hazindir, anne!

Doldu yad ellerde kalbim macera!
Gönlüme ızdırap, içime yara.
Gurbette en hazin, gamlı hatıra
Gamlı gözün, hasta yüzündür, anne!

(…)
Hasretinden eridi baştanbaşa varlığım,
Bir hayal bulutuna girdi bahtiyarlığım,
Karardı ümidimin güneşi, yıldızları…
Bu hayal bulutunu dağıtacak rüzgârı
Yıllarca beklemekten yorulmuş usanmıştım;
Anne, seni özlemiş: Anne, seni anmıştım.

Şimdi artık ne bulut, ne bir sis var önümde;
Beni rahat bırakın bu sevinçli günümde
Ey türlü ayrılıklar, ey türlü hatıralar!
Anne şimdi, gönlümde bir neşe havası var,
Bir hakikat oluyor işte bahtiyarlığım…
Şimdi öyle rahat ki dünkü yorgun varlığım.
(…)

Safa Karatay'ın "Anne"[244], T. Visali imzalı şairin "Annemin Bayramı"[245], Ahmet Çağatay'ın "Anneme", Salih Zeki Aktay'ın "Hasbihâl", Ömer Kaya'nın "Anneme Mektup", Refik Fikret'in "Büyük Sevgiliye"[246] ve Mehmet Necati Öngay'ın "Yad Elden Anneme Mektup" adlı şiirlerinde gurbetin verdiği ruhî sarsıntılar, sıkıntılar, özlem duyguları anneyle sembolleştirilir. Bu şiirlerde gurbet, "*bir çöl, ıssızlık, yabancı kırlara*" benzetilirken, ızdırap çeken ruh ancak bir "*vahaya*" benzetilen anne şefkatinde sükûnet bulur. Şiirlerde zaman zaman masal motiflerine de rastlanılır: "*Kör kuyu, kahırdan meydana gelen gurbet yolu, demir el*" gibi. Aşağıda örnek olarak birkaç mısraı verilen bu şiirlerde, şiirin lirik kahramanlarının gurbetin sarsıcı atmosferinde acı çektikleri, "daüssıla" hastalığına tutuldukları görülür. Bütün bu sıkıntıların çözümü anne sevgisi, anne şefkati, bir anda beliriveren annenin hayalidir. Bu küçük değerlendirmenin yapılmasındaki amaç, gurbetin alelade bir seyahatten başka bir şey olduğunu anlatmak içindir. Anneye sığınma, çocukluğa sığınma biraz da çocuklaşmadır. Lirik kahramanların zorunlu veya gönüllü çıktıkları gurbette zaman içinde büyük çoğunluğunun veya hemen hemen hepsinin "*bu hastalığa*" yakalanmaları psikolojik açıdan da ciddi bir şekilde değerlendirilmesi gereken durumdur:

Senden uzak günlerim öksüz hislerle dolu.
Yoksa göğüs içinde bir boşluksun oyulu.

Sanırım ki âlemde yapayalnızım ben,

[244] Safa Karatay, "Anne", *Deneme Mecmuası*, 15 Mayıs 1932, Yıl: 1, S. 2-3, s. 14.

[245] T. Visali, "Annemin Bayramı", *Dicle Kaynağı Mecmuası*, 1 Nisan 1935, S. 5, s. 7.

[246] Refik Fikret, "Büyük Sevgiliye", *Güneş Mecmuası*, 15 Haziran 1927, S. 12, s. 11.

Tek satırlık anışla kuvvetimi veren sen.
Yarına koşuyorum alnımda, yanan gençlik;
Bütün mâniaların aşımı bir emeklik;
İnsanı durduran şey sevgiler, ızdıraplar
(…)
(Anne)

Sen uzak dağların bir ötesinde
Ben yanık bir çölde susamaktayım.
Üç yıldır gurbetin acı sesinde,
Bir anne yüzünü aramaktayım.
(…).
(T. Visali, Annemin Bayramı)

(…)
Yeter bu, yetişir söyletme daha,
Tahammül edemez o kalp bu aha,
Gurbetin derdiyle gönül bir vaha
Ey öksüz kalbimin duası anne!
(Anneme)

Bugün ıssız odamda elemler yandı yine,
Aradım yana yana annemin hayalini.
Alnımı koymak için hicranlı dizlerine,
Aradım yana, yana annemin hayalini...
(…)
(Hasbihâl)

Kollarından uzakta, yabancı kırlardayım.
Bana dört yıldır hâlâ yabancı kaldı bu yer.
Dalgalarda sesimi dinlemedinse eğer
Ben burada saklıyım, ben bu satırlardayım.

(…)
(Anneme Mektup)

(…)
Ne aks eden bir hayal, ne de bir yaş var.
Anne, şimdi gözlerim bir kör kuyu gibidir.
Senelerdir yüzüme oyalanan bu hatıra:
Birbirine karışmış gurbet yolu gibidir.
(…).
(Refik Fikret, Büyük Sevgiliye)

(…)
Ne kadar özledim bilsen yüzünü
Yurdumun gecesi ve gündüzünü
Sensiz dirimimin geçen her günü
Çizgiler çiziyor yüzümde anne.
(…)
(Yad Elden Anneme Mektup)

Rıza Pulat'ın "Gurbette Mektup"[247], Salahattin Savcı'nın "Dert Damlaları" ve "Özlem", Salih Zeki Aktay'ın "Anne"[248], Nuri Ulaş'ın "Gurbetten Anneme"[249], Raif Necdet'in "Anneme"[250], A. Muhtar'ın "Hilâl Anneme"[251], Necdet imzalı şairin "Anneme"[252] ve Sevim Tümer'in "Anne"[253] adlı şiirlerinde gurbette anneye duyulan özlemi ve gurbetin yoğun kederini hissettikleri anda anne şefkatine sığınmaları yukarıda

[247] Rıza Pulat, "Gurbet Mektubu", *Taşan Mecmuası*, 1.12.1936, S. 7-31, s. 7.

[248] Salih Zeki, "Anne", *Ege Işıldağı*, 2 Birinci Kânun 1933, Yıl: 1, S. 1, s. 3.

[249] Nuri Ulaş, "Gurbetten Anneme", *Resimli Ay*, Mart 1937, N. 3, s. 96.

[250] Raif Necdet, "Anneme", *Dicle Kaynağı Mecmuası*, 29 Birinci Teşrin 1934, S. 2, s. 14.

[251] A. Muhtar, "Hilâl Anneme", *Işkın Mecmuası*, Nisan 1935,Yıl: 1, S. 2, s. 4.

[252] Necdet, "Anneme", *Dicle Kaynağı Mecmuası*, 1 İkinci Kânun 1935, S. 3, s. 14.

[253] Sevim Tümer, "Anne", *Köye Doğru*, Mayıs 1938, S. 2, s. 17.

incelenen şiirlerde görüldüğü gibi benzer duygular, imajlar ve benzetmelerle anlatılmıştır:

İlk gurbet eşiğinde,
Acıyı tattım anne.
Izdırap beşiğinde;
Hıçkırıp yattım anne.
(…)
Ezdi gamın kırbacı,
Doldu içime acı…
Saadet deneti tacı,
Gurbette sattım anne...
(Gurbette Mektup)

Gökyüzünü kaplamış
Bulutlar kara, kara..
Gurbet bıçak saplamış
İçimi yara yara
Çıldırsam hiç bu ara
Anneciğim gel yeter,
Yaramı sara., sara
Bıktım yaban el yeter!
(…)
(Dert Damlaları)

(…)
Sana sıladan gibi geleceğim ben yine,
Beni sıladan gibi karşıla.. Emi anne
Hem beni avut, çok çok teselline muhtacım.
Gurbetten karnım doydu.. Ben kavuşmağa açım!
(Anne)

Gurbete çıktım ben sana doymadan
Kalbimde her zaman, yaşarsın anne.
Şu taze fidanın refah bulmadan,
Rüzgârlar elinde sarardı anne.
(Raif Necdet, Anneme)

Anne, bıktım artık gurbet elinden.
Uzat kollarını beni al anne.
Çek kurtar oğlunu mihnet selinden
Gözümde saadet bir hayal anne.
(…)
(A. Muhtar, Anneme)

Aylarca hasretini, yudum yudum içerek,
Sevgilerim gönlümde, coştu kudurdu anne!
Muhabbetin bağları senden bana geçerek.
Kalbim derin hislerle çırpındı durdu anne!
(…)
(Necdet, Anneme)

Gurbet acısının dindirilmesinde, gurbettekilerin kendilerini teselli etmek için çeşitli yollara başvurdukları bilinmektedir. Yukarıda bahsedilen anne şefkatine sığınma arzusu olduğu gibi gelen mektuplar da gurbette bulunanlar için özel bir yere sahiptir. Mektup, özlenen yerden gelen habercidir. Acıların azalmasında geçici de olsa bir şifadır. Bu tarz şiir bir tane olmakla beraber, farklılık gösterdiği için incelenmiştir. Lütfullah Şadi Coşar "Mektuplar"[254] isimli şiirinde gurbetteki bir insan için mektubun ne anlama geldiğini anlatmaktadır. Şaire göre bu mektuplar kimi zaman "*sevgili*", kimi zaman "*kardeş*" ama her kim olursa olsun, gurbetçinin yalnızlığını paylaşan, gönlündekilerini paylaşan "*eş*"idir.

Lirik kahraman, daha sonra mektupların içerdikleri hakkında da kısaca bilgi vermektedir. Onlar bazen çok uzaklardaki bir sevinci, bazen ise "*ateş*" halindeki bir

[254] Lütfullah Şadi Coşar, "Mektuplar", *Doğuş Mecmuası*, 5 Mayıs 1936, Yıl: 1, S. 5, s. 5.

haberi getirmektedir. Mektupların satırlarını kimi zaman istekler, kimi zaman sahte gülümsemeler, kimi zaman sevgilinin hıçkırıkları ya da bir annenin haykırışları doldurmaktadır:

Bugün bir sevgilidir, yarın bir kardeş olur;
Mektuplar ki gurbette kalanlara eş olur.
Bazen uzak illerden bir bahar esimidir;
Bazen da cehennemden sıçrayan ateş olur.

Bazen bir istek tanı satırlarında solar;
Bazen belli bir yalan gülünçlüğüyle dolar.
Gün olur bir sevgili hıçkırır satırlarda;
Bir ana "yavrum" diye ak saçlarını yolar.
(…)

Gurbette gelecek mektubu beklemek bile aslında yaşama sebebidir. Lirik kahramanın da dediği gibi ne kadar "*acılı bekleyişlere*" gebedir. Ama genellikle her bekleyişin sonu sevinçle bitmektedir:

(…)
Bazen sizi günlerce, haftalarca inleten
Bir bekleyiş acısı yaşar içerinizde.
Sonra geçmiş günlerden hatıralar dinleten
Bir mektubun sevinci taşar içerinizde.

Mektuplar sevgilidir;
Mektuplar kardeş olur.
Mektuplar ki gurbette
Kalanlara eş olur.

Gurbetin çeşitli tanımlarının olduğu çalışmamızın hem başında, hem de yeri geldikçe çeşitli bölümlerde ele alındı. Bu bölümde de gurbete, mekânsal değişimin yaşandığı bir süreç olarak bakıldığında, bu sürecin özlem, gurbet acısı ve biraz ilerisinde

psikolojik bir rahatsızlığa doğru gittiği görülür. İnsanın içinde yaşadığı ya da doğup büyüdüğü çevreden ayrılması her zaman farklı ve değişken duygularla değerlendirilmiştir. Bir kısmında yeni yerler keşfetmenin heyecanıyla başlayan gurbet, bir kısmında üzüntü ve kederle başlamıştır. Ne şekilde başlarsa başlasın üzüntü, keder ve derin bir memleket özlemiyle devam etmiştir. Bu oldukça normal bir duygudur. Çünkü insanların yaşadığı mekânlara bağlılıkları, oralarla ilgili hatıraları, sevdiklerinin mezarları vardır. O çevreden ayrıldığınızda o boşluğu hissetmeniz tabiidir. Ele alınan şiirlerin bir kısmında bu duygular tabii akışları içerisinde devam ederken, bir kısmında da âdeta bir hastalık haline dönüşmüştür.

1.2.4. Gurbette Yalnızlık veya Yabancılık Duygusu

Birey, gurbet acısı veya sıla hasreti duymasının sonucunda, gurbette yalnızlık veya yabancılık gibi duygulara kapılabilir. Gurbetin bu hüzünlü atmosferinde kendini bulan gurbetçinin kalabalıklar içinde kendini yalnız veya yabancı hissetmesi doğal bir psikolojik durumdur. Bu bölümde gurbette, yalnızlık ve yabancılaşma duyguları incelecektir.

Ali Kemal Meram "Gurbet ve Yalnızlık" ile "Gurbet" adlı şiirlerinde vatanından, milletinden, sevgilisinden uzakta, gurbette yalnız, kimsesiz yaşamanın ne kadar zor olduğunu anlatmaktadır:

Ne kadar güçmüş meğer, ne kadar acı bilsen...
Sevgiden, sevgiliden her teselliden uzak,
Gurbette yapayalnız, yapayalnız yaşamak.
(...)

Gurbet kavramında yabancı bir ülkede bulunmayla, ülke içerisinde ama sevdiklerinden ayrı kalmayı birbirinden ayırmak gerekir. Kişi yabancı bir ülkede bulunduğunda içinde yetiştiği kimliğinin oluştuğu, ona millî ruhunu veren atmosfer kaybolur. Alışık olduğu bütün görüntüler değişir. Kısa bir müddet şaşkınlık yaşansa da bu şaşkınlık zaman içinde yerini derin bir yalnızlık duygusuna bırakır. Ardından topluma içe dönüklük ve topluma yabancılaşma başlar. Bu zamanla ciddi ruhsal sıkıntılar da doğurur.

Ülke içinde ama sevdiklerinden uzakta yaşamak durumunda ise toplumsal yabancılaşmaktan çok kendini bilinen bir ortamda yabancı hissetme, özlem ve yalnızlık duyguları ağır basar. Çalışmamızda bir ruhsal sıkıntı olan içe dönüklük ve yabancılaşmayla kendini yabancı olmayan bir ortamda yalnız hissetme birbirinden ayrıldı. Bunlardan birincisine yabancılaşma, ikincisine ise yabancılık çekmek dedik. Bu cümleden hareketle gurbette sevdiklerinden uzakta yaşanan gurbet acısı, sıla hasreti gibi duyguların yoğun olarak hissedilmesi gurbetteki yalnızlığı, yabancılık hissini ortaya çıkarmaktadır. Bu duygular birbirlerinin ayrılmaz parçalarıdır. Şiirin lirik kahramanı için gurbet dert, sızı, çile ve gamdan ibarettir. Bu duygular ardından kimsesizlik duygusunu da beraberinde getirmektedir:

(...)
Dolar hep dertle günler, sızılar eksilmeden,
Her geçen gün yarının çilesine eşiktir.
Beni yiyen gamlarla içim delik, deşiktir.
(...)
Ne günlerin güneşi aydınlatır ruhumu
Şifa değil yarama gecelerin kurumu,
Ne bir el var alnımda gezinsin serin, serin.
(...)
Kulaklarım seslerden, gözlerim çehrelerden,
Bir aşina iz arar.. daha bilmem nelerden
Bir teselli beklerim ruhumu üze, üze.

Bu yerde beni, onu yaşatan bir kuvvet var!
Gelmeyecek yerlerden beklenen o mektuplar.
Bir süzgeç oldu bağrım, acılar süze, süze.

Şairin "Gurbet" adlı şiirinde de bir gurbetçinin hissedeceği bütün haller sıralanmaktadır. Yabancılık, tanıdık kimsenin olmayışından kaynaklanan yalnızlık, gurbetten bıkma, vaktin geçmemesi, gam, hasret şiirde geçen ve gurbette yoğun olarak yaşanan duygulardır.

Şiirin lirik kahramanı yabancı bir memlekette de olabilir. Çünkü "*Ne tanıdığım bir yüz, ne işittiğim bir ses*" var diyerek yabancı bir ortamda olduğunu hissettirir. Ancak bunun tanıdık bir sesi işitmeme kaygısı mı, yoksa kendi diliyle bir sesi işitmeme kaygısı mı olduğu kestirilemez:

Ne tanıdığım bir yüz; ne işittiğim bir ses,
Burda herkes mi böyle, herkes mi acep bikes?
Gelenler de yabancı, gidenler de yabancı.
(…)

Şair, böyle bir atmosferde yaşamaktan duyduğu usancı "*kefen*" benzetmesiyle açıklamaya çalışmaktadır. Kefenle ruhunu saran darlığı, bıkkınlığını dile getirmektedir:

(…)
Bürüyor kefen gibi beni gurbet usancı,
Burda sabah olmuyor burada gelmiyor akşam;
Her şey dargın her şeye esiyor geniş bir gam.
(…)

Şair, duygularını şiirde sürekli imaj ve benzetmelerden faydalanarak anlatmayı tercih etmiştir. "*Kanbur*" benzetmesiyle gurbetin yükünün ağırlığından ve yüreğindeki hasretin çokluğundan bahsederken, "*mum gibi erimek*" benzetmesiyle de tükenmişliğini anlatmaktadır:

(…)
Bin bir hasret içimde bin bir yara gönlümde,
Kamburlaşan sırtımın dertli başı elimde,
Eriyip bitiyorum sanki yanan bir mumum.
(…)

Bu şiirde dikkati çeken şey kullanılan imajların orijinalliğiyle birlikte özlemlerin artık ruhsal bir sıkıntı halini almaya başlamasıdır. "*bir gurbet anasından dert emmek,*

emilen acılar" orijinal imajlardır. Şiirin bütününe bakıldığında gurbet kavramından duyulan özlem duyguları ileri bir boyuta geçmeye başlamıştır:

(…)
Bir gurbet anasından ben dertler emiyorum;
Hiç bir ağız sağmıyor emdiğim acıları.
Kapanmış yaraların dinmiyor sancıları.

Her geçen gün soktukça beni bin bir biçime,
İşliyor yara gibi ta içimden, içime;
Bir bıçaktır gurbetin şimdi bağrımda eli.
(…)

Yabancı bir ülkede gurbet, özlem, yalnızlık, yabancı kalma ve nihayetinde yabancılaşma duygusu Kutsi Tecer'in "Yabancılar" şiirinde de vardır. Ahmet Kutsi Tecer'in Paris'teki öğretim macerasını anlatan bütün şiirleri incelendiğinde yabancı bir ülkeye gitmenin heyecanından başlayıp, kendini yalnız ve yabancılaşmış gibi hissetmeye kadar giden duygu değişmeleri görülür. İncelenen şiirde de şiirin lirik kahramanı Paris'te kaldığı bir otelde farklı dillerden oluşan insanların içinde yaşadığı yabancılık ve yalnızlık duygularından bahsetmektedir. Gurbette sadece tanımadığı, dilini bilmediği insanların arasında yaşamak zorunda oluşundan değil, sürekli belli sayıdaki hemşerileriyle görüşmekten sıkıldığını ve bu nedenle de yalnızlık duygusunu yaşadığını dile getirmektedir:

Yanımda, yöremde hep yabancılar,
Yabancılar artık beni sıkıyor.
Burada bizim de hemşeriler var,
Ne çare, ondan da insan bıkıyor.
(…)

Gurbetteki insanın en çok sorguladığı "*Acaba yerliler için biz neyiz?*" sorusunu soran şair, onlar ve biz ayrımını yaparak bir gurbet gerçeğinden söz etmektedir. Şair, ilk şiirlerinde içine düştüğü sevinç sarhoşluğuyla Paris'te olup olmadığına inanmazken, bu

şiirde "*Acaba bu şehir nedir bu Paris?*" diyerek Paris'i sorgulamaktadır. Çünkü Paris, "*yad el*"dir. Burada Parisliler yerli, diğerleri yabancıdır. Şair, artık diğer olmanın iç sıkıntısını yaşamaktadır:

(…)
İçimde yer eden tuhaf bir duygu:
Acaba yerliler için biz neyiz?
Kafamın içinde hep aynı soru:
Acaba bu şehir nedir bu Paris?
(…)

Şiirin devamında dil meselesinden bahsedilmektedir. Dil, en önemli iletişim aracıdır. İletişimin olmadığı yerde, yalnızlaşma kendi içine hapsolma başlar. Şair, Paris'te, otelde yaşadığını ve "*etrafında çeşit çeşit insan, çeşit çeşit ses*" olduğunu söyler. İnsanların konuştukları sadece çeşitli seslerden örülü bir ses bütünüdür. Bu sesler içindeki mahkûmiyet, "*Babil mahpusu*" benzetmesiyle anlatılmaktadır. Babil Kulesi'nden "*Tevrat'ın Yaratılış (Tekvin) kısmında bahsedilir ve bütün dünyanın sözü bir, dili birdi. Şarktan göçtükleri zaman Sinear diyarında bir ova buldular, orada oturdular. Birbirlerine 'gelin kerpiç yapalım, onları iyice birleştirelim… Yeryüzünde dağılmayalım diye kendimize bir şehir, başı göğe erişerek Rab'a ulaşmak için kule yapalım' dediler. Ve âdemoğullarının yapmakta olduğu şehri ve kuleyi görmek için Rab indi.'* (Tevrat, Tekvin (11: 1 - 9)) *Rab, bu olanlar karşısında onlara kızar ve birbirlerini anlamamaları için dillerini karıştırır. Dini bir bakış açısıyla bu öykü sıklıkla insanın kusurluluğunu, tanrının kusursuzluğu ile kıyaslamak ve dünyadaki yüzlerce dilin kökenini açıklamak amacıyla kullanılmıştır*." [255] Şair ise Babil mahpusu, kullanımıyla Paris'i bu kuleye, kendini de bu kuleye hapsedilmiş bir mahpusa benzetmektedir. Gurbette insanı yalnızlık duygusunu yaşamaya iten bu dil mevhumunun "*Babil mahpusu*" imajıyla anlatılması da dikkat çekicidir.

Dil, bir insan, bir insan da bir millettin örfü, âdeti, yaşayışı kısacası kültürü demektir. Şair, aslında "*her türlü dil işitilir*" derken her çeşit insanın bir yerde birbirinden habersizce yaşamasını tarif etmektedir:

[255] www. efsaneler.net/babil-kulesi-efsanesi, 25.11.2012, 15:08.

(…)
Burada her türlü dil işitilir
Biz sanki burada Babil mahpusu.
Acımış bir şarap gibi bu şehir,
İçilmez dibinde acı tortusu.

Kaldığım otelde Arap, Fars, Bulgar,
Çeşit çeşit insan, çeşit çeşit ses.
Bitişik odada bir de Çinli var:
Ne söyler, ne yapar, ne der bilinmez!

Salih Zeki Aktay ise "Yalnızlık"[256] adlı şiirinde gurbetin yarattığı yalnızlık duygusunu tanımlamaya çalışmaktadır. Şiirin lirik kahramanı, bu duyguyu "*acı, fena, facia, matem*" gibi olumsuz kavramlarla ifade etmektedir. Şiirin lirik kahramanı, ruhunu sımsıkı saran ve ezen yalnızlık kavramını "*kement*" imajıyla somutlaştırmaktadır:

(…)
Yalnızlık çok acı, yalnızlık çok fena
Yalnızlık gurbette facianın kendisidir.
Yalnızlık başıma gelmişti bu ana,
Yalnızlık matemin kaçırmaz kemendidir.
(…).

Osman Nuri'nin "Gurbet"[257], Osman Nebi'nin "Bilmece"[258], Cemal Bora'nın "Öksüzüm"[259] ve Ziya İlhan'ın "Gurbet"[260] adlı şiirlerinde gurbette yaşanan bu

[256] Salih Zeki, "Yalnızlık", *Boğaz içinden Bir Ses Mecmuası*, 1938, S.1, s.15.

[257] Osman Nuri, "Gurbet", *Yücel Mecmuası*, Birinci Teşrin 1936, Cilt 2, S. 16, s. 150.

[258] Osman Nebi, "Bilmece", *Yücel Mecmuası*, Eylül 1938, Cilt VIII, S. 43, s.17.

[259] Cemal Bora, "Öksüzüm", *Çoruh Mecmuası*, 23 Haziran 1938, C: 1, S. 3, s. 7.

[260] Ziya İlhan, "Gurbet", *Görüşler Mecmuası*, Mayıs 1938, S. 11, s. 12.

duygularla ilgili yukarıda yapılan tespitlerden pek farklı bir tespit yoktur. Şiirlerin lirik kahramanları gurbette yalnız yaşamak ve diğerleri arasında kendilerini, yabancı, kimsesiz, meçhul, tanınmayan, hatta "*öksüz*" gibi kalmalarını bahtlarına yazılan yazgı olarak görmektedir. Sürekli bu duygular içindeki, kendilerini diğerlerinin anlamadığına inanan gurbetin lirik şairleri, yavaş yavaş hastalıklı, saplantılı bir ruh haline bürünmeye başlar:

Ne zaman yola çıksam yabancıyım yalnızım
Bir sıla hasretiyle içimde yanar sızım
Ne vardığı yerlerde ne kaldığı yerlerde
Arayanı soranı olmayan bir bahtsızım.
(…)
(Osman Nuri, Gurbet)

Adımı bilen olmaz
Yüzüme gülen olmaz
Kapıma gelen olmaz
Kimse bilmez neyim ben

Olmaz bir selam veren
Bir gün halimi soran
Gelip yaramı saran;
Meçhul bir kimseyim ben..
(…).
(Bilmece)

Bu sabah bu akşam gecem gündüzüm,
İçimde bir keder, yüzümde hüzün,
Anasız, babasız, yarsız, sevdasız.
Ben gurbet ellerde kalan öksüzüm.
(…).

(Öksüz)

(…)
Nedense anlamıyor burada beni kimse..
Kime kalbimden biraz açılmak istedimse
Sarhoş samimiyeti dediler gülüşme.

Ben ki artık akmayan dere kadar sessizim,
Şimdi bilsen ve bilsen ne kadar kimsesizim!
Şüpheyle karşılıyor her sıktığım el beni.
(…).
(Ziya İlhan, Gurbet)

İncelenen şiirlerde lirik kahramanlar bu duygularını anlatırken benzer zaman dilimini ve mekânları tercih etmiştir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Sen Nerdesin?", Necmettin Halil Onan'ın "Gece", Şinasi Gündoğdu'nun "Sandalyeler ve Yalnızlığım", "Eski Pabuçlar" ile "Saat ve Kalbim", Ahmet Kutsi Tecer'in "Rıhtımlar", "Daüssıla" ile "Sisli Geceler", Kazım Erdin'in "Kapımı İtmeyen El", Refet Tok'un "Yalnızlık", Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Akşam Üstü", Ali Kemal Meram'ın "Gurbet ve Yalnızlık" ile "Gurbet" ve Ziya İlhan'ın "Gurbet" adlı şiirlerinde gurbette yalnızlık duygularının yaşandığı vakit gecedir. Şairler, gurbet acısı ve sıla hasretini anlatmak için genellikle akşam vaktini tercih ederken, burada geceyi tercih etmeleri dikkat çekicidir. Geceler fiziksel manada etrafın silikleştiği, psikolojik manada ise duyguların belirginleştiği bir vakittir. Bu açıdan bakıldığında da şairlerin yalnızlıklarını anlatabilmek için bu vakti kullanmaları gayet doğaldır:

Serseri kedilerle haykırıp damdan dama
Gece ahtapot gibi dalar sessiz odama.
Muhacir sessizliğin kapısını çalarlar
Âmâ kalbim, el ele topal saatle artık:
Tık, tık, tık!
(…)

Geceler kadar sonsuz bir gurbet derin derin
Dudağında kıpırdar odamdaki kederin.
İçin için coşarlar bazen bir nara gibi
—Kalbim saatten hırçın, saat kalbimden hırçın—
Çın, çın, çın!

Gece,
Göklerden inince
Karşı
Evlerde yanan lambalar
Gamlardan damlar
Gözyaşı
Halinde yollara...
(…)
(Yalnızlık)

(...)
Ne günlerin güneşi aydınlatır ruhumu.
Şifa değil yarama gecelerin kurumu,
Ne bir el var alnımda gezinsin serin, serin.
(...) (Gurbet ve Yalnızlık)

Senden uzaklardayım diye üzülme sakın;
Yalnızlığım inan ki ruhuma senden yakın;
Geceleri onunla kol kola gezmedeyim.
(…).
(Gurbet)

Necmettin Halil Onan'ın "Gece" adlı şiirinde geçen gece ise sadece sıkıntılı ruh halini anlatmak için seçilen bir zaman diliminden ibaret değildir. Şiirin lirik kahramanı geceyi kendine arkadaş, "*Teklifsiz misafir, yoldaş, dost*" olarak görmektedir. Geceyi ete kemiğe büründüren lirik kahraman gurbetteki yalnızlığını, kimsesizliğini onunla

paylaşmaktadır. "*Kapımda gölgeden eteklerini, sürüye sürüye girer vurmadan*" diyerek, günün son ışıklarını anlatmaya çalışmaktadır. Aslında bu durum gurbette hissedilen yalnızlığın yavaş yavaş hastalık boyutuna taşındığının bir göstergesidir:

Baskına uğramış gibi irkildim,
Dedim ki: odamda gezinen kimdir?
Kararan batıyı görünce bildim:
Bu benim teklifsiz misafirimdir.

Kırları sarınca akşam serini
O, yalnız kalmayım diye, durmadan,
Kapımda gölgeden eteklerini
Sürüye sürüye girer, vurmadan.

Dostların sırtı pek, elin karnı tok,
Gel kara yoldaşım, kara yoldaşım.
Gurbette kalanı arar sorar yok,
Sen garip dostunu ara yoldaşım.

H. Sural'ın "Gurbet Çocuğu"[261] adlı şiirinde de gurbetteki yalnızlık duygusu korkulara, endişelere, hastalıklara dönüşmeye başlamıştır. Şiirin lirik kahramanı, "*çocuk*" imajından faydalanarak, kendisini gurbette yapayalnız kalmış, canı yandığında kendisiyle ilgilenen birisi bulunmayan öksüz bir çocuk gibi hissetmektedir. Gurbeti sürekli olumsuz duygularla yaşamak, gittiği yerlere alışamamak lirik kahramanı bezgin bir hâle sokmuştur. Bu nedenle kendini rüzgârın önüne kapılmış bir kuru yaprağa benzetmektedir. "*Ölürsem çenemi bağlayan olmaz*" mısraıyla âdeta hastalık halini alan gurbetteki yalnızlığından ve korkusundan da bahsetmektedir:

Rüzgâra kapılmış kuru yaprağım,
Kim bilir nerdedir en son durağım,
Gurbetten alınmış suyum, toprağım,

[261] H. Sural, "Gurbet Çocuğu", *Dicle Kaynağı Mecmuası*, 1 Birinci Kanun 1935, S. 6, s. 1.

Ölürsem çenemi bağlayan olmaz...
(…)

Yukarıdaki şiirlerden farklı olarak Fazıl Hüsnü Dağlarca "Akşam Üstü" adlı şiirinde yalnızlık duygularından bahsetmek için akşam vaktini tercih etmiştir. Şair, hissettiği yalnızlığını bu vakitte etrafı saran kızıllıkla birleştirmektedir. Şiirin lirik kahramanı "*Uzanır gözlerim çınlar*" mısraındaki alışılmamış bağdaştırmayla gurbette yalnız kaldığını hissettiği bu anda ortaya çıkan özlem duygusundan da bahsetmektedir:

(…)
Ben ki senelerden çıkmışım bunca.
Donan ömür suyum benzemiş tunca
Nefesimle ürken sükûn kopunca
Ben bir yabancı sanıyor, derim…

Gurbet, akşamüstü olur bir ada,
Uzanır gözlerim çınlar, beni orda
Kimler, acep kimler anıyor, derim!

İncelenen şiirlerde lirik kahramanların yaşadıkları bu olumsuz duyguları anlatabilmek için iç-kapalı ve dış-açık mekândan faydalandığı görülmektedir. İç mekân odalar, dış mekân ise sokaklar, rıhtımlar, parklar ya da her gün görülen manzaralardır.

Lirik kahramanların gurbetin yalnızlığını hissettiklerinde sığındıkları yer, odaları olmuştur. Bu odalar birer sıkıntı mekânıdır, hatta yalnızlığın adıdır. Bu odalarda derin bir sessizliğin hâkim olduğu görülmektedir. Soğuk, loş, hüzünlü, karanlık olan odaların sessizliğini sadece kimi zaman rüzgârın uğultusu, bir kedinin miyavlayışı, kimi zaman saatin veya dışarıdan gelen çanın sesi ya da sadece yalnızlığın ve kendini dinlemenin bir imgesi olan kalbin sesi bölmektedir. Odaları lambalar veya usul usul yanarak karanlığı bir parça bölen mumlar aydınlatmaktadır. Bu odalarda tozlu pencerelerin, kırık masaların, sobanın dışında gurbetin getirdiği gam, keder, yalnızlık, gözyaşı, bıkkınlık, tükenmişlik de vardır.

Faruk Nafiz Çamlıbel "Sen Nerdesin?" adlı şiirinde odasını mezarlığa, gurbetteki yalnızlığını da bu mezarda yaşayan ölüye benzetmektedir. Lirik kahramanın odayı bu denli dar ve kasvetli olarak anlatması yaşadığı duyguların boyutunu açıkça ortaya koymaktadır:

(…)
Bekçi sert bir vuruşla kırdı kaldırımları.
Mezarda ölü gibi yalnız kaldım odamda:
Yanan alnım duvarda, sönen gözlerim camda,
(…)
Söylendi gelmez diye uzaklar senin için...
Saatler saatleri vurdu çelik sesiyle,
Saatler son gecemin geçti cenazesiyle,
Nihayet ben ağlarken toprağın yüzü güldü,
Sokaklardan caddeye doğru sesler döküldü...

Şinasi Gündoğdu da "Sandalyeler ve Yalnızlığım" adlı şiirinde ev içi – dar mekânda yalnızlıktan daralan ruhunu anlatmaktadır. Lirik kahramanın yalnızlığını paylaşacak kimsesi yoktur. Onun yalnızlığını sadece rüzgâr, pencerenin dışından içeri bakan kediler ve hayalleri paylaşmaktadır:

Böyle açık kucakla
Bekleşiriz dostlarım.
Bu gurbette yalnızlık
Bağrımızda çömelir.

Bu evde bir ben varım:
Sizin kucağınızda
(…)
Kapımı rüzgâr çalar,
Viran pencerelerden,
-Mehtaptan gözleriyle-

Dalgın kediler gelir

Şiirdeki "*Bu gurbette yalnızlık / Bağrımızda çömelir.*" mısralarında geçen alışılmamış bağdaştırmalar dikkat çekicidir. Şiirin başlığında geçen "*sandalye*" imajıyla lirik kahramanın kapısı açılmayan, tek başına kalmış hali anlatılır. "*Böyle açık kucakla*" denilerek anlatılmak istenen sandalyedir. "*Bağrımızda çömelir*" diyerek sandalyeye benzettiği göğsüne dostlar değil, yalnızlık yerleşmektedir. Lirik kahraman, yalnızlık duygusunu somutlaştırarak içindeki sıkıntısını anlatmaya çalışmaktadır. Gaston Bachelard, evi bir "*mutluluk mekânı*" olarak ele aldığı *Mekânın Poetikası*'nda "*ruhumuzun bir oturma yeri*"[262] olduğunu söylemektedir. Şairin şiirlerindeki kullandığı "*sandalye*" ve "Soba ve Annem" şiirindeki "*soba*" imajlarından ruhun bu oturma yerindeki yalnızlığı anlaşılmaktadır.

"Soba ve Annem" şiirinde lirik kahraman yalnız kaldığı odasında "*soba*" imajıyla içini saran yalnızlığı anlatmaktadır. Şair, okuyucusuna soğuk, kasvetli, hüzün dolu bir atmosfer yaratmıştır. Onun soğuk odasında yalnızlığını paylaşan, onu ısıtan sadece sobasıdır:

Sarar ılık kollarıyla soğuk odamı
Sobam uzun, siyah, derin bir rüya gibi.
Evin hüznü tavanlarda bir deniz gibi
Bu sessizlik dalgaları aşarken damı.
(…)

"*Soba*" ve "*Anne*" lirik kahramanın yalnızlığını paylaştığı, sığındığı nesne ve insandır. İkisini aynı noktada buluşturan ise sıcaklıklarıdır. Şairin yalnızlık duygusuna kapıldığı anlarda sobanın sıcaklığında annesininkini bulması ve ona sığınması dikkati çekici ve farklı bir yaklaşımdır. Şairin bu tutumu, ruhun sıkıntıya düştüğünde anne şefkatini araması Freud ve Jung'un nazariyelerini[263] hatırlatır:

---

[262] Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul 2013, s. 48.

[263] "Freud, çocuğun anne ve babası ile münasebetlerine büyük ehemmiyet verir ve bu münasebetlerin çocuğun daha sonraki hayatını tayin edici bir rol oynadığını ileri sürer. Ona göre, erkek çocuğun annesine karşı duymuş olduğu tabiî bağlılık duygusu cinsî bir mahiyet taşır. Ahlâkî yasaklar dolayısıyle bu cinsî arzu içe itilir; fakat hiçbir zaman kaybolmaz, şuuraltının karanlık mıntıkalarında çeşitli şekillere girerek şuur

(…)
Sarsıldıkça pencereler bir kara kıştan,
Ürperdikçe içim kanlı miyavlayıştan;
Sobam, sıcak kucağında saklar başımı.

Annem, yurtsuz dertlerime bir dört duvardı.
Dudağıyla kuruturken ah, gözyaşımı
Sevgisinin ne dibi, ne hududu vardı...

Şinasi Gündoğdu "Saat ve Kalbim" adlı şiirinde ise çoğu gurbette geçen ömründe kronikleşen yalnızlığından bahsetmektedir. Şiirde "*saat*" ve "*kalp*" imajları durmaksızın geçen hayatı ifade etmektedir. Şiirin lirik kahramanı, sürekli gurbette geçen hayatındaki yalnızlığı, bıkkınlığı, korkuları kendi kendine kaldığı odasından anlatmaktadır.

Gurbet gecelerindeki yalnızlığını anlatmak için kedi ve ahtapot benzetmesinden yararlanılır. "*Serseri kedilerle haykırıp damdan dama / Gece ahtapot gibi sessiz dalar odama*" mısralarında lirik kahraman gecelerde başlayan yalnızlığına işaret eder. Onun, yalnızlığını dışarıdaki kedi sesleri bölmektedir. Gece, ahtapot gibi hem odasını, hem de yalnızlıktan kıvranan ruhunu sarmalamıştır. Ardından gelen mısradaki "*Muhacir sessizlik*" alışılmamış bağdaştırmadır. Odasına çöken bu sessizlik de kendisi gibi bir

---

sahasına çıkmaya çalışır. Şahıs bu enerjiyi (libido) başka sahalarda kullanabilirse, hayatta başarıya ulaşır ve normal bir hayat sürer. Annesinin hayaline bağlı kalırsa, ruhunda bazı hastalıklar baş gösterir. İnsanda daima ilk çocukluk yıllarına, annesine, hatta doğumdan öncesine dönme temayülü vardır. Buna 'regression' geriye dönüş denilir (…) Jung'un görüşü, Freud'unkinden hayli farklıdır. Jung, ferdî gayrişuurunun altında bütün insanlığa has 'kollektif bir gayrişuur' bulunduğuna kanidir. İnsanın içinde binlerce yıllık hayat tecrübeleri sayesinde teşekkül etmiş birtakım aslî örnekler, archetypeler bunlar insanın psikolojik hayatına istikamet verirler. Erkeğin gayrişuurunda bulunan ve kadın vasıflarını haiz olan 'anima arşetipi', çocuğu tanımış olduğu ilk kadın olan annesine yöneltir. Daha sonra ondan ayrılarak hayat boyunca büyük bir özleyişle peşinden koşulan bir hayal haline gelir. Jung'da da şahsiyetin bütünden ayrılmadığı mesut eski hale dönüş temayülü fikir, mevcuttur. 'İçe dönüş' bunun neticesidir." Mehmet Kaplan, "Ziya Gökalp Saadet Perisi I", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 491.

gurbetçidir. Burada "Sandalyeler ve Yalnızlığım" ile "Sobam ve Annem" şiirlerinde olduğu gibi bu sıkıntılı ruh halini anlatmak için gece vakti, karanlıkla sarmalanan oda tercih edilmiştir:

Serseri kedilerle haykırıp damdan dama
Gece ahtapot gibi dalar sessiz odama.
Muhacir sessizliğin kapısını çalarlar
Âmâ kalbim, el ele topal saatle artık:
Tık, tık, tık!
(…)

Şiirde kalbin sesiyle saatten çıkan sesler birbirine benzetilir. Burada yalnızlık ve zamanın ağır geçişi anlatılır. Lirik kahraman o kadar yalnızdır ki kalbinin sesi duyulmaktadır. Tıpkı bomboş bir odada saatin tik taklarının duyulması gibi. Bu da çok mutluluk verici bir durum değildir elbette. Kimsesizlik, yalnızlık lirik kahramana artık bıkkınlık vermektedir:

(…)
Kalbim göğsümde vurur, o, bir kırık masada
Gurbet dolu ömrümün mezarı olmasa da
Her saniyemi ayrı bir tabuta kilitler,
Ebedî yalnızlığa gömerler iki ortak:
Tak, tak, tak!
(…)

Parçada gurbette zaman anlatılmakta, gecelere çöken ağır yalnızlık duygusunun ruha verdiği eziyeti gösterilmeye çalışılmaktadır. Lirik kahraman, bu yalnızlığın içinde, kulak kesildiği kalbinin ve saatin sesinden neredeyse nefret eder hale gelmiştir. "*mızmız böcek*" benzetmesiyle bu bıkkınlığı, hastalık haline gelmiş olan yabancılaşmayı ifade etmeye çalışır. Ayrıca, "*Tık tık, Tak tak, Çın çın, Tık tık*" gibi yansıma sesler lirik kahramanın aynı zamanda nevrotikleşmeye başlayan ruhunu da yansıtır gibidir.

Yalnızlığa gömülmüş bu gurbet gecesinde, duyduğu bu sesler onun gergin psikolojisini de anlatır:

(…)
Geceler kadar sonsuz bir gurbet derin derin
Dudağında kıpırdar odamdaki kederin.
İçin için coşarlar bazen bir nara gibi
—Kalbim saatten hırçın, saat kalbimden hırçın—
Çın, çın, çın!

Ruhumu kemiriyor bu mızmız iki böcek.
Ömrüm bir ağaç gibi birazdan devrilecek.
Sükût gibi inliyor kazmalaşan bu sesler,
Yıkmağa başladılar benim dünyamı artık:
Tık, tık, tık!..

Kazım Erdin de "Kapımı İtmeyen El"[264] adlı şiirinde gurbette yapayalnız, odasına kapanan bir kişinin ruh halini anlatır. Şiirde gurbet, somutlaştırılmıştır. Şiirin lirik kahramanı gurbeti yıllarca evinde misafir etmiş, bu zoraki misafir bir türlü çekip gitmemiştir. Şiirdeki duygu, "*Ben gurbette değilim/Gurbet benim içimde*" mısralarını hatırlatır. Bu mısradan farklı olarak lirik kahraman gurbetten bıkmıştır ve onun gitmesini arzulamaktadır:

Gurbet bir el gibi kapımı çalıp,
Odamda yıllarca misafir kalıp,
Benimle baş başa dertlere dalıp,
Bir gün de çekilip gitmeyecek mi?
(…).

[264] Kazım Erdin, "Kapımı İtmeyen El", *Toplantı Mecmuası*, 1935, S. 13, s. 8.

Necmettin Halil Onan'ın "Gece", Ahmet Kutsi Tecer'in "Sayıklama" ve Refet Tok'un "Yalnızlık"[265] adlı şiirlerinde de lirik kahramanlar gurbette duydukları yalnızlıklarıyla evin, odanın yalnızlığını birleştirmektedir:

(…)
Ve ara sıra
Uzak bir
Hisardan
Çan
Sesleri gelir...
Saat çaldıkça
Akisler alçaldıkça
Havadan yere
Gurbet duygusu bir
Perde
Gibi gerilir
Evimde tozlanmış pencerelere.
(Yalnızlık)

Bitkinim, kaç gündür kalkamıyorum.
Yalnızım… şöyle bir doğrulabilsem!
Başımı çevirip bakamıyorum,
Camda bir musibet surat! Ne görsem?

Bir sabah ben yine bu loş odamda,
Şakaklar soğumuş, çenem kıskıvrak…
Ansızın her günkü yerinde camda
Bir yüz beliriyor gülünç, ufarak…
(Sayıklama)

[265] Refet Tok, "Yalnızlık", *Egede Yeni Yol Mecmuası*, Haziran 1935, Yıl: 1, S.1, s. 16.

Gurbette hissedilen bu yalnızlığın eziyetini şairler, dış mekânları kullanarak da anlatma yolunu tercih etmiştir. Evin içinde duyulan yalnızlık dışarıda da aynıdır. Dışarısı sokaklar, rıhtımlar, parklar veya her gün gördükleri birbirine benzeyen manzaralardır. Çevrelerinde gördükleri manzaralar ya da insanlar onlara zevk, heyecan vermez.

Ahmet Kutsi Tecer "Rıhtımlar", "Sisli Geceler" ve "Lüksemburg Parkı" adlı şiirlerinde yine yalnızlık ve yabancılık duygularını anlatır. "Rıhtımlar"da şiirin lirik kahramanı etrafını büyük ilgiyle seyreder. Etrafta "*Bodler'in köşkü, sessiz sokaklar, bir kadın, ada ve rıhtım*" vardır. Bu mekân genişliğinde şiirin lirik kahramanının payına "*kuru yapraklar, sessiz sokaklar, çıplak ağaçlar ve dallar*" düşer:

Ne var sevilecek bu rıhtımlarda?
Belki kelimenin kendisi: rıhtım!
Paris'te sevdiğim şu iki ada,
Bugün de yalnızca oraya çıktım.

Adadan adaya gezdim, savrulan
Kuru yaprakların ardından gittim.
Sessiz bu sokaklar, bu saat, bu an,
Şu çıplak ağaçlar, bu dallar benim!
(…)
Yaşlı rıhtımlardan ilerliyorum,
Suda boğuluyor en sonki ışın.
Şimdi yalnızlığı arıyor ruhum,
Ne şu esmer kadın, ne şu sarışın!

"Sisli Geceler" şiirinde ise bu kez arkadaşı bir köpektir. Etrafı bürüyen kalın sis, ruhunu saran yalnızlık gibi kendine eşlik eder. "*Bu gece sırtıma kalın bir sisi / Bürüdüm, köpeğim bana arkadaş*" mısralarında bunu açıkça ifade eder. Türk şiirinde sık sık kullanılan "*sis*" imajı sıkıntıyı, ümitsizliği, derin kaygıyı ve efkârı ifade eder. Bu şiirde de aynı kaygılar, yalnızlık duygusuyla beraber bulunur:

Bu gece sırtıma kalın bir sisi
Bürüdüm, köpeğim bana arkadaş,
Dolaşmaya çıktım koca Paris'i
Üstüm yapış yapış, kaldırım yaş.
(…)
Rıhtımlara doğru yürüdük, tenha.
Fener diplerinde bekleyenler yok.
Ne ayak sesleri, ne bir kahkaha,
Uzaktan uzağa duyulan bir gonk.
(…)

"Lüksemburg Parkı"nda ise mekân dış mekân, arkadaş ise yine köpektir. Lirik kahraman çevresini saran bütün kalabalığa, etrafın bütün güzelliğine rağmen içinden çıkamadığı bir yalnızlık duygusunu taşır. Gurbet, şairin psikolojisini santimantal bir hale getirmiştir:

Nereye genç adam? Bilmem nereye,
Ya derse veyahut konferansa.
Ama dün de parkta kaldın bugün de;
Ne Sorbon'a, ne de Kollej dö Frans'a.

Bir gün şu köşede, bir gün beride,
Lüksemburg, bu parkta oyalanırız.
Bir adım ilerde yahut geride.
Ya yaşlı bir adam yahut genç bir kız.
(…)
Mesutsun, köpeğim sen de benimle
Burada oynaşın, tanıdığın var.
Ben de bahtiyarım kendi kendimle.
Gözlerim mermerden bir büste dalar.

Şinasi Gündoğdu "Eski Pabuçlar" adlı şiirinde mekân, yukarıda incelenen şiirlerin aksine dışarıdır. Burada şiirin lirik kahramanı "*ayakkabı, yol, çamur, kar, düzlük*" kelimelerini kullanarak hayatın zorluğunu, sıkıntılarını ve kendi yalnızlığını anlatır:

Sokakların sırrı var gamlı yırtıklarında...
Dedemin yüzü gibi tabanı — satır satır —
Uhrevî köşelere tarihini anlatır.

Yüzü gülmez bir ömrün çamurunda, karında
Hasretimle kol kola sürüdüm bu pabucu.
Bir düzlüğe basmadı ayaklarımın ucu.
(…)

Şair "*kalbim göğsümde değil ayağımdadır*" ifadesiyle artık nevrotik hale gelen yalnızlığını anlatır. "*Pabuçlarım ruhuma sevgilimden yakındı*" mısrası onun yalnızlığının boyutunu gösterir. Hasret yükünü taşıyamaz hale gelen kalbine ayaklarındaki bu eski pabuçlar âdeta teselli vermektedir. Sıkıntılı anlarında efkârını dağıtmak için eski pabuçlar, "*kol kola*" girdiği lirik kahramanla yollara çıkar. "*Eski pabuç*" imajıyla gurbette yalnızlık duygusuna saplanan, neredeyse bir hastalık haline gelen hasret duygularını ve iç çatışmalarını anlatmaktadır:

(…)
Gönlüm keskin bir kılıç, pabuçlarım bir kındı;
Pabuçlarım ruhuma sevgilimden yakındı:
Kalbim göğsümde değil, benim ayağımdadır.

Vatansız bir şehvetin azgın daüssılası,
Serseri hislerimin geceler gibi yası,
Tabanımla kol kola doludizgin yol alır.
(…)

Şiirin bütününde lirik kahramanın memleketten ayrı olduğu ve geriye dönememe endişesi taşıdığı görülür. Masal motiflerini kullanarak devam etmesinden onun ülkesindeki rejimle ilgili bir endişe taşıdığı, ülkesine ancak "*devlerden kurtulabilirse*" dönebileceği sonucu çıkarılmaktadır:

(…)
Bir ömürdür hasretim doğmadığım vatana...
Bu pabuç eskiyince sandım bu yol bitmişti:
Gurbet gene içimde, ancak dağlar değişti.

Saman dökmüşüz gibi bir masal yollarına,
Devlerden kurtulur da şayet dönersek geri
Bize fenerlik eder bu pabuç eskileri...

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Akşam Üstü", Ali Kemal Meram'ın "Gurbet ve Yalnızlık" ile "Gurbet" ve Osman Nuri'nin "Gurbet" adlı şiirlerde de bu duyguları anlatmak için seçtikleri dış mekân, hüzünlü, özlem dolu, kimsesizlik, yabancı kalma duygularıyla baktıkları manzaralardır:

(…)
Ben ki senelerden çıkmışım bunca.
Donan ömür suyum benzemiş tunca
Nefesimle ürken sükûn kopunca
Ben bir yabancı sanıyor, derim.

Gurbet, akşamüstü olur bir ada,
Uzanır gözlerim çınlar, beni orda
Kimler, acap kimler anıyor, derim!
(Akşam Üstü)

Bu bölüm genel olarak değerlendirilecek olursa; Mekânlar ruhun içine düştüğü sıkıntıyı veya sevinci anlatmada kullanılan önemli unsurlardır. Gurbetin sonuçlarından biri olan yabancılık veya yalnızlık duyguları işlenirken de iç veya dış mekânın şairlerin şiirlerinde önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir.

Şairlerin gurbette yalnızlık duygularıyla mücadele verdiklerini anlattıkları bu duygunun, onları derinden etkilediğini anlatmaya çalıştıklarında tercih ettiği mekânlar bazen kapalı mekânlar olmuştur. Faruk Nafiz Çamlıbel "Sen Nerdesin?" şiirinde mezar benzetmesinde bulunduğu odasındadır. Necmettin Halil Onan'ın "Gece", Şinasi Gündoğdu'nun "Sandalyeler ve Yalnızlığım", "Soba ve Annem" ve "Saat ve Kalbim", Ahmet Kutsi Tecer'in "Sisli Geceler", Kazım Erdin'in "Kapımı İtmeyen El", Refet Tok'un "Yalnızlık" şiirlerinde tercih edilen mekân yalnızlığın ızdırabını anlatan odalardır.

Şairlerin bir kısmı yüreklerini saran yalnızlık ve yabancılık duygularını anlatmak için dış mekânları tercih etmiştir. Şinasi Gündoğdu "Eski Pabuçlar" şiirinde kederli kederli sokaklarda dolaşmaktadır. Ahmet Kutsi Tecer ise "Rıhtımlar" şiirinde Paris'teki bir rıhtıma içindekileri dökmektedir. Tecer "Yabancılar" şiirinde Paris'in sokaklarında, yabancılar içindeki kimsesizliğini anlatırken, "Sisli Geceler" de Paris'in sokaklarında aynı duygularla dolaşmaktadır. Şairin bir diğer şiiri "Lüksemburg Parkı"nda kalabalıklar arasındaki yalnızlığını bu parkta anlattığı görülmektedir. Tecer'in "Havalar Düzeliyor" şiirinde yine dış mekânı tercih ettiği görülmektedir. Osman Nuri de "Gurbet" adlı şiirinde sıkıntısını yollarda dile getirmektedir.

Gurbetin insan psikolojisi üzerinde olumsuz etkilerinin anlatılması için genellikle akşamüstü ve gece vakitlerinin tercih edildiği görülmektedir. "Sen Nerdesin?", "Gece", "Sandalyeler ve Yalnızlığım", "Saat ve Kalbim", "Rıhtımlar", "Sisli Geceler", "Yalnızlık", "Akşamüstü" ve "Gurbet" şiirlerinde vakit karanlık anları göstermektedir. Ahmet Kutsi Tecer'in "Lüksemburg Parkı" ve "Sayıklama" şiirlerinde ise gündüzün tercih edildiği görülmektedir.

İncelenen şiirlerde şairlerin yalnızlık ve yabancılık duygularını anlatırken farklı farklı imajlardan yaralandığı görülmektedir. Şinasi Gündoğdu'nun "Sandalyeler ve Yalnızlığım" şiirinde şair sandalye imajına yer vermektedir. Evindeki boş sandalyeler onun gurbetteki yalnızlığını ifade etmektedir. Şair diğer şiiri "Eski Pabuçlar"da ise eski bir pabuç imajından yararlanmaktadır. Eski pabuçlar şairin tüm yalnızlığının ve

yabancılığının şahitleridir. Şinasi Gündoğdu "Saat ve Kalbim" şiirinde saat imajını kullanmaktadır. Şair bulunduğu odada ve aslında gurbette o kadar yalnızdır ki saatin ve kalbinin sesleri bu kimsesizliğinin birer ifadesi olmuştur. Ahmet Kutsi Tecer, Türk şiirinde sıklıkla kullanılan, bunalımlı ruh hallerinde sığınılacak bir yer olan rıhtım imajını "Rıhtımlar" şiirinde kullanmıştır. Rıhtım kadar sis imajı da bu ruh halini anlatmak için kullanılan imajlardandır. Tecer, "Sisli Geceler" şiirinde bu imaja yer vermektedir. Diğer şiirlerden farklı olarak yalnız kalan kalplere bir dost olmayı anlatan köpek imajı da kullanılmıştır. Bu imajdan Ahmet Kutsi Tecer "Sisli Geceler" ve "Lüksemburg Parkı" şiirlerinde faydalanmaktadır. Gurbetteki yalnızlığın ve yabancılığın bazen en büyük sebebi yabancı dildir. Ahmet Kutsi Tecer "Yabancılar" şiirinde dil mevzuunu anlatabilmek için Babil kulesi imajından faydalanmıştır. Salih Zeki Aktay ise "Yalnızlık" şiirinde içindeki bunalımlı halini kement imajıyla anlatmaya çalışmıştır. Ona göre gurbette yalnızlık onun boynuna atılan bir kement gibidir. Gurbette yalnızlık ve bunun sonucu olarak yabancılık veya yabancılaşma duygusunun devrin şairleri tarafından sıklıkla işlenen bir konu olduğu burada da açıkça görülmektedir.

1.2.5. Her An Gurbette Hissetme Hali

Gurbet acısını ya da sıla özlemini aşırı derecede ve sürekli hissetmek insan sağlığında derin travmatik izler bırakabilir. Bunun yanında gurbeti, hayatının her anında görmeye başlamak, gurbeti içselleştirmek de ruhsal birtakım problemler ortaya çıkarabilir.[266] Bu cümleden hareketle şu denebilir; insanların hangi nedenle olursa olsun gurbete çıktıklarında birtakım duygulara kapılmaları doğaldır. Ancak bu süreklilik arz ediyorsa o zaman bu duygular hastalıklı bir hale gelmiş olur. Bu bölümde sürekli gurbet duygusu taşıyan şiirler değerlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ilk akla gelen, "*gurbet şairi*" olarak tanınan Kemalettin Kamu ve onun "Gurbet" şiiridir. Şair, içine, neredeyse iliklerine kadar işlemiş gurbet duygusunu bu şiirinde dile getirmektedir. Şairin gurbeti bu kadar yoğun hissetmesinin sebebi kırk yedi yıllık ömrünün büyük bir kısmının gurbette geçmesidir denilebilir. Kemalettin Kamu, 1901'de Bayburt'ta doğmuş, ancak savaş nedeniyle ailesiyle birlikte Erzurum'a göç etmek zorunda

[266] Bununla ilgili tezin Giriş bölümüne bkz. s. 38.

kalmıştır. Daha sonra eğitimi için İstanbul'a geçmiş, bu yıllarda da Anadolu Ajansı'nda çalışmaya başlamıştır. Şair, Anadolu Ajansı temsilcisi sıfatıyla da Anadolu'nun pek çok şehrini görme fırsatı bulmuştur. Okulunu bitirdikten sonra Öğrenimi için Paris'e gitmiş, ülkeye döndüğünde Erzurum ve Rize milletvekilliklerinde bulunmuştur.[267] Kısa hayatına bunca gurbeti sığdıran şairin, her an gurbeti hissetmesi çok da şaşırtıcı değildir.

Şiirde gurbetin insanı duygusal yönden hangi durumlara soktuğu anlatılır. İnsanlar belli bir çevre içeresinde doğar, büyürler. Sosyal değerlerini o çevre içerisinde alırlar. Bu çevre içerisinde onların dostları, arkadaşları, sevdikleri insanlar vardır. Doğal olarak her ne sebepten olursa olsun bu çevreden ayrıldıklarında özlem duyarlar. Ancak bu şiirde bir ayrılık olup olmadığını bilmiyoruz. Çünkü bu meşhur mısrada "*Ben gurbette değilim/Gurbet benim içimde*" denilir. Eğer gurbet içinizdeyse sizin kendi sosyal çevrenizden kopup kopmamanız fazla bir anlam taşımaz. Çünkü siz her gittiğiniz yere kendi gurbetinizi de taşırsınız. Evinizden işinize gittiğinizde, sizin için yabancı olmayan yerleri gezdiğinizde de bu duyguyu da içinizde taşırsınız. İşte bu düşünce zaman içerisinde derin ruhsal sıkıntılar doğurabilir. Bu şiirin değerlendirilmesini bezm-i elest meclisinden beri ilk kaynağa dönmek isteyen insanın duyduğu özlem şeklinde yapanlar da vardır. Ancak biz bu fikirde değiliz. Bu şiirde tasavvufî her hangi bir yön yoktur. Çevresinden kopan, gitgide yalnızlaşan insanın iç sıkıntılarının anlatıldığı düşünülmektedir. Bu yönüyle yalnızlık veya yabancılaşma bölümüne rahatlıkla sokulabilecek bu şiiri gurbetin travmatik duygularını anlatılması bakımından bu bölümde incelenmesi uygun görülmüştür.

Şiir çok net duyguları ifade eder:

Gurbet o kadar acı
Ki ne varsa içimde,
Hepsi bana yabancı,
Hepsi başka biçimde!
(…)

[267] Rifat Necdet Evrimer, *Kemalettin Kamu Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri,* Üçler Basımevi, İstanbul 1949.

Gurbet, lirik kahramanı hayatı boyunca bir gölge gibi takip eder. Bu nedenle şiirde sürekli gurbet duygusundan dolayı bir tükenmişlik hissedilir:

(…)
Eriyorum git gide,
Elveda her ümide,
Gurbet benliğimi de
Bitirmiş bir içimde!

Ne arzum, ne emelim,
Yaralanmış bir elim,
Ben gurbette değilim,
Gurbet benim içimde!

Kemalettin Kamu'nun "Gurbet Gecelerinde" adlı şiiri yukarıdaki şiirin devamı gibidir. Hatta şiir, yukarıdaki şiirin son iki mısraıyla biter. Bu şiirde de lirik kahraman gece, ölüm, yalnızlık ve gurbet kavramlarını birlikte kullanarak gurbetin bir hastalık gibi içinde yer ettiğini ve bundan kurtulmanın mümkün olmadığını söyler:

Bekçisiyim bu serin,
Ve siyah gecelerin;
Gurbetten daha derin
Bir yara yok içimde!
(…)
Ne aşkım, ne emelim…
Soluk bir karanfilim,
Ben gurbette değilim,
Gurbet benim içimde!

"Hazan Yolcusu" adlı şiirde ise gurbet kavramının gidilecek bir yer mi, yoksa ulaşılacak bir emel mi olduğu anlaşılmaz:

Saçların yine solgun
Bağrın elemle dolgun,
Nereye yolculuğun
Yeni bir gurbete mi?
(…)

Burada giden kimdir, gidilen somut bir yer var mıdır, giden bir sevgili midir? Yoksa lirik kahraman kendine mi sesleniyor. Bu soruların net bir yanıtı alınamaz ya da verilen her cevap bir şekilde şiire uyar. Şiirde net olarak belli olan şey gurbetin keder getiren derin bir duygu olduğudur:

(…)
Ben de kuru bir yaprak
Gibi seninleyim bak,
Zülfüne takılarak
Oldum gönül veremi

Gözlerin dolu melâl,
Yüzün bir ince hilâl,
Giderken beni de al
Beraberine emi?

Kemalettin Kamu'nun şiirlerinde gurbet duygusu onun yakasını bırakmayan bir hastalıktır. "Enginde Hatırlar" adlı şiirinde muhayyel bir gurbet anlayışından ziyade belirgin bir gurbet anlatılır. Tırnak içinde söylenecek olursa, bu şiirde gurbet duyguları normale dönmüş gibidir. Şiirin lirik kahramanı annesinin yüzü gibi tertemiz olan suda sanki fal açmış gibidir. "*Solgun, sarışın, ak, kara*" birileri veya bir şeyleri görür suyun içerisinde. Şiirde Ankara ismine de rastlanır. Buradan gurbet duygularının fizikî boyutlara indiği anlaşılır. Ama yine de şiirin lirik kahramanının içerisinde derin gelgitlerin yaşandığı görülür:

Enginde gün batıyor suların süsü gibi,

Sular öyle temiz ki annemin yüzü gibi,
Yeni gurbete çıkmış bir kalp öksüzü gibi
Başucumda en uzak, en yakın hatıralar.

Kimi solgun sarışın, kimi ak, kimi kara,
Kiminin arkasından görünüyor Ankara,
Dalmışken onun gibi değişen dalgalara.
Beni uyandırmayın, bırakın hatıralar.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Yolcu", "Güzel Denmeyen", "Suya Kaside" ve "Yanarım" adlı şiirlerinde de gurbetin süreklilik taşıdığı, bir sevda gibi sürekli kalpte yer ettiği, hayatından birçok şeyin eksildiği; ama bunlara asla özlem duymadığı sürekli bir gurbet duygusunun yakıcı bir duygu olduğunu anlatır:

Sen ki sahilde gezen kızların en solgunusun,
Uhrevi beldene son yolcu dönerken beni an!
Gülüyordun kayalıklardan inerken bana sen,
Ben ki gölgenin aks ettiği bir gamlı suyum.
Her gün alnında zehirden acı rüzgârlar esen
Gurbet akşamlarının bağrı yanık yolcusuyum.
(…)

(…)
Bazı gönlüm düşerek bir gurbet-i özlentiye
Senden fena görülen bir hal olmasın diye
(…)

Gezerken gurbet elde, ova benim, dağ senin,
Duymuşum dersem yalan hasretini kimsenin.
Sular kaplar içimde eksilenin yerini,
Ne insanı özlerim, ne insan eserini:
Sular, yanan ruh için en iyi arkadaştır,
(…)

(…)
Sevda başımda ateş, gurbet içimde düğüm...
Yangından çıkan eşya gibi kırık, döküğüm.
Fakat bunlar değildir uğruna yaş döktüğüm,
Yanarım benden evvel can veren eserime.

Kemalettin Kamu ve Faruk Nafiz Çamlıbel'in bazı şiirlerinde içlerinde sürekli yer eden gurbet duygusundan çok fazla şikâyet edilmez. Hamdi Gökalp'in "Ey Deniz" adlı şiirinde ise devamlı gurbet duygusundan bir şikâyet vardır:

Ey coşan engin deniz!
Artık yeter, din, deniz!
Perişan ettin, deniz
Gurbet dolu gönlümü!

Rüzgârlardan nefesin,
Hicran saçıyor sesin,
Sende mi kederlisin?
Yıktın tahammülümü!

Gurbet şairin, Hamdi Gökalp'in hayatının önemli bir parçası gibi görünmektedir. Şiirlerinin birçoğunda gurbet temasını işlediği gibi ilk şiir kitabına da "*Gurbet Akşamları*" adını vermiştir. "Gurbet Çocuğu" adlı şiirinde içindeki bu gurbetin sürekliliğini vurgular:

Sen öz çocuğusun gurbet ellerin,
Kedere açılmış kucaksın, gönül!
Şu yorgun başımda esen yellerin
Elinde kuru bir yapraksın, gönül.
(…)
Her ses gurbet olur, bağrımı dağlar,

Yüzüm gülse bile içim kan ağlar..

(…)

Sürekli gurbet duygusunun değerlendirildiği bu bölümde üç şair ele alınmıştır. Bu şiirlerde gurbetin ruhsal bir sıkıntı haline dönüştüğü açıkça görülür. Sürekli gurbet duygusu bu şiirlerde bir türlü uyanılmayan kâbus gibidir. Kemalettin Kamu'da normalde acı vermesi gereken bu duygudan çok fazla şikâyet görülmez. Faruk Nafiz ve Hamdi Gökalp'de ise bu durum rahatsızlık doğurur. Bunların dışında birçok şiirde de bu süreklilik duygusuna belli belirsiz rastlarız; ancak tasnif edecek kadar bir yoğunluk kazanmadığı için üzerinde fazla durmaya gerek duymadık.

2. MANEVÎ GURBET

Gurbet kavramı değerlendirirken maddî ve manevî gurbet diye ikiye ayırmıştık. Maddî gurbet, kişinin yaşadığı yerden herhangi bir sebeple ayrılarak, başka bir yere gitmesi olarak değerlendirilirken, manevî gurbet de durum biraz daha karmaşıklaşır. İç gurbette maddî varlığın bir yerden bir yere gitmesi fazla önem taşımaz. Burada daha çok metafizik duygular ön plana alınır. Yani kişinin nerede olursa olsun kendini gurbette hissetmesi halidir. Bu düşüncenin birçok anlamının yanında yaratılış düşüncesi ile de ilişkisi vardır. Metafizik kavramı Aristoteles'ten bu yana, tarihsel süreçte, değişiklikler geçirmiş ve çeşitli anlamlarda ifade edilmiştir.[268] Bu süreç içerisinde en genel tanım 'doğa ötesi'ndeki bilinmezliklerin, hiçliğin, tinin, tözün, "*ontik olarak varlığın 'ne'liğini yokluk üzerinden*"[269] sorgulanmasıdır. Aynı zamanda yukarıda da dediğinildiği gibi metafiziğin teoloji ile de ilgisi vardır.[270]

Metafizik kavramı iki noktada gurbet kavramıyla kesişir. Birincisi gerçek dünyada sürekli bir gurbet duygusunun taşınılması ve sürekli gurbette olunduğunun

[268] Metafizik kavramı ile geniş bilgi için Aristoteles, Metafizik, (çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul 1996, adlı eserine bakınız.

[269] Cafer Şen, "*Türk Şiirinde Felsefî Açılımlar*", Türk Romanında Felsefî Açılımlar, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 193.

[270] Teoloji ve metafizik kavramlarıyla ilgili bkz. Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 163 ve Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1977, s. 217-218.

düşünülmesi, bilinmeyen sılanın özlenmesi, aranması ve bundan duyulan ızdırap; ikincisi ise yine bu dünyada ruhun gurbette olduğu düşüncesiyle, Mutlak'a erişme, ezelden ebede dönme ve ölümün algılanışıdır. İki grupta da bu dünyada mahkûm edilmişlik hissi nedeniyle arzulanan fizikötesi yerler söz konusudur. Birinci grupta bu yerler, bilinmeyen, tanımlanmayan, "*O Beldeler*"ken ikinci grupta, daha çok dinî anlam taşıyarak ruhun ilk kaynağına dönme arzusunu ifade eder.

"Manevî gurbet" başlığı altında öncelikle gerçek dünyada ruhun mahkûm edildiğinin anlatıldığı şiirleri "İçinde Bulunulan Dünyada Mahkûmiyet Düşüncesi ve Sonuçları" ve bunun sonucunda meydana gelen çeşitli bilinmeyen alanlara gitme arzusunun anlatıldığı şiirleri de "Başka Beldelere Kaçış", "Sonsuzluğa Kaçış", "Rüyaya Sığınma" ve "Ana Rahmine Dönüş ve Çocukluğa Sığınma" başlıkları altında incelendi. Metafiziğin ruhun ilk kaynağa dönmesi anlamında, öte duygusu taşıyan şiirleri ise "Ruhun İlk Kaynağa Dönme Arzusu" bölümünde değerlendirilmesi uygun bulundu. Bu isimlendirmeler farklı bir şekilde de ele alınabilirdi; ancak çalışmanın konusunun tematik inceleme olduğu düşünüldüğünde bu sınıflandırmanın daha uygun olduğu görülmüştür.

2.1. İçinde Bulunulan Dünyada Mahkûmiyet Düşüncesi ve Sonuçları

Türk şiirinde, özellikle de Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti dönemi şairlerinde, sıkça görülen temalardan biri "*yaşanılan hayat ve dünyanın içinde mahkûmiyet düşüncesi*"[271] diğeri ise "*güzel ve bilinmeyen bir ülkeyi özleyiş*"[272]tir. Bu iki tema, gurbet kavramının içinde yer almaktadır. "*Bu birinci tem, güzel bir ülkeden ayrılmış olarak bu dünyada mahkûm oluş fikri çok eski bir hikâyedir. Eflatun'un ide'ler nazariyesi, Hıristiyanlık ve İslâmlıktaki Âdem'in cennetten kovulması düşüncesi hep aynı şeyi anlatır. Batı'da romantikler ve sembolistler tarafından geniş olarak işlenmiştir. Bizde bilhassa tasavvuf edebiyatında Mevlana'nın deyimi ile kamışlıktan kopmuş olmak ve ney gibi ezelî vatana dönmek için inleme temi, yüzyıllardan beri terennüm etmiştir.*"[273]

---

[271] Mehmet Kaplan, "O Belde'nin Tahlili", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995, s. 478.

[272] *A.g.m.*, s. 478.

[273] Mehmet Kaplan, "Yahya Kemal'in Şiirlerinde İç Sıkıntısı ve Sonsuzluk Duygusu", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s. 255.

Gerçek dünyada mahkûmiyet düşüncesini dile getiren şairler, netice itibariyle güzel ve bilinmeyen bir ülkenin hasretini çekmiş, bu duyguya şiirlerinde yer vermiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türk şiirinde yer alan dünyayı aşma, sonsuzluk, sonsuz ufukları aşma, başka -gerçek veya hayalî- beldelere kaçış arzusu, rüya âleminde kaybolma isteği, ana rahmi ve çocukluğa dönüş gibi temler de gurbet düşüncesinin içerisine girmiştir. Örneğin; "*Yahya Kemal'in şiirlerindeki insan tipleri eski Türk edebiyatına ve medeniyetine hâkim olan iki insan tipidir: Akıncı ve rind. Bu ikisi birbirinden farklı olmakla beraber bir noktada birleşirler: 'dünyayı aşma'. Akıncıda da rindde de ufukları aşma, sonsuzluk duygusu hâkimdir.*"[274] Yine Yahya Kemal'in şiirlerinde sonsuzluk duygusu açıkça görülmektedir:

"*Madem ki deniz ruhuna sır verdi sesinden,*
Gel kurtul o dar varlığının hendesesinden!

Şairin varoluş hissini gösteren mısraı derin mana taşır. Kendi içine kapanan 'ben', dar ve sıkıcıdır. Onun kendini aşması, 'öte'ye, 'sonsuz'a doğru gitmesi lazımdır. İnsan ruhunun asıl vatanı sonsuzluktur. Yahya kemal 'Uçuş' şiirinde ruhun bu sonsuzluk iştiyakını çok kuvvetli olarak anlatır.

Eski edebiyatımızda dünyadan duyulan ızdırap ile sonsuzluğa gidiş özlemi çok kuvvetlidir. Fuzuli bir şiirinde bu duyguyu şöyle anlatıyor:

Gelün ey ehl-i hakikat çıkalım dünyadan
Gayr yirler gezelüm özge Safalar görelim
Reviş-i silsile-i dehr melûl etdi bizi
Nice bir dehrde evza-ı mükerrer görelim

Şeyh Galip insan ruhundaki sonsuzluk iştiyakını:
Bir şule var ki şem-i cânın
Fanusuna sığmaz âsümânın

Mısraları ile ne güzel ifade eder. (...) Yalnız eskilerin sonsuzluk duyguları ile Yahya Kemal'inki arasında derin bir fark vardır: Eskiler için sonsuzluk, ilahi varlıktır.

[274] *A.g.m*. s. 255.

Hâlbuki Yahya Kemal, birçok şiirinden açıkça anlaşılacağı gibi Tanrı'ya ve ahrete olan imanını kaybetmiştir. Fakat sonsuzluk duygusunu içinden atamamıştır."[275]

İncelenen dönemde ise mahkûmiyet düşüncesi buna benzer veya biraz daha farklı şekillerde ortaya çıkar.

Abdullah Cevdet "Şa'ir Hayat Penceresi Önünde", "Şa'ir Ruhuna 'Serenade'", "Münkesir Şa'ir", "Şa'irin Sarayı" adlı şiirlerinde çeşitli sebeplerden hareketle hayatı algılayışını ve içinde yaşadığı dünyadaki mahkûmiyet fikrini anlatır. "Şa'ir Hayat Penceresi Önünde" adlı şiirde şiirin lirik kahraman, kendini farklı yerde algılayan, akan zamanın içinde hapsedilmiş gibi hissetmektedir. Hayatı bu şekilde algılama, kendini yaşadığı dünyada mahkûm gibi hissetmesine neden olur. Lirik kahraman, bu duyguların tesiriyle kendi içinde yarattığı dünyaya çekilmek ister. Çünkü dış dünyada kendini yalnız kalmış, gurbetteymiş gibi hisseder. Adı yukarıda verilen diğer şiirlerinde de benzer duygular vardır. Bu üç şiir Tevfik Fikret, Ahmet Haşim ve İbrahim Temo'ya ithaf edilmiştir. Bu şiirlerde adı geçenlerin başka bir dünyanın insanları olduğu, onların dünyayı değiştirebilecek kadar büyük düşüncelerinin yaşadıkları toplumda değer görmediği, bu bakımdan "*mezarlıkta açan güllere*" benzediği anlatılır. Burada şair, aslında kendini de toplum için farklı ve anlaşılmaz görür. O yüzden özellikle Fikret için söylediği "*Başka bir seyyareydi, yerin bu yer değildi*" mısrası aslında kendisi için de söylenmiş gibidir:

Kalbime ateş dolar, kalbini dinledikçe
Dakikanın saatin, günün, haftanın, ayın;
Aman, kurtarın beni bu zâlim temaşadan!
Aman! Hayata açık pencereyi kapayın.
(Şa'ir Hayat Penceresi Önünde)

Fikret'in ruhuna
Mezarlıklarda açan güllere benzemiştin,
Başka bir seyyareydi, yerin bu yer değildi;
Yüksek hicranlarının derinliğini ancak,
Güneşe hasret ölen öksüz gölgeler bildi.

[275] *A.g.m.*, s. 260-261.

(Şa'ir Ruhuna 'Serenade')

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Yatsam", "Benim Gibi", "Arayan Serseri", "Dört Yol Ağzı", "Akşam" ve "Eşyalarım" adlı şiirlerinde gerçek hayattaki ruhun ızdırabı, garipliği, zorunlu gurbeti çeşitli imajlarla anlatılmıştır.

"Yatsam" adlı şiirde geçen "*çarşı*" imajı bu mahkûmiyetin anlatılmasında dikkat çekici bir kullanımdır. "*Çarşı*" kavramı pek çok şeyi içinde barındırmasıyla bu dünyayı temsil etmektedir. Lirik kahraman ise bu çarşıdan gelip, geçen sadece garip bir müşteridir. Müşteri, o yere ait değildir. Gelip geçicidir:

Ben bir garip müşteriyim,
Sağım çarşı, solum çarşı.
Madem herkesten beriyim;
Yatsam enginlere karşı..

Kopmuş düşünmem tel gibi,
Gurbet başımda el gibi..
Uykundan bir heykel gibi
Yatsam, enginlere karşı.
(...)

"Eşyalarım" şiirinde ise çarşıdan sonra "*eşya*" imajıyla yüreğindeki bu dünyada mahkûmiyet duygusu farklı bir anlatımla dile getirilmektedir. Eşya, insanoğluna ait bir nesnedir. Eşyalar, lirik kahramanı beşeriyeti ve bu dünyadaki kapana kısılmışlığını hatırlatmakta, onda daüssıla hüznü yaşatmaktadır. Çünkü o, gerçek dünyanın nesnelerine bakıp, hayalini kurduğu bilinmezlerin bilinmeyenlerine özlem duymaktadır:

(…)
Eşyalarım insanlığımdan akan bir an
Ki akar uzanır onun üstünde zaman..
Eşyalarım beşer beşer bir sıla gibidir;
İçime sığmayan daüssılalar verir

Meçhul iklimlerin meçhul eşyaları için..
(…)

Erdoğan Alkan'ın bir makalesinde de belirttiği gibi "*Fizik ötesi endişe içindeki, ölüm karşısındaki hiçliğe başkaldıran Fazıl Hüsnü, sonsuzluğa, ölümsüzlüğe ve bunları simgeleyen yüksekliklere, ötelere maveralara özlem duyar.*"[276] "Benim Gibi", "Arayan Serseri", "Dört Yol Ağzı" ve "Akşam" adlı şiirlerinde de hiçlik karşısındaki sancılanan ruhunu, gerçek hayattaki garipliğini dile getirilmektedir. "Benim Gibi"de yaşadığı dünyadaki halini "*yanan lambanın fitiline*" benzetmektedir. Fitil gibi gerçek hayat denilen gurbette yanmakta, tükenmektedir:

Bir lâmbanın fitilinde
Yanarsınız benim gibi.
(...)

"*Sokaklarda kâinatı / anarsınız benim gibi*" mısraı ise sorguladığı bu dünyada, kâinatta, varlığıyla köşeye sıkışmış gibidir. Soruların ardından baktığı yaşamı ona gurbetten ibaret gelmektedir. Yaşadığı bu ızdırabı dile getirmektedir:

(...)
Sokaklarda kâinatı
Anarsınız benim gibi…

Sizde dükkânları gurbet
Sanırsınız benim gibi!
(Benim Gibi)

Nesine sahibim ben bu yerlerin,
Bu dağlar, bu taşlar benim neyimdir?

[276] Erdoğan Alkan, "Bozkır'ın Destancısı Gizem'in Şarkıcısı", *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, (Editörler: Konur Ertop-Özdemir Kılıçarslan, Erdoğan Alkan), Türk Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 138.

Bilmem, uzakların beyazlığında
Gönlüm yanına çağıran kimdir.
(…)
Bin sene sonrada şimdi ki gibi
Bir gurbet elince gezmedeyimdir!
(Serseri)

"Dört Yol Ağzı" ve "Akşam" adlı şiirlerinde de gece, sükûn, şehir, uyku yollarından oluşan bir dört yolun ortasında kendini sıkışmış gibi hissetmektedir. Geceleyin şehre çöken sükûnu ve bu sükûnette de uykuyu bulmaktadır. Aslında bütün bu imajlar yalnızlığı, mahkûmiyeti simgeleyen kavramlardır.

"*Gurbetle övünen gönül*" mısraında lirik kahramanın bu hayatı algılayışı, içindeki gurbet duygusu açıkça görülmektedir. Kendi hayalini kurduğu dünyanın peşinde olduğu için realite ona gurbetten ibaret gelmektedir. "Akşam" şiirinde ise bu duygular "*beyaz gurbet*" alışılmamış bağdaştırmasıyla anlatılmaktadır. Bu durum elbette bir süre sonra hastalıklı bir ruh halini alır:

Beni boğar ortasında
Birleşen bir dört yol ağzı.

Gurbetle övünen gönül,
Baksan bir selâma razı.

İçim kopar, son akşamı
Düşündükçe bazı bazı.

Gece, sükûn, şehir, uyku
Birleşen bir dört yol ağzı.
(Dört Yol Ağzı)

Sarı, yeşil ve mavi fanuslar iç içedir,
Ve hepsinin içinde kıpkızıl bir portakal,

Ufuk yol yol kızardı, engin tutuşu dal dal;
Ve işte karşımızda akşam böylece erir.
(…)
Sonra beyaz bir gurbet gibi geldikçe rüzgâr,
Uzak sesler dökülür eski bir porselenden,
Artık kendimden başka bir şey görmüyorum ben
(Akşam)

Abdullah Cevdet'in "Şa'ir Hayat Penceresi Önünde", "Şa'ir Ruhuna Serenade", "Münkesir Şa'ir", "Şa'irin Sarayı" ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Yatsam", "Benim Gibi", "Arayan Serseri", "Dört Yol Ağzı", "Akşam" ve "Eşyalarım" adlı şiirlerinde içinde bulunulan dünyada mahkûmiyet düşüncesinden ötürü yaşanan iç sıkıntısı dile getirilmektedir. Bu duygu Fazıl Hüsnü Dağlarca'da "*çarşı, eşya, müşteri*" gibi dönemde farklılık yaratan imajlar ve çeşitli alışılmamış bağdaştırmalarla verilmeye çalışılmıştır.

Şairler bu dünyada mahkûmiyet düşüncesi nedeniyle çeşitli yerlere kaçmayı, sığınmayı arzulamış ve zihinlerinde ya da bilinçaltlarında yer alan fizikötesi âlemlere sıla hasreti duymuştur. Mahkûmiyet düşüncesinin sonucunda ortaya çıkan bu arzular, aşağıda ayrı ayrı tasniflenerek değerlendirilmiştir.

2.1.1. Başka Beldelere Kaçış

Şiirlerin lirik kahramanları, gerçek hayatı tutsak edildikleri bir gurbet olarak algılamaya başladıklarında kurtuluşu, başka yerlere kaçışta bulmaktadır. Kaçılan yerler çoğunlukla hayalîdir. Bu beldeler çoğu zaman belirsiz olmakla beraber, kimi zaman da gerçek dünyada var olan yerlerdir.

Abdullah Cevdet'in "İdeal Bir Cihanı Beklerken" adlı şiirinde hayalini kurduğu dünyanın özlemi anlatılmaktadır. Şiirin lirik kahramanının hayalinde idealize ettiği bir dünya vardır. Bıkmadan hayalini kurduğu yerlere gitmeyi hasretle beklemektedir:

Sessiz bir ateş oldu hayatımda hasretin,
Geçmiş değildir ayrılığın ah ü zar ile,
Çiğnendim, ölmedim, seni yıllarca bekledim
Bir kaldırım taşında yanan intizar ile.

"Şa'irin Yalnızlığı" ve "Şa'irin Ruhunda Yanardağlar Var" adlı şiirlerinde ise şairin, hayattaki yeri tanımlanmaktadır. Lirik kahramana göre şair, başka âlemlerin insanıdır. Hayata sevgiyi, aşkı, sevinci sunmakla görevlendirilmiş kişilerdir. Böylesi hayalî bir dünyadan gerçek dünyaya gelen şair, burada kendini yalnız hisseder. Çünkü o farklı bir dünyanın insanıdır. Bu dünyada anlaşılması kolay değildir. Bu farklı dünya neresidir bilinmez. Ama gerçek dünyadan çok farklı bir yer olmalıdır. Şair, sağırların ve körlerin yaşadığı yerde, sanatını anlamayanların içindedir. Belki de sadece, sesini duyan birkaç kişi vardır. Bu nedenle şair, fikriyle, duygularıyla, hayalleriyle başka dünyadan gelen, manevî anlamda bu dünyada gurbette yaşayan insandır. Aynı zamanda "*Bir mustarip seyyarenin yaralı peykidir*" mısraında ifade edildiği üzere ızdıraplardan örülü bir gezegenin ondan ayrı; ama onunla ilişkili bir uydusu gibidir. Bu yüzden şairin sürekli başka diyarlara kaçma arzusu duyması, aynı zamanda onun içinde yaşadığı dünyadaki yalnızlığını ve garipliğini de göstermektedir.

Abdullah Cevdet'in "Yüce Dağa Teselli", "Mütefekkir Şa'ire" ve Ebubekir Hazım'ın "Şair" adlı şiirlerinde sanatçının bu dünyadaki mutsuzluğu, huzursuzluğu ve bu nedenle de "*başka ömr, başka cihan, başka can*" araması, oralara özlem duyması anlatılmaktadır. Ebubekir Hazım'ın şiirinde dile getirildiği gibi hasretle gitmeyi arzuladıkları yerler, kimi zaman hiçbir kötülüğün, çirkinliğin, mutsuzluğun yaşanmadığı '*masal*' diyarlarına benzer yerler olmalıdır:

Isıtmaya geldik buz deryasını,
Bir özge 'âlemin muhaciriyiz;
Sağırlar elinde Khetib âvazı,
A'malar şehrinde mum taciriyiz.
(Şa'irin Yalnızlığı)

Bir mustarip seyyarenin bir yaralı peykiyiz,
Yüreğimiz yıldızların yüreği ile çarpar,
Ruhumuzda yanar dağlar oldu büyük sevgiler
Göğsümüzde alevlenen, yükselen bin hasret var
(Şa'irin Ruhunda Yanardağlar Var)

Göm sine-i muhabbetine, inkisarını,
Bir başka ömr, başka cihan, başka can ara
Gülsün eteklerinde baharın çiçekleri,
Sen göğsünü ger ey yüce dağ yıldırımlara.
(Yüce Dağa Teselli)

Yaratan yaşatan güneş kudretin,
Başka bir can, başka cihan arar
Sakit nazarının, ey yüce şa'ir,
Gökleri dolduran bir ma'nası var.
(Mütefekkir Şa'ire)

(…)
Tarif olunmaz şâir, çok garip bir mahlûktur;
Hep muhal şeyler ister, pîr olsa da çocuktur.
(…)
Öyle bir yurt özler ki, hiç kimse aç yatmasın;
Mukaddes masallardan dünyada yad kalmasın
(Şair)

Necip Fazıl Kısakürek "Yolculuk"[277] adlı şiirinde iç sıkıntılarından kurtuluşu öte dünyaya kaçmakta bulduğunu anlatmaktadır. "*Tasavvuf kökenli şairlerin içinde bulundukları kültür, hayat anlayışları, değer yargıları, İslâmî edep ve ruh, bu şairlerde ölüme bakışlarını belirlemede ve ölüm karşısındaki konumlarını düzenlemede etkili olmuştur. Tasavvuf kaynağından beslenen şairler, ölümü duyan, yaşayan insanlar olarak ölüm üzerinde yoğunlaşırlar.*"[278] Necip Fazıl Kısakürek de bu şiirinde açıkça gitmeyi istediği yerin adını zikretmektedir. Orası kaçıp da dönmemek üzere gidilen,

[277] Necip Fazıl Kısakürek, "Yolculuk", *Ağaç Dergisi*, 14 Mart 1926, S. 1, s. 4.

[278] Selahaddin İpek, "Türk Şiirinde Ürperti ve Necip Fazıl", *Mavera Dergisi Necip Fazıl Özel Sayısı*, https://archive.org/stream/dergiler/MaveraDergisiNecipFazilaRahmetOzelSayi_djvu.txt, 02.03.2014, 20:04.

hiçbir fizikî araçla ulaşılamayacak olan "*güneşin sonu*", yani öte âlemdir. Şairin bu daveti "*azgın davet*" olarak tanımlaması ise hiç şüphesiz ki onun birçok şiirinde görülen öte dünyaya duyduğu özlemden ileri gelmektedir:

Yolculuk, her zaman düşündüm onu,
İçimde bu azgın davet ne demek?
Oraya, neredeyse güneşin sonu
Uçmak, kayıp gitmek, kaçıp dönmemek.
(…)

Şair, bu hayattan duyduğu memnuniyetsizliğini "*baş*" imajıyla ortaya koymaktadır. "*Baş imajı etrafında insanın, Lacan'ın adlandırmasıyla simgeleştirilemeyen, simgesel alana girmeye direnen özel duyumları, insana ait tikellikler dile getirilmeye çalışır. İnsanın toplumla diğer insanlarla, kurulu düzenle uyuşamaması ve aykırılığı etrafında anlam bulur.*"[279] Necip Fazıl'ın bu şiirindeki "*baş*", huzursuz benliğini simgelemektedir. Çünkü onu taşımaktan bıkmıştır. Ölümle öte dünyaya kaçışı arzulamaktadır:

(…)
Bir yangın var gibi yukarı katta
Arkamdan gel diyor, sessiz ve çabuk.
Başım, artık onu taşımak ne zor,
Bayım, günden güne yabancı bana.
Dalında bir yaprak gibi dönüyor.
Acı rüzgârların çektiği yana.

"Gökler ve Yollar"[280] şiirlerinde de aynı öte âleme gitmenin arzuladığı görülmektedir. Şaire göre yollar, onu gitmek istediği yere götürecek vasıtadır. Gökler

[279] Cafer Gariper, "Necip Fazıl'da ve Ahmet Hâşim'de Başın Aykırılığı ve Horlanışı", *Bilig Dergisi*, Kış 2014, S. 68, s. 117-140., http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/901.pdf, 02.03.2014, 20:30.

[280] Necip Fazıl Kısakürek, "*Gökler ve Yollar*", Ağaç Dergisi, 11 Nisan 1936, S. 5, s. 2.

ise ruhun öldükten sonra gökyüzüne yükselmesi inancını işaret etmesi bakımından şairi öte âleme götürecek kapıdır:

(…)
Yollar, beni vardırın!
Gökler, tutup kaldırın!

Necip Fazıl'ın bu şiirleri daha sonraki bölümde incelenecek tasavvuf şiirlerine pek benzerlik göstermez. Orada ruhun yaratıldığı ilk kaynağa dönme arzusundan bahsedilirken, burada "*güneşten öte*"ye diyerek alışılmadık bir benzetme ortaya koyar. Bu nedenle bu şiirlerin burada değerlendirilmesi uygun bulundu.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Bir Yaz Günü" ve "Uzak Bir İklimde" adlı şiirlerinde de aynı gitme arzusu görülür. "*Düşleri ve beklentileri realiteyle uyuşmayan şair, zaman zaman bunalıma düşmüş ve bu nedenle dışa karşı pasif; iç dünyasında ise çalkantılı bir ruh haline bürünmüştür.*"[281] Bu çalkantılı ruh halindeyken uzak âlemlere gitmekle huzuru bulacağını düşünür. "Bir Yaz Günü" şiirinde şiirin lirik kahramanını uzak âlemlere taşıyacak vasıtası "*rüzgâr*"dır. Rüzgâr, kuvvetiyle onun ruhunu kendisinden uzaklaştırmasını umduğu aracıdır:

(…)
Çok uzak bir âlemin rüzgârını anarız.
İçimizden yanarız, dışımızdan yanarız;
Nerdeyse varlığımız duman olup uçacak

"Uzak Bir İklimde" şiirinde dört kez tekrarlanan "*uzak bir iklimin ılık havası*" mısraında "*ılık hava*" aktarmasıyla, hayal edilen ülkedeki arzu ettiği huzuru ifade etmektedir. Lirik kahramanın hayalindeki yer, sarı, mavi, yeşil ve birçok parlak, canlı renklerden örülü bir yerdir. Olgun meyve ağaçlarının etrafı süslediği, kuşların seslerinin yükseldiği masalsı bir atmosferdir. Hayalindeki bu mekânda renkler, kokular, şekiller bir orkestra ahengiyle mükemmel bir bütün oluşturmaktadır:

[281] Ramazan Korkmaz, *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 40-41.

Uzak bir iklimin ılık havasında,
Güneş, yer, gök, deniz, iç içe kaynaşır;
Olgun meyvelerle kuşlar fısıldanır,
Bahar manzarası dullar arasında.

Uzak bir iklimin ılık havasında,
Seslerle kokular el ele dolaşır;
Renklerle şekiller sevişip anladır.
Bir mükemmeliyet orkestrasında.
(…)

Fazıl Hüsnü Dağlarca yaşadığı dünyada garip kalmış ruhunun ızdırabın başka diyarlarda dindirmek arzusunu, ilk şiir kitabı *Havaya Çizilen Dünya* adlı kitabındaki birçok şiirinde dile getirir. Bu eser "*yazınımızda Cumhuriyet devrimlerinin ardından başlayan eski-yeni çatışmasını en yoğun yaşandığı dönemin ürünüdür. O yıllarda Dağlarca, öteki şairlere pek çekici gelmeyen varlığın kaynağıyla ilgili kuramlara, doğa ötesi sorulara, sorunlara değinerek daha sonra Uzaklarla Giyinmek (Sığmazlık Gerçeği)yle evrendoğumunun temellerini atıyor.*

Çiziyorum havaya dünyamı bir çiçekle
Ve hayran bakıyorum bu rüya gibi şekle!

Tasavvufla da bağdaştırılabilir. Şairin narsisizmini dile getirmesi bakımından önem taşıyan bu dizeler Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya daha yolculuğunun başında şiir gemisinin yelkenlerini şişiren güçlü bir esinti sağlıyor."[282]

Şair, eserinden adını alan "Havaya Çizilen Dünya" adlı şiirinde hayalini kurduğu bu ülkesini anlatmaktadır. Şiirinde önce "*yalnızlık, hüzün, uyku, sessizlik, rüzgâr, gölgesizlik, eskilik, sonsuzluk, kimsesizlik*" kavramlarını açıklamaktadır. Bu kavramları açıklamasının sebebi, benimsediği Varlık felsefesinin sorgularında bulunabilir. İlk olarak yalnızlık kavramını açıklamaktadır. Yalnızlık, olumsuz bir anlama sahiptir.

[282] Mustafa Öneş, "Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın İlk Şiirleri: 'Havaya Çizilen Dünya'dan Bir Kesit", *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, (Editör: Konur Ertop, Özgen Kılıçaslan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 216.

Ancak şiirin huzursuz kahramanı, yalnızlıkta suların içine yansıyan ışığın zarafetini bulmaktadır. Yalnızlığı, olumlu bakış açısıyla değerlendirmesi iç dünyasındaki yalnızlıkla yakınlık kurmasıyla açıklanabilir. Belki de sorguladığı hayatta istediği cevapları bulamadığı için kendini yalnız hissetmekte ve bu yalnızlıktan yüksünmemektedir. Bu yüzden gitmek istediği '*o belde*'lere sıla hasreti duymaktadır:

Yalnızlık, sabahların yaşadığı yalnızlık;
Suların içindeki ışıklar kadar ılık.
(…)

Şair "*müzelerde ölü zaman*" imgeleri ve "*eskilik, sonsuzluk, yalnızlık*" kavramlarıyla hayatı nasıl algıladığını ve ruhsal yapısını göstermektedir. Yalnızlık, şiirinin başında da görüldüğü üzere bilinçaltının bir ürünüdür. Hissettiği bütün bu duygularının sebebi kendini gurbette hissetmesidir. Çünkü hayalini kurduğu o beldelere sıla özlemi duymaktadır. Şiirinin sonunda da muhayyel iklimine rüyasında bakar gibi baktığı görülmektedir:

(...)
Müzelerde o ölü zaman, o gölgesizlik,
Yüze değen eskilik, sonsuzluk, kimsesizlik..
(...)
Duyulan sılası ile sezilen o beldeler,
Geçer yelkenler gibi enginden birer birer.

Dudakların habersiz söylendiği şarkılar:
Vücudun ağaçlardan önce duyduğu bahar.

Çiziyorum hava dünyamı bir çiçekle
Ve hayran bakıyorum bu rüya gibi şekle!

"Bir Belde" adlı şiirinde arzuladığı beldesini anlatırken, okuyucusunu da sessizliğin hâkim olduğu bir atmosfere sürüklemek isteğinde gibidir. Bu vuslat yeri,

sükûnetin içinde, ufukların, enginlerin ardındadır. "Benim Gibi", "Yatsam", "Arayan Serseri" şiirlerinde de dile getirildiği gibi, burada da gerçek hayatta gurbeti yaşadığını söylemektedir. Şiirin lirik kahramanı arzuladığı beldeyi aradığını söylese de yukarıda incelenen "Benim Gibi" şiirinde dediği gibi gezdiği sokaklarda kâinatı sorgulamakta, varoluşun nedenini bulmaya çalışmaktadır. "*Gönlümdeki gurbeti*" mısraıyla her zaman gurbetteki bir yere duyduğu kaçış arzusu dile getirilmektedir:

Pencereden ufuklara
Gözlerimle varıyorum.

Sessizliğin rüyasını
Islıklarla tanıyorum.

Gönlümdeki gurbetleri
Adımlarla sarıyorum:

Sokaklarda bir beldeyi
Arıyorum, arıyorum!

"Çizgi Kâinat" ve "Göçsem"[283] adlı şiirlerinde de kapalı, karamsar, huzursuz iç dünyasını ve gitmek istediği beldeler dile getirilir. Huzuru bulmak için kaçtığı beldelerde peşine düştüğü varlığı sorgularken, fikirlerinin Platon'un İdealar kuramı ile kesiştiği görülmektedir. "*Platon'un, insan zihninin de aslına bakılırsa, duygusal olmayan dünyaya ait olduğu, ancak ondan herhangi bir nedenle 'düşmüş' olduğu iddiası olacaktır. O halde insan zihni veya insan ruhunun kendisi de tinsel, yani maddi olmayan, dünyaya ait olmayan bir tözdür.*"[284] Şair de varlığının bu dünyaya ait olmadığını düşünmekte ve ait olduğu, gönderildiği yere dönmek istemektedir. Bu özlemini "*tanrılar daüssılası*" bağdaştırmasıyla anlatmaktadır. Gerçeği tam olarak bilemediği; ancak duyusal dünyadan ayrı bir yerde bulunan sılasına özlem duymaktadır. Ben ve ötesi arasındaki gidip gelmelerinden ortaya çıkan iç huzursuzluğunu "*kuş*"la yenmeye çalışmaktadır. Kuş, içsel yolculuğunun dışavurum vasıtasıdır. Kuş imajı kadar

[283] Fazıl Hüsnü, "Göçsem", *Varlık Mecmuası*, 1 Temmuz 1934, S. 24, s. 381.

[284] Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara 1994, s. 101.

şairin hemen hemen her şiirinde karşılaşılan "*sükûnet*" de dikkate şayandır. Kuş gibi sükûnet de bu yolculukta önemli bir yer işgal etmektedir:

(…)
Bir kuş kuşluğunu hissetmeksizin uçar,
Ve dağlardan yuvarlanır şehre, dağlar gibi bir uğultu.
Ve değdirir sükûnunun uçan ucunu kuşun sükûnuna;
Genişler havada sudan daireler gibi hazdan halkalar.
(...)
Her yer yavaşça erir, olur sevgimiz bir ada;
Duyarız rüzgârın bizim için olduğunu, bir yelken kadar.
Ve o böyle seyreder bir tanrılar daüssılasını,
Birleşen kirpiklerinin arasındaki çizgiden kâinatta.
(Çizgi Kâinat)

Ne bir sel ne bir dere
Gölgeler indi yere
Gökte kuş oldu yarım
Uçsam uçsam göklere!
(…)
Yeller değdi tellere
Verdim sesi yellere
Ellere göçtü yarım
Göçsem göçsem ellere!
(Göçsem)

Dağlarca'nın "Kaçmak", "Gönlümün İntihar Arzusu", "Yeni Bir Şehir" ve "Ruhum" adlı şiirlerinde de aynı duygular söz konusu edilmektedir. Şair, yaşadığı bu dünyadan, her şeyi bırakarak uzaklaşmak istemektedir. O, memleketi gibi gördüğü, sıla hasreti duyduğu beldeleriyle vuslata ermek istemektedir. Başka, muhayyel beldelere kaçısın vasıtası kimi zaman bir "*yelken*", kimi zaman ise "*intihar*"dır. İntihar düşüncesi ile kaçışı arzulama bu dönemde dikkat çekici bir kullanımdır. İki zıt kavramın beraber

kullanılması; intiharla huzura geçişi arzulamak içinde bulunulan ruh halinin çıkmazını, tükenmişliğini göstermesi bakımından çarpıcıdır:

Yaprak kokularında akşamı duyuyorum
Ki beni yokluk denen yere yaklaştıracak.
Yaprak kokularında akşamı duyuyorum
Ki alnımda sulardan şarkılardan bir şafak..
(...)
(Gönlümün İntihar Arzusu)

Arzuları, şiirleri, sevgiyi bırakarak, ben
Kaçmak istiyorum, enginlere nasıl dalarsa bir yelken..
Evdeki aç çocuklarından kaçan bir sarhoş gibi,
Kaçmak istiyorum kafamın içindeki şehirden.
(Kaçmak)

Bir örtü gibi çevirmişler tersini sessizliğin;
Şehir yatağının başucunda horluyor derin derin.
Yastıklardan yüzüme değen uzak sessizliklerle
Yeni bir şehir yapmak isterim, ruhum için!..
(Yeni Bir Şehir)

(…)
Ömrümün bir gurbet hatırası var;
Gün bile yetişmez, gece bile dar.
Bir bahar arzusu, gönlümde, rüzgâr;
Bir çiçek kokusu, yellerde, ruhum!.
(Ruhum)

Yaşadığı mekânlardan memnun olmadığını anlatan bir şair de Celal Sılay'dır. Şair, "Beni Bırakın", "İçim ve Dışım", "Renkleri Silinen Hülya", "İsteğim", "Âlemim"

ve "Açıldıkça Kapanan Âlem" adlı şiirlerinde fizikötesi bir diyarda, bilinmeyen bir gurbette huzuru bulacağını inandığı yerlere gitmeyi arzulamaktadır.

"Beni Bırakın" şiirinde tarif ettiği mekân musikiden yükselen seslerin giderek kaybolduğu muhayyel bir yerdir:

Musikinin gittiği, kaybolduğu yerlere
Ulaşmak istiyorum bırakın beni bırakın!
Sükût eden aşkların diyarından bir sesim.
Ötemeyen kuşların çırpınışına bakın.

Yıldızlar bana doğru bir parça sarkın!
Dünyayı içinizden seyretmek istiyorum.
Musikinin gittiği kaybolduğu yerlere
Ulaşmak istiyorum beni bırakın, beni bırakın!

"İçim ve Dışım" şiirinde ise hayallerindeki "*altın sahiller*"den meydana gelen sılaya kaçmak istemektedir:

İçime bakar gözüm altın sahiller görür
Dışımdaki hayattan bıkmışım usanmışım
Dört yanımı tesadüf ve onun âhı bürür
Beni yıllarca meyûs saadet aranmışım.

"Renkleri Silinen Hülya", "İsteğim", "Kendimi Dinlerken" ve "Âlemim" adlı şiirlerinde ızdırabını dindirecek muhayyel dünyasında kurduğu diyarında "*alev tenli kızlar, şırıl şırıl akan sulardan, renklerle bezenmiş cennet gibi yerler*" vardır. Şiirin lirik kahramanı sükûnete bürünmüş bir dünya, sabahlara değin aşk edecek kızlar ve neyin nağmelerinin sarhoşluğunda kaybolacağı bir musikiden örülü âlemi arzulamaktadır:

Çiziyorum tasavvurumu muhayyel bir dünyanın
Alev tenli kızlarla donanmış tablosunu
Gezdiriyor ruhumda ellerini gözlerim

Siliyor renklerini, bu aydınlık hülyanın.
(Renkleri Silinen Hülya)

Beşerin bin bir çeşit hazzını ben istemem
Âlem diye kendimin duyduklarıma derim
Baş başa şafakları konuşulacak bir kız
Ve sükûtun içinde ney sesleri isterim.
(İsteğim)

(…)
Hayâlime açılan cennet benim içindir.
Duyguların hazzını gördüklerine medyun.
Şu önünden şırıltı, renklerle akan suyun
Mevcudiyeti onu düşündüğüm içindir.
(Âlemim)

"Açıldıkça Kapanan Âlem" şiirinde ise yaşadığı hayata isyan etmektedir. Kendisini bu âlemde aciz kalmış hissetmektedir. Bu acizliğini hiçliğin derinliğine gömmeyi arzulamaktadır. Gerçek hayat, onu mutsuzluğa sürüklemektedir. Bu nedenle, kendi yaşam enerjisini kısıtlayan hayattan çok uzaklara, başka muhayyel diyarlara gitmek istemektedir. Fakat aynı zamanda, şuuru onun bu yolculuğuna engel olmaktadır:

Hatıralarım hâlde ağlayan bir musikîdir.
Aczimi, isyanımı fısıldar derin derin.
Onu duymak ve onun açtığı tasavvuru
Mukadder yokluğuna gömmek yerin.

Ve artık bu bilmede gülmemi, eğlenmemi
Tahdit eden diyarın uzaklarına gitmek.
Şuurumda gittikçe açılan bir âlemin
Vücuduma kapanan renklerini seyretmek.

Ahmet Muhip Dıranas'ın da "Ayrılış", "Ve Böyle Biteviye", "Bulutlar", "Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar" ve "Olvido" adlı şiirlerinde de iç yalnızlığa düşen ruhun dünyadan kaçış arzusu ve hayalî iklimlere sıla hasreti duyması dile getirilmektedir. Hayatına dair maddî-manevî, evi, eşyası, parası neyi varsa, hatta hatıralarını bile geride bırakıp koşarak kaçmak arzusundadır:

(…)
Gün batıyor, gün batıyor
Evimi, eşyamı, paramı
Nem varsa yaksam ve bir an
Kaybetsem kara bir duman
Arkasında hafızamı,

Koşsam, koşsam, koşsam, koşsam…

"Ve Böyle Biteviye" şiirinde hayallerindeki belirsiz âlemin peşine "*gemi*" vasıtasıyla düşmektedir. İnci Enginün "*Cumhuriyet sonrası şairlerin derin bir iç yalnızlığa*"[285] düştüğünü söylemekte ve Dıranas'ı da bu şairler arasında saymaktadır. Dıranas, şiirinde içine saplandığı yalnızlık duygusundan kurtulmak umuduyla, kurtuluşu bilmediği diyarlarda aramaktadır. "Olvido" şiirinde bu âlem sonsuz denizlerin içinde, "Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar"da ise bulutların ardında bir yerlerdedir ve yine bulutların vasıtasıyla "*güzel*" ve "*yeni*"den ibaret dünyasına kavuşabilecektir:

Belirsiz bir âlemde,
- Ekseri penceremde
Bekliyorum
Bir bahar olsa gerek.

Binmişim bir gemiye
- Ve böyle biteviye

[285] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 46.

Gidiyorum –
Bir diyar olsa gerek.
(Ve Böyle Biteviye)

(…)
Ey unutuş! Kapat artık pencereni,
Çoktan derinliğine çekmiş deniz beni;
Çıkmaz artık sular altından o dünya.
Bir duman yükselir gibidir kederden
Macerası çoktan bitmiş o şeylerden.
Amansız gecenle yayıl dört yanıma
Ey unutuş; kurtar bu gamlardan beni.
(Olvido)

Bakıp imreniyorum akınına
Şehrin üstünden geçen bulutların.
Belki gidiyorlardır yakınına
Rüyamızı kuşatan hudutların.
(…)
Biz de hafif olsaydık bir rüzgârdan,
Yer alsaydık şu bulut kervanında,
Güzel'e ve Yeni'ye doğru koşan
Bu sonrasız gidişin bir yanında.
(Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar)

Salih Zeki Aktay'ın "Arzu I-II" adlı şiirlerinde yukarıdaki şiirlerdeki aynı iç sıkıntısıyla aradığı ülke, kimsenin olmadığı, sükûtun hâkim olduğu bir yerdir. "*İklimlerin sabahı*" tamlamasıyla zaman mevhumunun varlığından, reel dünyadan vazgeçememiş gibi görünse de "*Versem ölen ruhlara kendi ruhumdan*" diyerek fizikötesi bir mekânda kendini görmek istemektedir. Şairin neden böyle bir arzu içinde olduğu "*Kronos*"a duyduğu özentiyle açıklanabilir. Kronos, "*ölen ruhlara ruh veren ölümsüz olma; adam öldürme, şüphe, zulüm, öç, hile, kızgınlık gibi insan ömrüne bağlı*

olan bütün duyguların yaratıcısı çocuklarıyla evrene hükmeden Zeus'un babasıdır."[286] Şair için çok güçlü ve masalsı bir anlatımla dev gibi olan bu mitolojik unsur, onun kahramanıdır. Kronos'un omuzlarında, onun gibi ölümsüzleşerek öte dünyaya gitme isteğindedir. O, sonsuzlukta, altın gibi parlayan yıldızların da ötesinde, kimsenin bilmediği bir cihanın peşine düşmüştür:

Kimsesiz iklimlerin sabahını dinlesem,
Sükûtu dağlar gibi içsem zaman içinden.
Sonsuz karanlıklarda sevda gibi inlesem,
Versem ölen ruhlara kendi ruhumdakinden.

Uçsam hayaller gibi ufuklardan yarma,
Beyaz güvercinlerle havuzdan havuza dalsam,
Çıksam "Kronos,, denen devin omuzlarına,
Ebedi yüzler gibi, ebedi yerde kalsam.

İleri, ah ileri, yıldızlardan ileri,
Bir varılmaz, bilinmez gizli cihanı assam.
Aydınlık gecelerde koştuğum vadileri,
Altın kitarelerde besteleyip dolaşsam.

"Arzu II" şiirinde ise Kronos'un omuzlarından inip, beyaz atıyla o meçhul diyarların ardına düşmektedir. Şairin atı, yine gerçek âlemden seçtiği gerçek bir hayvan değildir. Şair, onun aracılığıyla göğün katlarında arayışa çıkmak istemektedir. Şairin, arzu ettiği bu cihana kavuştuğunda yeni bir dil yaratma isteği dikkati çekicidir:

Binsem hülyaların beyaz atına,
Kendimi o meçhul diyara atsam.
Çıksam dalga, dalga göğün katına,
Cihanla konuşan bir dil yaratsam.

[286] Namık Kemal Şahbaz, *Salih Zeki Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmış) Yüksek Lisans Tezi, Mersin 1999, s. 88.

(…)

İncelenen şiirler arasında lirik kahramanların bir kısmının gitmeyi arzu ettikleri yerleri reel dünyadan seçtiği görülmüştür. Ahmet Muhip Dıranas'ın "Dağlar" ve Sabahattin Ali'nin "Dağlar" adlı şiirlerinde sıla "*dağlar*"dır. Dağlar, aslında bir anlamda da sonsuzluğa işaret eden sembollerdir. Onların zirvesi, âdeta sonsuzluğa, varlığın ötesine açılan kapılardır. Dıranas, dağlara çıkarak rahatlıkla varlığı sorgulayabileceğini düşünmektedir. Şairin "*Havada başıboş tüy gibi uçarak.*" mısrası ile bir düş evreninde yaşadığı söylenebilir. Aslında dağ, deniz ya da liman şairin şiirlerinde sıkça görülen semboller olsa da, gerçek dünyadan çok kendi yarattığı dünyasına sığınmaktan zevk almaktadır:

(…)
İnsan çilesini almaz oldu aklım
Soyun, şehrin sana giydirdiği gömlekten,
Yakın dostlarına bahs aç ölmekten
Ve gel benimle, kaçalım kaçalım…

Sıra sıra ufukta alınları ak
O dağlar, ötesi mavi gök, tanrılar…
Toprağa, ateşe, suya dönüş tekrar
Havada başıboş tüy gibi uçarak.

Sabahattin Ali "Dağlar" şiirinde lirik kahraman tüm benliğini arkasında bırakıp, huzuru hissettiği dağlara kaçmak isteğindedir. Kendini ulu dağlara benzetmektedir. Başını dağlara, saçını dağların üzerindeki karlara, hayat karşısındaki tavrını ise dağlarda delice esen rüzgâra benzetmektedir:

Başım dağ, saçlarım kardır,
Deli rüzgârlarım vardır,
Ovalar bana çok dardır,
Benim meskenim dağlardır.

(…)

Şiirin lirik kahramanı, benliğine dar gelen şehirdeki hayatın hendesesinden kurtulup, yaşamayı arzu ettiği dağlarda hürriyetine kavuşmak istemektedir:

(…)
Şehirler bana bir tuzak;
İnsan sohbetleri yasak;
Uzak olun benden, uzak,
Benim meskenim dağlardır.

Kalbime benzer taşları,
Heybetli öter kuşları,
Göğe yakındır başları;
Benim meskenim dağlardır.
(…)

Yaşar Nabi Nayır'ın "XIII", Şevket Hızı'nın, "Kördüğüm"[287], Ziya Osman Saba'nın "Gitmek"[288], İskender Fikret Akdora'nın "Yarış", Ali Mümtaz Arolat'ın "Bir Gemi Yelken Açtı", Vasfi Mahir Kocatürk'ün "Özleyiş I-II-II", E. Mahir Yalnız'ın "Gitmek"[289], Ebet Mahir Yalnız'ın "Melankoli"[290] ve Coşkun Ertepınar'ın "Ateşli Baş" adlı şiirlerinde iç dünyasında yalnız kalan, bunalıma düşen şiirlerdeki lirik kahramanların tahayyül ettiği, tasarladığı, çizdiği başka beldelere, bize göre gurbetin yeni, bilinmeyen, uzak diyarlarına, onlara göre sılalarına kaçmayı arzuladıklarını anlattıkları görülmektedir. Bu yerler hemen hemen her şiirde birbirlerine benzese de ufak farklılıklar vardır. Genellikle "*geniş, sonsuz, yeşil, mavi denizlerin ya da enginlerin*" ardında, güneşin ve ayın parlak olduğu, bin bir renkle bezeli, uzak, kimi

[287] Şevket Hızı, "Kördüğüm", *Varlık Dergisi*, 1933, S. 3, s. 38.

[288] Ziya Osman, "Gitmek", *Varlık Mecmuası*, 15 Teşrinisani 1933, S. 9, s. 131.

[289] E. Mahir Yalnız, "Gitmek", *Taşan Mecmuası*, 1938, S. 27-51, s. 10.

[290] Ebet Mahir Yalnız, "Melankoli", *Taşan Mecmuası*, 1938, S. 29-53, s. 5.

zaman "*ölümsüz bir dünya*", kimi zaman ise "*mesafesi ölçüsüz*" ve "*fena insanların giremeyeceği*" yerlerdir:

Geniş, sonsuz ve yeşil denizler muhayyilem:
İçinde her şey güzel, her şey aslından aktır.
Güneş arda daha şen ve ay daha parlaktır,
Orda tatlı renklerle doğar yeniden cihan.
Her çirkin yeri örter ve gizler muhayyilem
(…)
(XIII)

(…)
Bulsam bir ölümsüz dünya,
Yaşasam, sonsuz yaşasam.
Görsem, bir ışıklı rüya,
Erise içinde tasam.

Öyle bir ülke bulsam ki
Sarsa beni binbir rengi,
Her an değişse ahengi,
Ufkunda olmasa akşam..
(Özleyiş I)

Mesafesi ölçüsüz, muhayyel ülkelere;
Esrarlı trenlere binerek geçip gitmek.
Kimse görmesin diye bürünüp gölgelere;
Kendi varlığımızı kendimizde eritmek.
(…)
Fenanın, insanların girmeyeceği yere;
Esir haline girip, esir halinde gitmek.
Ruhumuzu denize götürürken bir dere,
Sesimizi kuşların seslerinde işitmek.

(Gitmek)

Yaşamak ah .. Yaşamak,
Güneşsiz, aysız yerde
Nerde muhayyel zambak,
Beklenen cennet nerde?
(…).
(Melankoli)

Bu şiirlerde muhayyel beldelere gidilirken kullanılan vasıtalar yukarıdakilerle hemen hemen aynıdır: "*Kuş/altın rengi bir kuş(un) kanadı, at, gemi, sandal, yelkenli, rüzgâr*" ya da "*esrarlı bir tren*":

(…)
Gitmek, bir yere gitmek... Kalbim artık bu gece
Sahilde sayıklayan bir sandalı çözerek,
Ve hiç bir şey almadan, ne yelken, ne bir kürek.
Dalgalara kapılmak, gitmek öyle sessizce.
(…).
(Gitmek)

(...)
Altın rengi bir kuş kanadında,
Alev alev rüyalar.
Sihirbaz ülkesinden haber götürür,
Güneşe dolu dizgin rüzgâr.
(…)
(Yarış)

Bir gemi yelken açtı hayal iklimlerine,
Civarından çığlıkla yorgun martılar kaçtı
Rüzgâr sürüklenirken derinlerden derine;
Hayâl iklimlerine bir gemi yelken açtı.

(...)
(Bir Gemi Yelken Açtı)

İncelenen şiirlerde Necip Fazıl Kısakürek ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleri dışında şairlerin açıkça neden hayalî ya da gerçek diyarlara gitmeyi arzuladıkları, buraları neden sıla olarak gördükleri belli değildir. Necip Fazıl Kısakürek'in "Yolculuk" ve "Gökler ve Yollar" şiirlerinde bu dünyadan gitmeyi istediği diyar "*güneşin sonu*" olarak ifade ettiği, muhayyel bir yerdir. Bu yer öteki dünyayı çağrıştırsa da tümüyle onu kastettiğini söyleyemeyiz.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın kaçma sebebi ise fikirlerini beslediği felsefesidir. Şair, "Bir Belde", "Çizgi Kâinat", "Göçsem", "Havaya Çizilen Dünya", Kaçmak", "Gönlümün İntihar Arzusu", "Yeni Bir Şehir" ve "Ruhum" adlı şiirlerinde bu tarz düşünce ve duygularını dile getirmektedir.

İnci Enginün'ün deyişiyle "*Cumhuriyet sonrası şairlerin derin bir iç yalnızlığa*" düşmesi Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Havaya Çizilen Dünya" şiirinde dile getirdiği gibi "*hüzün, uyku, sessizlik, gölgesizlik, eskilik, sonsuzluk*" kavramlarında yaşamalarına neden olmuştur. Bu nedenle gerçek dünyaya mahkûm edilmiş olduğunu hisseden şairler gurbette yeni yerlere gitmeyi arzulamaktadır.

Şairlerin sebeplerinde farklılık olsa da, bunalımlı ruhtan kurtulmayı arzuladıklarında, sıla olarak hayal ettikleri başka diyarlara gitmek istemeleri ortak bir temdir. Ancak gitmeyi istedikleri sılayı adlandırmaları "*ideal bir cihan*", "*özge âlem*", "*başka cihan*", "*öyle bir yurt*", "*uzak âlem*", "*uzak bir iklim*", "*gizli cihan*", "*meçhul diyar*", "*muhayyile*", "*uzaklar*", "*bir yer*", "*sokaklardaki belde*", "*çizgi kâinat*", "*gökler*", "*tanrılar daüssılası*", "*yeni bir şehir*", "*bilinmez eller*", "*altın sahillerden örülü yer*", "*muhayyel dünya*", "*musikiden örülü hayalî âlem*", "*rüyalar âlemindeki dünya*", "*şuurunda gittikçe açılan bir âlem*", "*belirsiz âlem*", "*rüyalarını süsleyen belde*", "*güzel ve yeni bir dünya*", "*hayal iklimleri*" ve "*ütopik bir yurt*" gibi farklılık göstermektedir:

Şairlerin hayallerindeki bu ideal ülkenin ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Gizli, meçhul, belirsiz, bakir, bilinmeyen
2. Hayalî
3. Gerçek dünyada tarifi bulunmayan

4. Gerçek dünyaya çok uzak
5. Alışılmışın dışında yeni
6. Bilinçaltıyla beslenen rüyaların içinde
7. Altın sahillerden ve musikiden örülü
8. "*Tatlı renklere*" bezenmiş, bütün güzel sıfatlarla nitelendirilmiş
9. Güzel ve yeni
10. Masalsı
11. Ütopik

Hatta yukarıda da örneklendirildiği gibi oraya ait yeni bir dil istenmektedir. Salih Zeki Aktay'ın "Arzu II" adlı şiirinde biraz daha ileri giderek yeni dünyasında ait yeni bir dille sadece mutluluğun ve saadetin dilini yaratmak istemektedir.

İncelenen şiirlerin bazılarında ise gitmek istedikleri sılaları gerçektir.

Şairlerin hayalî yerlere ulaşmak için kullandıkları vasıtalar çeşitlilik göstermektedir: "*Kronos*", "*beyaz at*", "*sandal*", "*yelkenli*", "*gemi*", "*bulut*", "*rüzgâr*". Diğer şiirlerden farklı olarak Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Gönlümün İntihar Arzusu" şiirinde kullandığı vasıta "*intihar*"dır. Şair, intihar ederek bu dünyadan ayrılacak, boyut değiştirecek ve böylelikle arzuladığı yeni dünyasına kavuşabilecektir.

2.1.2. Sonsuzluğa Kaçış

İçinde bulunulan dünyadaki mahkûmiyet düşüncesi şiirlerin lirik kahramanlarının bazılarını başka beldelere kaçışa, bazılarını ise sonsuzlukları aşma arzusuna itmiş, sonsuzlukların ardında hayal ettikleri sılalarını özlemelerine neden olmuştur. Atatürk dönemi Türk şiirinde sonsuzlukları aşma duygusu denildiğinde "Açık Deniz", "Mohaç Türküsü" ve "Denzi Türküsü" adlı şiirleriyle ilk akla gelen şair Yahya Kemal Beyatlı'dır. Şairin 1925 yılında kaleme aldığı "Açık Deniz" şiiri sonsuzluklarda kaybolma arzusunun genişçe anlattığı önemli şiirlerinden birisidir.

Şiirin başlığında kullanılan kavramlar bile başlı başına sonsuzluğu anlatan maddî sembollerdir. "*Deniz*", sonsuzluk duygusunu anlatmak için sıkça kullanılan bir imajdır. Yahya Kemal'in deniz imajıyla ilişkisini Tanpınar, "*Türk şiirine denizi getirerek*

sonsuzluğu ruhumuzun bir aynası yapan ilk şairimiz o olmuştur."[291] şeklinde açıklamaktadır. Denizin "*açık*" sıfatıyla nitelendirilmesi, sonsuzluğun kuvvetli arzusunu göstermektedir. Mehmet Kaplan, şairin bu arzusuyla ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır:

"*Yahya Kemal bütün insanlarda müşterek olan 'hudutları aşma' temini, Türk tarihine ve kendi ferdî macerasına bağlıyor ve Açık Deniz sembolü ile bu duyguya cihanşümûl bir mahiyet veriyor.*"[292]

İncelenen dönemde, bu tema etrafında toplanan şiirlerin birçoğunda sonsuzluk duygusunu yaratan temel neden açıkça bilinmez. Yahya Kemal'in şiirlerindeki sonsuzlukları, hudutları aşma arzusunun kaynağı ise bellidir. Merkezde kendi geçmişi/çocukluğu, beraberinde ise Türk tarihi, vatan algısı ve tabiat unsurları gelmektedir. Üsküp şehrinde dünyaya gelen Yahya Kemal'in çocukluğu Osmanlı'nın Balkan topraklarını savunduğu yıllara denk gelmiştir. Bu olayların insan psikolojisindeki yeri mühimdir. Mehmet Kaplan şairin bu konudaki hassasiyetini şu şekilde açıklamaktadır:

"*Yahya Kemal, 'hasta adam'ın son demlerine şahit oldu. Balkan şehirlerinde doğan ve hezimetin sarsıntılarını daha yakından duyan bu serhat çocuğu, kahramanlık hikâyelerini dinleye dinleye büyüdüğü, macerası asırları dolduran imparatorluğun feci yıkılışından son derece muztarip olur ve bir daha geri gelmeyecek olanın doğurduğu büyük ümitsizliği, ancak şanlı ve güzel günlerini hatırlamak suretiyle telafiye çalışır.*"[293]

Yahya Kemal, şiirini kaleme almaya başladığı yıllarda yurtdışındadır. Şairin gurbetteyken, artık gurbette kalmış Balkan topraklarının acısını duyması birçok şiirinde olduğu gibi "Açık Deniz" şiirinde de ızdırabın, iç sıkıntısının, sıla hasretinin ve özelikle sonsuzluk arzusunun sebebini oluşturmaktadır. Yahya Akengin, Yahya Kemal'in içindeki ızdırabının temelinde bu gurbet duygusunun yattığını ileri sürmektedir:

"*Şair, 'Açık Deniz'i 1910 yılında Britanya'da yani gurbette iken yazmağa başlamış, 1925'de vatanda tamamlamış. 1910-1925 devresi, millet hayatımızda olduğu*

---

[291] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Şiir ve Sonsuzluk", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 312.

[292] Mehmet Kaplan, "Açık Deniz", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 221.

[293] *A.g.m*, s. 220.

gibi, genç şair Yahya Kemal'in hayatında da bir hicranlar ve arayışlar dönemidir. Yahya Kemal, gurbete düşmüş, milleti de Üsküp dâhil koca Makedonya'yı ve daha nice diyarlarını kaybetmiştir. Artık hem millî hem de ferdî planda bir gurbet ve hasrettir yaşanan…"[294]:

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
(…)

Çocukluğunun geçtiği ve bir zamanlar atalarına ait toprakların gurbette kalması hasret, keder, acı, derin bir hüzün ve hudutları aşma arzusunu hissetmesine neden olur. Bu ruh hali içerisinde dağlarda, Rakofça kırlarının "*hür havası*"nda kendisini teselli etmeye çalışır. Burada dikkati çeken bir unsur da "*hür hava*" alışılmamış bağdaştırmasıdır. "*Hür hava*", geniş bir tabiatın üstünü kaplayan sınırsız atmosfer, tıpkı "*açık deniz*" kavramlarında olduğu gibi, sonsuzlukları aşma arzusunu sembolize etmektedir. Lirik kahraman hudutsuzluğu "*deniz*", "*hava*" ve "*dağ*" gibi tabiat unsurları ile sembolize etmiştir. Sonsuzluğu anlatan bu imajların yanına bir de "*akıncı tipi*" eklenir. Rakofça'nın kırlarında gezerken '*akıncı cedleri*' ile karşılaşmasının altındaki sebep, Türk tarihinin kahramanlıklarında huzuru bulmasıdır. Akın kavramı kendi içerisinde bir hareketliliği ve sonsuzluğu çağrıştırmaktadır. Mehmet Kaplan, Yahya Kemal'in akıncı tipine duyduğu yakınlığı ve bu tipin sonsuzlukları aşma ile ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır:

"*Bu duygu değişmesinin sebebi tarihte gaye ve mahiyeti ne olursa olsun, akıncılığın şaire bir 'ufuktan ufka gitme' hareketi gibi görünmesidir. (...) İç sıkıntısından tabiatın genişliğine çıkan şair, akıncı cedlerinin ihtirasıyla 'ufuktaki sonsuzluğun tadı'nı birleştiriyordu*."[295]

'*Melâl*', hasret ve iç sıkıntısıyla dolan lirik kahraman tabiatın, göklerin genişliği ve akıncı tipiyle içindeki sonsuzluklardan ibaret sılasını işaret etmektedir:

---

[294] Yahya Akengin, "Yahya Kemâl'de Gurbet, Aşk ve Hasret", *Türk Edebiyatı Dergisi*, Ekim 1984, S. 132, s. 52.

[295] Mehmet Kaplan, "Yayha Kemal'in Şiirlerinde İç Sıkıntısı ve Sonsuzluk Duygusu", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s. 258.

(…)
Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl...
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum, akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu...
(…)

Yukarıda da belirtildiği gibi Yahya Kemal'in hudutları bu denli aşma arzusunun altında "*yıkılış psikolojisi*"[296] vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde yaşananlardan derinden etkilenen şair, iç benliğinin huzursuzluğundan kurtulmak için mekânları aşmak isteğiyle dolar. Ertan Öngören bir yazısında Yahya Kemal'in şiirlerindeki "*mekânı hicretle eşdeğer*"[297] görmektedir. Hatta Öngören'e göre, "*Ne yer, ne yâr istemeyerek açık denizle ruhu arasında kurduğu gurbet, belli bir mekân içinde olmasını ortadan kaldırmıştır. Sevdiği memleket, vatan, İstanbul müşahhaslığı arkasında insanı özgür bırakan, taşın ardına giden bir içeriğe sahiptir.*"[298] Bir zamanlar Türk toprakları olan doğduğu yerlerin yad ellerde kalmasından ötürü iç sıkıntısı çeken şair, önce "*Rakofça kırlarının hür havası*" mısraıyla genişliğe daha sonra "*fâtihâne*" arzuyla "*ufuktaki sonsuzluğun tadına*" varmıştır. Sonsuzluğun tadına ulaşmanın keyfini, deniz tarifiyle açıklamış, hudutsuzluğun zevkine varmış; Tanpınar'ın dediği gibi "*ruhundaki gurbetin adamı olmuştur*."[299]:

(…)
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaslı dururken bütün vatan,

[296] *A.g.m*., s.258.

[297] Ertan Öngören, "*İkinci Yeni Şairlerinin Gözüyle Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiiri*", Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.11, S.20, s.172, sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c11s20/makale/c11s20m12.pdf, 04.03.2014, 23:36.

[298] *A.g.m*., s. 172.

[299] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Şiir ve Sonsuzluk", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 315.

Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular...
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı,
Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!
Bir gün dedim ki "istemem artık ne yer ne yâr!"
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;
Gittim son diyâra ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!
(…)

Yahya Kemal'in sonsuzlukların ardında kaybolma isteğini anlattığı bir diğer şiiri de "Mohaç Türküsü" adlı şiiridir. Hudutları aşma ve Türk tarihi arasında bir bağ kuran şair, "Açık Deniz" şiirinde olduğu gibi akıncı cedleri ile kucaklaşmaktadır. Gönlü devamlı "*Takı deniz takı müren*" diyen ataları gibi bir ufuktan öbür ufka gitme heyecanıyla doludur. Türk tarihinde yer alan akıncı tipi burada da sonsuzluğun sembolü olarak yerini almıştır. Bu konuyla ilgili Mustafa Özbalcı şu tespitlerde bulunmaktadır:

"*Zaten Yahya Kemal, Türk tarihinde bir akışın varlığına inanır. Öte yandan, insan ruhu da sonsuzluk iştiyakı ile doludur; insan daima varlığını aşmak ister. Şair, Türk akıncılarında da sonsuza gitme arzusu sezdiği için onları yücelten şiirler yazmıştır*."[300]

Sonsuzluğu aşma isteğini atalarının kuvvetinden alan şair, "Mohaç Türküsü"nde bu kez masalsı bir atmosferin içinde "*atılan yüz atlı*" ve "*o meşhur at kişnemeleriyle*" bir akının ortasında durmaktadır:

Bizdik o hücumun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı.

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhur ova at kişnemesiyle!

[300] Mustafa Özbalcı, *Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 54.

Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

Gül yüzlü bir afetti ki her busesi lale;
Girdik zaferin koynuna, kandık o visale!
(…)

Gerçek hayatta bunalan ruh, öncelikle hayallerine sığınmakta ve orada sonsuzluğun sınırlarını zorlamaktadır. "*Dünyaya veda ettik, atıldık dolu dizgin*" mısraıyla, hayalinde tarihin sayfalarında gezinerek, buluştuğu akıncıların peşinden gider. Bu şiirinde sonsuzluğa aşmasına vasıta bu kez deniz değil, akıncılardır. Mehmet Kaplan, bu konuyu şu şekilde izah eder:

"*Yahya Kemal'in şiirlerinde eski Türk edebiyatına ve medeniyetine hâkim olan iki insan tipi vardır: Akıncı ve rind. Bu ikisi birbirinden farklı olmakla beraber, bir noktada birleşirler: Dünyayı aşma.. Akıncıya da, rinde de ufukları aşma ve sonsuzluk duygusu hâkimdir. Rindmeşrep bir insan ve bir akıncı ruhu taşıyan Yahya Kemal de, tıpkı ataları gibi ufukları aşma ve sonsuzluk duygusu ile coşkundur*."[301]:

(…)
Dünyaya veda ettik, atıldık dolu dizgin;
En son koşumuzdur bu! Asırlarca bilinsin!

Bir bir açılırken göğe, son def'a yarıştık;
Allaha giden yolda meleklerle karıştık.

Tanpınar'ın "*bir atmosfer şiiri*"[302] dediği "Deniz Türküsü" diğer iki şiirden biraz daha farklıdır. "Açık Deniz" ve "Mohaç Türküsü"nde hudutsuzluğun, ufukları aşmanın kuvvetli arzusundan bahsedilirken; "Deniz Türküsü"nde ufka doğru yol alan bir

[301] Mehmet Kaplan, "Yayha Kemal'in Şiirlerinde İç Sıkıntısı ve Sonsuzluk Duygusu", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s. 262.

[302]Ahmet Hamdi Tanpınar, "Şiir ve Sonsuzluk", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 328.

"*yelkenli*"nin sonsuzluk yolculuğu anlatılmaktadır. Bu yolculuk içinde yaşanılan dünyadan öteye geçiş gibidir. Ve insanın içinde ister istemez hayatın sona eriş hüznünü uyandırır. Bu hüznü artıran bir başka unsur da akşam vaktidir:

Dolu rüzgârla çıkıp ufka giden yelkenli!
Gidişin seçtiğin akşam saatinden belli.
Ömrünün geçtiği sahilden uzaklaştıkça
Ve hayâlinde doğan âleme yaklaştıkça,
Dalga kıvrımları ardında büyür tenhâlık
Başka bir çerçevedir, git gide dünyâ artık.
Daldığın mihveri, gittikçe, sarar başka ziyâ;
Mâvidir her taraf, üstün gece, altın deryâ...
(…)

Bu yolcuğu, gidişi "*güzel bir masala*" benzeten lirik kahraman, yelkenliye sonsuzluklara açılan süreci anlatır. Bu süreç korkutucu olmaktan çok masalsı bir atmosfer içerisinde anlatılır. "*Ömrün geçtiği sahilden*" başka bir âleme geçilir. Bu yolculuk heyecan verici ve muhteşem manzaralarla doludur:

(…)
Yol da benzer hem uzun, hem de güzel bir masala
O saatler ki geçer başbaşa yıldızlarla.
Lâkin az sonra lezîz uyku bir encâma varır;
Hilkatin gördüğü rü'yâ biter, etrâf ağarır.
Som gümüşten sular üstünde, giderken ileri
Tâ uzaklarda şafak bir bir açar perdeleri...
Mûsıkîsiyle bir âlem kesilir çalkantı;
Ve nihâyet görünür gök ve deniz saltanatı.
(…)

Şiir boyunca yolculuğun ritmi, heyecanı, sonsuzluklara kavuşacak olmanın hazzı bir an bile azalmaz. Varılacak yer "*hür maviliğin*" bittiği son haddir. Alphan Akgül

hudutları aşma konusunda lirik kahramanın neden bu kadar ısrarlı olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

"*Yahya Kemal'in, insanoğlunu, bu 'dünya'ya hapseden ve onun 'ölümlü' doğasının altını çizen 'deist' perspektifini açıkça yansıtmaktadır. (...) 'Açık Deniz' ve 'Deniz Türküsü'nde Yahya Kemal, insanoğlunun bu dünyaya mahkûm olduğunu açıkça bildiren 'akılcı' bir kimliğe sahiptir*."[303]:

(…)
Çıktığın yolda, bugün, yelken açık, yapyalnız,
Gözlerin arkaya çevrilmeyerek, pervâsız,
Yürü! Hür mâviliğin bittiği son hadde kadar!...

İnsan, âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Yolculuk" ve "Rıhtımda Uyuyan Gemi" adlı şiirlerinde de ruhun sonsuzluklardaki kaybolma isteğinden söz edilmektedir. Her iki şiirde de bunaltıcı olan gerçek hayattan ayrılıp, sonsuzluğa yol alma arzusu vardır. Tanpınar "Bir Yol" adlı hikâyesinde yolculukla ilgili şöyle bir tanım yapar: "*Bilmem sizde de böyle midir; yolculuk benim üzerimde daima iyi ve unutturucu bir tesir yapar. Izdıraplarımızın, üzüntülerimizin mekânla yahut hayatımızın tabiî muhiti ile sıkı bir alâkası olsa gerek.*"[304] İncelenen şiirde de bu açıkça görülür. Burada mesafelerin kalktığı yerlere özleminden bahseder:

Susamış ruhumla mesafelere,
Hiç bir şey bağlamaz beni bu yere
Ne hatıraların yalvaran sesi,
Ne ağaçların kuytu gölgesi
Rüya besteleyen eski bahçeler.
Ne lambam ki soluk bir ışık serper

[303] Alphan Akgül, *Yahya Kemal Beyatlı Şiirinde Düzyazı Ve Dünyevilik*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 231.

[304] Ahmet Hamdi Tanpınar, "Bir Yol", *Hikâyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 73.

Izdırabı taşan gecelerime.
(…)
(Yolculuk)

"Rıhtımda Uyuyan Gemi" şiirinde bu arzulanan yolculuğun vasıtası "*gemi*"dir. Tanpınar'ın "*gemi*"si daha evvel de sonsuzluk yolculuğunun tadına varmıştır. Yolculukla ilgili hatıralarından tekrar bahseden lirik kahraman, içinde yeşeren kaçış arzusuna işaret eder. Uyku hali/rüya, uyku ve uyanıklık arasında kalma halinden hiçbir zaman vazgeçmeyen birinin '*uyuyan gemi*'yi tercih etmesi elbette ki tesadüfî değildir. Mehmet Kaplan'ın dediği gibi "*Onda özleyişlerin istikameti, ufkî değil, şakulî, aşağıdan yukarıyadır. Bu belki de onun saadeti dışında değil, kendi içinde (rüyalarında) ve ebediliği, yeryüzünde değil, gökyüzünde (yıldızlar âleminde) aramasından ileri gelir.*"[305]

Şiirin sadece ilk dörtlüğünde kullanılan kavramlarla lirik kahramanın dünyasındaki sonsuzluk algısı görülebilmektedir. "*Uyuyan gemi, engin, dalga, yosun, suların uğultusu*", bunların hepsi denize ait unsurlar olmakla beraber sonsuzluğu çağrıştıran kavramlardır:

Rıhtımda uyuyan gemi
Hatırladın mı engini,
Sert dalgaları, yosunu,
Suların uğultusunu…
(…)

Bir sabah vakti sonsuzluğa doğru yola çıkmak istemektedir. Oysa Yahya Kemal'in, "Deniz Türküsü"ndeki "*yelkenli*"si akşam vakti yolculuğa çıkmaktadır. Akşam hüznü çağrıştırır. Tanpınar'ın sabahı tercih etmesinde ise hüznün yerini huzur almış gibidir. Mehmet Kaplan, Tanpınar ve Yahya Kemal arasındaki bu ayrımla ilgili şu tespitlerde bulunmaktadır:

"'*Rıhtımda Uyuyan Gemi' şiirini, Yahya Kemal'in 'Açık Deniz', 'Deniz Türküsü' şiirleriyle mukayese edersek, Tanpınar'ın mizacının mühim bir tarafını kavramış oluruz.*

[305] Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983, s. 94.

Yahya Kemal esas itibariyel 'actif', Tanpınar 'contemplatif'tir. Onun hayatı durgun ve çerçevelenmiş halde gösteren plastik sanatlara düşkün oluşunu, şiirlerinde sık sık güzelliği billurlaştıran imajlar kullanmasını bu temayül ile izah etmek mümkündür. (...) Her türlü sosyal düşünceyi şiirinin dışında bırakan Tanpınar'ın muhayyel olarak dahi bir savaş şiiri yazmadığına işaret edelim. Onun sevdiği ve seçtiği an, varlığın sırlarını ifşa ettiğine inandığı rüya ve hülya saatleridir."[306]:

(…)
Ne olur bir sabah saati
Çağırsa bizi sonsuzluk,
Birden demir alsa gemi
Başlasa güzel yolculuk.

Yırtılan yelkenler gibi
Enginle baş başa kalsak
Ve bir şafak serinliği
İçinde uykuya dalsak.
(…)

Fazıl Hüsnü Dağlarca da "Sonsuzluk", "Dünya" ve "Sandallar" adlı şiirlerinde sonsuzluklara sığınma arzusunu dile getirmektedir. Yahya Kemal ve Tanpınar'ın şiirlerinde görülen sonsuzluk duygusu Fazıl Hüsnü Dağlarca'dakine benzer. "*Tanpınar ve Fazıl Hüsnü Dağlarca, şiirlerinde görünen varlığın ötesini araştırırlar. Fakat onlar eskilerde olduğu gibi, bu yoldan Tanrı'ya veya metafizik âleme gitmezler. Belki dinî inançlarını kaybetmiş olma onları bundan alıkoyuyor. Fakat onlar çıplak varlıkla yetinmezler. Tabiat onların bazı şiirlerinde âdeta bilinmeyen bir dinin mitolojisi veya semboller âlemi haline gelir. Onlar hayatın boşluğu ile bilinmezin arasında sallanır.*"[307]

Fazıl Hüsnü Dağlarca, evreni, varlığı sorguladığı ruhunun derinliklerinden kurtulmayı, sonsuzlukta kaybolma isteğinde bulmaktadır. Lirik kahramanın

[306] *A.g.e.*, s. 95-97.

[307] Mehmet Kaplan, "Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Kısa Bir Bakış", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 310-311.

"Sonsuzluk" şiirinde dört kez tekrarladığı "*Sonsuzluğun güller gibi açıldığı bir deniz üstünde*" mısralarında görüldüğü gibi "*deniz*" imajıyla sonsuzluğa işaret etmektedir. Sonsuzluk duygusunun anlatıldığı hemen hemen bütün şiirlerin ortak noktası sonsuzlukta sükûneti, huzuru, saadeti ve kendinden geçişi bulmaktır. Sonsuzluklar ya engin ufukların, denizlerin ya da '*hür*' maviliklerin sonunda, bilinmezlerin içindedir. Sonsuzluğa duyduğu sıla özlemi Dağlarca'nın şiirlerinde de "*deniz, mavi, şafak, çalınmamış melodi*" gibi benzer anlatımlarla yerini almıştır:

Sonsuzluğun güller gibi açıldığı bir deniz üstünde
Yaşamak, ölmek, erimek.. hepsini birden yaşıyorum.
Sonsuzluğun güller gibi açıldığı bir deniz üstünde
Hiç çalınmadan yırtılmış bir melodiyle doldurur ruhum.
Sonsuzluğun güller gibi açıldığı bir deniz üstünde
Heykellerin sükûnu şırıldıyor şafaklardan.
Hissediyorum ki hayattan büyük bir şey hayatta akan
Sonsuzluğun gülleri gibi açıldığı bir deniz üstünde..

Ellerinde mavi sular ruh olmuş bir mermer gibi;
Sonsuzluğun güller gibi açıldığı bir deniz üstünde
Açıldığını hissediyorum gönlümün, güller gibi..

"Dünya" şiirinde ise sonsuzluğa duyduğu sıla özlemini, gerçek hayatta mahkûm kalmanın ruhunda yarattığı derin ızdırabı ile dile getirmektedir. "*Ki ben dünyayı ölürken bile yaşamazcasına seyre-/deceğim*" mısraı bu hayata karşı mesafesini, uzaklığını, algılayışını, sorgulayışını gözler önüne sermektedir. Şiirin lirik kahramanı yukarıdaki şiirlerden farklı olarak sonsuzluğu engin bir denizle değil, "*yüce tabiat*" imajıyla anlatmaktadır. Tabiat da deniz ya da ufuklar gibi sınırsızlığı, ölçüsüzlüğü, uçsuz bucaksızlığı anlatmaktadır:

Doldurur ruhumu bir yaprağa sığmaya çalışan yüce
tabiat gibi,
Bir kitabın son kelimesine dalan gözlerdeki engin sıla;

Ki ben dünyayı ölürken bile yaşamazcasına seyre-
deceğim,
Bir kitabın ilk kelimesine bakan gözlerdeki o bom-
boş sükûnla!

"Sandallar" şiirinde aynı duygular içinde kalan lirik kahramanı gerçek hayattan kurtaracağını umduğu vasıta "*sandal*"dır:

(…)
Fecir, koyu yeşil.. Fecir,
Dallar koyu yeşil.. Dallar,
Ve hiç gelmeyecek midir,
Benim umduğum sandallar!

Ahmet Muhip Dıranas'ın "Yaşarken", "Her Şey Uzaktadır", "Ayrılış", "Yağmur" ve "Heyhat" adlı şiirlerinde de gerçek hayatta bunalan ruhunun sonsuzluğa kaçış arzusu çeşitli kavram ve imajlarla anlatılmaktadır.

"Yaşarken" şiirinde "*liman, uzak liman, gemi, eşya ve ayna*" imajlarıyla sorguladığı varlığı, mahkûmiyet hissini ve fizikötesinde bulunan sonsuzlukları dile getirmektedir. Şiirin lirik kahramanının "*Hangi eşyaya dönsen boş bir ayna*" mısraı Varoluşçu felsefeye dayandırdığı düşünce dünyasının izlerini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Eşya, beşeriyete aittir ve evrende bir yeri kaplamaktadır. Ancak, lirik kahraman etrafını saran bütün eşyaların aynadaki yansımasını boş görmektedir. Yani, o, varlık karşısında yokluğu, hiçliği görmektedir. Aynada tek gördüğü şey kendi varlığıdır. Bu da onu bunalıma sürüklemekte, huzuru sonsuzlukta, inandığı metafizik âlemde arasına neden olmaktadır:

(…)
Baksan bir uzaklık var hangi yana,
Hangi eşyaya dönsen boş bir ayna;
Varmak istediğim uzak limana
Gemiler beni almadan kalkıyor.

Gelmedi gün daha, çalmadı saat,
Daha uçurmuyor beni bu kanat;
(…)
(Yaşarken)

Varoluşçuluk öğretisine göre "*evrende kendi varlığını kendisi yaratan tek varlık insandır. (...) Ancak insandır ki kendisini nasıl yaparsa öylece var olur, değerlerini kendi yaratır, yolunu kendi seçer. Yeryüzünde insana yol gösterecek, kendisinden başka hiçbir şey yoktur. İnsan, kendi kendisini yarattığı için, özgür ve sorumlu olmak zorundadır. Bunaltı, bu sorumluluğu duymaktır. (...) Varoluşçu Jarspers'e göre Varoluşçuluğun sorumluluk duygusu olarak göstermek istediği bunalım, gerçekte ölüm korkusudur.*"[308] "Yaşarken" ve "Her Şey Uzaktadır" şiirlerde varlığın merkezinde duran insan, hiçliğin verdiği bunalımla sonsuzluğa özlem duyar. Bu aslında ölüme özlem duyma gibidir. Oysa bunun ölüm korkusu olması gerekir. Her iki şiirde de sonsuzluk arzusu "*gemi, liman, deniz, uzak*" imajlarıyla anlatılmaktadır:

Uzaktadır her şey; gökyüzü, deniz,
Her an peşimizden koşan gölgemiz,
Özlenen limanlar, yanan yıldızlar.
Uzaktadır her şey; anneler, kızlar…

Uzaktadır her şey, hep… yalnız ölüm,
Her yerde, her an yakınımız, ölüm

"Ayrılış" şiirinde ise bir hastalık halini alan sonsuzlukları aşma arzusunun boyutu gözler önüne serilmektedir. Lirik kahraman, gerçek hayata, beşeriyete ait olan her şeyi geride bırakıp, "*koşmak, koşmak, koşmak*" ister. Mısrada görülen bu süreklilik aynı zamanda sonsuzluğu çağrıştırır:

Gün batıyor, gün batıyor,
Veda etsem hepinize
Ufuk kanlı bir denize

[308] Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1977, s. 236-237.

Dönüyor, sizi bıraksam.

Gün batıyor, gün batıyor
Evimi, eşyamı, paramı
Nem varsa yaksam ve bir an
Kaybetsem kara bir duman
Arkasında hafızamı,

Koşsam, koşsam, koşsam, koşsam…

Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Kuşlar ve Gemiler" adlı şiirinde ötelere kaçma arzusu hissedilir. Ancak öte ve kaçış arzusu lirik kahramanın zihninde her neyi ifade ediyorsa, sadece arzu olarak kalır. Fiiliyata dökülmez. Eğer bu kaçma arzusu ve öte yukarıda bazı şiirlerde gösterildiği gibi ölüm ve ölümden sonraki hayat gibi düşünülürse, bu korku ölüm korkusu gibi görünür. Şiirden bunu net olarak ortaya çıkarmak mümkün değil. Farklı bir bakış açısıyla ele alındığında bu cesaretsizlik, kaçırılmış fırsatlar olarak da değerlendirilebilir. Gemi, "*her zaman bir yolculuğu/yola çıkışı akla getirir. O. bazen de ölüme götüren vasıtadır. Kimi zaman da gemi, içerisinde kaçış duygusunu barındırır. Yaşadığı toplumla sağlıklı bir bağ kuramayan ve toplumsal hayatı öteleyen şair, gemi aracılığıyla gerçekte olmasa bile şiir ikliminde farklı yerlere yelken açmak arzusu duyar. Sonsuzluk duygusunun bir barınağı olarak karşımıza çıktığı da olur. İçinde yaşadığı dünyaya sığmayan şair, gemi aracılığıyla yaptığı düşsel yolculukta engin denizlerin ortasında kendisini özgür hisseder ve sonsuzluk açılımı gerçekleştirir. Bu yolculuk sırasında cesur olanlar açık denizlere açılır ve uçsuz bucaksız sonsuzluğun içerisinde kaybolmayı göze alır. Cesur olmayanlar ise karadan ayrılamaz.*"[309] "Kuşlar ve Gemiler" şiirindeki lirik kahraman içinde kalmanın kederini duysa da "*yerinden kımıldamaz*":

(…)
Pırıl pırıl yanan denizdeki hülya,

[309] Salim Çonoğlu, "Şiirin Gemileri: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Gemi", *Türkbilig,* 2008/16: 24-25, s. 25.

Gemileri aldı, uzaklara kaçtı.
Bir yol ki bir beyaz yelken onu açtı
Gider, gemilerin gittiği adaya.

Eğilip topladım o kuştüylerini;
Sahilde kalanın duydum kederini.
Lâkin ben yerimden kımıldamasam da,

Kaçmanın zevkini içim bana söyler;
Kuşlar ve gemiler yaşıyor hülyamda,
Hülyam gemilerle, kuşlarla beraber.
(Kuşlar ve Gemiler)

Celal Sılay'ın "Galat Halinde", Abdullah Cevdet'in "Merhametin Şahlanması", Ahmet Kutsi Tecer'in "Güvercin", "Rüzgâr" ve "Deniz", Ömer Bedrettin'in "Bir Gün" ve "Yılların Dirilişi", Yaşar Nabi Nayır'ın "Bekliyorum"[310], Behçet Kemal Çağlar'ın "Limanda", Feridun Fazıl'ın "Bizi Bir Âlem Sever"[311] ve Hamit Asyalı'nın "Onun Ülkesinde"[312] adlı şiirlerinde de sonsuzluk arzusu ve hudutları aşma duygusu benzer duygu ve imajlarla dile getirilmiştir. Şiirlerin lirik kahramanları, ruh gurbetinin içinde sıla hasretini hissettiklerinde hayallerini kurdukları "*fezanın ötesindeki*" sonsuzluklarla kucaklaşmayı istemiştir. Mahkûmiyet duygusu gerçek hayat karşısında bedbin, üzüntülü duygusal olmalarına sebep olmuştur. Gurbetin acı veren bu duygularıyla başa çıkamadıkları anlarda, sonsuzluklarda bulunan sılalarına hasret, kavuşma arzusu ve heyecanı duymaya başlamışlardır. Lirik kahramanların hissettikleri hasret çoğu zaman hastalıklı bir hal almıştır. Yukarıda incelenen şiirlerde olduğu gibi bu şiirlerde de sonsuzluk "*engin, ufuk, deniz, gökler, bulutların ötesi, rıhtım, liman mavilik ve tabiat*" ve benzer imajlarla anlatılmıştır:

Gözlerimin ışığı iki deniz damlası;

[310] Yaşar Nabi, "Bekliyorum", *Varlık Mecmuası*, 15 Kânunusani 1934, S. 13, s. 199.

[311] Feridun Fazıl, "Bizi Bir Âlem Sever", *Varlık Mecmuası*, 15 Teşrinisani 1933, S. 9, s. 136.

[312] Hamit Asyalı, "Onun Ülkesinde", *Görüşler Mecmuası*, Nisan 1938, S. 10, s. 16.

Bu iki damla bir gün denize karışacak!
Mavilikler, gönlümün gurbeti ve sılası;
Girdaplar, benim için nur dolu birer kaynak!.
Göz bebeklerim bir gün denize karışacak...
(…)
(Bir Gün)

En güzel rüyaları andıran enginlere
En güzel ümitlerle açılmak istiyorum.
Gözlerinin içinde, bilmediğim bir yere
Günlerce gitmek, gitmek ve dönmemek... diyorum.
(…)
Ve ben şimdi aydınlık sabahlar bekliyorum.
Ümidi yelken gibi açarak bir gemiye
Sonsuz mesafelere doğru açılsam diye
Bir güzel gün, bir sükûn, bir bahar bekliyorum.
(Bekliyorum)

Gökler uçsuz bucaksız, denizler geniş.
Gökler ve denizlerin yanında duruyorum.
Bu derin sonsuzluğu içime doldurmak iş,
Lâkin ben uçmak için yanıp kavruluyorum.
(…)
(Galat Halinde)

(…)
Bir rıhtım özlüyorum…
Gurbet adımlarıyla,
Bir hasret rüzgârıyla
İçin için çürümüş;
Deniz kokan taşında;
Güzel bir kız yürümüş...

Esrar dolu bir rıhtım;
Gurbet yolu bir rıhtım…
(…)
(Yılların Dirilişi)

"*Gemi, buluttan gemi, kuş, güvercin, rüzgâr, yol, sefer, ölüm*" gibi hudutları aşmanın hayali ile sonsuzluklara gidiş için kullanılan vasıtalar da yukarıda incelenen şiirlerle benzerlik gösterir:

Aylardır oklarla çevrilmiş hisar,
Güvercin süzüldü yıkık burcundan.
Görünmez yollardan aştı bulutlar,
Güvercin kayboldu ufkun ucundan.
(…)
(Güvercin)

(…)
Bu rüzgâr, bu uzun sefer ne hoştur,
Ne hoştur bu koşuş, bu yırtıcı hız!
Kimi hız çılgını, kimi sarhoştur.
(…)
Ne mutlu bir rüzgâr gibi varlığı
Durmadan bir emel peşinde koşmak
Sıkıyor günlerin beni darlığı,
Nerdedir ruhların gittiği uçmak?
(Rüzgâr)

Gel bugün hayatımız bir şekil alsın diye
Hasreti bir dert gibi atalım içimizden.
Sulara biraz hayat katalım içimizden,
Yeni duygularla biz binerek bir gemiye.

Kâinatın yolları upuzundur diyoruz.

Ümidi bir teselli sanarak içimizde
Denizde martı gibi açılmak istiyoruz
Sonsuz enginleri biz anarak içimizde,
(…).
(Bizi Bir Âlem Sever)

Buluttan bir geminin yanan güvertesinde
Saçlarından yapılmış örgülere bağlanmak..
Gitmek.. Daima gitmek... Fezanın ötesinde
Karanlık gecelerin ateşinde dağlanmak.
(Onun Ülkesinde)

Bu bölümde incelenen Yahya Kemal Beyatlı'nın Açık Deniz", "Mohaç Türküsü" ve "Deniz Türküsü", Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Yolculuk" ve "Rıhtımda Uyuyan Gemi", Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Sonsuzluk", "Dünya" ve "Sandallar", Ahmet Muhip Dıranas'ın "Yaşarken", "Her Şey Uzaktadır", "Ayrılış", "Yağmur" ve "Heyhat", Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Kuşlar ve Gemiler", Celal Sılay'ın "Galat Halinde", Abdullah Cevdet'in "Merhametin Şahlanması", Ahmet Kutsi Tecer'in "Güvercin", "Rüzgâr" ve "Deniz", Ömer Bedrettin'in "Bir Gün" ve "Yılların Dirilişi", Yaşar Nabi Nayır'ın "Bekliyorum"[313], Behçet Kemal Çağlar'ın "Limanda", Feridun Fazıl'ın "Bizi Bir Âlem Sever"[314] ve Hamit Asyalı'nın "Onun Ülkesinde"[315] adlı şiirlerinin ortak noktası gerçek dünyada kendini mahkûm hisseden ruhun, sonsuzluklarda bulunan sılasına özlemi, kavuşma arzusudur. Hemen hemen her şiirde, yukarıda belirtildiği gibi ruhun bunalmasının nedeni farklıdır.

Şairlerin sıla olarak gördükleri sonsuzluklarına kavuşmada kullandıkları vasıtalar da çeşitlilik göstermektedir: "*Açık deniz, hür ava, akıncı cedler, yelkenli, ölüm, gemi, buluttan bir gemi, sandal, yağmur, at*" gibi.

[313] Yaşar Nabi, "Bekliyorum", *Varlık Mecmuası*, 15 Kânunusani 1934, S. 13, s. 199.

[314] Feridun Fazıl, "Bizi Bir Âlem Sever", *Varlık Mecmuası*, 15 Teşrinisani 1933, S. 9, s. 136.

[315] Hamit Asyalı, "Onun Ülkesinde", *Görüşler Mecmuası*, Nisan 1938, S. 10, s. 16.

Şairler sonsuzluğu anlatmak için genellikle benzer kavramlar etrafına toplanmaktadır. Bunlar "*deniz, hür hava, dalga, suların uğultusu, ufuk, upuzun yollar, engin, martı, kuşlar, gemiler, sükûnet, tabiat ve gökyüzü*"dür.

2.1.3. Rüyaya Sığınma

İncelenen dönemdeki bazı şiirlerde dünyada mahkûmiyet düşüncesi başka beldelere, sonsuzluklara kaçma arzusu uyandırırken, bazı şiirlerde de rüyalara sığınma arzusu doğurur. Bu bölümlendirmeler elbette birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaz. Rüyalar da sonsuzluklarda fizikötesinde hayalî yerlerdir. Biz sonsuzluğa rüya aracılığıyla kavuşma arzusunun anlatıldığı şiirleri ayrı bir başlık altında değerlendirmeyi uygun bulduk.

Türk edebiyatında rüya denildiğinde ilk akla gelen sanatçı Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Onun şiir estetiğinde rüya önemli bir yer teşkil etmektedir. Şair, bu dünyanın realitesinden bunaldığında, sonsuzlukta buluştuğu rüya âlemine kaçmak arzusunu duyduğunu dile getirmiştir. Nevin Önberk, Tanpınar'ın rüyalarda duyduğu zevkin nedenini şöyle açıklamaktadır:

"*O, sanatta ve güzellikte daima ebediyeti aramış, bunu da, insanın rüyalarından sonsuzluk âlemine gidişi olarak almıştır. Çünkü Tanpınar, ne içinde yaşadığı dünyadan memnun olmuş, ne de bir mistik gibi metafizik bir âlemin varlığına inanmıştır. Bütün yaşamında ve yazılarında duygu ile düşüncenin, düşle gerçeğin ortasında âdeta eşikte yaşamıştır.*"[316]

Tanpınar "Antalyalı Genç Kıza Mektup" adlı mektubunda da rüya âlemi vasıtasıyla sonsuzluklar arasında kurduğu ilişkiyi, şu şekilde izah etmektedir:

"*(...) Asıl estetiğim Valéry'yi tanıdıktan sonra teşekkül etti. (1928-1930 yıllarında). Bu estetiği veya şiir anlayışını rüya kelimesi ve şuurlu çalışma fikirleri etrafında toplamak mümkündür. Yahut da musiki ve rüya. Valéry'nin 'Velev ki rüyalarını yazmak isteyen adam bile azami şekilde uyanık olmalıdır.' cümlesini 'en uyanık bir gayret ve çalışma ile dilde rüya halini kurmak' şeklinde değiştirin, benim şiir anlayışım çıkar. (...)*

[316] Nevin Önberk, "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerinde Rüya Motifi", *Hece Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, Ağustos 2006, S. 61, s. 139.

'Ne İçindeyim Zamanın' şiiri, şiir halini, kozmosla insanın birleşmesini nakleder ki bir çeşit murakabe (içine dalma) ve rüya halidir. Görüyorsunuz ki, hakiki rüyanın tesadüfleri ve tuhaflıkları ile alakası yoktur. Zaten rüyanın kendisinden ziyade, benim şiir anlayışımda, bazı rüyalara içimizde refakat eden duygu mühimdir. Asıl olan bu duygudur. (...)"[317]

Tanpınar'ın "Ne İçindeyim Zamanın" adlı şiiri '*içine dalma*'yı, rüya halini anlatan en bilinen şiiri olmasıyla birlikte "Eşik" ve "Yolculuk" şiirlerinde de aynı ruh hali ve kaçış arzusu anlatılmaktadır. Bu şiirde baştan sona zamanın içinde sancılanış ve bu sancılanışta rüya âlemindeki ebediliğe sığınma, "*kozmosla insanın birleşmesi*"[318] vardır. Lirik kahraman gerçek ve hayal dünyasında, uyku ve uyanıklık arasında Araf'ta durmaktadır. "*Yekpare an, rüya, uyuşmak, uçmak, hafiflik, yüzmek, sezmek*" kavramları şiir estetiğini aldığı Bergson'un durée düşüncesinden beslenmekte ve gelmektedir. Lirik kahraman geçmişten gelip geleceğe uzanan gerçeğe ait zaman kavramının dışında, sadece yaşadığı o anın içindedir. "*Garip rüya, uyuşmuş her şekil, masmavi ışık*" kavramları ise gittiği rüya âleminin kısa tarifidir. Sonsuzluğa kaçışı anlatan pek çok şiirde görüldüğü gibi burada da mavi renk tercih edilmiştir. Lirik kahraman da rüyasının sonsuzlukların içinde yer aldığını anlatabilmek için rüyasını mavi renge boyamıştır. "*Tüy kadar hafif olma, yüzmek*" kavramları rüya içindeki mutluluğunu, huzurunu gösterirken, "*Kökü bende bir sarmaşık*" mısraı lirik kahramanının gerçekle arasında olan bağı, uyku ve uyanıklık arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır:

---

[317] Mehmet Kaplan, "Antalyalı Genç Kıza Mektup", *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983, s. 256.

[318] Saadettin Yıldız, "*Ne İçindeyim Zamanın*", http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/sadettin_yildiz_zaman.pdf, s. 3. Kozmosla insanın birleşmesi hali: İnsan, dış dünyanın çok sesliliğinden süzerek çıkardığı ortak ritmi kendi iç beninin sesiyle birleştirerek elde ettiği mûsıkîyi ne kadar derinden duyarsa şiir hâlini de o derece kolay yakalar. Bu suretle de büyük kâinat olan kozmosla küçük kâinat diyebileceğimiz insan aynileşmiş olur. Daha açık bir ifadeyle, şair, derin bir sükût sayesinde kozmosun çeşitliliği ile belli bir duyuşta yoğunlaşan iç beni arasında denge kurar. Sözünü ettiğimiz aynileşme, aslında bu dengedir. Denge kurulamaz ve sadece iç ben konuşursa şiirin doğması zorlaşır; kozmosun kesin hâkimiyetinde ise şiir ölür; çünkü şiir bir iç kale sanatıdır. İnsanın duyan ve yeniden yorumlayan vasfıyla varlığa katılmaması hâlinde, kozmosla birleşmeden söz edilemez. Tanpınar'da, varlığı yeniden yorumlama ve ona hususî bir mânâ yükleme cehdi süreklidir. *a.g.m*., s. 4.

Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında;
Yekpâre, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında.

Bir garip rüya rengiyle
Uyuşmuş gibi her şekil,
Rüzgârda uçan tüy bile
Benim kadar hafif değil
(…)
Kökü bende bir sarmaşık
Olmuş dünya sezmekteyim,
Mavi, masmavi bir ışık
Ortasında yüzmekteyim.

Şiirin lirik kahramanı yalnızca '*yekpâre*' bir an içerisinde "*kendi derinliklerini yakalayabilme*"[319] keyfiyetindedir. Gerçek dünya olmayan tarafta, zihninin yarattığı rüya atmosferinde vecd halindedir. "*aba, post, derviş*" kavramları her ne kadar mistik bir algılayışı ve başka boyuta geçişi akla getirse, şiirin tasavvufî bir anlamı yoktur.

Saadettin Yıldız bir makalesinde Tanpınar'ın bu şiiri ile ilgili şu tespitlerde bulunmaktadır:

"*Ne İçindeyim Zamanın, başka bir zamana geçme arzusu üzerine oturtulmuştur; tema budur. Bu arzu, tasavvuftaki sılaya -Tanrı katına ulaşma, bir gölgeden ibaret olan bu dünyadan kurtulma arzusundan çok farklıdır. Şiirde derviş imajına yer vermiş olmasına rağmen, Tanpınar'ın mistik bir tavır içinde olmadığı, şiirin kendisini başlı başına bir cezbe kaynağı olarak gördüğü ve şiir hâlinin verdiği coşkunlukla böyle bir ruh hâli sergilediği düşünülebilir*."[320]:

[319] Ahmet Hamdi Tanpınar, "*Şiir ve Rüya I*", Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 23.

[320] Saadettin Yıldız, "*Ne İçindeyim Zamanın*", http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/sadettin_yildiz_zaman.pdf, s. 6.

(…)
Başım sükûtu öğüten
Uçsuz bucaksız değirmen;
İçim muradına ermiş
Abasız, postsuz bir derviş.

Ahmet Haşim'in "Yarı Yol" şiirinde de neredeyse aynı hissî durumların yaşandığını söyleyen Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın şiirinde olduğu gibi bu şiirde de bütün imajların "*yükselme, uçma, yüzme*"[321] üzerine kurulduğunu söylemektedir. Bu dünyadan umduğu hazzı bulmayan lirik kahraman, mutluluğu yükseklerde, farklı bir âlemde aramaktadır. Mehmet Kaplan bu iki şiir üzerinde şu tespitlerde bulunmuştur:

"*(...) Bu durumu şairin hayat karşısında almış olduğu aslî tavra bağlamak istersek şöyle diyebiliriz: Tanpınar ne içinde yaşadığı dünyadan memnundur, ne de bir mistik gibi kâinatı aşan metafizik bir âlemin varlığına inanmaktadır. O, birbirine zıt bu iki davranışın ortasında, tabir caizse 'askıda' kalmıştır. Aslî temayülü, bütün şiirlerinde mühim bir yer tutan yıldızlar âlemine ve gökyüzüne yönelmiştir*."[322]:

Nasıl istersen öyle dinle, bakın:
Dalların zirvesindeyiz ancak,
Yarı yoldan ziyade yerden uzak,
Yarı yoldan ziyade mâha yakın.

"Eşik" şiiri ise, daha şiirin içine girmeden, başlığından lirik kahramanın bütün ruh halini özetlemektedir. Bedeni bu dünyada, ruhu rüyalar âleminde eşikte, arada, Araf'tadır. Burada da "*yekpâre*" bir akışın içerisindedir. Zaman, onun için ne mazi ne gelecektir. Tanpınar ânın meselesindedir. Şiirde yer alan "*durgun, yalnız, şifasız, mahpus*" gibi olumsuz soyut kavramlar, lirik kahramanın huzursuzluğunu ve memnuniyetsizliğini gözler önüne sermektedir. "*Ayna*" imajı karamsar ve santimantal ruh halini anlatması bakımından önemlidir. Aynada gördüğü kendi mutsuzluğundan

[321] Mehmet Kaplan, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983, s. 64.

[322] *A.g.e.*, s. 64.

başka bir şey değildir. Aynaya yansıyan reel hayatta duran kendisiyle beraber, gerçek hayatı sembolize eden tüm eşyalardır. Lirik kahraman gerçek hayatı yansıtan, gösteren bu aynada hüzünden başka bir şeyi görmez:

Bu yekpare akış, durgun, derinden…
Her aynada yalnız kendi görünen
Bu yüz ve şifasız hüznü eşyanın
Kendi cevherinde mahpus bir anın
(…)

Lirik kahramanın gerçek ve rüya arasında eşikte kalmasının, iç benine dönmesinin nedeni sadece içinde bulunduğu dünyada mahkûm edildiği düşüncesi değildir. Tanpınar'ın birçok şiirinde yer alan onu derinden etkileyen "*muhayyel kadın*"[323]dır. Kaplan'ın dediği gibi "*şairi, rüyalar âlemine çağıran ve ona içinde yaşadığı dünyayı boş, manasız, hazin gösteren bu muhayyel kadındır*."[324] Kaplan, bu "*muhayyel kadını*" Jung'un anima arşitipiyle açıklamaktadır. Tanpınar'ın küçük yaşta annesini kaybetmesi onu şuuraltında iç hesaplaşmalarıyla baş başa bırakmıştır. Realiteden kaçıp rüyalar âlemindeki kadını ile buluştuğunda karanlık renkler aydınlığa dönüşür. Muhayyel kadının yanındaki huzurunu "*beyaz, sakin ve büyülü*" olumlu kavramlarla tanımlamaktadır. Lirik kahramanı '*eşik*'e sürükleyen '*muhayyel âlemin*' ve '*muhayyel kadının*' huzurunda bulduğu saadetidir:

(…)
Bütün ayrılıklar hepsi orada
Bu çıplak, ümitsiz ve saf duada.
Ve bir kadın beyaz, sakin, büyülü
Göğsünde kanayan bir zaman gülü
Mahzun bakışlarla dinler derinde
Olup olamamanın eşiklerinde
Garip telaşını, binlerce fecrin

[323] *A.g.e.,* s. 149.

[324] *A.g.e.,* s. 149.

Ocağında nezir güvercinlerin
Hülyam o kıvılcım ve kül yağmuru
Çırpınır bu beyaz mahşere doğru!
Ey hiç şaşmayan göz, büyük atmaca
Gölgesi güneşin üstünde uçan
Dişi kuyruğunda ebedî yılan,
Ve üst üste rüya!
(…)

Lirik kahramanın şiirinde kullandığı renkler dikkat çekicidir. Sılasına uzandığı rüya âlemine geçişte "*mavi*"yken, uykuda kullandığı renkler ise hemen değişmektedir. "*Aydınlık, zümrüt, ak, gökyüzünün tonları, kızıl, alev, altın* ve *yeşil*" gibi doğanın tüm canlı renkleri ruhunu içine çekmektedir. Yukarıda gerçek hayatın olumsuzluklarını yansıtan ayna, burada lirik kahramanın mutlu varlığını göstermekte ve masalsı dünyasını aydınlatmaktadır:

(…)
Zümrüt usaresi maviliklerin,
Suların üstünde arar kendini
Yoklar, ömrün bütün saatlerini
Çizgiler silinir, ufuk bir beyaz,
Çin kâsesi olur, toprak, yosun, saz
Hep birden tutuşur, narin kemerler
Alevden sütunlar, altın, mücevher,
Ah bu çılgın yağma… Orman çatırdar
Ve çıplak aynası ufkun tekrarlar
Büyük masalını aydınlıkların.
(…)

"*Hayat bu kapıda*" mısraı ile rüya halinin başka bir atmosferle çevrelenen, bilinmeyen bir yerin varlığının altı bir kez daha çizilmektedir. Bu muhayyel kadının

süslediği muhayyel âleminden uyanmak ise lirik kahramana sıladan gurbete giden bir gurbetçinin hissettiklerini yaşatmaktadır:

(…)
Bir ses yavaşça der, bırak yalvarsın,
Hayat bu kapıda… ne çıkar varsın,
Nakışlar gülmesin beyaz taşında
Ölüme benzeyen bu susuzluğun
Çağlayan hayaller yeter başında…
Bir fikir, bir şekil dalında olgun
Bu ağır sallanan hazan meyvesi,
Gurbet, mendillerin çırpınan yası,
(…)

"Yolculuk" şiirinde lirik kahraman "*meçhul ufuklara*", "*hülya(sı)nın döğdüğü ufuklara*" gitmeyi ne denli arzuladığını dile getirmektedir. Bu gitme arzusu, sancılanış neredeyse hastalıklı bir ruh hali almasına neden olur. Kendi geçmişiyle, gerçek hayatla yüzleşemez ya da yüzleşmek istemez. Bu nedenle "*o eski ızdırap maskesi*"[325]ni takar ve yine realiteden kaçıp rüya âlemine sığınır:

Susamış ruhumla mesafelere,
Hiç bir şey bağlamaz beni bu yere
Ne hatıraların yalvaran sesi,
Ne ağaçların kuytu gölgesi
Rüya besteleyen eski bahçeler.
Ne lambam ki soluk bir ışık serper
Izdırabı taşan gecelerime.
(…)

Yukarıda görülen diğer şiirlerinde olduğu gibi şiirler uyanıklık ve uyku hali şeklinde iki kısma ayrılabilir. Lirik kahraman uyanıkken, yani gerçek hayatta dururken

[325] *A.g.e.,* s. 40.

şiirde geçen kavramlar hüzünlü, ızdıraplı gibi olumsuz; renkler ise belirsizdir. Ancak rüya aracılığı ile muhayyel âleme geçildiğinde bu tamamen farklılaşır. Muhayyel atmosfer lirik kahramana "*şifasını döker*", huzuru, saadeti getirirken, şiir ışıltılı renklere bürünerek bir anda aydınlanır:

(…)
Esen rüzgârlarla yanan derime
Serin şifasını döker her gece
Çağıran bir eldir sanki gizlice
Ruhumu meçhulün ufuklarına.
Şimdi kadehimde başka şarap var.
Başka bir neşide söylüyor bana
Hülyamın ufkunu döğen dalgalar.
Ve ümitlerimin sırrını gizler
Güneşli ufuklar, engin denizler.

Yahya Kemal'in "Vuslat" adlı şiirinde ise yukarıdaki şiirlerden biraz farklı olarak yine rüya hali söz konusudur. Ancak şair, rüyalarını süsleyen aşkla sonsuzluklara ulaşma derdindedir. Lirik kahramanın rüya halinde gördüğü bu yer, cennetten bir köşe gibidir. "*Bu cennet, içinde yaşanılan dünyanın tamamıyla dışında irreel bir âlemdir*."[326] Tasvir edilen muhayyel âlem Tanpınar'ın şiirinde olduğu gibi tüm olumlu sıfatlarla nitelendirilmiş, rengârenk, ışıltılı ve aydınlık bir yerdir:

(…)
Gördükleri rüya ezeli bahçedir aşka;
Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgârı başka.
Bülbülden o eğlencede feryat işitilmez;
Gül solmayı; mehtap, azalıp gitmeyi bilmez...
Gök kubbesi her lahza, bütün gözlere mavi...
Zenginler o cennette fakirlerle müsavi;
Sevdaları hülyalı havuzlarda serinler,

[326] *A.g.e.,* s. 261.

Sonsuz gibi, bir fıskiye ahengini dinler.
(…)

Aşk, bu "*irrel âlem*"de de lirik kahramanı, ufuklardan ufuklara götürmektedir. Tanpınar'ın şiirlerinde görülen dinginlik, hafifleme duygusu yoktur. Belki de iki şairi birbirinden ayıran en belirgin özelliklerden biri budur. İkisinde de rüya haline yükselme hali vardır. Ancak biri durağanlığı, biri de hareketi tercih etmektedir. Mehmet Kaplan, Yahya Kemal'in aşk ile sonsuzluk arasındaki ilişkisinde şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır:

"*Aşk, gerçek âlemin dışına çıkış, geçici bir zaman için de olsa sonsuzluğa doğru uçuştur. Yahya Kemal'in şiirinde akıncılar gibi âşıklar da bir ufuktan başka bir ufka doğru koşarlar ve kendilerini gökyüzünde sanırlar. Bu mısralarda kullanılan hareketli imajlar, Yahya Kemal'in akıncıları anlatan mısralarını hatırlatır. Burada tasvir edilen aşk kozmik, metafizik ve destanî bir mahiyet taşır.*"[327]:

(…)
Aşk, onları sevk ettiği günlerde, kaderden
Rüzgâr gibi bir sevk alır, oldukları yerden.
Geldikleri yol, ömrün ışıktan yoludur o!
Âlemde bir akşam ne semavi koşudur o!
Dört atlı o gerdune, gelirken doludizgin,
Sevmiş iki ruh ufku görürler daha engin,
Simaları her lahza parıldar bu zaferle;
Gök, her tarafından, donanır meşaleler!
(…)

"*Varlıkta bütün zevki o cennete bulanlar*" mısraıyla sonsuzluğun hazzını rüya âleminde yaşadığını ifade eden lirik kahraman, "*-Zalim saat ihmal edilen vakti çalar da-*" mısraı gerçek hayata dönüşünü anlatmaktadır. Bu mısra ile Tanpınar'ın yaşadığı rüya halinin, uyku ve uyanıklık arasında yaşanılan bir seziş, içe dalış; Yahya Kemal'inkinin ise gerçek fiziksel bir rüya olduğu görülmektedir:

[327] *A.g.e.,* s. 262.

(…)
Varlıkta bütün zevki o cennette duyanlar
Dünyayı unutmuş bulunurken o sularda,
-Zalim saat ihmal edilen vakti çalar da-
Bir an uyanırlarsa leziz uykulardan,
Baştanbaşa, her yer kesilir kapkara, zindan...
Bir faciadır böyle bir âlemde uyanmak...
Günden güne, hicranla bunalmış gibi, yanmak...
(…)

Mehmet Celal Sılay'ın "Açıldıkça Kapanan Âlem", "Özlemediğim Diyar" ve "Bedavanın Sonu", Coşkun Ertepınar'ın "Âlemim", Rıfat Ilgas'ın "Yollarda"[328] ve Ahmet Muhip Dıranas'ın "Bulutlar" adlı şiirlerinde gerçek dünyaya mahkûm ediliş düşüncesi nedeniyle rüyalara sığınma arzusu benzer kavram, imaj ve renklerle anlatılmıştır. Gerçek hayatın görünmeyen sınırları içerisinde kalamayan, tahammül gösteremeyen, mutsuz olan şiirlerin lirik kahramanları hülyalarının içine, rüyalarına sığınmıştır. Mehmet Celal Sılay "Açıldıkça Kapanan Âlem" şiirinde rüyalarının mekânını "*şuurumda gittikçe açılan âlem*" olarak izah ederken, "Bedavanın Sonu"nda "*Beş duyuma açılan beş kapı sürgülendi/ İstediğim âlemi hülyada gördüm*" dediği duyuların ötesinde algılanan farklı bir yerdir. Coşkun Ertepınar "Âlemim" adlı şiirinde ise bunalan ruhunun rüyalara sığınışını "*Gözlerimi kapıyorum, doğuyor başka bir dünya*" mısraı ile dile getirmektedir.

Lirik kahramanların sığındıkları rüyaların mutlu, neşeli bir ruh hali içerisinde oldukları görülmektedir. Bu psikolojinin dışa vurumu da yine pozitiftir. Rüyaların içinde anlatılan bu muhayyel âlemler, rengârenk, aydınlık, cennetten bir köşe gibidir. Bunun yanı sıra hemen hemen şiirlerin hepsinde bu rüyaların içinde onları mutlu eden bir muhayyel kadın vardır. Buradaki kadın, masumiyetten ziyade tutkuyu, hazzı sembolize eder:

[328] M. Rıfat Ilgaz, "Yollarda", *Ilgas Mecmuası*, Temmuz 1936, S. 4, s. 11.

(…)
Piyanolar üstünde dağılı saçlarıyla
Hayalperest kızları rüyada gördüm.

Kemanların yayında periler ağlıyordu
Ve gülen insanları dünyada gördüm.

Hülyalar, rüyalar, dünyalar, sonra
Tenevvüler içinde hazlar bitecek.
Düşünceme verilmiş muvakkat hediyeyim.
Yokluklar benden beni hak diye isteyecek.
(Bedavanın Sonu)

Gözümü kapıyorum, doğuyor başka bir dünya
Ve ben, ki dört duvarın içinde uyuyorum.
Renkler ve çiçeklerin arasında bir rüya
Bahar tenli kızların sesini duyuyorum.

Hayâlime açılan cennet benim içindir.
Duyguların hazzını gördüklerine medyun.
Şu önünden şırıltı, renklerle akan suyun
Mevcudiyeti onu düşündüğüm içindir.
(Âlemim)

İncelenen şiirlerde şairler, kendilerini mahkûm hissettikleri anda kurtuluşu, huzuru rüya âlemine kaçışta bulmaktadır. Kendini gurbette hisseden ruh, rüya âleminin kapısını aralayıp yeni diyarlarda yola koyulmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Ne İçindeyim Zamanın" ve "Yolculuk", Ahmet Haşim'in "Yarı Yol", Mehmet Celal Sılay'ın "Özlediğim Diyar" ve "Bedavanın Sonu", Coşkun Ertepınar'ın "Âlemim" ve Ahmet Muhip Dıranas'ın "Bulutlar" adlı şiirlerinde bu arzunun nedeni belirsizken, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Eşik" ve Mehmet Celal Sılay'ın "Açıldıkça Kapanan Âlem" adlı şiirlerinde ise yukarıda belirtildiği gibi neden açıktır.

Şairler gitmeyi arzuladıkları rüya âlemini farklı farklı kavram ve imajlarla dile getirmektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar "Ne İçindeyim Zamanın" adlı şiirinde "*Ne içindeyim zamanın/ Ne de büsbütün dışında*, *yekpâre an, parçalanmaz akış, rüya rengi, uyuşma, rüzgâr, tüy, masmavi ışıkta süzülüş*" kavramlarıyla rüya âleminde oluşunu anlatmaktadır.

Ahmet Haşim'in şiirinde de rüyaya dalma arzusu hemen hemen aynı kavramlarla dile getirilmektedir. Bunlar "yükselme, uçma, yüzme"dir.

"*Eski ızdırap maskesini*" takan Tanpınar, "Yolculuk" şiirinde realiteden rüya âlemine geçmekte olduğunu ifade etmektedir. Bundan başka "*Çağıran el, meçhul ufuklar, hülyanın ufkunu döven dalga, güneşli ufuklar*" şairin zihnindeki rüya âlemini tasvir için kullandığı imajlardır.

Şairin "Eşik" adlı şiirinde ise "*yekpâre an, muhayyel âlem, eşik, beyaz mahşer, kadın, aydınlık, zümrüt, mavi, ak, gökyüzünün tonları, kızıl, alev, altın ve yeşil*" imaj ve kavramları şairin eşikte kaldığı anda, gördüğü rüya âlemine dair söyledikleridir.

Mehmet Celal Sılay "Açıldıkça Kapanan Âlem" adlı şiirinde rüya âlemini "*şuurumda gittikçe açılan âlem*" olarak tanımlarken, diğer şiiri "Özlediğim Diyar"da ise "*hülya, rüya, kadın*" imajlarını kullanmaktadır.

Coşkun Ertepınar "Âlemim" şiirinde çok açık bir şekilde rüya âlemine geçişini ifade etmektedir: "*Gözlerimi kapıyorum, doğuyor başka bir dünya*". "*Renkler ve çiçekler arasında rüya, kızlar, hayale cennet, şırıltı e renklerle akan su*" şairin rüya âlemine ait imajlarıdır.

2.1.4. Ana Rahmine Dönüş ve Çocukluğa Kaçış

Yaşanılan dünyadaki mahkûmiyet duygusu yalnızca hayalî âlemlere, sonsuzluklara ya da rüyalara kaçma arzusu şeklinde değil, bazı şiirlerde de ana rahmine dönme ve çocukluğa sığınma arzusu olarak ortaya çıkar. Bu tarz şiirler sayıca çok fazla olmasa da ayrı bir başlık altında değerlendirmeyi uygun bulduk.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Bir Atmosfer", "Kaybolmak Arzusu", "Yatsam", "Elektrik Tellerinde Kuşlar", "Çocukluğum", "İstek", "Ay Işığı" ve "Yatsam" adlı şiirlerinde bu temaya sıkça rastlanmıştır.

"Bir Atmosfer" adlı şiirde, "*bir atmosfer*" olarak adlandırdığı ana rahminde ve "*mazinin sıfır noktası*" dediği ilk insanın yaratıldığı devirde olduğuna inandığı huzuru, mutluluğu ve sükûneti arama sıkıntısından söz etmektedir. Bu sıkıntı, bazen varlığın hiçlik karşısındaki sancılanışı, sorgulanışı bazen de ruhun gerçek dünyada tutsak edildiği hissinden kaynaklanır. Mehmet Kaplan ana rahmine dönüş arzusunun nedeniyle ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

"*Bilindiği gibi Freud, çocuğun anne ve babası ile münasebetlerine büyük ehemmiyet verir ve bu münasebetlerin çocuğun daha sonraki hayatını tayin edici bir rol oynadığını ileri sürer. Ona göre, erkek çocuğun annesine karşı duymuş olduğu tabiî bağlılık duygusu cinsî bir mahiyet taşır. Ahlâkî yasaklar dolayısıyla bu cinsî arzu içe itilir; fakat hiçbir zaman kaybolmaz, şuuraltının karanlık mıntıkalarında çeşitli şekillere girerek şuur sahasına çıkmaya çalışır. Şahıs bu enerjiyi (libido) başka sahalarda kullanabilirse, hayatta başarıya ulaşır ve normal bir hayat sürer. Annesinin hayaline bağlı kalırsa, ruhunda bazı hastalıklar baş gösterir. İnsanda daima ilk çocukluk yıllarına, annesine, hatta doğumdan öncesine dönme temayülü vardır. Buna 'regression' geriye dönüş denilir (...) Jung'un görüşü, Freud'unkinden hayli farklıdır. Jung, ferdî gayrişuurunun altında bütün insanlığa has 'kollektif bir gayrişuur' bulunduğuna kanidir. İnsanın içinde binlerce yıllık hayat tecrübeleri sayesinde teşekkül etmiş birtakım aslî örnekler, archetypeler bunlar insanın psikolojik hayatına istikamet verirler. Erkeğin gayrişuurunda bulunan ve kadın vasıflarını haiz olan 'anima arşetipi', çocuğu tanımış olduğu ilk kadın olan annesine yöneltir. Daha sonra ondan ayrılarak hayat boyunca büyük bir özleyişle peşinden koşulan bir hayal haline gelir. Jung'da da şahsiyetin bütünden ayrılmadığı mesut eski hale dönüş temayülü fikir, mevcuttur. 'İçe dönüş' bunun neticesidir.*"[329]

Dağlarca'nın "Bir Atmosfer" şiirinde Jung ve Freud'un nazariyeleri açıkça görülmektedir. Şiirin hemen bu "*Bir atmosfer isterim ki değmesin vücuduma;/Duymayayım temasını üstümde, yüce kâinatların*." oluşan ilk mısraları lirik kahramanın hangi atmosferi arzu ettiğini açıkça anlatmaktadır. Kâinatın sarmalamadığı, dokunmadığı bir yerden söz etmektedir. "*Ona alnımı süreyim, gözlerimi yuma yuma*", "*atsın beni senelerce evvele,*" "*Dünyaların doğduğu iklimleri versin, güzelliklerden*"

[329] Mehmet Kaplan, "Ziya Gökalp Saadet Perisi I", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 491.

mısraları ile "*okyanus*" ve "*sel*" imajları arzu edilen yerin ana rahmi olduğunun ipucunu verir:

Bir atmosfer isterim ki değmesin vücuduma;
Duymayayım temasını üstümde, yüce kâinatların.
Bir bitmiş musiki gibi varlığından ayrılayım bütün sanatların;
Ona alnımı süreyim, gözlerimi yuma yuma..

Bir atmosfer isterim ki atsın beni senelerce evvele,
Dünyaların doğduğu iklimleri versin, güzelliklerden.
Ki orda benzesin okyanuslarımız küçük bir sele
(…)

Şiirin devamında içe dönüş arzusunun daha da ileri safhalara, insanlığın yaradılışına kadar götürüldüğü görülür. Mustafa Öneş bir yazısında "'*Bir Atmosfer' şiiri Dağlarca'nın varlıksal kökeni arama, orayla yüz yüze gelme amacıyla, 'zamanın sıfır noktası' ya da 'yaşam öncesi' üzerine oluşturduğu bir dizi düşlemi içermekte. Bütün bunların tasavvufla Platon'un 'İdealar Öğretisi'nin ve temeli aile ortamında edinilmiş verilerin kılavuzluğunda gerçekleştiğini eklemeliyiz*."[330] der. Şiirde Freud'un regresyon kuramında anlatılan içe dönüş arzusu "*palet, ilahi kimyager, şişe, havuz*" gibi cinsiyeti çağrıştıran sembollerle anlatılmaktadır. Lirik kahraman ana rahminden önce tüm insanlığın geldiği, "*daha önce hayatın olmadığı*", "*mazinin sıfır*" noktasına, sadece "*hayatın anası ve babası yaşasınlar ilk aşklarını*" dediği Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın ânına dönme isteğini ve ruhun duyduğu sıla hasretini dile getirmektedir:

(…)
Bir atmosfer isterim ki orada hayat olmasın henüz;
Hayatın anasıyla babası yaşasınlar ilk aşklarını.
İlahî ressamlar paletlerde tecrübe etsinler yarını,

[330] Mustafa Öneş, "Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın İlk Şiirleri: 'Havaya Çizilen Dünya'dan Bir Kesit", *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, (Editör: Konur Ertop, Özgen Kılıçaslan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 220-221.

İlahî kimyagerlerin şilesinde süzülsün temmuz.

Bir atmosfer isterim ki insanların ruhu doğmamış
olsun,
Avuçlarımla öpeyim ilk maddeyi ölürcesine..
Kansın yokluğum o fanusların fezadan sesine,
Hesaplarını seyredeyim ağlayarak, sonsuzluğun.

Ah orası ki mazi sıfırdır orada,
Ah orası ki başlamamıştır hayat, ölüm.
Bir şişede kendi hayat sırasını bekleyen gönlüm,
Ah orası ki gönlümün kopup geldiği ada..

Şimdi düşüncem bir arzu sılasıyla yaşıyor o âlemi;
Bir senfoniyi ıslıkla söyleyerek çalıştığını görürüm,
Allah'ın.
Vuruyor üstüme sevgilerin kaynatıldığı yangın;
Ve hazzı görüyorum: bir havuz üstünde bembeyaz
bir gemi
(…)

"Kaybolmak Arzusu" şiiri lirik kahramanın "*Düşüncem Tanrının hayallerinden eski*" dediği "*Tanrısal töze dönme isteği*"[331], zamanın sıfır noktasında kaybolma arzusu, Freud ve Jung'un nazariyelerinden beslenmesi, regresyon, anima arşetipi ve şiirin sonunda zikrettiği "*yalnızlık noktası*"na ulaşarak varlıktan kaçmayı arzulamasıyla "Bir Atmosfer" şiirinin devamı gibidir:

(…)
Kaybolmak isterim, kaybolan yıllarım gibi;
İçimde tabiattan üstün beyaz güller.
Düşüncem Tanrının hayallerinden eski,

[331] *A.g.m.*, s. 222.

Silinir bütün bildiklerim önümden birer birer.

Kâinat anam benim, anamı kaybetmek isterim;
Anlamadan duyan bir çocuk gibi ağlaya ağlaya.
Gönlümü, düşüncemi bırakıyorum dünyaya;
Bir kaybolmuş ülkenin kokusudur çiçeklerim.

Kaybolmak isterim şehirler arkasında,
Bir manalar dünyasında darılmak istiyor başım.
Kaybolmak isterim bir yalnızlık noktasında,
Ki bir yalnızlık noktası yanımda yürüyen arkadaşım!

"Elektrik Tellerindeki Kuşlar" adlı şiirinde de "*damlacık ve deniz*" gibi cinselliği çağrıştıran semboller, aynı nazariyede buluşturmakta ve kaçışın içsel sembollerinden bahsetmektedir. Fakat diğer şiirlerden farklı olarak lirik kahramanının içine dönmesini ve ruhuyla yüzleşmesini sağlayan "*kuş*"tur:

(…)
Bu kuşların kalbi bana kalbimi düşündürür;
Bütün hayatı kardeşim, anam olarak hatırlarım.
Boşalır içimden insanlığımın bütün arzuları;
Bir damlacık olduğumu denizlere dolarak hatırlarım..
(…)

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Yatsam" ve "Ay Işığı" adlı şiirlerinde de düşüncelerinin bunalttığı ruhunun gerçek dünyada gurbeti yaşamasından ve bu nedenle de huzuru, şefkati, sükûneti bulacağını umduğu ve âdeta sıla hasreti duyduğu ana rahmine dönüş arzusundan bahsetmektedir. Lirik kahramanın, kendini gerçek dünyada "*öksüz*" hissetmesi bu duyguların hastalıklı bir ruh halini aldığını göstermesi bakımından önemlidir:

(…)
Kopmuş düşünmem tel gibi,
Gurbet başımda el gibi..
Uykundan bir heykel gibi
Yatsam, enginlere karşı.
Sükûn ilahî bir ana,
Kardeşler veriyor bana...
Dönsem, ufuklardan yana;
Yatsam, enginlere karşı!.
(Yatsam)

(…)
Bir sıla tadile tanrının günü,
Çağırır bir uzak ses, öksüzünü.
Bu içli türküye çevir yüzünü;
Güle ay ışığı vurdu desinler!
(Ay Işığı)

Dağlarca'nın "Çocukluğum" adlı şiirinde ise sorguladığı varlığın darlığından kurtuluşu önce doğum öncesi yerde, daha sonra da çocukluğunda bulmaktadır. Büyük bir hayranlık ve kaçış isteği içerisinde "*o yer*" sükûnetin hâkim olduğu, "*nur dalgaları*"yla örülmüş, ayrı bir "*ada*", bir "*şafak*"'tır. Bütün bu semboller ana rahmine işaret etmektedir. Adayı "*nur dalgaları*" gibi çevreleyen su anne rahmindeki amniyon sıvısıdır. "*Şafak*" ise doğumun ve dolayısıyla şiirin çocukluğa sığınma arzusu bölümüne geçişin imgesidir:

(…)
Ruhum, bir yelken gibi akar, hatıralardan,
Ruhum arar o yeri, o, dünyada olmayan yeri:
(…)
O yer, ah o yer ki bir sükûn çiçeklerinin sükûnu
(…)

Küçük bir şişe için günlerce ağlamak,
Düşünmek, bu neci diye, akşamın karşısında.
O yer, ah o yer ki hayattan ayrı bir ada;
Ki onu nurdan dalgalarıyla yaşatır, ayrı bir şafak..
(…)

Huzuru, sükûneti ana rahminden sonra bulabileceği ikinci yer saf ve temiz günlerden ibaret olan çocukluktur. Mustafa Ruhi Şirin, Dağlarca'daki çocukluğa dönme arzusunun altında yatan nedenleri şu şekilde açıklamaktadır:

"*Dağlarca'da çocukluk, Nietzsche'de olduğu gibi, bir unutma, uzaklaştıktan sonra terk edilen bir evre değil, aksine tükenmez anıların saklı olduğu sarnıçların da saklı bahçesi ve insanın özel ısısı, yetişkinliğin bilinçaltı ve açık kapılar ülkesidir. Açıl susam açıl, der demez açılan, kendini en saklı köşelerine kadar gösteren, hatta bıkmadan usanmadan açıklayan; kapan susam der demez, bir daha seslenileceğinin farkında olduğu için küsmeden kapanıveren büyülü, koktu yüklü ve gerçeküstü bir dünyadır.*"[332]

(…)
Çocukluğum, yalnız hislerden yapılmış bir şehir;
Çocukluğum, Allaha en yakın olan günlerim!.

"İstek" adlı şiirinde ise "*geri getirilemeyenler, umarsızlar, uyumsuzluklar, örtüşmezlikler, yitirilmiş değerler ve yazgı*"[333] vb. nedenlerden ötürü sıkıntı içinde kaldığı düşünülen lirik kahramanın açıkça bir daha dönemeyeceği çocukluğuna ağıtı görülmektedir:

Ağlamak isterim bir daha dönemeyeceğim çocukluğuma,
Ağlamak isterim sevgimin çöllerinde kaybolmuş
ruhuma.

[332] Mustafa Ruhi Şirin, "Dağlarca Şiirinde İki Çocuk Gövdesi", *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, (Editörler: Konur Ertop, Özgen Kılıçarslan),Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 224.

[333] Mustafa Öneş, "Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın İlk Şiirleri: 'Havaya Çizilen Dünya'dan Bir Kesit", *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, (Editör: Konur Ertop, Özgen Kılıçaslan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 217.

Ağlamak isterim şiirlere ki benim kadar dünyalarına

uzak,

Sonra düşünmek, düşünmek, düşünmek isterim,

Ağlamak isterim, ilk mezarın taşına alnımı koyarak!

İlhan Berk'in "Deniz Hasreti" adlı şiirinde de ana rahmine sığınma arzusunun çeşitli semboller aracılığıyla dile getirildiği görülmektedir. İlhan Berk'in şiirlerinde deniz, göl, ırmak, dere, su sıkça karşılaşılan önemli sembollerdir. Bu semboller, sonsuzluk, mavilik, huzur, hürriyet gibi çağrışımların biraz daha dışında durmaktadır. Psikanalitik eleştiri denize alışılmış çağrışımlardan biraz daha farklı bir anlam yüklemektedir. Bu konuda 2004 yılında yapılan bir yüksek lisans tezinde şu tespitler yapılır:

"*Sandor Ferenczi kuramında, denizi insan evriminin başlangıcındaki ilk canlıların ortaya çıktığı ve daha sonra bu canlıları evrilerek buradan karaya geçtikleri ilksel mekân olarak kabul eder. Aynı zamanda yüksek memeliler sınıfına giren insanoğlunun cenin olarak geliştiği anne rahminin de bu ilksel denizin ilk ikamesi, 'bir yenilenmesi' olduğunu, bu şekilde 'modern insanın bilinçdışında suda yaşayan insanın ilk atalarıyla ilgili bir çeşit bilginin daima var olduğunu iddia ederek dünyaya gelen bireyin bilinçdışından bu ilksel denizlere dönme arzusunu anneye dönüş arzusu olarak yorumlar.*"[334] İlhan Berk'in "Deniz Hasreti" adlı şiirinde böyle bir arzu içinde olduğu görülmektedir. Lirik kahraman "*deniz*" imajı ve "*Başımı koyup, yosun tutmuş kayalarına...*" mısraı ile anneye duyduğu derin özlemi, gitme isteğini dile getirmektedir:

(…)

Gönlüm o halatların gibi hep dilim, dilim

Ey deniz, deniz, koşup gelirsem bir gün sana

Yıllanmış hasretimin sükûnunu dinlerdim;

Başımı koyup, yosun tutmuş kayalarına...

(…)

[334] Veysel Öztürk, *İlhan Berk'in Şiirlerinde Anneye Dönüş Arzusu*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisansı, İstanbul 2004, s.102.

Ruhunun derinliklerinde beslediği hasret duygusuyla, denize, yani anneye dönme arzusu tekrar tekrar dile getirmektedir. Mehmet Kaplan'ın yazısında belirttiği gibi "*Çevresinde görmüş olduğu her şey, kendisini tedirgin ediyor ve o annesinin karnında olduğu gibi mutlak sulh ve sükûnun hâkim bulunduğu bir diyarı özlüyor.*"[335] Keder ve acı içinde kaldığı "*sevgisiz yaşamdan*" bir an evvel kurtulup, denizin kucağına, ana rahmine dönme arzusunu anlatmaktadır:

(…)
Hasretim böyle sonsuz okyanuslar aşmadan,
Bana kolunu uzat, kurtar beni bu yerden.
Yoksa içimi yiyip kahrolurum kederden
Ki bu dert daha büyük sevgisiz yaşamadan..
(…)

İncelenen şiirlerde lirik kahramanların iç yalnızlıklarına düştüklerinde yeni, bilinmeyen, sonsuzluklardaki yerlere değil, ana rahmine dönüşü arzuladıkları görülmektedir. Ana rahmi ya da çocukluk günleri, soyut manada yeni, bilinmeyen, uzaktaki bir gurbet değildir. Orası sıladır. Şairlerin sıkıntı duydukları zamanlarda yüreklerinde sıla hasreti besledikleri bir yerdir. Gurbette ızdırap çeken ruh, sılasına dönmeyi arzulamaktadır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Yatsam", "İstek", "Ay Işığı" ve İlhan Berk'in "Denize Hasret" şiirlerinde bu sılaya hasretin nedeni belli değildir.

Bazı şiirlerde ruhun neden ızdıraba düştüğü açıkça dile getirilmektedir. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Bir Atmosfer", "Kaybolmak Arzusu" "Elektrik Tellerinde Kuşlar" ve "Çocukluğum" şiirlerinde bu neden açıkça görülmektedir. Şair, gurbette ruhunun mahkûm edildiğini hissettiği anda kurtuluşu ana rahmi ve çocukluk günlerine dönmede bulmaktadır. Ancak Dağlarca, varlıksal kökeni aradığı için de ana rahmine dönmeyi, 'zamanın sıfır noktası'nda bulunmayı arzuladığını dile getirmektedir.

Şairler şiirlerinde ana rahmini ifade edebilmek için çoğunluğu "*su*" ve *deniz*" olsa da çeşitli imajlar kullanmıştır. İlhan Berk'in "Denize Hasret", şiirlerinde kullanılan imaj "*deniz*" ve "*su*"dur. Fazıl Hüsnü Dağlarca "Bir Atmosfer" şiirinde ana rahmi

[335] Mehmet Kaplan, "XIX. Balad", *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, Şiir Tahlilleri 2,* Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, s. 206.

"*okyanus*" imajıyla dile getirmektedir. Şairin "Elektrik Tellerinde Kuşlar" adlı şiirinde ise bu imaj biraz daha daralmış, hatta okyanusun zerresi haline gelmiş; "*damlacık*" halini almıştır. Fazıl Hüsnü Dağlarca "Çocukluğum" şiirinde ana rahmi, "*nur dalgalarıyla örülmüş ada*"dır. Ana rahminde bulunan amniyon sıvısı şairlerde okyanus, deniz, su, damlacık gibi çağrışımlarda bulunmasına neden olmuş; bu nedenle ana rahmi şiirlerde genellikle bu imajlarla anlatılmıştır.

Ana rahmi farklı imajlarla da anlatılmıştır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Yatsam" şiirinde "*sükûnet*", Kaybolmak Arzusu" şiirinde "*kâinat*", "Ay Işığı" şiirinde ise "*uzak ses*"tir.

2. Ruhun İlk Kaynağa Dönme Arzusu (Tasavvufî Gurbet)

Tasavvuf en genel anlamda "*Hak ile birlikte ve O'nun huzûrunda olma hali; Hakk'ın seni senden öldürmesi ve kendisiyle yaşatması; kâmil insan olma*"[336] demektir. Tasavvufî manada gurbet ise ruhun elest bezminden ayrılıp, ana rahminde mekân bulması ve dolayısıyla maddî dünyaya gelmesi ve oradan âlem-i berzâha, ilk kaynağa dönme arzusu, yani Rabbine kavuşması sürecidir. Tasavvufun bir gayesi de, işte bu vuslat iklimine dönme sürecinde insanın ruhundaki hasret ve ızdırabı dindirme ve insan-ı kâmil dercesine ulaştırmasıdır. İnsan-ı kâmil nefsin bütün ağırlıklarından kurtulma mertebesidir. Böylece ilk yaratıldığı haldeki gibi saf ve temiz olarak yaratıldığı ilk kaynağa dönmek ister. Bu dönüş yolu zor ve çileli bir yoldur. İnsan-ı kâmil olma yolunda dervişlerin "*gerçek irfana vakıf olmadan evvel Allah yolunda yürüyenlerin kendi vatanlarında alıştıkları adetlerle uğraşmaları, kendi meramlarına erişmekten alıkoyacağı korkusuyla vatanlarını terk ile seyahate çıkma*"[337]ları gurbet içinde maddî gurbeti yaşamalarıdır. Bu hal, Yunus Emre'nin bir beytinde şu şekilde anlatılır:

Ben yürürüm ilden ile dost sorarım dilden dile
Gurbette hâlim kim bile gel gör beni aşk neyledi.[338]

[336] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 513.

[337] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 207.

[338] *A.g.e.*, s. 207.

Gurbet, tasavvufî açıdan değerlendirildiğinde, maddî dünyada en derin ayrılık ızdırabının, özlemin ve yalnızlığının yaşandığı gurbet, sılaya özlemdir. Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevisi'nin "*Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor:/ Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryâdımdan erkek, kadın.. herkes ağlayıp inledi./Ayrılıktan parça parça olmuş, kalb isterim ki, iştiyak derdini açayım. / Aslından uzak düşen kişi, yine vuslat zamanını arar.*"[339] sözleriyle başlaması bu ayrılık halinden doğan elem ve hasreti gözler önüne sermektedir. Neyin kamışlıktan ayrıldığı için yalnızlık duyması ve ızdırap çekmesiyle insanlık halinin arasında münasebet kurulması Türk şiirinde sıkça görülmektedir.

Aşağıda genişçe açıklanacak Bezm-i Elest ve Bezm-i Ezel arasındaki bu süreç, kimi zaman misafirhane, kimi zaman yol-yolculuk ile sembolize edilmiştir. Şerife Yalçınkaya bu konuyla ilgili şunları söylemektedir:

"*İslam kozmogoni algısına göre âlemin yaradılışı bir yolculuktur. Önce akl-ı evvel yaratılır. Bu akıl nûr-ı Muhammedî'dir. Allah'ın aşkla bakışından terleyen bu ilk akıldan dokuz akıl yaratılır, ondan da nefsler ve felekler yaratılır. Felekler içe doğru şu şekilde sıralanır: Atlas, Sâbit yıldızlar göğü, Zuhal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarid, Ay. Ay altı evren Dünya'dır. Bu âlemdeki yaradılış sırası ise şu şekildedir: Anâsır-ı Erbaa (dört unsur), maden, bitki, hayvan ve insandır. Kavs-i nüzûl (iniş kavsi) gerçekleştikten sonra kavs-i urûcu (çıkış kavsi) tamamlayabilecek tek yaratılmış insandır.*

Hz. Peygamber'in miracı, Hz. İsâ'nın göğe yükselişi, Hârût ile Mârût kıssası hep bu kozmogonide cereyan eder. Bu yaradılış döngüsü ve ruhun yolculuğu, tasavvuf meclisinde başlar."[340]

Âşık Veysel de bu dünyanın bir yoldan ibaret olduğunu söyleyen şairlerdendir:

Uzun ince bir yoldayım
Yürüyorum gündüz gece
Yetişmek için menzile
Yürüyorum gündüz gece

[339] Mevlâna Celaleddin-i Rûmî, *Mesnevi I*, (Çev. Veled İzbudak), MEB. Yayınları, İstanbul 1991, s. 1.

[340] Şerife Yalçınkaya, "Yol Metaforu ve Klâsik Türk Edebiyatında Arayış Yolculukları", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 13, Ocak 2007, s. 5-6.

Tasavvufî manada gurbet, aynı zamanda "*Sûfinin ülkelerini terk edip diyar diyar gezmeleri*"[341] anlamına da gelmektedir. Bu nedenle yola çıkan sûfiye de garip denir. Niyazi Sabri'nin "Serseri Serseri"[342] ve Suat Salih'in "Yunüs'ün Hırkası"[343] adlı şiirlerinde bir dervişin bulunduğu yeri terk edip diyar diyar dolaşması, gerçek âlemde, insan-ı kâmile ulaşabilmek için maddî gurbeti arzulaması anlatılmaktadır:

Aşka dalıp diyar diyar
Gezsem serseri serseri.
Bütün yaz, kış; bütün bahar
Gezsem serseri serseri...
(…)

Yunus'un tesiriyle yazılmış bu şiirlerde Taptuk Emre ve Yunus Emre arasındaki tasavvufî manadaki pişme olayına telmihte bulunarak, onun yolundan gitme arzusu dile getirilir. Lirik kahramanlar, dünyanın bütün nimetlerinden arıp Allah yolunda mürit olmayı istemektedir. Şiirlerde geçen hırka tarikat yolcusunun sembolüdür. "*Hırka giyen tâlib artık bundan böyle şeyhin müridi, tarikat mensubu ve diğer müridlerin kardeşidir*."[344] Hırka kadar, don, külah da tarikat ehlini sembolize etmektedir. Aynı zamanda sadeliği ve dünya nimetlerine karşı tavırlarını da ortaya koymaktadır:

Yunus gibi yalınayak,
Kirpiklerim saçımdan ak,
Kırk yıl odun taşıyarak
Gezsem serseri serseri

Başta külah elde değnek,
Bir hırka, bir don giyerek.

[341] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 200.

[342] Niyazi Sabri, "Serseri Serseri", *Varlık Mecmuası*, 1 Teşrinievvel 1933, S. 6, s. 34.

[343] Suat Salih, "Yunüs'ün Hırkası", *Güney Mecmuası*, Ocak Yıl: 1, S. 3, s. 3.

[344] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 237.

Yar peşinde "hu" diyerek
Gezsem serseri serseri
(…)
(Serseri Serseri)
Kanlı gömleğimi verip yellere
Yaralar üstüne giydim bu donu,
Ağlayarak geldim gurbet ellere,
Ölüm gibi kara yolların sonu.

Ne zaman hırkama düşüp aksa yaş,
Gelir gözlerime nur yüzlü bir baş.
İçerimde emel ve bağrımda taş,
Bana benden yakın bulurum onu.
(Yunüs'ün Hırkası)

Ney tasavvufta ayrı öneme sahiptir. Ney "*Esas vatanı olan ruhlar ve kudsîler âleminden ayrılarak bu dünyaya gelen insan ruhu, beşer ruhunu*"[345] temsil etmektedir. Lirik kahraman da erenler ve ney arasında bu şekilde bağlantı kurmaktadır:

(…)
Hu, erenler, hey erenler,
Sizden ayrı, ey erenler,
Koltuğumda ney erenler,
Gezsem serseri serseri
(…)

Yukarıdaki şiirlerde insan-ı kâmil olma yolunda dervişlerin gurbette gezmeleri anlatılmıştır. Tasavvufî gurbetin konusuna giren ruhun ilk kaynağına dönme arzusunun anlatıldığı şiirler sayıca daha fazladır. Ruhun ilk kaynağı, gerçek hayatta kendini gurbette hisseden garip olan ruhun tekrar Allah'ın huzuruna dönme arzusudur. Tasavvufta bu durum yukarıda da bahsedildiği gibi "*bezm-i elest*" arzusu ile

[345] *A.g.e.,* s. 409.

açıklanmaktadır. "*Bezm-i Elest: Allah, ruhlar âlemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben 'Elestü bi-Rabbiküm' yani 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' buyurunca ruhlar; Kâlû Belâ, yani 'Evet sen bizim Rabbimizsin' demişlerdir. İşte o zaman ikrâr vermiş olan insanoğlu dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Bu olay, Kur'an'da da anlatılır. (A'raf 171-172) Bu meclis, bezm-i ezel olarak da bilinir. Tasavvufta ve İslâm edebiyatlarında, en eski zaman en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şairler, sevgililerine elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler. Kelime yalnızca 'elest' olarak da anılır. Çok zaman telmih yoluyla da kullanılır.*"[346]-[347]

Abdullah Cevdet'in "Muhabbet, Güneşin Ruhu", "Âlemlerin Siması", "Dil Mesti'i Mevlânâ", "Şairin Deli Rüyası" ve "Şaire" adlı şiirlerinde gerçek dünyada gurbet duygularının yaşanmasından ve ruhun ilk kaynağa dönme arzusundan bahsedilmektedir.

"Muhabbet, Güneşin Ruhu" şiirinde yerden göğe kadar her yerin Allah'ın varlığına işaret olduğuna inandığını söyleyen lirik kahraman, ezelle ebet arasındaki şimdiki hayatın geçmişte verilmiş olan sözü hatırlayabilme imtihanından başka bir şey olmadığını dile getirmektedir. Allah, bu dünyaya insanları mest ederek, kendimizden geçmiş bir vaziyette göndermiş "*Kâlû Belâ*" sözünü tutma imtihanından geçirmektedir. Dünya bir göz açıp kapamadan hâsıl olan gurbet, ezel ve ebet ise Allah'ın huzuru yani sıladır.

Lirik kahraman aşkı ve sevgiyi, Allah'ı temsil eden eş anlamlı kelimeler olarak kullanmıştır. Bu aşk ve sevgi aynı zamanda bağlılığı da ifade etmektedir. Bu Allah'a duyulan bir bağlılıktır. Geldikleri bu gurbet yerinde "*Seven olmasaydı*", hayat devam edemez "*güneş sönerdi*" diyen kahraman ezeldeki sadık olanlar sayesinde bu hayatın devam ettiğini söylemektedir:

'Aşkın mihrakıdır sonsuz fazalar,
Ezelde mest eden odur ebedi;
Sevgidir yaratan, yakan, yaşatan:

[346] İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 90.

[347] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 99.

Seven olmasaydı güneş sönerdi.
(Muhabbet, Güneşin Ruhu)

Mestî ezeldir ebedî kâ'inat,
Kahir ü mak'hur mühat ü mühit;
Sine'i encüm yanıyor bi emel,
Çarpıyor Arzın yüreği naümid.
(Âlemlerin Siması)

"Dil Mesti'i Mevlânâ" adlı şiirinde de aynı düşünceleri dile getirirken diğer şiirlerden farklı olarak derdini Mevlânâ ile anlatma yolunu tercih eder. Lirik kahraman, mest olarak gönderildiğimiz yalan dünya denilen gurbette huzuru, kendini anlayan Mevlânâ'da bulduğunu söylemektedir. Mevlanâ'nın deyimi ile kamışlıktan kopartılan bir ney gibi daima ezelî vatana dönmeyi arzuladığını anlatmaktadır. Halik, mahkûm edildiğini düşündüğü bu dünyada vuslat gününü beklemektedir:

Ezeliyi, ebediyi dinledik bir nağmede,
Bu füsunlar mahlûkuna halikı peyvest ettik.
Bizden sonra yaratıldı yaratmanın neşesi;
Bade bizi mest etmedi, biz badeyi mest ettik.

"Şairin Deli Rüyası" ve "Şair" adlı şiirlerinde ise ezel ebet arasında geçen vuslat arzusunun, özlemin, ayrılık acısının şaire ayrı bir zevk ve ilham verdiği dile getirilmektedir:

Girmeden halcesine vuslatı renk ü aheng,
Böyle dilmest idi sahbayı ezelle ebedim;
Yaşadım zevkini bir 'âlemi istiğrakın
Deli rüyalarımı ağlatan akıl istemedim.
(Şairin Deli Rüyası)

Söyleten vicdanların sensin niyazını razını,
'İtri raksânı hayal, elhani manadır adın;
Sen bu hasret bağının ahengi reng ü buyunu
Bir semavî gülistanın güllerinden topladın.
(Şaire)

Mehmet Akif Ersoy da "Gece" ve "Secde" şiirlerinde insanın "*vahdet-gâh*" ile "*vahdet-zâr*" arasındaki ızdırabından, sıla hasretinden bahsetmektedir.

"Gece" şiirinde sadece insanın değil; bu dünyada bir madde halini aldıktan sonra tüm varlıkların vuslata kavuşma arzusuyla yanıp tutuştuklarına işaret etmektedir. Öyle ki şaire göre gökyüzündeki Allah'ın yarattığı objeler O'na secde ve "*tehlîl*" halindedir. Bunun sebebini Fazıl Gökçek şu şekilde açıklamaktadır:

"*Bu şiirde gök cisimlerinin güneşle ilişkisi ile insanın Tanrı'yla ilişkisi arasında bir benzerlik kurulmuştur. Şaire göre, evrenin yaratılışı sırasında güneşten kopmuş parçacıklardan meydana gelen gök cisimleri, bu kopuşun verdiği şaşkınlıkla sürekli hareket halindedir.*"[348]

Bütün kandillerin tehlîle dalmışlar... Şaşırdım ben:
Nasıl ma'bed ki sun'un, sermedî bir secde gök kubben!
Kapanmış, titriyor dünyâların haşyetle karşında;
Melekler, sanki baş kesmiş, durur dâmân-ı Arş'ında.
(…)

Gök cisimlerinin ahenk ve "*lebrîz-i istiğrak*" halinde Allah'a kulluk ederek, vuslat gününü arzulamaları lirik kahramanı derinden etkilemektedir:

(…)
Ne rengârenk ubûdiyyetle, yâ Rab, hercümerc âfâk:
Karanlıklar, ışıklar, gölgeler, lebrîz-i istiğrak.
Bu istiğrak uyandırmaz mı, devrettikçe, ekvânı,
Perîşan ruhumun inler harâb evtâr-ı îmânı.

[348] Fazıl Gökçek, *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 241.

(…)

Lirik kahraman gökyüzünden sonra aynayı kendi içine yöneltmektedir. Tüm mahlûkatın O'ndan ayrılmasından ötürü duyduğu hüznü kendi de duyduğu için "*perişân*"dır. Bütün bu hadiseler karşısında kendi varlığını "*gölge*"den ibaret görmesi dikkat çekicidir. Fazıl Gökçek'e göre "*Şairin kendisini 'gölge' olarak nitelemesi de tasavvufun, varlıkların Allah'ın yeryüzündeki gölgeleri ile ilgilidir*."[349]

(…)
Perîşan ruhumun inler harâb evtâr-ı îmânı.
Perişan: Çünkü yükselmiş değil feryâd-ı gümrâhım;
Şu mahşer mahşer envârın biraz yol verse, Allah'ım!
Evet, milyarla âlem vecde gelmiş bu'd-i mutlakta;
Benim bîçâre gölgem çırpınır bir damla toprakta!
Samîmîdir bütün gûş ettiğin âvâz hilkatten,
Niçin gözyaşlarım haybetle dönsün sermediyyetten?
(…)

Gök cisimlerinin Allah'ın yarattığı güneşten ayrıldıkları için üzgün ve mest olmuş bir halde döndüklerini söyledikten sonra kendinin de aynı nedenden ötürü üzgün olduğunu dile getirerek, Bezmi-i Elest meclisine telmihte bulunmaktadır. Oradan ayrıldığı günü hâlâ unutamadığı için kendini yeryüzünde "*perişan*" bir gurbetzede gibi hissetmektedir:

(…)
Diyorlar, hep senin şemsinden ayrılmış, bu ecrâmı...
İlâhî, onların bir ân için olmazsa ârâmı;
Nasıl dursun, benim bîçâre gölgem, senden ayrılmış?
Güneşlerden değil, yâ Rab, senin sînenden ayrılmış!
Henüz yâdımdadır bezminde medhûş olduğum demler;
O demlerdir ki yâdından kopar beynimde bin mahşer!

[349] Mehmet Akif'in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 241-242.

(…)

Tasavvufî manada ezelle ebet arasındaki bu dünyada çaresizliğini, üzüntüsünü, ızdırabını hafifletebilmek için lirik kahraman, diğer şiirlerden farklı olarak "*secde*"ye sığınmaktadır. Diğer şiirlerde lirik kahramanlar yalnızca çektikleri sıkıntıları anlatmakla yetinmiştir. Bütün varlığın susmasını sadece kendisinin Allah'ın huzurunda eğilmesini arzu etmektedir. Bu çırpınışların nedeni, sıla hasreti ile içinde kaldığı, "*vahdet-gâh*"ından ayrı kalmasıdır:

(…)
Tesellî bulmanın imkânı yok ferdâ-yı gufranla.
Serilmiş, secdemin inler durur yerlerde mi'râcı;
Semâlardan gelir ummanların tehlîl-i emvâcı!
Karanlıklar, ışıklar, gölgeler sussun ki, Allah'ım,
Bütün dünyâyı inletsin benim secdem, benim âhım.
Ömürler geçti, sen yoksun, gel ey bir tanecik Ma'bûd,
Gel ey bir tanecik gâib, gel ey bir tanecik mevcûd!
Ya sıyrılsın şu vahdet-gâhı vahşet-zâr eden hicran,
Ya bir nefhanla serpilsin bu hâsir kalbe itmînan.
(…)

Üzüntü, keder, sıla hasreti duyguları bütün şiir boyunca yoğun olarak hissedilmektedir. Lirik kahraman hiçbir şeyde teselliyi bulamaz. Neredeyse İlâhî aşk ile kendinden geçen Mecnun'a döner. Leylâ ve Mecnun hikâyesine telmihte bulunarak; Elest Meclisi'nden beri sarhoş bir halde Leylâ'sına kavuşma arzusunda olduğunu dile getirmektedir:

(…)
Hayır, îmanla, itmînanla dinmez ruhumun ye'si:
Ne âfâk isterim sensiz, ne enfüs, tamtakır hepsi!
Senin mecnûnunum, bir sensin ancak taptığım Leylâ;
Ezelden sunduğun şehlâ nigâhın mestiyim hâlâ!

Gel ey sâkî-i bakî, gel, Elest'in yâdı şâd olsun:
(…)

"Secde" şiirinde de Elest Meclisi'nden beri bu dünyada bir gurbetzede gibi acı çektiğini dile getirmektedir. "Gece" şiirinde olduğu gibi "*vahdet-zâr*"da olmaktan pişmandır. Bu şiirde "Gece" şiirinden farklı olarak sadece gök cisimleri değil; Allah'ın cezbesine kapılı olan tüm varlıklar, "*mahşer*" vahdet şarabıyla mest olmuş bir biçimde Allah'ın huzurunda secde etmektedir. Her şeyin ruhunda ortak olan tek bir keder vardır. O da mânâ âleminden ayrı düşmenin hüznüdür:

Şuhûdundan cüdadır, çok zamanlar var ki, îmânım;
Bu vahdet-zâra -gûyâ!- geldim amma bin peşîmânım:
Huzur imkânı yok, dünyâyı etmiş cezben istilâ;
Ne hüsrandır, İlâhî, ma'bedim, çepçevre, vaveyla!
(…)

Lirik kahraman üzgündür. Kederinin asıl sebebi: "*Bütün varlık âlemi vahdet şarâbı ile sarhoş bir hâlde iken, bu coşkuya katılamayan tek varlık şairin kendisidir.*"[350] Kendisi de diğerleri gibi vahdet şarabı ile mest olmayı istemektedir. "*Allah'ım, benim meydân! / Bırak, hâsir kalan seyrinde mi'râcım devâm etsin!*" diyerek kendisi de bir nevi bu seremoniye katılmak istemektedir:

(…)
Bu vahdet-zâra dün baktım: Ne meyhaneydi cûşâcûş!
Bugün rindânı gördüm: Başka bir peymâneden bî-hûş.
Bütün dünyâ serilmiş sunduğun vahdet şarâbından;
Benim mest olmayan meczubun, Allah'ım, benim meydan!
Bırak, hâsir kalan seyrinde mi'râcım devam etsin;
(…)

[350] Fazıl Gökçek, Mehmet Akif'in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 244.

Cenap Muhittin Kozanoğlu'nun "Fuzuliye Nazire" ve "Gazel" adlı şiirlerinde de ruhun Bezm-i Elest Meclisi'nde tekrar toplanacağı günün arzusundan bahsedilmektedir.

"Fuzuliye Nazire" adlı şiirinin bir beytinde beşerî aşkın peşinden koşan âşıkların gurbet diyarlarda geziyoruz diye yerinmesinin yersiz olduğunu söyleyen lirik kahraman ilahî aşkla vuslata erecekleri günü bekleyen ve doğdukları günden beri gurbeti yaşadıklarını hissedenlerin, asıl kendilerinin gurbette olduklarını söylemektedir:

(…)
Etmesin yad elde gurbetten şikâyet âşıkân
Biz ki yıllardır vatan üstünde gurbet bekleriz.
(…)

"Gazel"de de yine maddî dünyadaki gurbetten söz etmektedir. Lirik kahraman ezel meclisinde evet diyenlerden biri olarak, bu dünyada hasret duygularının içerisinde yanıp kavrulduklarını ve visal gününü özlemle beklediklerini söylemektedir:

(…)
Düştük diyarı gurbete mahruri hasretiz
Yârın sevadı dide-i sevda penahına

Bezm-i ezelde vakfı belâ kılmış ey CENAB
Bil ki meşiyyet aşkımızı gam sipahıma

Şükûfe Nihal'in "Fütur Dakikaları" ve "Yalnızız" adlı şiirlerinde de asıl vatana dönme arzusundan bahsedilmektedir. Lirik kahraman bu dünyada geçirdiği her anı usanç olarak görmektedir. Bezm-i Elest meclisinden koptuğu günden beri sancılar içinde kalan şiirin lirik kahramanı diğer şiirlerden farklı olarak Allah'a isyan ederek bu dünyada olmaktan duyduğu hoşnutsuzluğu ifade etmektedir. Gerçek dünyanın aslında gurbet yerinden ibaret olduğu için acı, keder, yalnızlık duymakta, kendini yaralı ve bedbin hissetmektedir. Bunun sebebini Hülya Argunşah şu şekilde izah etmektedir:

"*Bu dünyada, öte dünyadan ayrı kaldığı için yalnızlık duymaktadır. Derdine de derman bulamamaktadır. Etrafında başka âlemin yolcuları vardır. Dağlar, onun gitmek*

istediği yere geçit vermez."[351] Bu dünyada derin bir yalnızlık yaşamakta ve "*ruha vatan diyarı*"nı özlemektedir:

(…)
En yakınlar en ayrı âlemin yolcuları;
Geçidi yok dağlarla ayrıdır aşinalar...
Geceleri dinleyin; boşlukta hasret ağlar;
Kaybetmişiz hepimiz ruha vatan diyarı...
(Yalnızız)

(…)
Şikâyetim var sana, dinlemez misin rabbim
Gurbette benzim soldu; kırıldı hasta kalbim!.
Yaşadığım kâinat benim vatanım değil;
Yabancı bir âlemde benliğim oldu sefil!..
(…)
(Fütur Dakikaları)

Tokadîzade Şekip ise *Huzur-ı Hilkatte* adlı eserinde ezel ve ebet arasında yaşadığı bu dünyayı "*belâlı bir yol*"a benzetmektedir. Çünkü şairin "*hayatta gördükleri onu bedbin yapmış, dünyayı sevmemesine yol açmıştır. Bu yüzden bir an evvel ölmek istemektedir.*"[352] Bu yolun, kendine çok zor gelen hayatın, gurbetin bir an evvel bitmesini, Allah'ın huzurunda doğruluğa ve refaha tekrar kavuşmayı arzu ettiği görülmektedir:

(…)
Bitsin bu belâlı râh Rabbim,
Artık yeter âh u vâh Rabbim:
Pek güç bu dikenli yolda gezmek
Yokmuş yaşamakta neşve gerçek…

[351] Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 162.

[352] Sabahattin Çağın, *Tokadîzade Şekip*, Akademi Kitabevi, İzmir 1998, s. 143.

Sende ararız penâh rabbim,
(…)
(T.Ş., H.H., s.34)

Ruhun ilk kaynağına dönme arzusu çeşitli tasavvufî terimlerle şiirlerde yerini bulmuştur. Bunlardan biri de fenafillâhtır. Fenafillâh, bir vahdet-i vücut kavramıdır. "*Nefsin arzularından geçip varlığını Allah için görmektir. Kul bu makamlarda kendinden ve sıfatlarından fani olarak Hakk'ın sıfatlarıyla beka bulur. Tasavvufa göre, evrende gerçek Allah'ın varlığından başka ebedî olan gerçek varlık yoktur; varlıklar onu gösteren bir aynadır. İnsanlar, er ya da geç Allah'a geri dönecektir*."[353]

İncelenen şiirlerde yalnızca Abdullah Cevdet'in fenafillâh kavramını kullandığı görülmektedir. Abdullah Cevdet "Fenafillâh" adlı şiirinde bu mertebeden söz etmektedir. Şair, öncelikle bu madde dünyasında asi bir ışık gibi varlığını sürdürdüğünü söylemektedir. Daha sonra ise insanların ezel-ebed çizgisinde sadece bir noktadan, yalnızca bir yanılsamadan ibaret olduğunu ifade etmekte, insanların bir gün gerçek yurduna döneceğini ve vahdete ereceğini dile getirmektedir:

Asi bir lam'a yız zulmetullahda,
Futuhi muhabbet pişüvasıyız;
Ezel, ebed 'ayni nagmedir bizler,
Bu Vahdet nâyinin bir nevasıyız.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in "V" ve "Garipler", Rifat Necdet'in "Hayat"[354], Mehmet Behçet Yazar'ın "Candan Ezelden Geçmişiz", Kadircan Kaflı'nın "Pervane", Fehmi Hilmi'nin "Geçit" ve Ebubekir Hazım'ın "Ne Olurdu?" adlı şiirlerinde de yukarıda görüldüğü gibi asıl vatandan ayrılan ruhun, gerçek hayata gelerek hüzün, ızdırap, keder, yalnızlık, hicran gibi gurbet acılarından ve tekrar döneceği günü beklemeyişinden, kavuşma arzusundan, sıla hasretinden bahsedilmektedir. Şiirler "*İnsan buraya geçici olarak ve misafereten gelmiştir. O, bu âlemde gariptir.*"[355] tasavvufî görüşünün

[353] www.islamvetasavvuf.com/fenafillah/, 12.11.2012, 15:17.

[354] Rifat Necdet, "Hayat", *Aksu Mecmuası*, Teşrinievvel 1933, S. 2, C. 1, s. 14.

[355] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995, s. 207.

etrafında toplanmaktadır. Ruhların asıl vatana dönüş arzusu "*ezel, ebed, ezelde mest olma, dilmest, peyvest, visal, vuslat, vahdet-gâh, vahdet-zâr, kevn ü mekân*" gibi hemen hemen aynı kavramlarla dile getirilmektedir:

(…)
Mahkûmuz ezelden beri biz gurbete, mahkûm!
Bahtın seni men etme ki dağdan dağa çeksin,
Sen başladığından daha çılgın biteceksin!
(…)
(V)

Her duyduğum gülüşün yok sevinçten haberi.
İlk insanın cennetten çıktığı günden beri
Kaplamış yeryüzünü baştanbaşa garipler...
(...)
(Garipler)

Göç etmedik dünyaya biz
Candan ezelden geçmişiz.
(…)
Hicran olur kevnü mekân
Hicran o remzi kün fekân

Yanmaktayız yanmaktayız
Canan uzak sanmaktayız
(…)
(Candan Ezelden Geçmişiz)

Yolu buradan başlar hakka kavuşanların;
Umutlar, kuruntular yıkılıp birer birer,
Burada parçalanır, çözülür, kör düğümler;
Ebet yolcularına mezar kapıdır yarın.

(…)
(Geçit)

İncelenen şiirlere genel olarak bakıldığında, ezelle ebet arasında var olan gerçek hayatı gurbet, ezelî vatanı ise sıla olarak gördüklerini benzer anlatımlarla dile getirmektedir. Lirik kahramanların yüreklerinde bu hal derin hüzne, acıya, ızdıraba, huzursuzluğa zaman zaman ise "*fütur dakikalarına*" döner. Bu nedenle onlar ruhun ilk kaynağına dönme arzusu içinde olduğunu dile getirmiştir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı Türk milletinin on yıl boyunca kesintisiz savaş halini yaşamasına neden olmuştur. 1922'de Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması, bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk'ün azmi, başarısı ve yeni kurulan Cumhuriyet toplumun birçok alanında olduğu gibi edebiyat alanında da etkisini göstermiş, devrin ruhu sanat ve edebiyat eserlerine de aksetmiştir. Mehmet Kaplan edebiyatın tarihî, siyasî ve sosyal gelişmelerle olan ilişkisini şu şekilde açıklamaktadır:

"*Atatürk'ün ilk cumhurbaşkanı olarak Türkiye'yi idare ettiği yıllar, sosyal ve ekonomik sahalarda olduğu kadar sanat ve edebiyat sahalarında da dikkat çekici özellikler taşır. İstiklâl Savaşı sonunda kazanılan zafer, yeni bir Türk devleti kurma azmi ve başlarında Atatürk gibi büyük bir kumandan ve devlet adamının bulunması, Türk aydınlarının hayata, dünyaya, memlekete ve insana bakış tarzını değiştirir. Bu yıllar Türk tarihinde daima heyecanla hatırlanacak ve kendisine dönülerek üzerinde düşünülecek ve ilham alınacak bir 'altın devir' teşkil eder. Bu devrin temelinde, İstiklâl Savaşı'nın kan ve ateşi içinde kazanılan yeni benlik şuuru, bir tarih, dünya ve insan görüşü vardır.*"[356]

Böylelikle yeni kurulan devletle beraber yeni bir edebiyat anlayışı da ortaya çıkar. Bu dönemde Millî Mücadele'yi ve Atatürk'ü destanî ruhla anlatan yazıların yanı sıra Anadolu'yu, batıl inançlarla savaşı, Avrupa hayranlığı ve taklitçiliğinin eleştirisi, halk, millet, memleket ve çağdaş medeniyet gibi konular işlenir. Bu yüzden, bu döneme Atatürk dönemi Türk edebiyatı adı da verilir.[357] Bunların yanında hayatın içinden bir konu olan ve daha çok Halk Edebiyatından beslenen 'gurbet' de devrin şiirlerinde işlenen temalardan biri olmuştur.

Atatürk döneminde yazılmış olan şiirlerde 'gurbet' kavramı tüm yönleriyle ele alınmıştır. Gurbet temel anlamda hem bir 'yer değiştirme'yi, hem de bu olay sonucunda ortaya çıkan duyguları kapsamaktadır. Yer değiştirme şiirlerde iki yönüyle işlenmiştir:

---

[356] Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci, Abdullah Uçman, *Atatürk Devri Türk Edebiyatı I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. XXV.

[357] *A.g.e.*, s. XXV.

Maddî, manevî gurbet. Çalışmanın planı da bunun üzerine kurulmuş ve çalışma iki ana başlıktan oluşmuştur: Maddî, manevî gurbet.

Çalışmada dış gurbet bölümü, iç gurbet bölümüne nazaran daha geniş bir yer tutmaktadır. Bu durumun sebebi, o dönemde dış gurbete neden olan etkenlerin Anadolu insanının hayatında ya çok yakın bir zamanda yaşanmış, ya da o günlerde yaşanıyor olmasıdır. Dış gurbet konulu şiirlerin büyük bir çoğunluğunu, Anadolu insanı üzerinde etkilerinin daha çok taze yaşandığı 'savaş' nedenli şiirler oluşturmaktadır.

1923-1938 yılları arasında henüz savaşın izleri silinmemiştir. Bu dönemde memleketi, Anadolu'yu tanımayı amaçlayan, 'mektepten memlekete' geçen şairler, savaşın tüm boyutlarını şiirlerine konu edinmiştir. Şairler, gurbet sürecinin her noktasına örnek olabilecek şiirler yazmıştır. Mehmetçiğin ailesinden, sevdiğinden ayrılıp asker ocağına giderken vedalaşma anı, cepheden cepheye gidişi, cephedeyken geride bıraktıklarına duyduğu özlem, sıla hasreti; geride kalanların da gidenin ardından yaşadıkları duygusal sıkıntılar şiirlerde yerini almıştır. Savaşın Anadolu insanı üzerindeki bu etkileri devrin politikası gereği olumsuz bir bakış açısıyla yazılmamıştır. Yani Mehmetçik kutsal görev olarak gördüğü bu gurbete giderken de onurludur, oradayken de üzüntüsünü ailesine belli etmez. Geride kalanlar da tüm bu mücadele içinde güçlü görünmeye çalışmakta ve savaş ortamında çabalamaktadır.

Bu dönemde görülen gurbetin diğer maddî nedenleri arasında esaret-sürgün ve mahpusluk gelmektedir. Esaret savaşın içerisinde gerçekleşen bir durumdur. Yurt dışında savaş sonucunda esir düşen askerlerin gurbette yaşadıkları hasret ve ayrılık acısı da şiirlerde işlenmiştir. Esaret de tıpkı savaş şiirlerinde olduğu gibi olumlu bir bakış açısıyla işlenmiş; esaret, belirsizlik ya da ölümle değil, kurtuluşla sonlanmıştır.

Sürgün ve mahpusluk şiirleri, konusunu Anadolu insanından değil de daha çok yeni kurulan devletin rejimine muhalif olanların yaşadıkları hadiselerden alır. Bu konudaki şiirlerde savaş ve esarette görülen hamasî duygular kaybolmuş, yerini sürgün ve hapisliğin bunalımlı, acılı duyguları almıştır. Sürgün ve mahpusluk şiirlerden başka düşüncelerini özgürce dile getiremedikleri için önce kurgusal, sonra gerçek manada gurbeti ya da sılayı anlatan şiirler de vardır. Dönemde gurbeti ve sılayı bu yönleriyle şiirlerinde işleyen şair Nâzım Hikmet'tir. Nâzım Hikmet önce kurgusal gurbet mekânlarında emperyalist güçleri eleştirerek komünizmi yüceltir. Daha sonra ilk fırsatta

düşüncelerini dile getirebileceği ve sılası olarak gördüğü Moskova'ya gider. Bizim için gurbet olan bu yer, N. Hikmet'in düşüncelerini rahatlıkla yaşayıp savunabileceği sılasıdır. Sahip olduğu bu özellikleri şiirlerine yansıtan N. Hikmet, devrin diğer şairlerinden farklı bir yerde bulunmaktadır.

Dönemde Türkçülük ve Anadoluculuk ideolojisine sahip şairlerin de gurbet konusunu şiirlerinde işlediği görülür. Türkçülük Millî Mücadele yıllarından beri var olan bir akımdır. Kurtuluş Savaşı neticesinde Misak-ı Millî Anadolu topraklarının sınırını oluşturmuştur. Ancak Turan ülküsü sadece Misak-ı Millî sınırlarını değil, dünyadaki bütün Türkleri içine alan bir birliği savunur. Bu nedenle rejim aleyhtarı olmayan Turancılar bir zamanlar vatan topraklarında akan Tuna'ya, Türkistan'da yükselen Tanrı Dağları'na sıla hasreti duymuş ve şiirlerinde bunlara yer vermiştir.

Yeni bir Türk devleti, yeni bir rejim, ilk kez başa geçen cumhurbaşkanı ve Anadolu'nun merkezine alınan başkent Ankara, millî birlik ve millî irade üzerine kurulacak devlet için siyasî, sosyal, iktisadi kararlar sanata da yansımıştır. Şairlerin gurbet olarak gördükleri Anadolu'ya geçmeleri, Anadolu ve özellikle Ankara'ya sıla gözüyle bakmaları ve tüm bunları şiirlerinde işlemeleri gurbetin Anadoluculuk akımıyla ilişkini ortaya koymuştur.

Seyahat ve eğitim gurbetin dönemde görülen diğer maddî nedenleridir. Gurbetin "*bir süre bir yerde bulunmamak veya sürgün nedeniyle memleketinden uzaklaşmak, bir yerden başka bir yere seyahat için çıkmak*"[358] gibi bir tanımının da olması bizi gurbetin sadece bir duygudan ibaret olmadığını, bireyin sosyal çevresinden ayrılarak bir yerden başka bir yere gitmesinin, seyahat etmesinin de gurbet olduğu sonucuna vardırmıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni kalkındırmak için çeşitli düzenlemeler ve kararlar alınmıştır. Bu dönemde Hars Müdürlüğü, Türk Ocağı, Anadolu Ajansı gibi kurum ve kuruluşlar oluşturulmuş; Anadolu'yu tanıtma ve eğitme amaçlı birçok aydın görevlendirilmiştir.[359] Örneğin Kemalettin Kamu Anadolu Ajansı mümessili sıfatıyla, Şükûfe Nihal Başar İstanbul halkevinin düzenlediği gezi programlarıyla Anadolu'ya seyahatlerde bulunmuştur. Şairler, savaş sonrasında

[358] James W., Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001 s. 1340.

[359] Hale Şıvgın, "Atatürk Dönemi Kültür Kurumları", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi*, C. 1, AKM Yayınları, Ankara 2009, s. 66-68.

Anadolu'nun halini görmek, Anadolu coğrafyası ve insanını tanımak için seyahatlere çıkmış; gördüklerini, yaşadıklarını şiirlerine aktarmıştır. Seyahat şiirlerinin bu dönemde sayıca çok olması bundan ileri gelmektedir.

Bunun yanı sıra incelenen şiirlerde dikkati çeken bir husus vardır. Lozan Antlaşması neticesinde 1923-1930 yılları arasında başta Yunanistan olmak üzere, Yugoslavya, Bulgaristan ve diğer yerlerden[360] pek çok muhacir gelmiştir. Atatürk döneminde yaşanan muhacir iskân faaliyetleri bu dönemdeki önemli siyasî gelişmelerdir. Ancak yaşanan zorunlu gurbetlerden biri olan mübadelelerin bu dönem şiirlerinde beklenen yoğunlukta olmaması ise dikkat çekici bir sonuçtur.

Savaş, sürgün, esaret, mahpusluk, seyahat ve eğitimin yanında bu dönemde görülen diğer bir maddî gurbetin sebebi beşerî aşktır. Her dönemde, hatta insanlık tarihinin başlangıcından beri görülen aşk nedeniyle gurbete çıkma ve gurbet duygularını yaşama bu dönemde de sayıca çok karşılaşılan bir dış gurbet nedenidir. Bunun bir nedeni de Halk şiirinin dönem üzerindeki etkisidir denilebilir.

Yukarıda sayılan gurbetin bu maddî nedenleri tamamıyla dönemin bir sonucudur. Atatürk döneminden sonraki yıllarda Türkiye'nin içine girdiği tarihî, sosyal ve ekonomik nedenler neticesinde gurbetin dış sebepleri çeşitlenmiştir. Edebiyat her zaman toplumun bir yansıması görevini görmüş, bu nedenle de gurbetin nedenleri yıllar içerisinde değişiklik ve çeşitlilik göstermiştir. Atatürk dönemi şiirlerinde savaş, sürgün, esaret sebepli gurbet şiirlere daha çok konu olurken 1940'lı yıllardan sonra yoksulluk, açlık, işsizlik gibi nedenlerden kaynaklanan 'gurbet' hayatı şiirlerde işlenmiştir. Örneğin II. Dünya Savaşı yüzünden ülkenin içine girdiği ekonomik problemler, 1960'lı yıllarda Almanya'nın Türkiye'yle arasında yaptığı işçi göçü anlaşmasıyla yaşanan yeni göç, yine 1960 ve 1980'li yıllarda yaşanan siyasî gerilimler, Türk milletinin yaşadığı farklı gurbet sebepleri olmuştur. Siyasî ve ekonomik nedenlerin dışında kan davası, kadına şiddet gibi sosyal ve örfî meseleler de gurbetin nedenleri arasındadır ve dolayısıyla edebî türlerde yerini almıştır.

[360] Ferhat Berber, *İmparatorluktan Cumhuriyete Manisa ve Göçler (1860-1960)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 130.

Gurbet, bir yerden ayrılmak veya bir yere gitmek anlamında değerlendirildiğinde, gurbette yalnızca acı, keder, özlem, yalnızlık ve yabancılık değil; sayısı çok fazla olmasa da, ilk kez gidilen gurbette heyecan, mutluluk, yeni yerleri keşfetme arzusu gibi duyguların da yaşandığı görülmüştür. İncelenen şiirlerde birbirinden kesin çizgilerle ayrılmasalar da en çok görülen gurbet duygusu acı, keder ve sıla hasretidir. Bu duyguların sebebini tek bir nedene bağlamak mümkün değildir. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi özellikle savaş sürecinde ve savaş sonrasında yaşananlar gurbetin bu duygularının yoğunlukta yaşanmasına neden olmuştur. Tüm bu duygular benzer zaman, mekân ve imajlar kullanılarak anlatılmıştır. Şiirlerde geçen zaman ağırlıklı olarak akşamüstüdür. Bu vakit "*eriyen güneş, güneşin kül olması, mor halkalar, mor gölgeler, mor dağlar, mor renkli sema, tutuşan evler, kızıl ufuklar, güneşin kanaması, tutuşan göklere gölgelerin inmesi, suların göğsünün yanması, günün ufuklarda yanması, kızıl yol, alev seli, gurbetin gülü*" gibi benzer imajlarla anlatılmıştır. Mekân ise genellikle "*oturdukları yerin karşısı, deniz, dağlar, ovalar, köyler, yollar, sokaklar, rıhtımlar, limanlar ve parklar*" gibi dış-açık mekânlardır. Ancak özellikle yalnızlık duygularından bahsedilirken iç-kapalı mekânların tercih edildiği görülmüştür. Burası da "*soğuk, loş, karanlık, hüzünlü, dar ve kasvetli*" görünen odalardır. Hatta odadaki eşyalara bile gurbetin getirdiği gam, keder, yalnızlık, bıkkınlık ve tükenmişlik sinmiştir. Bu duyguların yanında gurbette yalnızlık ve yabancılık hisleri de bulunmaktadır. Şairler, şiirlerinin bazılarında -sebepleri çeşitli olsa da- sürekli kendilerini gurbetin olumsuz duygularıyla ifade etmiştir. Şairlerin kesinlikle bu yüzden psikolojik sıkıntıları vardır diyemesek de gurbetteki olumsuz duyguları hep bunalımlı ruh halleri ile anlatmaları, psikolojik hastalığın haberini vermektedir. Şairler gurbette yaşadıkları tüm bu olumsuz duygular ortaya çıktığı vakit ise bir anlık rahatlamak için hatıralarına, hayallerine, çocukluğuna, anneye ve mektuplara sığındıkları tespit edilmiştir.

Gurbette yaşanan acı, keder, bir daha geri dönememe, endişe, korku, daüssıla, yalnızlık, yabancılık duyguları günümüze doğru gelindikçe, değişiklik gösterir. Dönemin şartlarında haberleşme, iletişim çok sınırlıdır. Gurbette yaşanan yalnızlık duygusu, o dönemde daha derinden hissedilmekte, dindirilemeyen hasret, keder ve acı duyguları psikolojik rahatsızlığa varabilecek sonuçlara neden olmaktadır. Günümüzde ise 1980'li yıllardan itibaren kendisini hissettirmeye başlayan küreselleşme olgusu

hayatlarımızda, özellikle iletişim ve ulaştırma alanındaki teknolojik gelişmeler bu duyguları en asgarî düzeye indirmiştir. Çünkü bu gelişmeler coğrafî mesafelerin anlamsızlaşmasına yol açmış, iletişim teknolojisindeki gelişmelerle uzaklığın yarattığı duygular hemen hemen ortadan kalkmıştır. Uzakların yakın hale geldiği dijital dünyada, mesafelerin, gurbetin kişiler üzerinde yarattığı psikoloji yüz yıl öncesinde görüldüğü gibi değildir. O dönemde, özellikle Millî Mücadele yıllarında, gidenden haber alamama yüzünden yaşanan belirsizlik duygusu ve onun psikolojide yarattığı travmalar bugünkü gurbet duyguları arasında yer almaz. Dolayısıyla Atatürk döneminde gurbetin yarattığı duyguların bir kısmı tamamen yok olmuş, bir kısmı ise sadece fizikî hasret boyutunda kalmıştır.

Tezin ikinci bölümünü oluşturan manevî gurbet ise gurbetin metafizik ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Türk şiirinde özellikle Tanzimat sonrası edebiyatta Batı'nın tesiriyle metafizik konular derinlik kazanmaya başlar.[361] Atatürk döneminde de görülen bu dünyada mahkûmiyet ve sürekli gurbette olma düşüncesi, şairleri bilinmeyen ötelerdeki sılaya dönme arzusuna iter. Başka beldeler, sonsuzluklar, rüyalar, ana rahmi ve çocukluktaki sılalarına dönmeyi kuvvetle isterler. Arzulanan fizikötesi mekânlar çok farklı imajlar veya kavramlarla anlatılmaz. Şairler "*uzak, muhayyel, masalsı, ötede*" vb. yerlerde bulunan "O Beldeler"e; "*enginlerin, ufukların, denizlerin, rengârenk aydınlıkların*" ardında sonsuzluklara; "*maviliklerin, hafifliklerin*" içerisinde rüyalara ve "*mazinin ilk ve sıfır noktasındaki*" huzuru aramakta ve oralara sıla hasreti duymaktadırlar. Metafizik algılayış, sorgulayış ve kaçış Türk şiirinde uzun yıllar yerini çok fazla değişiklik göstermeden korur.

Gerçek dünyada mahkûmiyet duygusu fizikötesi âlemlere sıla hasreti duyulmasının yanında; Mutlak'a erişme, ezelden ebede dönme ve ruhlar âlemine dönüşün arzusu da görülmüştür. Bu duygu daha çok dinî anlam taşıyarak ruhun ilk kaynağına dönme arzusunu ifade eder. Şairler, ruhun "*Kalu Belâ*" diyerek ayrıldığı günden itibaren gurbette yaşadığı yalnızlık duyguları ile ebede döneceği günün arzusunu, sıla hasretini yaşamaktadır. Yaklaşık yirmi beş şiirde görülen Mutlak'a

[361] Mustafa Aydemir, "Tanzimat Dönemi Türk Şiirinde Ölüm Algısı", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 8/4 Spring 2013, s. 236.

dönme arzusu Atatürk dönemi Türk şiirinde tasavvuf edebiyatının algılayışının tamamıyla yerini metafizik algılayışa bırakmadığının bir kanıtıdır.

1923-1938 yılları cumhuriyet rejimli yeni devletin Atatürk dönemini kapsamaktadır. Atatürk yeni kurulan devletin tüm atılımlarını kendisi gerçekleştirmiştir. Bu dönemin en önemli yönelimlerinin başında Anadolu'ya yöneliş gelmektedir. Bu nedenle şairlerin Anadolu'ya, yani 'gurbet'e çıkmaları söz konusu olmuştur. 'Gurbet' ve 'gurbetteki insanlar' şairlerin şiirlerine konu olmuştur.

Bu yoldan hareketle Atatürk döneminde yazılan şiirlerde 'gurbet' teması ele alınmış ve gurbet kavramının tüm yönleriyle bu şiirler incelenmiştir. 1923-1938'li yıllar çağdaşlaşma ve yenileşme süreci içerisindeyken birçok anlamda yoğun geçen bir dönemdir. Bu yılların farklı yönlerden incelenmesi dönemin aydınlanması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

1. ŞİİR KİTAPLARI

HAŞİM, Ahmet, (1926), Piyale, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul.

AKALIN, Hamdi Gökalp, (1927), Gurbet Akşamları.

———————, (1930), Ruhum, Doğru Öz Matbaası, Mersin.

———————, (1934), Güz Yaprakları, Halk Fırkası B., Gaziantep.

———————, (1931), Köy Geceleri, Halk Fırkası Matbaası, Gaziantep.

AKDORA, İskender Fikret, (1934), Atom, Cumhuriyet Kitabevi, Gaziantep.

AKGÜN, Nahit Ulvi, (1937), Leylâ, Yeniyol Basımevi, İzmir.

———————, (1937), Üç Gönül, Yeniyol Basımevi, İzmir.

AKINCIOĞLU, Muharrem Niyazi, (1938), Haykırışlar, Ankara Kitabevi, Bursa.

AKOZAN, Mehmet Sıtkı, (1927), Kervan.

———————, (1931), Aveng-i Yaran.

———————, (1936), Küllükname.

AKTAY, Salih Zeki, (1930), Persefon, Sühulet Matbaası, İstanbul.

———————, (1933), Asya Şarkıları, Sühulet Matbaası, İstanbul.

———————, (1936), Pınar, Asaduryan Matbaası, İstanbul.

———————, (1938), Rüzgâr, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul.

ALAÇAM, Sabih İzzet, (1936), Engin Kıyıları, İstanbul.

ALTINAY, Ahmet Refik, (1937), Gönül, Hilmi Kitapevi, İstanbul.

ARAPKİRLİOĞLU, Muhittin Mekki, (1930), Yeni Filiz, Babalık Matbaası, Konya.

AROLAT, Ali Mümtaz, (1926), Bir Gemi Yelken Açtı, Halk, İstanbul.

ARTAM, Nurettin, (1933), Boş Saatlerde, İnkılâp, İstanbul.

ASRAL, Suat Salih, (1930), Bir Kitap Kapanırken.

ASYA, Arif Nihat, (1924), Heykeltraş, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul.

———————, (1930), Yastığımın Rüyası.

———————, (1936), Ayetler, Adana.

AŞKUN, Vehbi Cem, (1931), Adsız Kitap, İbrahim Alaattin Kütüphanesi, İstanbul.

———————, (1931), Bir Mekteplinin Hitâbesi.

———————, (1935), Ulusal Duyuşlar, Sivas.

ATALAY, Besim, (1938), 15.Yıl Destanı, Ulus Basımevi, Ankara.

ATSIZ, Hüseyin Nihal, (1946), Yolların Sonu, (3. baskı Afşin Matbaası, Ankara 1963).
BAHŞİ, Muammer Lütfi, (1928), Yedi Meşale, (Ortak Kitap), Akşam Matbaası, İstanbul.
BAKI, Edip Âli, (1924), Beş Kızlar, İş Ocağı Matbaası, Niğde.
BAKSI, Fuat Edip, (1935), Delikanlım, Altan Basımevi, Safranbolu.
BAŞAR, Şükûfe Nihal, (1928), Hazan Rüzgârları, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul.
———————, (1930), Gayya, Ahmet Halit, İstanbul.
———————, (1933), Su, İstanbul.
———————, (1935), Şile Yolları, Resimli Ay, İstanbul.
BERK, İlhan, (1935), Güneşi Yakanların Selamı, Manisa Halkevi, Manisa.
BEYATLI, Yahya Kemal, (1961), Kendi Gök Kubbemiz, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul.
BOLAYIR, Ali Ekrem, (1924), Şiir Demeti, İstanbul.
———————, (1925), Vicdan Alevler, İstanbul.
BOZDAĞ, İsmet, (1935), Üç Mum Yandı, Bizim B., Bursa.
BOZTEPE, Halil Nihat, (1924), Âyine-i Devran, Orhaniye Matbaası, İstanbul.
———————, (1925), Mehtap, Yeni Matbaa, İstanbul.
———————, (1931), Ağaç Kasidesi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
BÖLÜKBAŞI, Rıza Tevfik, (1934), Serâb-ı Ömrüm, M. Fikri Matbaası, Lefkoşa.
CEMAL Fuat, (1933), Son Bahar Akşamları, İstanbul.
CUMALIOĞLU, Fehmi Hilmi, (1934), Örülmemiş Duygular.
———————, (1934), Gölde Sabah.
———————, (1936), Senin İçin, Reklam B., İstanbul.
ÇAĞDAŞ, Tevfik Nevzat, (1935), Onmıyan Aşk, Milli Mecmua B., İstanbul.
ÇAĞLAR, Behçet Kemal, (1932), Erciyas'tan Kopan Çığ, Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul.
———————, (1933), Burda Bir Kalp Çarpıyor, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul.
ÇAKIRHAN, Nail, (1930), 1+1=Bir, (Nâzım Hikmet'le birlikte).
ÇAKMAK, İbrahim Tarık, (1937),Yalnızlığım, Remzi Kitaphanesi, İstanbul.
ÇAMLIBEL, Faruk Nafiz, (1926), Çoban Çeşmesi, İstanbul.
———————, (1929), Suda Halkalar, İstanbul.
———————, (1966), Bir Ömür Böyle Geçti, İstanbul.

———————, (1935), Ellerimle Seçtiklerim, Yeni Şark Kitaphanesi, İstanbul.
———————, (1936), Boğaziçi Şarkısı, (Sadettin Kaynak ile), İstanbul.
———————, (1936), Akıncı Türküleri, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
———————, (1936), Akarsu, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
———————, (1938), Tatlı Sert, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü, (1935), Havaya Çizilen Dünya, Bozkurt Basımevi, İstanbul.
DÂNİŞ, Hüseyin, (1925), Kârvan-ı Ömür, Yeni Matbaa, İstanbul.
DEVRİM, İhsan, (1938), Hatıralar, Bozkurt Basımevi, İstanbul.
DIRANAS, Ahmet Muhip, (1974), Şiirler, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
DİNAMO, Hasan İzzettin, (1931), Adsız Kitap, (Vehbi Cem Aşkun ile), İbrahim Alaattin Kitaphanesi, İstanbul.
———————, (1937), Deniz Feneri, Bozkurt Basımevi, İstanbul.
DURU, Kazım Nami, (1935), Yavruma Diyişlerim, İkbal, İstanbul.
EFE, Necdet Rüştü, (1924), Bir Damla Gözyaşı.
———————, (1929), Aşkın Gözü.
———————, (1929), Gazi'nin Destanı, Türk Gençliği Neşriyat Yurdu, İstanbul.
———————, (1931), Ahenk- Şarkılar.
———————, (1934), Türk Çocuklarının Ülküleri, İstanbul.
———————, (1934), Yurdum ve Sevgilim.
ELÇİN, Şükrü, (1932), Şair Bozuntuları, Hafız Ali Matbaası, İzmir.
EMİN, Recep, (1928), Altın Kitap, Resimli Ay, İstanbul.
ERSOY, Mehmet Akif, (1924), Safahat 6. Kitap: Asım, Amidî Matbaası, İstanbul.
———————, (1933), Safahat 7. Kitap: Gölgeler, Matbaaü'ş-Şebab, Kahire.
ERTEPINAR, Coşkun, (1935), Deniz Üstü, Kâmil Matbaası, Sivas.
GALİP, Naşit, (1930), Meltem, İstanbul.
GOCUL, Basri, (1936), Bir Nara, İnkılâp, İstanbul.
GÖVSA, İbrahim Alaattin, (1926), Çanakkale İzleri, Marifet Matbaası, İstanbul.
GÜNDOĞDU, Şinasi, (1929), Akrep, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul.
GÜNDÜZ, Muharrem, Çiçek (1932), Kardeş.
GÜLEY, Ferda, (1937), Yolculuk.
GÜRTUNCA, Ömer Faruk, (1923), İlk Memba.
———————, (1928), Çocukların Şiir Kitabı.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1936), Kıvılcım, (Melih Artel ile), İstanbul.
HINÇER, İhsan, (1936), Türklük Bir Yanardağdır.
————————, (1937), Türk İsterse.
————————, (1937), İstikbalimin Menkıbesi.
HİKMET, Neriman, (1931), Konya Yolunda Tahassüsler, Burhanettin Matbaası, İstanbul.
IŞITMAN, İshak Refet, (1933), Ne Mutlu Bana Ki: Türk Yaratıldım, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.
————————, (1934), Cumhuriyet Destanı, Halkevi Neşriyat, Ankara.
————————, (1935), Bir Başlangıç ve İki Parça Yazı.
————————, (1936), Atatürk, Ulus Matbaası, Ankara.
KAFLI, Kadircan, (1933), Köpüklü Deniz, Yeni Matbaa, İzmir.
KAMU, Kemalettin, (1949), (Rifat Necdet Evrimer, Kemalettin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri) İstanbul.
KAPTANOĞLU, Muazzez, (1936), Üç His ve Üç Akis, (R. Ayas ve F. Ülkümen ile).
KARAHAN, Abdülkadir, (1934), Güneşin Doğduğu Yurt, İzmir.
KARATAY, M. Safa, (1934), Delikanlıyım Ben, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul.
————————, (1936), Tecelli B., Umutlanma, İstanbul.
KAYA, Ziya, (1928), Yollar ve İzler, Kütüphane-i İçtihat, İstanbul.
KAYAOĞLU, Ömer, (1936), Bir Avuç Köpük, Yeni Kitapçı, İstanbul.
KISAKÜREK, Necip Fazıl, (1925), Örümcek Ağı, Halk, İstanbul.
————————, (1928), Kaldırımlar, İkbal, İstanbul.
————————, (1932), Ben ve Ötesi, Sühulet Matbaası, İstanbul.
KOCATÜRK, Vasfi Mahir, (1928), Yedi Meşale (Ortak Kitap), Akşam Matbaası, İstanbul.
————————, (1935), Tunç Sesleri, Vilayet Matbaası, Kastamonu.
————————, (1936), Geçmiş Geceler, Ahmet Halit Matbaası, İzmir.
————————, (1937), Bizim Türküler, Ahmet Halit Matbaası, İzmir.
KORYÜREK, Enis Behiç, (1927), Miras ve Güneşin Ölümü, İkbal, Ankara.
KOZANOĞLU, Cenap Muhittin, (1923), Şarkılar, Vilayet Matbaası, Sivas.
————————, (1936), Kadın, Ahmet Halit Matbaası, İstanbul.
CEVDET, Abdullah, (1931), Karlı Dağdan Ses, İçtihat Matbaası, İstanbul.

———————, (1932), Düşünen Musiki, Milli Mecmua Matbaası, İstanbul.
LÂV, Ercüment Behzat, (1931), S.O.S., Sinan Matbaası, İstanbul.
———————, (1934), Kaos, Ülkü Matbaası, İstanbul.
LEYLA Hanım, (1928), Solmuş Çiçekler, İstanbul.
M. FİKRET, Duyuşlar, (1932), İstanbul.
MARDİN, Yusuf, (1934), Bir Ad Bulamadım.
MERAM, Ali Kemal, (1936), Aksız Karalar, Tecelli Basımevi, İstanbul.
MERİÇ, Rıfkı Melul, (1928), İnkırâz, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.
MUSTAFA Reşit, (1925), Medfun Emeller I-II, Matbaa-ı Amire, İstanbul.
MÜMTAZ, Mustafa, (1934), Allo Allo, (M.Z. Taşkın ile), Ülkü, İstanbul.
———————, (1936), Köy Melodileri, Cumhuriyet, İstanbul.
NAKİPOĞLU, Osman Ocak, (1936), Ağlarım.
NAYIR, Yaşar Nabi, (1928), Yedi Meşale (Ortak Kitap), Akşam Matbaası, İstanbul.
———————, (1929), Kahramanlar, Ahmet Halit, İstanbul.
———————, (1932), Onar Mısra, Ahmet Halit, İstanbul.
NÂZIM, (Florinalı), (1924), Terennümler Teellümler, Tefeyyüz, İstanbul.
———————, (1924), Ziya Gökalp'in Tabutu Huzurunda, İstanbul.
———————, (1924), Cumhuriyet Marşları.
———————, (1928), Türkün Büyük Zaferi, Tefeyyüz, İstanbul.
(RAN), Nâzım Hikmet, (1929), 835 Satır, Muallim Ahmet Halit, İstanbul.
———————, (1929), Jokand ile Si-Ya-U, Akşam Matbaası, İstanbul.
———————, (1930), 1+1=1, (Nail V. ile), İlhami Matbaası, İstanbul.
———————, (1930), Varan 3, İstanbul.
———————, (1931), Sesini Kaybeden Şehir.
———————, (1932), Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Sühulet, İstanbul.
———————, (1932), Gece Gelen Telgraf, Muallim Ahmet Halit, İstanbul.
———————, (1935), Portreler, Yeni Kitapçı, İstanbul.
———————, (1935), Taranta Babu'ya Mektuplar.
———————, (1936), Şeyh Bedrettin Destanı.
———————, (1935), Tren, Tecelli Matbaası, İstanbul.
NEYZEN, Tevfik, (1924), Azab-ı Mukaddes.
OKAN, Ali Hadi, (1924), Siham-ı Kazay-ı Zaman, İzmir.

———————, (1926), İki Kitap, Türk Sözü Matbaası, Adana.
OKAY, Haşim Nezihi, (1934), Akşam Şarkıları, Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul.
———————, (1933), Ilgar, Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul.
ONAN, Necmettin Halil, (1927), Çakıl Taşları, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul.
———————, (1933), Bir Yudum Daha, Semih Lütfi, İstanbul.
ORHON, Orhan Seyfi, (1934), Gönülden Sesler, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul.
———————, (1935), Kervan, Akbaba Matbaası, İstanbul.
ORTAÇ, Yusuf Ziya, (1928), Yanardağ, Marifet Matbaası, İstanbul.
———————, (1938), Bir Servi Gölgesi, Kanaat, İstanbul.
———————, (1938), Kuş Cıvıltıları, Kanaat, İstanbul.
ORUZ, İffet Halim, (1928), Füsun.
———————, (1931), Tul Daireleri, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, İstanbul.
OZANOĞLU, Yahya Saim, (1923), Mayıs Gecesi, Fağfur, İstanbul.
———————, (1927), Çin Masalı, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul.
———————, (1925), Mahşerde Sabah, Matbaa-i Amire, İstanbul.
———————, (1928), Çoban Ateşi, Kader Matbaası, İstanbul.
———————, (1928), Çoban Ateşi II, Yeni Matbaa, Kayseri.
———————, (1933), Süngülerin Gölgesinde, Yeni Matbaa, Kayseri.
OZANSOY, Faik Ali, (1923), Şair-i Azam'a Mektup, Kitaphane-i Cihan, İstanbul.
OZANSOY, Halit Fahri, (1929), Paravan, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul.
———————, (1931), Balkonda Saatler, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul.
———————, (1933), On yılın Destanı.
———————, (1936), Sulara Dalan Gözler, Ülkü, İstanbul.
OZANSOY, Munis Faik, (1938), Büyük Mabedin Eşiğinden, Cumhuriyet, İstanbul.
ÖNELÇİN, Hasan Adnan, (1935), Damlalar.
ÖNGAY, Mehmet Necati, (1933), Dağınık Deyişler.
———————, (1934), Bir Çölde Kaybolan Su, İstanbul.
———————, (1935), Ergenekon'dan Doğan Güneş, Resimli Ay, İstanbul.
ÖZSEVER, Hüseyin Siret, (1928), Bağ Bozumu, Matbaa-i Ebuzziyya, İstanbul.
———————, (1937), Kıvılcımlı Kül, Acun Basımevi, İstanbul.
———————, (1937), Üstadın Şairi, Matbaa-i Ebuzziyya, İstanbul.

PEPEYİ, Haluk Nihat, (1928), Geçmiş Zaman Masalları, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul.
————————, (1934), Türk Destanına Giriş, Ülkü, İstanbul.
————————, (1936), Çanakkale Destanı, Yeni Kitapçı, İstanbul.
————————, (1938), Mütareke Destanı, İnkılâp, İstanbul.
POLAT, Rıza, (1936), Bir Yangının Külleri, Zonguldak.
POYRAZ, Ahmet Mikdat, (1935), Ozanlar, İdeal Basımevi, Ankara.
PURA, İdris Ahmet, (1931), Bir Ses İki Nağme, (Ziya İlhan ile), İstanbul.
————————, (1934), Güneşli Sağanaklar, İstanbul.
SABA, Ziya Osman, (1928), Yedi Meşale, Akşam Matbaası, İstanbul.
SABAHATTİN, Ali, (1935), Bütün Eserleri-3, (Atilla Özkırımlı), YKY, İstanbul.
SAVCI, Salâhattin, (1937), Türklük ve Savcı, Ahmet Halit, İstanbul.
SEMENDEROĞLU, İsmail Safa, (1925), Yanık Sesler, Yenigün Matbaası, Ankara.
————————, (1932), Zindan.
————————, (1934), Damlalar.
SILAY, Mehmet Celâl, (1932), Çöl Yolcuları, Keteon Matbaası, İstanbul.
————————, (1933), Dört Kapı, Milli Mecmua, İstanbul.
————————, (1934), Lacivert Işıklar, Bizim Basımevi, Bursa.
————————, (1936), Ebedî Renkler, Yeni Basımevi, Bursa.
————————, (1937), Mısralar (Hüsran Filizleri adıyla), Emek B., Bursa.
SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, (1928), Yedi Meşale (Ortak Kitap), Akşam Matbaası, İstanbul.
————————, (1933), Odalar ve Sofalar, Muallim Ahmet Halit, İstanbul.
SÜTÜVEN, Mustafa Seyit, (1976), Bütün Şiirleri, (haz. Zahir Güvemli - Behçet Necatigil), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
SÜLEYMAN, Nazif, (1924), Malta Geceleri, Yeni Matbaa, İstanbul.
SOLOK, Cevdet Kudret, (1928), Yedi Meşale (Ortak Kitap), Akşam Matbaası, İstanbul.
————————, (1929), Birinci Perde, Hamit Matbaası, İstanbul.
ŞEKİP, (TOKADÎZADE), (1923), Reşehat, Şark Matbaası, İzmir.
————————, (1924), Derviş Sözleri, Şems Matbaası, İstanbul.
————————, (1925), Huzur-ı Hilkatte, Marifet Matbaası, İstanbul.
TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1976), Bütün Şiirleri, Dergâh Yayınları, İstanbul.

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, (1928), Dağ Yolu.
TANSEL, Fevziye Abdullah, (1935), Duyuşlar, Ekekon Basımevi, Konya.
TANYOLAÇ, Tevfik, (1937), Yüce ve Çiçekleri.
TARANCI, Cahit Sıtkı, (1933), Ömrümde Sükût, Sühulet İstanbul.
TARHAN, Abdülhak Hamit, (1923), Garam, Matbaa-i Amire, İstanbul.
TECER, Ahmet Kutsi, (1932), Şiirler, Kâmil Matbaası, Sivas.
TEOMAN, Zeki, (1933), Başlangıç.
TEPEYRAN, Ebubekir Hazım, (1932), Kar Çiçekleri, Milli Mecmua, İstanbul.
TEVETOĞLU, Fethi, (1934), Yarın Turan Benimdir, İstanbul.
———————, (1936), Bir Bayrak Altında, İstanbul.
———————, (1938), Fuzuli'nin Bahçesi.
TEZ, İlhami Bekir, (1927), Hayat Bilgisine Göre Çocuk Şiirleri, İstanbul.
———————, (1929), 24 Saat, İstanbul.
———————, (1930), Birinci Forma A, İstanbul.
———————, (1930), Mavi Kitap, İstanbul.
———————, (1931), Herhangi Bir Şiir Kitabıdır, İstanbul.
———————, (1933), Mustafa Kemal, İstanbul.
———————, (1935), Olduğu Gibi, Sinan Matbaası, İstanbul.
TOROS, Taha, (1929), Toros Demetleri, Adana.
———————, (1931), Palangadan İki Ses Geliyor, Ahmet Halit, İstanbul.
TOPUZ, Hüseyin Rıfat, (1935), Kırık Kavaldan Sesler.
TUNCOR, Ferit Ragıp, (1930), 9 Eylül, İzmir Spor Kulübü, İzmir.
———————, (1931), İzmir'den Sesler.
TURANLIOĞLU, M. Uluğ, (1932), Meriç Kıyılarında, Edirne.
———————, (1934), Bir Haykırış, Edirne.
UŞAKLI, Ömer Bedrettin, (1926), Deniz Sarhoşları, Necm-i İstiklâl Matbaası, İstanbul.
———————, (1934), Yayla Dumanı, Türkiye Matbaası, İstanbul.
ÜLKÜ, Feyzullah Sacid, (1935), Devirim Uzu, İstanbul.
YALÇIN, Hüseyin Suat, (1923), Gave Destanı, Kitaphane-i Sudi, İstanbul.
YAŞAR, Nezihe, (1924), Feryatlarım, Vatan Matbaası, İstanbul.
YAZAR, Mehmet Behçet, (1925), Buhurdan, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, İstanbul.

——————————, (1938), Yumak, Kanaat, İstanbul.
YILDIRIM, Elmas, (1936), Boğulmayan Bir Ses, Azerbaycan Neşriyat Yurdu, İstanbul.
——————————, (1937), Dağlara Seslenirken, Azerbaycan Neşriyat Yurdu, İstanbul.
YİĞİTOĞLU, Ali Selahattin, (1925), Aşkın Sesi, Suhület Matbaası, İstanbul.
YURDAKUL, Mehmet Emin, (1928), Mustafa Kemal, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, İstanbul.
YÜCEL, Hasan Âli, (1933), Dönen Ses, Remzi, İstanbul.
——————————, (1938), Sizin İçin, Ülkü Basımevi, İstanbul.
ZAİMOĞLU, Ziya İlhan, (1931), Bir Ses İki Nağme, İnkılâp, İstanbul.
——————————, (1936), Portakal Bahçeleri, İnkılâp, İstanbul.
ZORLUTUNA, Halide Nusret, (1930), Geceden Taşan Dertler, Muallim Ahmet Halit, İstanbul.

2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA DERGİLERDE YAYINLANMIŞ GURBETLE İLGİLİ ŞİİRLERİN LİSTESİ

A. Muhtar, "Hilâl Anneme", Işkın Mecmuası, Nisan 1935,Yıl: 1, S. 2, s. 4.
A. Özkan, "Gurbette", Yücel Mecmuası, Birinci Teşrin 1935, Cilt 2, S. 8, s. 39.
A. Saim, "Sıla Bahçesinde", Aksu Mecmuası, Birinci Teşrin 1934, S. 10, s. 30-31.
——————————, "Yalancılar", Aksu Mecmuası, Haziran 1934, S. 9, s. 11.
A. Selim, "Yönelmek", Aksu Mecmuası, Mayıs 1934, S. 7-8, s. 53.
ACAR, Şeref, "Aradığım Kadın", Resimli Ay, Şubat 1929, N. 5, s. 29.
(TECER), Ahmet Kutsi, "Rüzgâr Gülü", Varlık Mecmuası, 1 Kânunuevvel 1934, Cilt:2, S. 30, s. 82.
AKAT, M. T., "Ayrılık Günleri", Resimli Ay, Kanun 1936, N. 10, s. 49.
AKGÜN, Neriman, "Gurbette", Yeni Doğuş Mecmuası, Mart 1935, S. 15, s. 2.
AKHAN, H., "Gurbet", Amaç Dergisi, Denizli Lise Mecmuası, Nisan 1936, Yıl: 2, S. 5, s. 3.
AKİF, Necdet, "Yelkenler", Kor Mecmuası, Nisan 1932, s. 13.
Ali Ertan, "Memedin Mektubu", Altın Yaprak, 1936, S.7, s. 11.
ALTIOK, Oğuz Kazım, "Kağnı Gıcırtıları", Batı Yolu Mecmuası, Mayıs 1935, Yıl:1, S. 2, s. 8.
APAK, Rıza, "Hatıralar II", Gündüz Mecmuası, Nisan 1938, S. 25, s. 6.

———————, “Göç Hazırlığı”, Gündüz Mecmuası, Temmuz 1938, S. 28, s. 6.
ARI, Hayri, “Kamyonet Yolcularına”, Doğuş Kars Halkevi Dergisi, Haziran 1938, Yıl: 4, S. 5, s. 8.
ASYALI, Hamit Salih, “Onun Ülkesinde”, Görüşler Mecmuası, Nisan1938, S. 10, s. 16.
———————, “Ankara’ya”, Görüşler Mecmuası, Nisan 1937, S. 1, s. 14.
———————, “Düğüm”, Görüşler Mecmuası, Birinci Teşrin 1937, S. 4, s.18.
AŞKUN, Vehbi Cem, “Ankara”, Taşan Mecmuası, 1938, S. 21-45, s. 17.
———————, “Menekşem”, Taşan Mecmuası, 1937, S. 19-43, s. 12.
ATAKURT, Mithat, “Ayrılık”, Marmara Mecmuası, Birinci Teşrin 1937, Yıl 2, S. 7, s. 185.
Atsız, “Koşma”, Atsız Mecmuası, 15 Mayıs 1931, S.2, s. 33.
AYDIN, Nâzım, “Gurbet”, Dicle Kaynağı Mecmuası, 29 Birinci Teşrin 1934, S. 2, s. 11.
BASMAZ, Cahit, “Erciyes”, Erciyes Mecmuası, Temmuz 1938, S. 5, C. 1, s. 155.
BERK, İlhan, “Deniz Hasreti”, Yeni Doğuş Mecmuası, 1935, S. 17, s. 4.
BORAN, İhsan, “Bir Han Duvarında Mısralar”, Yücel Mecmuası, Mart 1938, C. 3, S. 27 s. 19.
———————, “Annem”, Varlık Mecmuası, 15 Temmuz 1934, S. 25, s. 10.
———————, “Bir Rumen Ata Sözü”, Yücel Mecmuası, Birinci Teşrin 1935, S. 19, s. 15.
———————, “Bükreş’ten Ankara’ya”, Yücel Mecmuası, Şubat 1937, C. 4, S. 24, s. 19.
Celâlettin Tevfik, “Artık Gelmeyecektir”, Yeni Türk Halkevi Mecmuası, Nisan 1935, Cilt:1, N. 34, s. 2150.
Cemal Bora, “Gurbette”, Resimli Ay Mecmuası, Şubat 1929, N. 5, s. 52.
———————, “Öksüzüm”, Çoruh Mecmuası, 23 Haziran 1938, C: 1, S. 3, s. 7.
Cemal Nahit, “Hain”, Resimli Ay, Şubat 1929, N.5, s. 54.
COŞAR, Lütfullah Şadi, “Mektuplar”, Doğuş Mecmuası, 5 Mayıs 1936, Yıl: 1, S. 5, s. 5.
COŞKUN, F., “Son Baharda”, Yücel Mecmuası, Şubat 1935, S. 1, s. 35.
ÇAĞLAR, Behçet Kemal, “Ankara’m Ah Ankara’m”, Yücel Mecmuası, I. Kânun 1935, C. 2, S. 10, s. 126.

ÇAĞLAYAN, Mazhar, “Ben”, Genç Kızılaycılar Mecmuası, 1 Nisan1936, Sene: 1, S. 3, s. 9.
ÇAKIRSOY, Ş. “Son Ümit”, Altın Yaprak, 1936, S. 10, s. 6.
ÇAMLIBEL, Faruk Nafiz, “Yol”, Boğaziçi Mecmuası, 1938, C. 3, S. 17, s. 12.
ÇİZMECİ, Vehbi, “Turnalar”, Taşpınar Mecmuası, 1938, C. 6, S. 65, s. 83.
ÇÖTÜR, H. Mehmet, “Sahilde Hasret”, Resimli Ay Mecmuası, Kanun 1936, N. 10, s. 49.
DERİN, İlhan, “Gitti”, Gündüz Mecmuası, Temmuz 1938, S. 28, s. 7.
E. A., “Ayrılık”, Kaynak Mecmuası, Nisan 1933, S. 1, s. 18.
(GÜNEY), Eflatun Cem, “Gönül Gurbeti”, Taşan Mecmuası, 1937, S. 11-35, s. 3.
Eftal Fuat, “Gurbetten”, Resimli Ay, Birinci Teşrin 1936, N. 8, s. 55.
Ek-Bay, “Ayrılırken”, Doğuş Kars Halkevi Dergisi, Eylül 1936, Yıl 3, S. 32, s. 12.
——————, “Yollar”, Doğuş Kars Halkevi Dergisi, Eylül 1936, Yıl: 3, S. 32, s. 11.
Emin Recep, “Gurbet Düşünceleri”, Hayat Mecmuası, 7 Temmuz 1927, S. 31, s. 33.
ERDİN, Kazım, “Kapımı İtmeyen El”, Toplantı Mecmuası, 1935, S. 13, s. 8.
ERENCAN, Cahit, “İhtiyar Katır”, Toplantı Mecmuası, 1935, S. 14, s. 11.
ERGİN, Hadiye, “Yurdum İçin”, Köye Doğru, Mayıs 1938, S. 2, s. 16.
ERSAN, Süreyya, “Çağlayan”, Resimli Ay, Eylül 1936, N. 7, s. 55.
ERTAN, O. Sebati, “Unutamadım”, Gündüz Mecmuası, 19 Mayıs 1938, S. 26, s. 6.
Ertem, “Ankara’ya”, Ülkü Mecmuası, Birinci Kanun 1933, C. 2, S. 11, s. 384.
EVRİMER, Rifat, Necdet, “Ayrılık”, Aksu Mecmuası, Şubat 1937, S. 13, s. 6.
Faik Ali, “Bu Da Türkün Türküsü”, Marmara, 15 Mayıs 1936, Yıl 1, S. 2, s. 46.
(DAĞLARCA), Fazıl Hüsnü, “Göçsem”, Varlık Mecmuası, 1 Temmuz 1934, S. 24, s. 381.
(TÜLBENTÇİ), Feridun Fazıl, “Bizi Bir Âlem Sever”, Varlık Mecmuası, 15 Teşrinisani 1933, S. 9, s. 136.
——————, “Dicle Akşamları”, Varlık Dergisi, 1933, S. 5, s. 71.
Fethiye Ferit, “Semadan Akşam Yağıyor”, Ege Işıldağı, 2 Mayıs 1933, Yıl: 1, S. 6, s. 3.
(TANSEL), Fevziye Aptullah, “Yollar”, Karatepeli Mecmuası, 16 Birinci Kânun 1934, Yıl: 1, No: 1-15, s. 11.
Galip Mükerrem, “Gurbette”, Ege Işıldağı, 2 Birinci Kânun 1933, Yıl: 1, S. 1, s. 3.

GÖKALP, Hamdi, “Gurbet Çocuğu”, Marmara Mecmuası, Kânunuevvel 1936, Yıl 1, S. 5, s. 180.
GÖKYAY, Orhan Şaik, “Dağlar”, Yücel Mecmuası, 1 Haziran 1938, S. 41 s. 37.
———————, “Gurbet”, Yücel Mecmuası, Mart 1938, S. 38, s. 15.
———————, “Maraş Türküsü”, Ülkü Mecmuası, Mayıs 1937, C.IX, S. 51, s. 23.
GÜLLER, Nadir, “Gurbet”, Görüşler Mecmuası, Mart 1938, S. 9, s. 38.
GÜNEL, Sadi, “Ayrılık”, Taşan Mecmuası, 1938, S. 27-51, s. 5.
HAKVERDİ, Hamdi, “Çatısız Evler”, Kırkpınar Mecmuası, 1934, S. 14, s. 12.
Halil Sezai, “Koşma”, Kaynak Mecmuası, 1933, S. 3, s. 17.
ILGAZ, M. Rıfat, “Yollarda”, Ilgas Mecmuası, Temmuz 1936, S. 4, s. 11.
İLHAN, Ziya, “Gurbet”, Görüşler Mecmuası, Mayıs 1938, S. 11, s. 12.
İNAL, Güzin, “Bir Yolcu İçin”, Köye Doğru, Mayıs 1938, S. 2, s. 17.
İrfan Rıza, “Gönlümle Başbaşa”, Kaynak Mecmuası, 1931, S. 2, s. 10.
İsimsiz, “Yurt Hasreti”, İlkiz Mecmuası, İkinci Kanun 1935, S. 10, s. 8.
İsmail Hilmi, “Gurbet Akşamı”, Kaynak Mecmuası, 1933, S. 3, s. 13.
KÂMİ, Kemalettin, “Bahtiyarlık”, Varlık Mecmuası, 1 Haziran 1934, S. 22, s. 341.
———————, “İstanbul Kızına”, Varlık Mecmuası, 1933, S. 2, s. 29.
KARATAY, Safa, “Anne”, Deneme Mecmuası, 15 Mayıs 1932, Yıl:1, S. 2-3, s. 14.
KAŞİF, Namık, “Yardan”, Varlık Mecmuası, 1 Eylül 1934, S. 28, s. 62.
KISAKÜREK, Necip Fazıl, “Gökler ve Yollar”, Ağaç Dergisi, 11 Nisan 1936, S. 5, s. 2.
———————, “Yolculuk”, Ağaç Dergisi, 14 Mart 1926, S. 1, s. 4.
KORKMAZ, M., “Gurbet Yolcusu”, Genç Liseli, 1936, Yıl: 2, S. 9, s. 18.
KOZANOĞLU, Cenap Muhittin, “Gurbet Yolunda”, Taşan Mecmuası, 1936, S. 7-31, s. 6.
MAKSUDİ, Adile, “Mehtap”, Varlık Mecmuası, 1 Eylül 1935, Cilt: 3, S. 52, s. 54.
M. Fuat, “Gurbet”, Genç Kızılaycılar Mecmuası, 1 Şubat 1936, Sene: 1, S. 1, s. 2.
Mehmet Faruk, “Atlar Üstünde”, Hayat Mecmuası, 23 Haziran 1927, S. 30, C. 1, s. 8.
Mehmet, “Kodal Ana”, Aksu Mecmuası, Haziran 1934, S. 9, s. 30-31.
Methi Şükrü, “Ayrılırken”, Yeşil Tire Mecmuası, 1933, Yıl: 2, S. 28, s. 14.
——————, “Rebabın Sesi”, Yeşil Tire Mecmuası, 1932, Yıl: 2, S. 25, s. 3.
MİROĞLU, Ahmet Cemil, “Bana Mektup Gönderme”, Varlık Mecmuası, 15 Kânunusani 1933, S. 5, s. 73.

Muammer Lutfi, “Antalya’da Akşam”, Türk Akdeniz Mecmuası, Nisan 1937, Cilt: 1, S. 2, s. 14.
Mümtaze, “Yurda Dönüş”, İlkiz Mecmuası, Şubat 1937, S. 13, s. 11.
Necdet, “Anneme”, Dicle Kaynağı Mecmuası, 1 İkinci Kânun 1935, S. 3, s. 14.
Necmettin Veysi, “Sakarya Çağlarken”, Ülkü Mecmuası, İkinci Kanun 1934, C. 2, S. 12, s. 411-412.
Nedim, “Gurbet”, Genç Kızılaycılar Mecmuası, 1 Mart 1937, Sene: 2, S. 7, s. 16.
NEZİHİ, Haşim, “Ömrümüz”, Yeni Tokat Mecmuası, 15 Şubat 1935, Yıl: 2, S. 36, s. 6.
Niyazi Hicran, “Harp Dönüşü”, Resimli Ay, Eylül 1936, N. 7, s. 54.
Niyazi Sabri, “Serseri Serseri”, Varlık Mecmuası, 1 Teşrinievvel 1933, S.6, s. 34.
Nuri Ertan, “Gurbette Bahar”, Resimli Ay Mecmuası, Şubat 1929, N. 5, s. 50.
O. Tuğrul, “Sıla”, Yeni Doğuş Mecmuası,1934, S.11-12, s.13.
Osman Nebi, “Bilmece”, Yücel Mecmuası, Mart 1938, C. 3, S. 27, s. 17.
———————, “Yurttan Ayrı I”, Yücel Mecmuası, Nisan 1938, C. 6, S. 38, s. 58.
———————, “Yâre Selâm Söyleyin”, Yücel Mecmuası, Eylül 1936, S. 19, s. 17.
———————, “Yurttan Ayrı II”, Yücel Mecmuası, Mayıs 1938, C. 6, S. 39, s. 108.
Osman Nuri, “Aşkım”, Yücel Mecmuası, 1 Ocak 1936, S. 13 s. 30.
———————, “Gurbet”, Yücel Mecmuası, Birinci Teşrin 1936, Cilt 2, S. 16, s. 150.
OZANSOY, Halit Fahri, “Asker”, Gürbüz Türk Çocuğu, 1928, S. 37, s. 17.
Ö. Kaya, “O Bizimdir”, Doğuş Mecmuası, 5 Mayıs 1936, Yıl: 1, S. 5, s. 4.
(UŞAKLI), Ömer Bedrettin, “Bir Gün”, Varlık Mecmuası, 1 Şubat 1934, S. 14, s. 215.
———————, “Anadolu Hasreti”, Hayat Mecmuası, 10 Teşrin-i Sani-Kasım 1927, S. 50, s. 8.
———————, “Çağlayanlara”, Varlık Mecmuası, 15 Şubat 1934, S. 15, s. 229.
———————, “Çoruh”, Taşan Mecmuası, 1936, S. 6-30, s. 3.
ÖZDE, Oğuz, “Köyde Akşam”, Kaynak Mecmuası, 1936, S. 13, s. 294.
ÖZER, Münip, “Yürü Yolcu”, Dumlu Mecmuası, 1937, Yıl: 1, S. 1, s. 5.
ÖZKAN, Kâzım, “Gurbetten Gurbete”, Kaynak Mecmuası, Ağustos 1933, S. 7, s. 63.
ÖZKAN, Zeki, “Mezarını Öpmeğe Geldim”, Resimli Ay, İkinci Teşrin 1936, N. 9, s. 64.

ÖZTÜRK, Rıza Pulat, “Bu Akşam”, Ülkü Mecmuası, Birinci Teşrin 1935, C. 6, S. 32, s. 21.
P. Gökdoğan, “Gurbette Hatıralar”, Dicle Kaynağı Mecmuası, 1 Nisan 1935, S. 5, s. 4.
R.D., “Selâm”, Taşan Mecmuası, 1937, S. 19-43, s. 13.
RADO, Şevket Hıfzı, “Gelmeyen Sır”, Ağaç Dergisi, 4 Nisan 1936, S. 4, s. 14.
Refik Fikret, “Bir Şehir Park İstiyor”, Aksu Mecmuası, Mart 1934, S. 3-4-5-6, s. 3.
———————, “Büyük Sevgiliye”, Güneş Mecmuası, 15 Haziran 1927, S. 12, s. 11.
———————, “Pencere”, Aksu Mecmuası, Haziran 1934, S. 9, s. 6.
(MERİÇ), Rıfkı Melül, “Ayrılık Çeşmesi”, Hayat Mecmuası, 11 Ağustos 1927, S. 37, s. 3.
Rıza Polat, “Arabacı”, Taşan Mecmuası, 1938, S. 21-45, s. 3.
———————, “Selâm”, Görüşler Mecmuası, Mayıs 1938, S. 11, s. 9.
———————, “Gurbet Mektubu” , Taşan Mecmuası, 1.12.1936, S. 7-31, s. 7.
(EVRİMER), Rifat Necdet, “Hayat”, Aksu Mecmuası, Teşrinievvel 1933, S. 2, C. 1, s. 14.
_____, “Anneme”, Dicle Kaynağı Mecmuası, 29 Birinci Teşrin 1934, S. 2, s. 14.
S. Behzat, “Yara”, Yeni Doğuş Mecmuası, 1934, S. 8, s. 11.
(SİYAVUŞGİL), Sabri Esat, “Penceremden Antalya”, Varlık Mecmuası, 1 Teşrinievvel 1933, S. 6, s. 89.
SABRİ, Yakup, “İnkılâp Yolcularına”, Geçit Mecmuası, 10 Teşrin-i Evvel 1933, S. 1, s. 7.
(AKTAY), Salih Zeki, “Anne”, Ege Işıldağı, 2 Birinci Kânun 1933, Yıl: 1, S. 1, s. 3.
———————, “Yalnızlık”, Boğaz içinden Bir Ses Mecmuası, 1938, S.1, s.15.
Suat Salih, “Yunus’un Hırkası”, Güney Mecmuası, Yıl: 1, S. 3, s. 3.
SURAL, H. “Gurbet Çocuğu”, Dicle Kaynağı Mecmuası, 1 Birinci Kanun 1935, S. 6, s. 1.
Sûzi Can, “Yolcu”, Varlık Mecmuası, 1. Teşrin 1934, Cilt: 2, S. 30, s. 91.
SÜTUNA, H. İsmet, “Gurbette”, Yeni Doğuş Mecmuası, Mayıs 1935, S. 17, s. 12.
Şadi Ahmet, “İzmir’de Kalan”, Yeşil Tire Mecmuası, Yıl: 2, 1932, S. 26, s. 7.
(RADO), Şevket Hıfzı, “Kördüğüm”, Varlık Dergisi, 1933, S. 3, s. 38.
———————, “Ölüler”, Varlık Mecmuası, 1 Mart 1934, S. 16, s. 250.

Şükrü Murat, “Haykır”, Kaynak Mecmuası, 1931, S. 3, s. 12.
T. Visali, “Annemin Bayramı”, Dicle Kaynağı Mecmuası, 1 Nisan 1935, S.5, s. 7.
TARANCI, Cahit Sıtkı, “Aynalarda Gece”, Varlık Mecmuası, 15 Teşrinievvel, 1933, S. 7, s. 105.
TEMELEVREN, İhsan, “Anlayamadım”, Marmara Mecmuası, Kânunuevvel 1936, Yıl 1, S. 5, s. 181.
TOK, Refet, “Yalnızlık”, Egede Yeni Yol Mecmuası, Haziran 1935, Yıl: 1, S.1, s. 16.
TOKTAMIŞ, Bahattin, “Anneme”, Genç Kızılaycılar, 1 Mayıs 1936, Sene: 1, S. 4, s. 36.
TOKTAMIŞ, Hadiye, “Ayrılık”, Yeni Tokat Mecmuası, 1 Haziran 1935, Yıl: 2, S. 43, s. 6.
TUNCER, Ragıp, “Son Tren”, Dicle Kaynağı Mecmuası, 1 Nisan 1935, S. 5, s. 9.
TURHAN, Hikmet, “Göçebeler”, Yeni Türk Mecmuası, 1933, C:1, N. 7, s. 584.
TÜMER, Sevim, “Anne”, Köye Doğru, Mayıs 1938, S. 2, s. 17.
Türkalp, “Gurbet”, Varlık Mecmuası, 1 Eylül 1935, Cilt: 3, S. 52, s. 55.
ULAŞ, Nuri, “Gurbetten Anneme”, Resimli Ay, Mart 1937, N. 3, s. 96.
Usman Eti, “Karacadağ”, Karacadağ Dergisi, 20 Şubat 1938, Cilt: 1, S.1, s. 6.
ÜÇOK, Hamdi, “Erciyes”, Erciyes Mecmuası, Mayıs 1938, S. 3, C. 1, s. 77.
ÜLTAY, Emrullah, “Köyümün Türküsü”, Ün Isparta Mecmuası, 1935, Cilt:1, S. 10-11-12, s. 155.
ÜNAL, Ş., “Çölün Derdi”, Anafarta Mecmuası, 1934, Yıl: 1, S. 2, s. 7.
V.A.Y, “Hicret”, İzlerimiz Mecmuası, Mart 1936, N. 3, s. 23.
VAHDET, Başaran, “Vatanın Fedaileri”, Kaynak Mecmuası, 19 Eylül 1938, S. 30, s. 641.
YALNIZ, Ebet Mahir, “Melankoli”, Taşan Mecmuası, 1938, S. 29-53, s. 5.
———————, “Gitmek”, Taşan Mecmuası, 1938, S. 27-51, s. 10.
YANIKBOĞA, Rıza Raşit, “San’at”, Taşpınar Mecmuası, 1938, C. 6, S. 69, s. 154.
(NAYIR), Yaşar Nabi, “Bekliyorum”, Varlık Mecmuası, 15 Kânunusani 1934, S. 13, s. 199.
YURDAKUL, Mehmet, Emin, İsimsiz, Doğuda Kültür Dergisi, Yıl:1, 1938, S. 2, s. 29.
YÜCEL, Hasan Ali, “Yemen Türküsü”, Ayda Bir Mecmuası, 1937, S. 14, s. 17.
(SABA), Ziya Osman, “Gitmek”, Varlık Mecmuası, 15 Teşrinisani 1933, S. 9, s. 131.

———————, “Yağmurlu Bir Günde”, Varlık Mecmuası, 15 Kânunuevvel 1933, S. 11, s. 165.

ZORLUTUNA, Halide Nusret, “Bekleyen Kadın”, Doğuş Kars Halkevi Dergisi, Nisan1938, Yıl: 4, S. 3, s. 3.

———————, “Bu Ses”, Doğuş Kars Halkevi Dergisi, Mart 1938, Yıl: 4, S. 2, s. 4.

———————, “Çınar”, Doğuş Kars Halkevi Dergisi, Haziran 1938, Yıl:4, S. 5, s. 3.

3. 1923-1938 YILLARI ARASINDA TARANAN DERGİLERİN LİSTESİ

Ağaç, Aile Dostu, Akbaba, Aksu Giresun Halkevi Mecmuası, Alpullu Dergisi, Altı Ok Mecmuası, Altın Yaprak Bafra Halkevi Mecmuası, Amaç Denizli Lisesi Mecmuası, Anafarta Çanakkale Halkevi Mecmuası, Anayurt Mecmuası, Menemen Ant Mecmuası, Ateş Mecmuası, Atsız Mecmua, Ayda Bir Mecmuası, Azerbaycan Yurt Bilgisi, Batı Yolu Kırklareli Halkevi Mecmuası, Boğaziçi Mecmuası, Boğaziçinden Bir Ses Mecmuası, Bozkurt Mecmuası, Bütün Mecmuası, Büyük Şark, Çağlayan Dergisi, Çapkın Kız, Çığır, Çoruh Halkevi Dergisi, Çorum Orta Okul Mecmuası, Deneme Mecmuası, Dergâh Mecmuası, Devrimin Sesi Dergisi, Dicle Kaynağı Diyarbakır Lisesi Mecmuası, Doğuş Mecmuası, Doğuş Kars Halkevi Mecmuası, Dumlu Mecmua, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Edirne Lisesi Mecmuası, Ege Işıldağı Mecmuası, Ege’de Yeni Yol Mecmuası, Elmadağı Ankara Erkek Lisesi Dergisi, Erciyes Kayseri Halkevi Mecmuası, Ergene Dergisi, Ergenekon, Eskişehir Halkevi Mecmuası, Etlik, Fikir Hareketleri, Filiz Mecmuası, Geçit Mecmuası, Gediz Manisa Halkevi Dergisi, Genç Kızılaycılar Mecmuası, Genç Liseli, Genç Liseli Mecmuası, Görüşler Adana Halkevi Mecmuası, Gül Mecmuası, Gündüz Mecmuası, Güneş Mecmuası, Güney Mersin Halkevi Mecmuası, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası, Haftada Bir Mecmuası, Halk Mecmuası, Halkevi Dergisi, Hayat Mecmuası, Her Ay Dergisi, Her Şey Mecmuası, Hızlanış Mecmuası, Ilgas Kastamonu Halkevi Dergisi, Işkın Dergisi, İleri Hayat Mecmuası, İleri Dergisi, İlk Adım Malatya Lisesi Dergisi, İlk Adım İzmir Amerikan Kız Koleji Dergisi, İlkiz Sivas Orta Okulu Dergisi, İnanç Mecmuası, İnsan Mecmuası, İstanbul Kültür Haftası Mecmuası, İzlerimiz İstanbul Amerikan Koleji Mecmuası, İzmir Kültür Lisesi Mecmuası, İzmir’de Yeni Yol Dergisi, Kadro Dergisi, Kafdağı Dergisi, Kafkas Almanağı, Kalem Mecmuası, Karacadağ Diyarbakır Halkevi Dergisi, Karatepeli

Mecmuası, Kartal Mecmuası, Kastamonu Lise Mecmuası, Kaynak Balıkesir Halkevi Dergisi, Kaynak Mecmuası, Kırkpınar Adana Halkevi Dergisi, Kilis Genç Dergisi, Konya Halkevi Dergisi, Kor Mecmuası, Köye Doğru Edirne Kız Öğretmen Mecmuası, Kurt Yavrusu Dergisi, Kurtuluş Mecmuası, Kültür Haftası Dergisi, Kültür Mecmuası, La Turquie Kemaliste, Lise afyon Lisesi Mecmuası, Lokman Mecmuası, Marmara Mecmuası, Marmara Tekirdağ Halkevi Mecmuası, Menemen Ant Mecmuası, Meşale Mecmuası, Muğla Halkevi Dergisi, Muhit Dergisi, Odlu Yurt Mecmuası, Okulağ Çorum Ortaokul Mecmuası, Olgun Çocuk Mecmuası, Oluş Mecmuası, Orhun Mecmuası, Öz Dilimize Doğru Mecmuası, Porsuk Eskişehir Halkevi Mecmuası, Resimli Ay Mecmuası, Resimli Her Şey Mecmuası, Selçuk Mecmuası, Sesimiz Ankara Erkek Lisesi Mecmuası, Şehir Mecmuası, Şişli Terakki Perver Lisesi Mecmuası, Taşan Merzifon Halkevi Mecmuası, Taşpınar Afyon Halkevi Mecmuası, Tire Yeşilyurt Mecmuası, Toplantı Sivas Erkek Lisesi Mecmuası, Trabzon Doğuda Kültür ve Fikir Hareketleri Dergisi, Türk Akdeniz Antalya Halkevi Mecmuası, Türk Dili Dergisi, Türk Pulcu, Türk Sözü Dergisi, Türkbilik Revüsü, Türklük Mecmuası, Ülker Niksar Halkevi Mecmuası, Ülkü Halkevleri Dergisi, Ün Isparta Halkevi Mecmuası, Varlık Mecmuası, Yarım Ay Mecmuası, Yaş Türkistan, Yaşamak Yolu Mecmuası, Yedi Meşale Mecmuası, Yeni Birlik Mecmuası, Yeni Doğuş Manisa Halkevi Mecmuası, Yeni Gün Mecmuası, Yeni Hayat Mecmuası, Yeni Kültür, Yeni Mecmua, Yeni Mecmua, Yeni Ödemiş Dergisi, Yeni Tokat Tokat Halkevi Mecmuası, Yeni Turan Mecmuası, Yeni Türk Halkevi Mecmuası, Yeni Türk Mecmuası, Yeşil Tire Mecmuası, Yeşilırmak Amasya Halkevi Mecmuası, Yeşil Yurd Mecmuası, Yeşil Yurt Edirne Karma Orta Okulu Mecmuası, Yıldız Dergisi, Yücel Mecmuası.

II. FAYDALANILAN DİĞER KAYNAKLAR

1. ANTOLOJİLER

AKDEMİR, Rıza, (1991), Dinî ve Millî Şiirler Antolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

AKSOY, Sadiye, (1973), Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi, Bateş Yayınları, İstanbul.

AKTAŞ, Şerif, (2003), Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1920-1940, 2. Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara.

AKYÜZ, Kenan, (2010), Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İnkılâp Yayınları, İstanbul.

ATTİLA, Osman, (1950), Memleket Şiirleri, Ulus Basımevi, Ankara.

———————, (1967), Türk ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi, Ak Yayınları, Ankara.

BAKIRCIOĞLU, N. Ziya, (2000), 20. Yüzyıl Türk Şiirinden Seçmeler, Ötüken Yayınları, İstanbul.

BEHRAMOĞLU, Ataol, (2001), Büyük Türk Şiiri Antolojisi, 2 Cilt, Sosyal Yayınları, İstanbul.

BEZİRCİ, Asım, ÖZER, Kemal, (2002), Dünden Bugüne Türk Şiiri, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

BİRİNCİ, Necat, (1987), Kahramanlık Şiirleri Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

BURİAN, Orhan, ÇAĞLAR, Behçet Kemal, ŞEHSUVAROĞLU, Haluk, (1938), Mütarekeden Sonrakiler 1918-1938, Yücel Kitapları, İstanbul.

BURİAN, Orhan, (2003), Kurtuluştan Sonrakiler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

CANBERK, Eray, CELÂL, Metin, (1998), Çağdaş Türk Edebiyatında 199 Şairden 199 Şiir, Oğlak Yayınları, İstanbul.

CANİP, Ali, (1931), Türk Edebiyatı Antolojisi, Lise III. Sınıf, Devlet Matbaası, İstanbul.

CELÂL, Metin, (1998), Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, Papirüs Yayınları, İstanbul.

ÇETİN, Mehmet, (2002), Tanzimat'tan Bugüne Türk Şiiri, 2 Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara.

DOĞAN, Mehmet H., (2001), Yüzyılın Türk Şiiri (1900-2000), 3 Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

EDİBOĞLU, Baki Süha, (1944), Türk Şiirinden Örnekler 1920-1944, İbrahim Berkalp Kitabevi, İstanbul.

———————, (1961), Yurt ve Kahramanlık Şiirleri, Varlık Yayınevi, İstanbul.

ELÇİN, Şükrü, (1990), Yurt Duyguları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

ENGİNÜN, İnci, KERMAN, Zeynep, İLERİ, Selim, (1998), Kurtuluş Savaşı ve Edebiyatımız, Oğlak Yayınları, İstanbul.

ERGUN, Saadettin Nuzhet, (1950), Türk Şairleri 1936-1945.

EVLİYAGİL, Necdet, (1961), Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul.

EYÜBOĞLU, Eren, (1997), Unutulmayan Toplumcu Şiirler Antolojisi, Akdeniz Kitabevi, Antalya.

EYÜBOĞLU, Cansever, (2013), Çağdaş Türk Edebiyatında - Unutulmayan Şiirler Antolojisi, Simge, Antalya.

FUAT, Memet, (2002), Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, 2 Cilt, Adam Yayınları, İstanbul.

GÖZLER, Hamdioğlu Fethi, (1965), Vatan ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi, İstanbul.

GÜREL, Sami, (1956), Son Kuşak Şairleri, Şehir Matbaası, İstanbul.

GÜVEMLİ, Zahir, (1943), Kahramanlık Şiirleri Antolojisi, Varlık Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet, ENGİNÜN, İnci, EMİL, Birol, (1978), Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi 2 Cilt, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, (1983), Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, Konya.

KARAKAN, Hüseyin, (1958), Şiirimizin Cumhuriyeti, 2 Cilt, Şiir Yayınları, İstanbul.

Türk Edebiyatında Yeniler, (1955), Son Elli Yılın En Güzel Yüz Şiiri, İstanbul.

KARATUŞ, Ahmet, (1998), Adanmış Şiirler Antolojisi, Türk Kütüphaneciler Derneği Yayınları, Ankara.

KIYAT, Numan, (1943), Edebî Abideler, 10. Kitap, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, (1967), Türk Edebiyatı Antolojisi Başlangıcından Bugüne Kadar, Edebiyat Yayınları, İstanbul.

KUDRET, Cevdet, (1958), Yurt İçin Ulus İçin, Yeditepe Yayınları, 80 Yeni Matbaa, İstanbul.

MUTLUAY, Rauf, (1973), Tanzimat'tan Günümüze Kadar Türk Şiiri, Yücel Matbaası, İstanbul.

NAYIR, Yaşar Nabi, (1947), Yeni Türk Şiiri Antolojisi Cumhuriyetten Bugüne Kadar, Varlık Yayınları, İstanbul.

NECDET, Ahmet, (1993), Modern Türk Şiiri, Broy Yayınevi, İstanbul.

ONGER, Fahir, (1946), Bugünkü Şiirimiz, İstanbul.

ÖZBAY, Adem, (2001), Türk Şiiri Antolojisi, Sarmaşık Yayınları, İstanbul.
ÖZCAN, Hidayet, (1998), Vatan ve Kahramanlık Şiirleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
ÖZKAN, Abdullah, DURBAŞ, Refik, (1999), Cumhuriyetten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi, 5 Cilt, Boyut Yayınları, İstanbul.
SARAR, İsmail Ali, (1949), Yeni Şiir Antolojisi, Hatipoğlu Yayınları, İstanbul.
SOLOK, Cevdet Kudret, (1942), Tanzimat'tan Sonra Türk Edebiyatı Antolojisi I Şiir, Ulusal Matbaa, Ankara.
SOYSAL, İlhami, (1973), 20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
TAMER, Ülkü, (1983) Varlık Şiirleri Antolojisi 1933-1973, Var Yayınları, İstanbul.
TOMRUKÇU, Ali, (1944), 48 Şair, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.
TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, (1935), Büyük Harpten Sonrakiler, Ulus Basımevi, Ankara.
UMRAN, Sedat, AKAY, Hasan, (1994), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Bilinen ve Bilinmeyen Şaheserler Antolojisi, İşaret Yayınları, İstanbul.
URAZ, Murat, (1939), Edebiyat Antolojisi III, 1908-1923 Arasında Yetişen Şairlerimiz, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul.
YAZAR, Mehmet Behçet, (1936), Genç Şairlerimiz ve Eserleri, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul.
(1956), Yeni Türk Şiiri Antolojisi, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
YERDELEN, Kemal, (1955), Yeni Şiirimizden Seçmeler, Medeniyet Matbaası, Ankara.

2. KİTAPLAR

AKSAN, Doğan, (1997), Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınevi, Ankara.
ATATÜRK, Mustafa Kemal, (2005), Nutuk, Alfa Yayınları, İstanbul.
AKYÜZ, Kenan, (1990), Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
ALİ, Sabahattin, (1973), Değirmen Dağlar ve Rüzgâr, Bilgi Yayınevi, Ankara.
ALİ, Filiz, (1997), Fotoğraflarla Sabahattin Ali'nin Yaşam Öyküsü, Sel Yayıncılık, İstanbul.
Ali-Şir Nevâyî, (1996), Leyli Vü Mecnûn, (Hazırlayan: Ülkü Çelik), TDK. Yayınları, Ankara.

ARGUNŞAH, Hülya, (2002), Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal Başar, Akçağ Yayınları, Ankara.

ARIÇ, Sabahattin, (Tarihsiz), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul.

ARIK, Remzi Oğuz, (1968), Gurbette İnmeyen Bayrak, Hareket Yayınları, İstanbul.

ARİSTOTELES, (1996), Metafizik, (çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul.

ARMAOĞLU, Fahir, (2014), 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995), Timaş Yayınları, Ankara.

ARSLAN, Ahmet, (1994), Felsefeye Giriş, Vadi Yayınları, Ankara.

ASYA, Arif Nihat, (2011) (Haz. Nevzat Köseoğlu), Kültür Turizm Bakanlığı, Ankara.

ATAŞ, Hayri, (2002), Ahmet Kutsi Tecer, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Hikmet Neşriyat, İstanbul.

AYBARS, Ergün, (2012), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, Zeus Kitabevi, İstanbul.

AYVAZOĞLU, Beşir, (2007), Kâinatça Tanınmış Türk Şiiri Kralı Florinalı Nâzım, Kapı Yayınları, İstanbul.

BABAYEV, Ekber, (2002), Nâzım Hikmet, Yaşamı ve Yapıtları, (Çev. Ataol Behramoğlu), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

BACHELARD, Gaston, (2013), Mekânın Poetikası, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.

BANARLI, Nihat Sami, (1971), Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, MEB, 2 Cilt, İstanbul.

BAŞGELEN, Nezih, (2011), Anavatana Göç Edenler, Türkiye Cumhuriyeti'nde Mübadil, Muhacir ve Mültecilere Genel Bir Bakış, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul.

BEYATLI, Yahya Kemal, (1997), Edebiyata Dair, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, (2008), Büyük İslâm İlmihali, Semerkant Yayınları, İstanbul.

BİRİNCİ, Necat, (2000), Edebiyat Üzerine İncelemeler, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

———————, (1993), Faruk Nafiz, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

BOLAY, Süleyman Hayri, (2004), Felsefe Doktrinleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.

BORATAV, Pertev Naili, (1999), 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

(1992), Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Neşriyat, C. 10-11-12-13-14, İstanbul.

CENGİZ, Metin, (2000), Toplumcu Gerçekçilik 1923-1953, Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu (1998), (20-21-22 Kasım 1998), (Haz. Hüseyin Atabaş, Aydın Şimşek, Devrim Dirlikyapan), Edebiyatçılar Derneği, Ankara.

(2009), Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, 1920-1938 Atatürk Dönemi, 3 Cilt Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

(1983), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 3. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÇAĞIN, Sabahattin, (1998), Tokadîzade Şekip, Akademi Kitabevi, İzmir.

ÇAKALOĞLU, Cengiz, (2011), Yemen'den Dönmeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ÇETİN, Nurullah, (2004), Şiir Çözümleme Yöntemi, Öncü Kitap, Ankara.

————————, (2008)Şiir Tahlilleri I, Öncü Kitap, Ankara.

ÇETİŞLİ, İsmail, ÇETİN, Nurullah, DOĞAN, Abide, vd., (2007), II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÇETİŞLİ, İsmail, (2004), Metin Tahlillerine Giriş 1, Şiir, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÇONOĞLU, Salim, (2007), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm 1920-1950, Akçağ Yayınları, Ankara.

DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü (Editörler: Konur Ertop, Özgen Kılıçarslan), (2009), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

DEMİRKAN, Eser, (2002), Ercümend Behzad Lav, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

DIRANAS, Ahmet Muhip, (2013), (Haz. Bahriye Çeri), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

DOĞAN, Ayhan, (1999), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Yeni Oluşumlar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

DOĞAN, Mehmet Can, (2008), Türkiye'de Şiir Dergileri Şairler Mezarlığı (1909-2008), Hayal Kitabevi, Ankara.

DOĞAN, Mehmet H., (2001), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, YKY, İstanbul.

(1994), Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

(1992), Doğumunun Yüzüncü Yılında Ahmet Haşim, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

DONBAY, Ali, (2009), Orhon Seyfi Orhon, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

EMİROĞLU, Öztürk, (2003), Türkiye'de Edebiyat Toplulukları, Akçağ Yayınları, Ankara.

ENGİNÜN, İnci, KERMAN, Zeynep, (1988), Mehmet Kaplan'dan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ENGİNÜN, İnci, (2009), Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), Dergâh Yayınları, Dergâh Yayınları, İstanbul.

———————, (2008), Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

———————, (2007), Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul.

———————, (1988), Ömer Bedrettin Uşaklı, TDK Yayınları, Ankara.

ER, Atilla, (1998), 1940 Kuşağının Romantik Şairi, Nahit Ulvi Akgün, Yaşamı, Sanatı ve Eserleri, Buğra Yayınları, İzmir.

ERCİLASUN, Bilge, (2014), Türk Şiiri Üzerine, Dergâh Yayınları, İstanbul.

———————, (1997), Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler, Akçağ Yayınları, Ankara.

EROĞLU, Ebubekir, (1993), Modern Şiirin Doğası, YKY, İstanbul.

Erzurumlu Darir, Kıssa-i Yusuf, (1994), (İnceleyen: Leyla Karahan), TDK Yayınları, Ankara.

ERTOP, Konur, (1998), Fotoğraflarla Yahya Kemal'in Yaşam Öyküsü, Sel Yayıncılık, İstanbul.

ESİN, Necmettin, (1975), Kemalettin Kamu, Toker Yayınları, İstanbul.

EVRİMER, Rifat Necdet, (1949), Kemalettin Kamu Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri, Üçler Basımevi, İstanbul.

GEÇER, İlhan, (1977), Cahit Sıtkı Tarancı, Toker Yayınları, İstanbul.

———————, (1990), Cumhuriyet Döneminde Türk Şiiri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GEÇGEL, Hulusi, (2011), Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Anı Yayınları, Ankara.

GERÇEK, Sedat, (2004), Şiirde Metafizik Gerçek, İz Yayıncılık, İstanbul.

GÖÇGÜN, Önder, (2010), Süleyman Nazif, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
GÖKA, Erol, (2010), Türk'ün Göçebe Ruhu, Timaş Yayınları, İstanbul.
————————, (2008), Türklerin Psikolojisi, Timaş Yayınları, İstanbul.
GÖKALP, Ziya, (1976), Kızılelma, (Haz. Kikmet Tanyu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
————————, (1976), Türkçülüğün Esasları, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul.
GÖKÇEK, Fazıl, (2005), Mehmet Akif'in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul.
GÖKŞEN, Enver Naci, (1970), Behçet Kemal Çağlar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
GÖKTÜRK, TUNCEROĞLU, Ayşe, (2008), Gurbet Dediğin…, Ötüken Yayınları, İstanbul.
GÖLPINARLI, Abdülbâki, (2000) ,Tasavvuf, Milenyum Yayınları, İstanbul.
GÜREL, Zeki, (1995), İbrahim Alâattin Gövsa, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1977), Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
HAYBER, Abdülkadir, (1988), Necmettin Halil Onan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, (1996), 1928'e Kadar İzmir'de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
İstanbul Şairi Nâzım Hikmet Hoş Geldin, (2012), (Editör: Kıymet Coşkun), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
KABAKLI, Ahmet, (2006) ,Türk Edebiyatı Tarihi, 5 Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
KAHRAMAN, Hasan Bülent, (2000), Türk Şiiri, Modernizm, Şiir, Büke Yayınları, İstanbul.
KAPLAN, Mehmet, ENGİNÜN, İnci, KERMAN, Zeynep, BİRİNCİ, Necat, UÇMAN, Abdullah, (1992), Atatürk Devri Türk Edebiyatı I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
————————, (1981), Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
————————, (1981), Atatürk Devri Fikir Hayatı I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KAPLAN, Mehmet, (1990), Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
————————, (1999), Nesillerin Ruhu, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (1983), Tanpınar'ın Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (2000), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri 1, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (1999), Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, Şiir Tahlilleri 2, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (1995), Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (1997), Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (1991), Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3, Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (1998), Edebiyatımızın İçinden, Dergâh Yayınları, İstanbul.
————————, (1998), Büyük Türkiye Rüyası, Dergâh Yayınları, İstanbul.
KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, (1986), Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi, 5 Cilt, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
KARAY, Refik Halit, (2000), Gurbet Hikâyeleri ve Yeraltında Dünya Var, İnkılâp ve Aka Yayınevi, İstanbul.
KARPAT, Kemal, (1971), Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular, Varlık Yayınları, İstanbul.
————————, (2010), Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, Timaş Yayınları, İstanbul.
KERMAN, Zeynep, (1998), Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
KISAKÜREK, Necip Fazıl, (2004), (Haz. Mehmet Nuri Şahin, Nurullah Çetin), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
KOLCU, Hasan, (1993), Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
KORKMAZ, Ramazan (Editör), (2005), Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.

———————, (2002), İkaros'un Yeni Yüzü, Cahit Sıtkı Tarancı, Akçağ Yayınları, Ankara.

KÖSE, Nerin, (1997), Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet, Millî Folklor Yayınları, Ankara.

KURDAKUL, Şükran, (1992), Çağdaş Türk Edebiyatı, 4 Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara.

LEWİS, Bernard, (2007), Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî, (1991), Mesnevi I, (Çev. Veled İzbudak), MEB. Yayınları, İstanbul.

(1971), Meydan Larousse, Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, C.5, Meydan Yayınları, İstanbul.

MİYASOĞLU, Mustafa, (1987), Ziya Osman Saba, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

MORAN, Berna, (2006), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yayınları, İstanbul.

MUTLUAY, Rauf, (1973), 50 Yılın Türk Edebiyatı, İş Bankası Yayınları, Ankara.

NARLI, Mehmet, (2007), Şiir ve Mekân, Hece Yayınları, Ankara.

OKAY, M. Orhan, (2013), Batılaşma Devri Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

OKTAY, Ahmet, (1993), Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

OZANSOY, Halit Fahri, (1970), Edebiyatçılar Çevremde, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara.

ÖNAL, Mehmet, (1986), Yusuf Ziya Ortaç, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖNER, Sakin, (1988), Nihal Atsız, Toker Yayınları, İstanbul.

ÖRGEN, Ertan, (2010), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Palet Yayınları, İstanbul.

ÖZBALCI, Mustafa, (1996), Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÖZÇELEBİ, Betül, (1998), Cumhuriyet Döneminde Edebi Eleştiri 1923-1938, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖZDEMİR, Emin, (1999), Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, Bilgi Yayınevi, Ankara.

ÖZGÜL, Metin Kayahan, (1986), Halit Fahri Ozansoy, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖZKIRIMLI, Atilla, (1990), Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, 5 Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul.

———————, (1991), Ahmet Haşim, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Cem Yayınevi, İstanbul.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, (1994), Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meali, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul.

ÖZTÜRK, Selahattin, HACIİSMAİLOĞULLARI, Abdurrahman M., HIZARCI, Muhammed, (2006), Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu, süreli Yayınlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

SAFA, Peyami, (2010), Türk İnkılâbına Bakışlar, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

SARAR, İsmail Ali, (1997), Cumhuriyet Dönemi Şiirimiz Üzerine Konuşmalar (1923-1997), Sarar Yayınları, Eskişehir.

SAZYEK, Hakan, (1999), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi, İş Bankası Yayınları, Ankara.

SERTKAYA, Osman Fikri, (1976), Atsız Armağanı, Ötüken Yayınları, İstanbul.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, (1968), İstiklâl Savaşı Edebiyat Tarihi Nesirler ve Şiirler 1919-1923, (Haz. İhsan Manavoğlu), Ak Kitabevi, Ankara.

ŞEFİK, Can, (1997), Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

ŞEN, Cafer, (2012), Türk Romanında Felsefî Açılımlar, Akçağ Yayınları, Ankara.

ŞENEL, Ünal, (2012), Türk Şiirinde İzmir (1850-1950), Dokuz Eylül Üniversitesi Kültür Yayınları, İzmir.

TECER, Leyla, (2001), Ahmet Kutsi Tecer'in Bütün Şiirleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, (2000), Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul.

———————, (2010), (Haz. Abdullah Uçman, Handan İnci), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

———————, (1996), Hikâyeler, Dergâh Yayınları, İstanbul.

———————, (2004), Edebiyat Dersleri, (Haz. Abdullah Uçman), YKY, İstanbul.

———————, (1997), XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

———————, (2011), Yahya Kemal Beyatlı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

(2010), Tanzimat'tan Bugün'e Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2 Cilt, YKY, İstanbul.
TANSEL, Fevziye Abdullah, (1989), Mehmet Emin Yurdakul, Şiirler, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
TANYU, Hikmet, (1976), Ziya Gökalp, Kızılelma, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
TEVETOĞLU, Fethi, (1985), Enis Behiç Koryürek, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
————————, (1988), Mehmet Emin Yurdakul, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
TUNCER, Hüseyin, (1994), Beş Hececiler, Akademi Kitabevi, İzmir.
Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, (2007), Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
(2007), Türk Edebiyatı Tarihi C.4, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.
(1977), Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, İstanbul.
UÇMAN, Abdullah, (1986), Rıza Tevfik Bölükbaşı, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Şiirleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
URAL, Orhan, (1983), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri (1923-1983), İş Bankası Yayınları, Ankara.
ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1979), Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul.
ÜNLÜ, Mahir, ÖZCAN, Ömer, (2003), 20. YY Türk Edebiyatı, 4 Cilt, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
YAVUZ, Hilmi, (2005), Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar, YKY, İstanbul.
YAZAR, Mehmet Behçet, (1938), Edebiyatçılarımız ve Trük Edebiyatı, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
YEŞİLYURT, Evrim, (2002), Faruk Nafiz Çamlıbel, Hayatı ve Eserleri**,** Yeryüzü Yayınevi, Ankara.
YILDIZ, Sadettin, (1997), Arif Nihat Asya'nın Şiir Dünyası, MEB Yayınları, İstanbul.
YÜCEBAŞ, Hilmi, (1950), Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik, Halide Edip Adıvar, Halk Basımevi, İstanbul.
ZORLUTUNA, Halide Nuzhet, (2008), Bütün Şiirleri (Haz. Betül Coşkun), Timaş Yayınları, İstanbul.

3. SÖZLÜKLER

AYVERDİ, İlhan, (2011), Misalli Büyük Türkçe sözlük, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
CİN, Ş. Recai, (1971), Kavramlar Dizini, Birinci Cilt, TDK., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
DEVELLİOĞLU, Ferit, (2001), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara.
GRİMAL, Pierre, (1997), Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1973), Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
KURDAKUL, Şükran, (1973), Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
NECATİGİL, Behçet, (1960), Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Varlık Yayınları, Ankara.
————————————, (1989), Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, 13. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
ÖZTÜRK, Özhan, (2009), Folklor ve Mitoloji Sözlüğü, Phoenix Yayınları, Ankara.
PALA, İskender, (1995), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.
REDHOUSE, James W., (2001), Turkish and English Lexicon, Çağrı Yayınları, İstanbul.
SAMİ, Şemsettin, (2010), Kamus-i Türkî, TDK, Ankara.
SÖZER, Vural, (2000), Geniş Kapsamlı Deyimler Sözlüğü, Epilson Yayınları, İstanbul.
TİETZE, A., (2003), Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, F-J, C. 2, Simurg Yayınları, İstanbul.
TDK Türkçe Sözlük, (20119, TDK, Ankara.
ULUDAĞ, Süleyman, (1995), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul.

4. MAKALELER.

AKENGİN, Yahya, "Yahya Kemâl'de Gurbet, Aşk ve Hasret", Türk Edebiyatı Dergisi, Ekim 1984, S. 132, ss. 52-54.
ARAZ, Rıfat, "Yahya Kemal'in Açık Deniz Başlıklı Şiiri Üzerine Görüş Ve Düşünceler…", Berceste Aylık Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, Kasım 2008, Yıl:7, Sayı: 77, ss. 24-27**.**
AYTAŞ, Gıyasettin, "Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi Ve Hazal Destan-ı Geyik", hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/316/308.

BAYRAK, Özcan, "Hilmi Yavuz'un Şiirlerinde Anne Sevgisi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4, S. 19, Güz 2011.

———————, "Yahya Kemal'in Şiirinin Kaynakları", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4 /1-II Winter 2009, ss. 1521-1542.

BAYRAM, Yavuz, "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler", Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007, s. 210.

CEYHAN, Abdullah, "Geçit Mecmuası ve Kemal Tahir", Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal of World of Turks, Vol. 3, N. 11, 2011, ss. 227-247.

ÇAĞDAŞ, Haluk, "Ölümünün Otuzuncu Yılında Gurbet Ozanı Kemalettin Kamu", Türk Dili Dergisi, Mayıs 1979, S. 39, ss. 436-437.

ÇAĞIN, Sabahattin, "Yahya Kemal'in Şiirlerinde Gurbet Temi", Türk Edebiyatı Dergisi, Şubat 1994, S. 244, ss. 41-43.

ÇETİŞLİ, İsmail, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Daüssılası: Üsküp", Bizim Külliye Dergisi, S. 56, Haz-Tem-Ağustos 2013, ss. 32-40.

ÇETİNDAŞ, Dilek, "Yahya Kemal'in Duygu Ve Düşünce Dünyasına Annesinin Tesirleri", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, ERZURUM 2010, ss. 133-145.

ÇONOĞLU, Salim, "Şiirin Gemileri: Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Gemi", Türkbilig, 2008/16: 24-25.

DOĞRAMACIOĞLU, Hüseyin, "Faruk Nafiz Çamlıbel'in Suda Halkalar Adlı Eserinde Su İmajları Ve Benzetmeler", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7 /3-II Summer 2012, ss. 1037-1051.

Edt. AMBROS, Gülçin, "Çiçek Dili (Lisan-ı Ezhar) ve Osmanlı Zenpâreleri" (Çev. Özer Şenödeyici), Turkish Studiues, Volume 2/4, Fall. 2007.

ENGİNÜN, İnci, "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri), Ocak – Şubat 1992, S. 481 – 482.

ERCİLASUN, Bilge, "Bir Yolculuk, Bir Derleme ve …", Türkiyat Araştırmaları, 2008, S. 8, Bahar, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

GARİPER, Cafer, "Necip Fazıl'da ve Ahmet Hâşim'de Başın Aykırılığı ve Horlanışı", Bilig Dergisi, Kış 2014, S. 68, ss. 117-140.
GEÇER, İlhan, "Türk Şiirinde Gurbet I", Hisar Dergisi, 1 Haziran 1950, S. 4, ss. 8-9.
———————, "Türk Şiirinde Gurbet II", Hisar Dergisi, 1 Temmuz 1950, S. 5, ss. 8-9.
GÜRAY, Cenk, "İki Kenti Birleştiren Kadim Miras… İstanbul'dan Paris'e Kahve ve Kahvehane Kültürü", acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/42/327.pdf.
HARMANCI, Meriç, "Gurbet Türkülerine Arketipsel Bir Yaklaşım", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring 2013, ss.. 919-926.
(YALÇIN), Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı: Apaçık, Şiirler", 1936, Fikir Hareketleri, C. 7, S. 158, s. 27-28.
———————, "Matbuat Hayatı: Bay Fâzıl Ahmet Aykaç", 1935, Fikir Hareketleri, C. 3, S. 68, s. 251-252.
———————, "Matbuat Hayatı: Bay Fuat Hulûsi", 1935, Fikir Hareketleri, C. 3, S. 75, s. 363-364.
———————, "Matbuat Hayatı: Bayan Fevziye A. Erinç", 1935, Fikir Hareketleri**,** C. 4, S. 97, s. 299-300.
———————, "Matbuat Hayatı: Bayan Şükûfe Nihal", 1935, Fikir Hareketleri, C. 3, S. 67, s. 235-236.
———————, "Matbuat Hayatı: Bir Bayrak Altında, Şiirler", 1936, Fikir Hareketleri, C. 6, S. 141, s. 172-173.
———————, "Matbuat Hayatı: Birkaç Eser", 1935, Fikir Hareketleri**,** Y. 3, C. 5, S. 111, s. 107-108.
———————, "Matbuat Hayatı: Cahit Sıtkı Bey", 1934, Fikir Hareketleri**,** C. 2, S. 39, s. 203-204.
———————, "Matbuat Hayatı: Halide Nusret Hanım", 1934, Fikir Hareketleri, C. 2, S. 34, s. 123-124.
———————, "Matbuat Hayatı: Haşim Nezihi", 1935, Fikir Hareketleri, C. 3, S. 77, s. 395-396.
———————, "Matbuat Hayatı: İki Şair", 1934, Fikir Hareketleri, C. 3, S. 61, s. 139-140.

———————, “Matbuat Hayatı: M. Esat Bey”, 1934, Fikir Hareketleri, Y. 1, S. 23, s. 11-12.

———————, “Matbuat Hayatı: Muharrem Zeki Bey”, 1934, Fikir Hareketleri, C. 2, S. 36, s. 155-156.

———————, “Matbuat Hayatı: Mütareke, Destan”, 1938, Fikir Hareketleri, S. 246, s. 185-186.

———————, “Matbuat Hayatı: Neriman Hikmet”, 1935, Fikir Hareketleri, C. 3, S. 76, s. 380-381.

———————, “Matbuat Hayatı: Ömer Bedrettin Bey”, 1934, Fikir Hareketleri, Y. 1, S. 26, s. 11-12.

———————, “Matbuat Hayatı: Portakal Bahçeleri”, 1936, Fikir Hareketleri**,** Y. 4, C. 7, S. 157, s. 10-11.

———————, “Matbuat Hayatı: S. Behzat, M. Kemal”, 1935, Fikir Hareketleri, C. 3, S. 71, s. 71-72.

———————, “Matbuat Hayatı: Şükûfe Nihal Hanımefendi: Şiirleri”, 1933, Fikir Hareketleri, Y. 1, S. 7, s. 12-13.

———————, “Matbuat Hayatı: Yaşar Nabi Bey: Şiirleri”, 1933, Fikir Hareketleri, Y. 1, S. 4, s. 10-11.

İPEK, Selahaddin, “Türk Şiirinde Ürperti ve Necip Fazıl” Mavera Dergisi Necip Fazıl Özel Sayısı, https://archive.org/stream/dergiler/MaveraDergisiNecipFazilaRahmetOzelSayi_djvu.txt, 02.03.2014, 20:04.

İŞERİ, Kamil, DEMİRGÜNEŞ, Sercan, “‘Sessiz Gemi’ Şiirinin Anlambilimsel/Göstergebilimsel İncelenmesi”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer 2008, ss. 499-513.

KACIROĞLU, Murat, “Tarihin Nesnesinden Kurmacanın Öznesine Şeyh Bedrettin Yahut Tarihsel Bir Kimliğin Yeniden İnşaası Üzerine”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi S. 235.

KARADİŞOĞULLARI, Ekrem, “Dergâh Mecmuası'nın Türk Edebiyatı ile Milli Mücadeledeki Yer*i*”, 2005, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 27 Erzurum, ss. 219-226.

KARATAŞ, Turan, "Türkçe Şiir Literatürü (1870-2000)", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi I-II, 2006, Cilt 4, S. 7, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

KASIR, Hasan Ali, "Şiirimizde Gurbet", Hece Dergisi, Ekim 2007, S. 10, ss. 70-72.

KOŞAR, Emel, "Faruk Nafiz Çamlıbel'in Şiirlerinde 'Yol' Motifiyle İlgili Unsurlar", The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, 2009, Volume 2 Issue 1, Summer, ss. 55-62.

LEONTİÇ, Mariya, "Nâzım Hikmet'in Hayatı ve Şiirleri", BAL-TAN Türklük Bilgisi, 2012, S. 17, Eylül, Prizren s. 3/ s. 264-265.

MERİÇ, Mahfuz, "Turnadan, Leyleğe Halk Şiirinde Göçmen Kuşlar", turkoloji.cu.edu.tr. ss. 1-13.

OCAKTAN, Ahmet, "Ölüme Bakılan Pencerede Bir Gurbetçi Ziya Osman Saba", Suffe Kültür Sanat Yıllığı, Mart 1983, ss. 286-288.

ORKUN, Hüseyin Namık, "Gurbet", Türk Yurdu, Ekim 1954, S. 4, ss. 325-327.

OSMANOĞLU, Ali Emir, "Faruk Nafiz ve Gurbet", Türk Edebiyatı, Şubat 1978, ss. 17-18.

ÖNBERK, Nevin, "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerinde Rüya Motifi", Hece Dergisi Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı, Ağustos 2006.

ÖRGEN, Ertan, "İkinci Yeni Şairlerinin Gözüyle Yahya Kemal Beyatlı'nın Şiiri", Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2008, Cilt 11 Sayı 20, ss.172-182.

ÖZCAN, Hidayet, "1901-1935 Yılları arasında Gelişen Türk Şiiri", Hece Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı, 2001, Yıl: 5, S. 53-54-55, ss. 54-72.

(EVRİMER), Rifat Necdet, "İnkılâp Edebiyatı", 1934, Aksu, C. 2, S. 2, s. 9-11.

SEVİNÇ, Canan, "Atatürk Dönemi (1923-1938), Türk Romanında Millî Mücadele", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2009, Volume 4 /1-II Winter ss. 2011-2042.

SOĞUKÖMEROĞULLARI, Mehmet, "Yahya Kemal'in Şiirlerinde Dinî, Mistik Ve Metafizik Ögeler", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi 2012, Sayı: 1/1 s. 218-245.

SUBAŞI, Muhsin İlyas, "Yahya Kemal'de Metafizik Düşünce", Suffe Kültür Sanat Yıllığı, 1985-1986, s. 144-148.

TAHİR, Kemal, "Anadolu", Geçit Mecmuası, 15 Mart 1934, S. 6, ss. 9-10.

TARIM, Rahim, "Aynı Sesin Peşinde: Ahmet Kutsi Tecer'in 'Nerdesin' Şiiri Üzerine", Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2008/2, Yıl: 9, S. 15.

TİKEN, Servet, "Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Kültürel Bir Sembol: Akrep", Ankara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 2008, S. 37, Erzurum.

TİMUROĞLU, V., "1923-1940 Ekinimizin ve Yazınımızın Kaynakları", Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, Edebiyatçılar Derneği Yayınları, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart 1985,Cilt 1.

TONGA, Necati, "Anadolu Mecmuası (1924–1925) ve Anadoluculuk Fikri Üzerine bir İnceleme", Türk Yurdu, Mayıs 2011, C. 31, S. 285, s. 138–142.

TUNCER, Hüseyin, "Türk Kadının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bugünkü Durum" Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, Mart 1990, Cilt: VI.

UÇ, Himmet, "Ahmet Kutsi Tecer'in Şiirlerinde İmajlar", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar 2005, C. 3, S. 12.

ÜSTÜNOVA, Mustafa, ÇANAKLI, Levent Ali, "Tanpınar'da Sonsuzluk", U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2004/2, Yıl: 5, Sayı: 7, ss. 109-120.

YALÇINKAYA, Şerife, "Yol Metaforu ve Klâsik Türk Edebiyatında Arayış Yolculukları", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ocak 2007, S. 13.

YILDIZ, Saadettin, "Ne İçindeyim Zamanın", turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/sadettin_yildiz_zaman.pdf,

YILMAZ, Engin, "Yahya Kemal' in Çok Katmanlı Şiir Yapısını Çözümlemede İki Anahtar Tem: Özlem Duygusu Ve Kâinat Algısı", Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16 Aralık 2008, ss. 161-166.

7. TEZLER

ALPHAN, Akgül, (2010), Yahya Kemal Beyatlı Şiirinde Düzyazı Ve Dünyevilik, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

BERBER, Ferhat, (2010), İmparatorluktan Cumhuriyete Manisa ve Göçler (1860-1960), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

COŞKUN, Betül, (2010), Halide Nusret Zorlutuna -Hayatı-Eserleri-Fikirleri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

ÇEBİ, İsmail, (2010), Abdullah Cevdet'in Düşüncesinde Madde Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

ÇIKLA, Selçuk, (2005), Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi, Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

ÇOBANOĞLU, Şaban, (2012), İlhan Berk'in Şiir Dilinde Sapmalar ve Deformasyon, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

DOĞAN, Abide, (1991), 1923-1938 Arasında Yayınlanan Dergiler- Anadolu, Kadro, Ülkü, Fikri Hareketleri, Aydabir- Üzerine Bir Çalışma (2 cilt), Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

EKŞİ ALTAY, Pelin, (2007), Nâzım Hikmet ve Attila İlhan'ın Şiirlerinde Paris İmgesi, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

ERGÜL, Mehmet, Selim, (2009), Türk Şiirinde Taşra: 1859-1959, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, İstanbul.

ESKİGÜN, Kübra, (2006), Klasik Türk Şiirinde Efsanevî Kuşlar, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

KARAKAN, Günay, (1990), 1923-1933 Yılları Arasında Türk Şiiri (Şekil-Tema), Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

KORKMAZ, Ramazan, (1991), Sabahattin Ali-İnsan ve Eser-, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

KORKMAZ, Sakine, (2010), Ahmet Haşim'in Şiiri Üzerine Tartışmalar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

KÖROĞLU, Erol, (1996), Gidenle Gelmeyenin Eşiğinde A. H. Tanpınar'ın Romanlarında Zaman, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

KÖSE, Erdal, (2006), İffet Halim Oruz'un Hayatı, Sanatı, Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

MARAL İŞAŞIR, Canan, (2006), Resimli Ay Dergisi'nde (1928-1930) Edebî ve Fikrî Gelişmeler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

NOYAN, Mehmet, (2007), Milli Mücadelede Yüz Ellilik Olayı ve Rıza Tevfik Bölükbaşı, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

ÖNEN, Elif Esra, (2010), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Hayat ve Ölüm Kavramları, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

ÖZARSLAN, Emrah, (2007), Mezarlıkların Peyzaj Planlama ve Tasarımı Açısından İncelenmesi: İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

ÖZTÜRK, Veysel, (2004), İlhan Berk'in Şiirlerinde Anneye Dönüş Arzusu, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

SALTIK, Eylem, (2010), Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Şiirinde Anadolu, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

SEVİNÇ, Canan, (2011), Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Anadolu, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi,.

ŞAHBAZ, Namık Kemal, (1999), Salih Zeki Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

TÜRKOĞLU, Murat, (2008), Haşim Nezihi Okay'ın Hayatı ve Edebî Kişiliği Üzerinde Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

ULUTAŞ, Nurullah, (2000), Celal Sılay'ın Hayatı, Sanatı, Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

YEŞİLYURT KAYHAN, Türkan, (2005), Kadın Şairde Kadın: Şükûfe Nihal'in Şiirleri, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

YILDIZ, Ayşe, (2012), Coşkun Ertepınar'ın Hayatı, Sanatı, Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

8. İNTERNET

http://muratceylan-psikolojisozlugu.blogspot.com.tr/p/dan-z-ye-psikolojik-sorunlar-5.html., 30.03.2014, 16:25.

http://www.edebiyadvesanatakademisi.com/edebiyad/603behcet_kemal_caglar_hayati_tum_siirleri_eserleri.html, 27.02.2104, 00:56.

Ankebut Sûre'sinin Süleyman Ateş tarafından meali, http://www.kuranmeali.org/29/ankebut_suresi/57.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx, 07.03.2014, 06:47.

www.islamvetasavvuf.com/fenafillah/, 12.11.2012, 15:17.
www. efsaneler.net/babil-kulesi-efsanesi, 25.11.2012, 15:08.
tasavvufisozluk.com/enam-sure/, 29 Kasım 2012, 17:41.
nedir.nedemek.com/arcadia_nedir, 17.03.2013, 23:39.
(tr.wikipedia.org>Tomsk-Vikipedi), 26.05.2013, 14.12.
www.biyografi.info/kisi/kazim-dirik. 10.08.2013, 04:10.
www.yazipciziyorum.biz/mehmet-ercan/sabahattin-ali, 12.08.2013, 02:53.
www.wikipedia.com/kuetta/, 15.08.2013, 03:02.
www.tdk.gov.tr/buyuk-guncel-sozluk- abonoz. 18.08.2013, 02:21.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Kislovodsk, 14.11.2013, 09:48.
www.tdk.org.tr/atasozleri/deyimler/sozlugu, 20.11.2013, 23:24
www.edebiyatturkiye.com/iskenderpalanınkosesi., 12.12.2013, 15:03.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Karpatlar, 24.02.2014, 18:13.